



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1602

Capita Primi Libri sunt XXX.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14077

I

R. P. IOANNIS AZORII
LORCITANI, E SOCIE-
TATE IESV;
INSTITVTIONVM
Moralium

LIBER PRIMVS.

DE ACTIBVS HVMANIS.

Caput I.

Quid sit actio humana.



ANTE QVAM præceptorū De- calogi, & Sacra- mentorū tracta- tionē aggredior, pauca quædā tan- quam prima to- tius operis ele- menta explicare constitui, quæ ce- teris à me dicen-

dis maiorem, pleniorēq; lucem afferre possint. Ea autem sunt, de actibus humanis, in quibus omnis officij laus, & vituperatio consistit: de eorum bonitate, & prauitate: de cōmuni- bus animorum affectibus, ex quibus sæpe peccata oriuntur, & quorum vna moderatrix est virtus: de virtutibus, ex quibus honorum operum fructus existunt: de peccatis generatim, quæ pœnis iure debitis ple- ctuntur: de meritis hominum, quæ suis quoque honoribus, & præmiis mercedibus compen- santur: de legibus demum, quæ benefactis præ- mia, malefactis supplicia certa constituunt. Quæ omnia ex S. Thoma optimo videlicet harum rerum tradendarum magistro, velut ex fonte puro, & liquido hausta, Deo duce, & auspice, primis se- ptem libris expediam dilucide, & singula, qua po- tero breuitate perstringam.

Quæritur Primò, quanam sit actio humana? Respondeo, eam esse, quæ ex libera hominis vo- luntate originem habet: hæc autem actio est, quæ ex rationis deliberatione seu mentis consultatio- ne progignitur: ita vt actio humana idem peni- tus sit, quod actio hominis deliberata, siue actio, quæ ex ratione deliberante promanat.

Secundò quæritur, An actio humana eadem sit, quæ actio cōueniens homini, vt homo est. Respon- deo, S. Thomam tria de actione humana tradidisse. Primò, eam esse, quæ conuenit homini, quate- nus homo est. Secundò, esse eam, cuius homo do- minus est. Tertio, huiusmodi actionem esse, quæ ex libera hominis voluntate proficiscitur. Sed hæc tria inter se non videntur cohærere: non enim videtur esse eadem actio hominis, vt homo est, quæ actio humana, seu libera: Nam prima rei obiectæ cogitatio, quæ in mentem nostram incur-

rit, & omnem voluntatem antecedit, est actio ho- minis, vt homo est, quippe quæ non est homini cum belluis communis, & tamen humana actio non est, quia ex libera hominis voluntate non profluit. Deinde in ipsa quoque voluntate sæpe insunt primi quidam motus, & actus omnem ra- tionis deliberationem præcurrentes: qui actus sunt hominis, vt homo est, quoniam sunt hominis proprii. Et tamē non sunt actiones humanæ, cum liberi actus non sint. Adde quod ridere, flere, & loqui, sunt actiones hominis, vt homo est, cū non sint homini cum cæteris animantibus communes, & tamen actiones humanæ non sunt; cōueniunt enim etiam pueris, & amentibus, in quibus libe- ra actio non est. Accedit item his, quòd in seruis humanæ actiones sunt propriæ, quia ex delibera- tione rationis agunt, & tamen serui non sunt sua- rum actionum domini; earum enim ius, & pote- statem habent ij, quorum sunt iuri, potestati, & dominio subiecti.

Ad hæc omnia Caietanus, & iuniores respon- dent dicētes, S. Thomam loquutum esse de actio- nibus hominis in moribus: in re autem morali ac- tio hominis, vt homo est, ea dicitur, quæ libera est: licet in naturalibus actio hominis, vt homo est, nō semper sit libera, sed solum hominis prop- ria, per quam à cæteris animantibus omnino di- stinguitur. Item aiunt, S. Thomam accipere nomi- ne actionis conuenientis homini, vt homo est, eā, quæ tum per naturam, & substantiam, tum per modum, quo fit, est hominis propria: & huiusmo- di actionem esse humanam, & liberam: quoniam modus agendi proprius in hominibus est ex ra- tione, & volūtate. Cæterum fortassis S. Thomam facilius interpretari possumus, si dicamus, cū do- cēt, actionem humanam esse, quæ cōuenit homi- ni, vt homo est, perinde esse, ac si dixisset, quæ con- gruit homini per rationis, & voluntatis facultate- m: nam actiones conuenientes homini ex so- la intelligendi, ridendi, flendi, & loquendi vi, quamuis solius hominis propriæ sint, non tamen dicuntur esse actiones hominis, vt homo est, quia solum conueniunt homini ex aliqua parte, & fa- cultate certa, licet hominis propria, non ex omni parte: homo enim, vt homo est, id dicitur esse, quod ex toto est, non quod ex parte est: ex toto au- tem homo est, ex rationis, & voluntatis facultate, non verò ex sola intelligendi, ridendi, flendi, aut loquendi potestate. Quare sequitur, vt rectè

Caiet. 1. 2.
q. 1. art. 1.
Victoria ci-
tas à Me-
dina 1. 2. q.
1. art. 1.

S. Tho. 1. 2.
q. 1. art. 1.

tradiderit S. Thomas, actionē hominis, ut homo est, hoc est, quæ conuenit homini ex toto, non ex parte, esse humanam, & liberam. Eodem pacto primi voluntatis actus, qui rationis deliberationem præcurrunt, quamuis solius hominis sint proprii, non tamen sunt actus hominis, ut homo est: quoniam non conueniunt homini ex toto, sed ex parte, nempe ex voluntate rationem penitus præueniente. Sic etiam ad id, quod obiectum est de seruatorum actionibus respondeo, cum S. Thomas docet, eam esse actionem humanam, cuius homo dominus est, non loqui eum de dominio ciuili, quale dominus habet in actiones, opera, & officia serui; sed de dominio naturali, quod quisque habet in suas functiones, & opera ob liberum arbitrium, quæ est facultas rationis, & voluntatis, ex quibus laudari, aut vituperari iure benefacta, & malefacta possunt.

S. Tho. 1. 2.
q. 1. art. 2.

Tertio Quæritur, An actio humana eadem sit, quæ libera hominis actio? Respondeo, S. Thomam docuisse, idem esse, cum ait, actionem humanam dici cuius homo dominus est. Verum facile quis obijciat, in patria cælesti Beati spiritus clarè intuentur: & diligunt Deum, eiusque aspectu perpetuò fruuntur: & huiusmodi tres actiones sunt propriæ humanæ: nec tamen liberæ in Beatis illis mentibus, quoniam necessariò Deum manifestè vident, necessariò diligunt, & eius delectantur obtutu. Respondeo, Cum actionem humanam liberam esse dicimus, loquimur de ijs actionibus humanis, in quibus nos ipsi in hac vita mortali exercemus: tres autem illas, quas in cælo Beati spiritus præstant, liberis huius vitæ actibus ex Dei gratia profectis cõsecuti sunt, quamuis modo eis necessariò perfungantur.

Arist. li. 2.
Physi. tex.
40.

Quarto Quæritur, An proprium sit hominis propter finem agere? Hoc ideo quæritur, quia Aristoteles apertè docet, naturam agere propter finem. Respondeo, dupliciter contingere posse, ut aliquid propter finem agat: vno modo absque cognitione finis, sed solum in finem ab alio agente cum cognitione directum: quo pacto sagitta emissã dicitur moueri propter finem: non quòd eum sagitta cognoscat: sed is, à quo in finem refertur. Et in eum sensum dixit Aristoteles, naturam omnem propter finem agere, quia à Deo eam in finem referente dirigitur. Altero modo aliquid agit propter finem, quòd agit cum cognitione finis. Sed hoc rursus bifariam contingit. Primo cum quispiam agit cum cognitione rei, quæ est finis; non tamen cum cognitione finis, ut finis est. Deinde cum quispiam agit cum agnitione finis, quatenus finis est. hoc est, quatenus est id, cuius gratia aliquid fit. Belluæ agunt propter finem primo modo: nam dum potum, aut cibum capiunt, quia siti, aut fame vexantur, sitim, & famem sensu percipiunt; item ipsum cibum, & potum, cuius desiderio mouentur, sensu cognoscunt, non tamen agunt propter finem secundo modo, quoniam non cognoscunt respectum, & ordinem, quo id, quòd est ad finem, tanquam idoneum, & aptum ad eum assequendum refertur.

Solius igitur hominis est propter finem moueri, & agere cum cognitione non solum rei, quæ est finis, sed etiam finis quæ finis est; quia cognoscit, & adhibet ea, quæ sunt ad finem quatenus uti-

lia, & commoda ad eum assequendum, & gratia ipsius finis adipiscendi. Brutæ siquidem animantes solo instinctu, & impulsu naturæ ad ea feruntur, quæ sunt ad finem apta, & idonea; feruntur tamen ad ea solum quia ijs delectantur, & proinde quidquid perquirunt, & sectantur, aut idè gratia delectationis exquirunt, & consecretantur, cum tamen homo multa cupiat, amet, & amplectetur, ut utilia ad aliquid aliud consequendum: ita ut, etiam si illud sit sibi molestū, graue, & acerbum, nihilominus tamen eligat, quia est utile ad id, quòd appetit obtinendum. qua ratione potionem sibi amaram sumit ægrotus: & dux difficile bellum aggreditur: mercator navigationem suscipit periculosam: miles strenuus, & fortiter pugnat.

Quinto Quæritur, An cuiuscunque actionis humanæ sit aliquis finis vltimus? Nam peccati, quòd veniale vocatur, non videtur esse aliquis finis vltimus: nec Deus certe eius peccati finis est, ut manifestè liquet: nec verò res aliqua creata; alioqui enim veniale in crimen, siue peccatum lethale transferret. Respondeo, finem vltimum bifariam dici; vno modo per affirmationem, qui finis est ceteris superior, & id, cuius gratia reliqua sunt: Altero modo per negationem, qui in nihil aliud refertur, quāuis ipse finis nō sit id, in quòd cætera dirigitur. Cuiuscunque igitur actionis humanæ est aliquis finis vltimus: non enim est in infinitum progressus, quoniam sic actio nostra esset inanis & vana: sed nostrarum actionum finis aliquando est vltimus per affirmationem; ut, cum quicquam agimus propter Deum, in quem omnia bona suapte natura referuntur, à quo, ut à fonte plenissimo promanarunt: aliquando verò est finis vltimus tantummodo per negationem. Cum veniale itaque peccatum admittimus, ipsum peccatum quatenus nobis iucundum eligimus, & amplectimur, nec in Deū, aut in aliquid aliud referimus; sed propter ipsum, ut tale est: quia nimirum eo delectamur, admittimus. Nec tamen continuò sequitur, ut omne peccatum sit lethale: potest enim esse leuis, & venialis noxa, vel quia materia est per se exigua, & minima; vel quia rationis deliberatio plena nondum fit, & omni ex parte perfecta.

Sexto Quæritur, An omnium actionum humanarum sit vnus tantum vltimus finis? Respondeo, vltimum finem esse duplicem, vnum priuatum & speciale; alterum cõmunem & generalem. Actionum igitur humanarum omnium vnus est vltimus finis communis; non tamen priuatus, & specialis. Nam dum aliquid homo agit, etiam dum peccat, vnum cõmune bonum appetit, quòd est, ut bene habeat, & omni malo careat: at vero Deum, qui est omnium bonorū finis vltimus specialis, non semper optat, & expetit.

Septimo Quæritur, An actionis humanæ plures fines vltimi esse queant? Respondeo, Si finis vltimus sit per affirmationem, nequeunt esse plures fines vltimi: quia finis, qui refertur in alium eo ipso nō est vltimus: At vero si finis sit per negationem vltimus, possunt esse, & multarum actionum nostrarum, & eiusdem actionis multi fines vltimi: potest enim quis multa peccata committere inter se omnino diuersa, quorum vnus

minime

minime in aliud referatur. Deinde potest quis eodem actu velle, & appetere æque duo peccata distincta, ita vt vnum non velit propter aliud, sed vtrunque propter ipsummet: quia vtroque æque, & pariter oblectatur, aut vtrunque tanquam si bi utile, & iucundum bonum, sed contra leges, & iura concupiscit.

Cap. II.

Quid sit actio libera.

QUÆRITUR primum, Quid sit actio libera? Respondeo, libertatem, vt ex Magistro sententiarum colligitur, quadrifariam dici. Est enim libertas, qua quis est liber à peccato: altera verò, qua quis liber est à miseria, & poena: tertia à violentia: quarta à necessitate. Libertas, qua quis liber à peccato est, ea est, de qua Apostolus ait: *Vbi spiritus Domini, ibi libertas*: & Christus Dominus Iudæis dixit: *Si vos Filii liberaueris, verè liberi eritis*. Libertas, qua quis liber est à miseria, est, de qua idem Apostolus ait: *Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorie filiorum Dei*. Liberum à violentia est, quicquid in agendo, vim extrinsecus illatam non patitur. Libertas, qua quis liber est à necessitate, est, cum non ex necessitate naturæ operatur, sed ex rationis, & voluntatis facultate sic agit, vt non agere possit.

Secundo Quæritur, in quibus sit libertas, vnde quis dicitur liber à peccato? Respondeo, eiusmodi libertatem naturæ suæ vni tantum Deo congruere, quoniam est per naturam bonus. Deinde Christus etiam Dominus, quatenus homo est, omnibus modis absolutam habet libertatem à peccato: nam quamquam vi, & conditione sola naturali humanæ naturæ assumptæ eam non habeat, habet tamen ex propria ratione personæ diuinæ in humana natura subsistentis, & cum ea admirabili nexu & vinculo coniunctæ. Persona enim diuina in quacunque natura subsistat, peccare nequit, quippe quæ ex se ipsa bonitatem habet, & sanctitatem. Tertio Beati spiritus ex vi gratiæ plenissimæ, & beatitudinis, quam Dei beneficio sunt consecuti, peccare non possunt, quoniam eadem ratione Deum necessariò diligunt. Quarto Beatissima Virgo, Apostoli, & confirmati in bono, & gratia diuina, dum in hac vita mortali degit, peculiari & singulari Dei prouidentia munere per totum huius vitæ cursum ita suauiter ducuntur & diriguntur, vt à bono nunquam grauius, vel leuiter peccantes, aut saltem grauius aberrant & excidant. Huiusmodi autem singulare & eximium diuinæ prouidentia donum in eo situm est, vt confirmatus in bono, sic certis quibusdam & peculiaribus diuinæ gratiæ prædijs præuenientibus, comitantibus & subsequentiis efficacissime dirigatur, vt à recto nunquam deflectat, quamuis liber prorsus semper existat in bonis operibus præstandis, & mandatis quoque diuinis exequendis & obeendis citra vllam violentiam, & necessitatem: nam vbi, & quando, & cui vult Deus, bonam cogitationem, ita opportunam & commodam inijcit, vt id velit, quod vult Deus, quamuis possit non velle: & ita aduersus malum cogitationem suggerit, vt

id respuat & fugiat, licet possit non fugere. Ad extremum quisquis in hac vita singulari Dei beneficio diuinam gratiam assequitur, à peccato liberatur: quia diuina gratia peccatum omne, siue originis, siue lethale penitus euellit ac tollit, et si non omnia semper venialia extinguit, & remittit.

Tertio Quæritur, in quibus sit libertas, qua quis liber est à miseria? Respondeo, hac libertate eos frui, qui ad patriam cælestem iam, & beatitudinem peruenire: & hac fruebatur etiam primus homo ante peccatum, ita tamen, vt eam amittere potuerit, sicut & reuera amisit. Beati verò cæli incolæ ita liberi sunt à miseria, vt miseri amplius esse non possint.

Quarto Quæritur, quibus insit libertas, qua quis liber est à violentia? Respondeo, Libertatem hanc esse in omnibus ijs, quæ inuitè nõ sunt, siue ex voluntate, siue ex naturæ necessitate libertas ea proficiscatur. Natura enim, dum naturali propensione mouetur, vim non patitur: & voluntas, dum ex cogitatione, aut cum cognitione operatur, sponte sua, & non per vim agit, & tamen necessario aliquando velit, non cogitur. quoniam si voluntatis est actus, eo ipso est iuxta naturalem voluntatis propensionem effectus. Est enim voluntas ad volendum suæ naturæ conditione procliuus. Ex dictis igitur efficitur, vt triplex, quæ descripsimus, libertas dici merito possit, libertas gratiæ, qua sumus à peccato liberi: libertas gloriæ, quæ omnis miseriæ est expers & neficia: libertas naturæ, quæ à violentia immunis existit.

Quinto Quæritur, quibus insit libertas, qua quidpiam est liberum à necessitate, & in quo consistat? Respondeo, huiusmodi libertatem in hoc esse sitam, vt ea causa dicatur liberè agere, quæ positis omnibus in agendo requisitis ita operatur, vt absque vlla varietate, vel mutatione in se, vel in altero facta, possit agere, & non agere. Dicimus primò (omnibus positis seu requisitis ad agendum) quoniam si aliquid eorum desit, causa in agendo non idcirco libera ex se non est, nam si non potest opposita, id ideo est, quia deest aliquid necessarium ad agendum, veluti si desit voluntati generale Dei auxilium ad volendum, non potest voluntas velle, quamuis sit suapte natura libera. Dicimus secundo (absque vlla varietate vel mutatione in se, vel in altero facta,) quia in hoc distinguitur causa libera à causa necessaria, quòd causa libera, positis necessarijs ad agendum, & non mutatis ita agit, vt possit non agere etiam absque vlla mutatione in ipsa, vel in alio existente: sic enim liberè volumus, loquimur, & legimus, vt possimus non velle, non loqui, non legere, rebus omnibus eodem modo se habentibus. at vero causa necessaria positis omnibus requisitis ad agendum, si firma & non variata permaneant, ita ex conditione naturali agit, vt non possit non agere, nec possit ab actione desistere. quòd si desinat agere, aut oppositum faciat, id ideo est, quia in ijs, quæ sunt necessaria ad agendum aliqua est facta mutatio: aut quia sunt subtracta in totum, vel ex parte: aut quia sunt impedita: aut aliqua alia ratione variata. Sic leuia suæ naturæ conditione sursum ascendunt, grauium deorsum feruntur, aqua

tur, aqua refrigerat, ignis exurit. Sic etiam bellux, quamvis præeunte cognitione sensus moueantur, necessaria tamen natura vi rapiuntur: immo etiam pueri & amentes absque libertate huc, & illuc quodam natura impetu feruntur. Huiusmodi libertas dici solet indifferentiæ, contrarietatis, & contradictionis. Indifferentiæ quidem, quia causa in agendo libera non vnum certò ac definitè, sed quod manult, ac probat suo arbitratu determinat. Contrarietatis verò dicitur, quia causa libera potest ita vnum præstare, vt possit etiam contrarium prosequi: nam potest voluntas rem aliquam amare, & odisse. Contradictionis autem dicitur, quia causa libera potest vnum agere, & potest etia obire, & exequi quod id ipsum per negationem tollit: potest voluntas amare, potest odisse, potest optare, item potest etiam non amare, non odisse, non optare. Libertas, qua quippiam est liberum à necessitate conuenit hominibus, Angelis, & Deo; est enim hæc libertas propria natura intelligentia prædita.

Sexto Quæritur, quando actio sit libera? Ratio dubitandi est, quia antequam sit, libera non est, quoniam nondum est, & postquam fuit, non est libera, quia præterijt, & modo non est: at vero quando est, non videtur esse libera, nam omne, quod est, quando iam est, necesse est esse. Respondeo, actionem esse liberam quando est, non enim opus est, vt causa sit libera in agendo, vt prius tempore fuerit libera: nam Deus ab æternitate voluit procreatarum rerum bonum, quod nunc habent, & tamen liberè voluit, nec æternitatem vllum tempus antecessit, veruntamen in ipsa æternitate ita voluit, vt posset non velle. voluntas itidem primo temporis puncto, quo incipit esse, liberè agere, & mereri quidpiam potest: & is, qui peccat, eo temporis momento, quo peccat, agit, potest si velit, non male agere. Quidam Othamum, Petrum Aliaceensem, & Gabrielem damnant, vt temerè & periculosè loquentes, quod dixerint voluntatem in eo temporis puncto, quo agit, potestatem non habere, vt non agat, verum non est, cur viros Catholicos, & doctos calumniemur: docent profecto illi, voluntatem, quo temporis momento vult, vel agit, posse non velle, posse non agere, sed non in hoc libertatem consistere, vt voluntas quo temporis puncto vult, possit simul non velle, ita vt fieri queat, vt voluntas eodem temporis momento velit, & non velit, vt quis simul stet, & sedeat, loquatur pariter, & sileat; horum enim potestas non est, quamvis libere quis velit, stet, loquatur, sedeat, taceat. libertas, inquit, consistit in hoc, quod voluntas quo temporis puncto vnum vult, potest non velle, quamuis si vult, fieri nequeat, vt pariter non velit, alioqui enim fieri posset, vt simul veller, & non veller, quod est absurdum: si igitur quidpiam vult, & ponit eam non velle, id erit alio temporis momento, non eodem, quo vult: hæc est illorum auctorum sententia, in i. d. 38. quæst. 1. Præterea actio non potest dici aut esse libera postquam elapsa est, sed dicitur liberè facta, & liberè elapsa, quia cum facta est, potuit non fieri, & ita potuit non præterijisse. Est igitur actio libera quando fit, tunc enim liberum nobis est facere, aut non facere; quod si facimus,

in potestate nostra est non facere: quod si non facimus, facere tamen possumus: nec in potestate nostra est, vt simul faciamus, & non faciamus: hoc etenim non postulat libertatis conditio, aut natura, sed solum, vt cum facimus, omnibus requisitis ad agendum eodem modo se habentibus, possumus non facere. Nihilominus tamen libertas etiam in hoc consistit, vt cum quippiam liberè agimus, possumus ab actione desistere, similiter etiam antequam quippiam agamus, sumus in eo liberi, quod in nostra potestate sit illud agere, aut non agere: & cum agimus, possumus ab agendo cessare.

Septimo Quæritur, An in animantibus mentis expertibus, vel in pueris & insanis vsu rationis carentibus possit esse actio libera? Respondeo, in his actionem liberam reperiri non posse, quia huiusmodi actio sine rationis & voluntatis facultate esse non potest. Vnde meritò Damascenus ait: Bruta animantia naturam non ducunt, sed à natura ducuntur, ac proinde naturalem affectum comprimere, aut moderari nequeunt, sed natura quodam instinctu & impulsu cum primum aliquid appetuerint, ad actionem feruntur. Contra homo, vt pote ratione præditus, naturam potius ducit, quam ab ea ducatur, & animalem appetitum cohibet, frenat, & ducit quo vult. Quod si quis obijciat, Nonnunquam refrenantur & coercentur bellux à re aliqua prosequenda. Deinde canis duobus sibi cibis obiectis, primo quidem quasi hæsitans aliquantulum subsistit, & deinde vnum arripit, alterum respuit: Præterea ceruum aliquando canis infecutus, & ad binium delatus, odoratu primum explorat, an ceruus hanc potius, quam illam viam fugiendo tenuerit; deinde eam carpit qua ceruum fugientem processisse deprehendit. Adde quod apes, araneæ, vermes, formicæ, hirundines plurima mirabili prudentia, & arte conficiunt. Respondeo, In brutis animantibus inesse quidem artis, prudentiæ, & virtutis simulacrum & vnam, sed non rationem, vt quidam falso opinati sunt. Plutarchus duo opuscula conscripsit, vnum vtra animantium plus rationis habeant, terrestria, an aquatilia: alterum, quod bruta animantia ratione vtantur. & Plinius libr. 8. fatetur bruta intelligentia & ratione prædita. Quod si aliquando actionem intermittunt, id non à ratione, aut libertate proficiscitur, sed aliquo vehementiori affectu deterrita, ab incepto opere reuocantur: Vt si equus pabulum appetat, quod est in prospectu, aut canis escam, memor tamen sit verberum prius inflictorum, quod aliàs simile pabulum, aut cibum ceperit, metu verberationis sibi iterum infligendæ, abstinent à pabulo & esca. Sic memoria præteritæ aduersionis perpeffa, ob carnes elixas, vel assas clanculum ex igne sublatas, feles ab illis rursus submouendis deterrantur, tamen si fame stimulante cruciantur. Quocumque igitur vehementior sensuum appetitus traxerit, illuc impetu natura bruta animalia impelluntur, siue nidos mire construant, siue sollicitè prolem alant, siue congruentia alimenta præparèt; siue dominos fideliter insequantur, siue imperantibus pareant. Eodem modo pueri, & insani, in quibus vsus rationis nequaquam e-

lucet,

Damasc. li.
2 Fidei
Oratio.

Cap. 1. 6.

lucet, sensu, imaginatione, & appetitu, non autem ratione, & libertate ducuntur. Et bruta quidem animantia commodi cupiditate pertrahuntur: pueri vero, & infanti non solum commodi affectione, sed etiam inuidia, emulatione, pudore, exemplo, laudis & honoris studio, spe præmij, metu poenæ alliciuntur ad bonum, auocantur, aut etiam deterrentur ad turpi.

Octavo Quæritur, In quonam differat libertas, quæ est in actionibus hominis, vel Angeli, ab ea, quæ est in Deo? Respondeo, In homine ante liberum voluntatis delectum præcedere solitam consultationem, quia is multa ignorat. Deus autem cum omnia comperta & perspecta habeat, consultatione non eget ad aliquid agendum: Angelus etiam cum plura perspicat, quam homo, minori eget consultatione. Præterea libertas, siue hominis, siue Angeli, à Dei libertate distinguitur, eo quod homo, vel Angelus liber est, quia libera voluntate potest in se elicere actum volendi, atque eius oppositum: actus enim quo homo, aut Angelus probat & amat, aut respuit & rejicit aliquid, accidens est à voluntate productum, & in ea ut in sede sibi subiecta receptum, & re ab ea distinctum. At vero Deus non est liber respectu & ordine ad actus oppositos, vel diuersos, quos possit in se producere: in ipso enim velle, est eius substantia, & natura, non accidens. Est tamen Deus liber comparatione & ordine ad res obiectas, quas vult, aut non vult, quarum vnam eligit ac probat; alteram repudiat & rejicit: natura igitur intellectu & ratione prædita est libera respectu & ordine ad actus oppositos & re à se distinctos: Deus vero est liber non quidem relatus ad actus oppositos, & re ipsa à se differentes, sed relatus ad res obiectas & diuersas. Ad hæc cum homo vel Angelus quippiam velle cessat, definit in se ipso actum re à se distinctum producere: at Deus ex hoc, quod à volendo aliquid desinit, nullum in se actum re ipsa habere definit, qui antea in ipso fuerit, sed voluntas in eo cessat ordinem & respectum habere ad rem obiectam, quam primum volebat. Actus enim in Deo re ipsa est eius substantia: est enim Deus per suam substantiam rerum omnium notitia, & volūtas, & amor eorum, quæ diligit, ut tamen actus voluntatis diuinæ est, habet respectum & ordinem ad rem obiectam. Deus itaque absolute & simpliciter Deus est, & substantia absque vlla ad aliquid aliud comparatione & respectu; volens tamen non est sine respectu & ordine ad aliquid voluntati oblatum atque propositum. Cum ergo definit velle, nihil re vera dimittit aut perdit, sed solum definit ad rem obiectam referri.

Nono Quæritur, An peccandi potestas sit pars libertatis? Respondeo, Minime, ut recte tradidit, & probauit B. Anselmus. Nam Deus liber est, & Christus Dominus & Beati cælestes libere multa operantur, & tamen Deus, & Christus ratione etiam naturæ humanæ sibi adiunctæ, & Beati illi spiritus peccare non possunt. At vero quamuis peccandi facultas pars libertatis non sit, peccatum tamen libera hominis voluntate committitur. Sequitur ergo, ut si peccatum sit, eo ipso liberum sit: non tamen si quis in potestate sua habet, ut possit agere, & non agere, continuo pecca-

re poterit: est enim ut dixi, in multis libertas ad bonum tantum, non ad malum: id quo modo fieri queat suo loco dicemus. Si roges, Quid sibi velit Anselmus cum docet magis liberos esse, qui peccare nequeunt, quam qui possunt. Respondeo, Apud Anselmum sæpe libertatem accipi non solum pro ea, quæ est libertas, qua quis liber est à violentia, & necessitate; sed etiam pro libertate qua liberi sumus à peccato & miseria: qui ergo peccare non possunt, magis sunt liberi, quia quadruplici libertate præditi, nimirum à violentia, necessitate, peccato, & miseria, ut Deus, Christus, & Beati cælestes, sed qui peccare queunt, liberi quidem sunt ab omni vi, & necessitate: à peccato, & miseria non item.

Decimo Quæritur, An quicquid prece, admonitione, persuasione, vel increpatione geritur, eo ipso libera voluntate fiat? Gregorius Nyssenus, aut potius Nemesius aperte tradit, quod nobis liberæ actiones insint, id admonitiones, increpationes, & orationes ostendere. Cæterum facile quis obijciat, pueros, & infanos vsu rationis carentes multa facere admonitionibus, increpationibus, & precibus inuitatos. Respondeo: Reuera admonitiones, obiurgationes ad alium directæ sæpe in eo libertatem ostendunt: verum aliquando non quidem libertatem sed intelligentiam & captum, quo nostros sermones percipere possit, indicant. Ac ita pueros, & amentes admonemus, obiurgamus, reprehendimus, rogamus: quia, tamen si libertate careant, nostros sermones intelligunt, & deinde vel metu poenæ, vel spe præmij naturaliter pertracti aliquid obeunt & præstant: concedit Victoria pueros, & infanos libere multa facere, sed sine boni & mali, honesti & turpissimæ perfecta notitia.

Cap. III.

Quid sit actio voluntaria.

Primo Quæritur, Quid sit voluntarium? Respondeo: Ex sententia Nysseni, & Damasceni, id esse, quod nec vi, nec ignorantia geritur. Sed quidam calumniantur hanc definitionem, quod ea per negationem sit tradita, & videatur congruere etiam ijs, in quibus nihil est voluntarium. Nam cum leuia ad superiora feruntur, aut deorsum grauii pondere & grauitate mouentur, nec vi vlla, nec ignorantia agitantur, quippe quæ natura non sensu, aut cognitione ducuntur: & tamen motus in his voluntarius non est. Verum isti calumniando, nihil efficiunt. Nam leuia, & grauii, & his similia, licet per vim non moueantur, cum ad loca propria, suapte natura, feruntur; sine cognitione tamen suis motibus cientur. Vnde eorum motus voluntarij non sunt. At quoniam res non exacte per negationem definiuntur; idcirco voluntarium accuratius ijdem Patres definiunt esse id, cuius principium est in agente cum notitia eius, quod geritur: nam eo ipso quod principium est in agente, voluntarium à violento discernitur: & ex hoc, quod quis sciens facit aliquid, distinguitur à natura, quæ tamen ex principio interno agit, non tamen cum notitia eius, quod efficit. Et hoc est, quod in priori definitione dicebatur, per ignorantiam fieri, id est, sine cogni-

Ansel. loco citato.

Nissen. li. 7. Philos. c. 1.

Nisse lib. 5. Philos. c. 3. Damasco. lib. 2. fidei Orthod. c. 24. Arist. lib. 3. Ethic. 1.

Ansel. dialogo de lib. arb. cap. 1.

tionem. Voluntarium igitur est quod quisque sciens agit. Sic brutæ animantes aspectu cibi sibi commodi voluntarie feruntur: Infanti, & amens metus poenæ auocantur ab aliquo: pueri conspecto pomo sese mouent, & vilo leone diffugiunt. At vero in animantibus, cibi concoctio, nutritio, auctio, reciproca spiritus agitatio, quam Medici pulsum appellant, actiones voluntariæ non sunt; sed opera facultatis naturalis, vel vitalis, absque cognitione officia sua obeuntis. Porro signa voluntarij sunt, quod cum bonum futurum præuidemus, desideramus, desideratum affectu delectamur, & eo priuati contristamur, vel irascimur: & contra, cum malum futurum, vel imminens præsentimus, timemus, & aliquando perhorrescimus, & cum adest mœrore conficimur.

Secundo Queritur, Quot modis voluntarium diuidatur? Respondeo, Multis: de qua diuisione sigillatim est dicendum. Primo, voluntarium dicitur de re obiecta, & de actu, & de effectu ex actu proficiscenti: Res enim, quam appetitus cum cognitione proficquitur, voluntaria dicitur. Voluntarius item dicitur actus, quo scienter aliquid appetimus. Tum etiam commodum, aut incommodum & damnum ex voluntario actu profectum, voluntarium dicitur: Vt si Caius Titij domum sponte & voluntate exusserit, segetem conculcauerit, seruum occiderit, aut rem aliquam fregerit aut ruperit. Secundo diuiditur voluntarium, ita vt aliud sit, quod sit voluntate propria, vt quod quis sponte sua gerit: aliud voluntate aliena; & hoc multifariam contingit. Primo: Vt si Titius sponte sua transferat consensum suum in Caium, ita vt quod Caius nomine Titij gesserit, voluntate ipsius Titij actum habeatur, & hoc modo mandantis voluntas transfunditur in mandatarium, & voluntas constituentis procuratorem ad omnia vel certa negocia & causas, traducitur in constitutum procuratorem: & collegium consensum suum in administratorem: populus vel ciuitas in senatores deriuat atque transmittit. Secundo, Auctoritate iuris vel Iudicis officio voluntas vnus censetur alterius voluntas, tanquam in ipsum translata. Sic tutorum voluntas est pupillorum, & curatorum consensus est minorum in administratione bonorum. auctoritate etiam Iudicis aliquando prodigo datur administrator, ne res suas prodige dissipet. Tertio, Vnius voluntas reputatur alterius, quia vnus continetur in alio tanquam sub eius potestate, & iure constitutus: hoc modo, infantium, vel perpetuo amentium cum propria voluntas non sit, voluntas parentum habetur voluntas eorum in ipsis, quæ pertinent ad salutem ipsorum siue animæ, siue corporis. Vnde filij dum paruuli sunt, immo etiam adulti, perpetuo tamen amentes, voluntate, parentum baptismum suscipiunt. Eodem modo in multis voluntas dominorum existimatur seruorum voluntas. Quarto, quando vnus continetur in alio, & is, qui continet alium ex institutione, vel pacto alterius accipit aliquid sibi, & alteri sub se contento: tunc voluntas continens censetur eius, qui continetur: vt si Rex, vel Princeps castrum donet, vel priuilegium concedat Titio eo pacto, vt accipiat sibi, & posteris, Ti-

tij voluntas ex pacto, vel institutione indicatur voluntas posterorum: ita vt si priuilegium concessum conseruet, aut perdat, censetur sibi, & posteris perdere, aut retinere. Et hac ratione peccatum originis est voluntarium in posteris Adæ; nam vt colligitur ex Tridentino Concilio Sess. 5. primus hominum parens, cum iustitiam & sanctitatem institutione Dei accepisset sibi, & posteris conseruandam, aut amittendam, & deinde peccauerit, eam sibi, & posteris perdidit: veluti si non peccasset, eam iustitiam, & sanctitatem vnâ cum natura ex Dei institutione, & beneficio transmiserit in posterum, quia tunc eam sibi, & posteris conseruasset. Tertio, Diuiditur voluntarium in id, quod est actu, aut vi & potestate voluntarium: actu quidem, vt cum aliquid explicite volumus: potestate verò, quando ex voluntate priori, aut vi actus voluntarij antecedentis quippiam agimus, veluti si ex actu præcedenti voluntario relictum sit aliquid tanquam affectus ipsius, & ex eo moti quippiam aliud agamus etiam obliuati actus antecedentis, erit voluntarium. vt si Titius ex Hispania in Italiam iter faciat voluntate Romam veniendi ad inuisenda limina Apostolorum Petri, & Pauli, in toto itinere, etiam dum prandet, & ad alia diuertit, dicitur voluntarius Romam venire aut pergere. Hac ratione dum quis Sacramenta confert, etiam non aduertens id quod agit, sponte, & voluntate dicitur Sacramenta ministrare, quia ea confert ex voluntate præcedente, qua voluit suum officium præstare, & obire; vel qua ad Sacramenta conferenda voluntarius accessit. Sed roget quis, quamdiu duret voluntatis vis & potestas ad hoc, vt voluntarium censetur id, quod subsequitur? Quidam putant durare quamdiu prima voluntas non reuocatur. Sed alijs videtur admodum difficile, vt tamdiu perseueret, alioqui enim non solum ad multos dies, & nenses; sed etiam ad annos, immo & ad totam vitam permanere dicitur. Quare verius existimant alij eam perseuerare, quamdiu non reuocatur, & manet aliquid relictum ex ea tanquam effectum, ex quo ad aliquid aliud agendum incitatur. Vt cum sacerdos sacrarium petit animo, vt faciat & offerat Missæ sacrificium, deinde nihil animaduertens in sacrario vestibus sacris induitur, in publicum prodit, panem in altari collocat, incipit Missæ sacrificium, & rem sacram operari, inde præsentem panem consecrat: hæc omnia sua sponte & voluntate præstat, quia prima voluntas manet in aliquo ex ea effectu relicto. Eodem modo si in sacrario Sacerdoti multæ paruulæ panis particule in altari consecrandæ porrignantur, & eas accipiat, vt consecret vnâ cum pane ad Missæ Sacrificium parato, si deinde omnes in altari positas consecret non animaduertens actu, omnes creditur voluntarius consecrare. Pari ratione qui recitat preces Horarias, tamen cogitationibus distrahitur, vltro tamen recitat, quia vi & ratione prioris voluntatis preces & suum munus persoluit: Immo eo ipso, quod initio incipit recitare voluntate suam debitum officium obeundi, omnes preces sua sponte, & voluntate exoluisset perhibetur, quamuis animo in multa disperso huc, & illuc cogitatione diuagetur, & nihil animaduert-

Genes. 3.

13

animaduertat. Tum etiam eo ipso, quod precationum codicem fupit in manus more solito vltro ad preces recitandas, tota subsecuta recitatio precum habetur voluntaria ex voluntate procedenti. Verum de hac re, quamdiu scilicet prima voluntas in actibus subsequentibus permanere credatur, latius dicendum inferius est capite octauo. Quarto, diuiditur voluntarium, ita vt aliud sit voluntarium in se, aliud voluntarium in altero: & hoc siue de re obiecta, siue de effectu loquamur. Res obiecta voluntaria in se dicitur, quam per se voluntas appetit: effectus vero voluntarius in se accipitur, quem voluntas proxima producit; vt si Titius occidat Caium, Caij interitus per se in Tirij voluntatem confertur. Obiectum verò tunc est voluntarium in alio, quando voluntas non per se id prosequitur & appetit, sed ex hoc, quod vult aliud. Sic in toto volumus partem, in causa effectum eius necessarium. Item cum volumus id, quod antecedit, volumus etiam quod non aliunde, aut ex accidenti consequitur, sed necessariò ex antecedenti. Tum etiam, cum quippiam volumus, ea quoque, quæ ipsi accedunt, vel coniuncta sunt, vel ipsi comitantur iure dicimur voluisse. Effectus autem iudicatur voluntarius in alio, quando ex hoc, quod quippiam voluntarie facimus, aliquid aliud efficitur. Vt si ex effectu nostro voluntario damnum aliquod in alterum redundet ac recidat: Veluti si ædificium tuum altius attollas, ex quo effectum est, vt vicini tui luminibus officias; aut si opus fecisti, vnde pluuia, vel aqua mihi nocuisse videatur. Quinto, diuidi solet voluntarium, vt aliud dicatur directò voluntarium, aliud indirectò. Directò voluntarium est quod per se volumus; indirectò verò, quod cum facere debeamus non facimus, cum tamen id præstare possumus. Ita voluntarium est in Titio, si ratione muneris publici, quo fungitur debeat aliquid prohibere, vel impedire, & id non faciat: sic etiam si te tui peccati non poeniteat, cum tamen te poenitere oporteret, si non restituas, cum alioqui restituere possis & debeas; si delinquentem non moneas, aut increpes, cum tamen alioqui deberes. Vltimo, voluntarium diuiditur, vt aliud sit voluntarium expresse, aliud tacite; & id, quod dicitur tacite voluntarium, solet etiam dici luris fictione, siue interpretatione rationis voluntarium. Id verò, quod est expresse voluntarium, dicitur vere & re ipsa voluntarium. Quid verò sit tacite, aut luris fictione, aut interpretatione rationis voluntarium, capite sequenti explicabo.

Tertio Quæritur, In quibus nam inueniatur voluntarium? Respondeo, ex Aristotele, Nysseno, Damasceno, & S. Thoma voluntarium conuenire cuiusque rei, quæ præeunte intellectu, aut sensu cognitione aliquid agit & præstat, quia voluntarium est, cuius principium existit in operante cum cognitione eius, quod agitur. Est autem duplex appetitus, qui cognitionem sequitur, voluntas rationis, quæ agit ex cognitione in intellectu. Appetitus animalis, qui sensu cognitione dirigitur. Reperitur ergo voluntarium, in Deo, Angelis, hominibus, belluis, pueris, & amentibus; qui licet rationis præscriptum non sequantur, sensu tamen

corporis, & imaginatione ducuntur.

Quarto Quæritur, Quomodo se habeant inter se actio libera, & voluntaria? Respondeo, Quamquam Almainus vnà cum alijs de Libero, & Voluntario promiscue loquatur vnum cum altero confundens; liberum tamen à voluntario distinguitur, quoniam latius patet voluntarium, quam liberum. Nam voluntarium, vt dixi, est in belluis, in pueris, & amentibus: in quibus tamen libertas non est. Voluntarium igitur est, quod à principio interno cum cognitione proficiscitur: at verò liberum est, quod non solum fit à principio innato cum cognitione eius, quod geritur: sed est etiam in potestate agentis, vt fieri, aut non fieri queat.

Quinto Quæritur, An in naturis intellectu præditis eadem sit actio libera, quæ voluntaria? Scotus censet in eiusmodi naturis idem esse liberum, quod voluntarium: ita vt libere fieri dicatur, quod voluntate cum cognitione intellectus efficitur. Vnde secundum eum auctorem, Deus etiam cum se ipsum diligit, liberè se diligit: & Pater, & Filius liberè Spiritum sanctum producant: Beati etiam Spiritus Deum liberè diligunt, & Deus liberè diligit in creaturis, non solum id quo existunt, sed etiam id quod per suam naturam sunt: quoniam secundum eum libertas non distinguitur à necessitate: Et ideo quamuis in prædictorum singulis sit necessitas, est tamen libertas. Sed distinguitur (inquit) libertas solum à violentia, & natura citra cognitionem intellectus agente: & proinde omne quod voluntarie cum cognitione intellectus agitur, etiam si necessario, libere tamen agitur. Cæterum verius est quod docet S. Thomas, libertatem etiam in naturis quæ sunt intellectus seu rationis participes, distingui non solum ab omni vi, & natura absque cognitione operante, sed etiam à necessitate. Nō enim Philosophi aut Theologi, id quod necessario fit, fieri liberè docuerunt. Quare verius est, Deum se diligere necessariò non liberè, & necessariò non liberè à Patre & filio Spiritum sanctum profuere, & Deum diligere necessariò, non liberè à Beatis illis mentibus. Liberum enim est, quod facere, & non facere possumus.

Cap. IIII.

Quando in iure communi tacens tanquam consentiens habeatur.

MAGNA existit quæstio apud vtriusque iuris consultos, quando tacens consentire videatur, eo quod in Cap. Qui tacet de Regulis iuris in 6. aperte dicitur: *Qui tacet, consentire videtur*: & tamen in sequenti Capite subiungitur: *Is qui tacet, non fatetur*; Sed nec vtiq; negare videtur: & in l. Qui tacet, ff. de Regul. Iuris, habetur: *Qui tacet, non vtiq; fatetur; sed verum est, eum non negare*. Et quoniam hæc iuris præceptio ad multa definienda conducit, de ea in præsentia disputabo: de qua multa tradiderunt Bartolus in l. *Quæ doris*, ff. soluto matrimonio, Baldus,

Alma. vtr. h. m. Mo. ralinum.

Scot. Quod lib. q. 16. a. 2. c. 3. Gabr. dist. 10 q. 2. a. 1. c. 2.

Thom. prima part. q. 82. art. 2. c. 3.

Arist. Nyssen. Damascen. S. Thom. locis citatis.

Abbas, & Felinus in cap. Nonne. de presumptionibus. Dinus & Ioann. Andreas in cap. Qui tacet. de Regul. Iuris. in c. Glossa in l. Filius familiae. §. Inuitus. ff. de Procuratoribus. & Glossa in cap. Qui tacet. & cap. Is qui tacet de Regulis Iuris in c. Cinus & alij in l. Inuitus. c. de procuratoribus.

Primo Quæritur, Quando Iure civili, vel canonico communi is, qui tacet, eo ipso quod tacet consentire credatur? Abbas, & Felinus merito aiunt, certam huius rei præceptionem tradi non posse. Vnde ipsi post aliquas regulas constitutas, multos deinde casus excipiunt, & tandem concludunt, pro varietate rerum, personarum, & circumstantiarum ex coniecturis, & signis esse iudicandum. Verum de hac quæstione referam fideliter quicquid in vtroque Iure, tum Civili, tum Canonico me legisse memini.

Filij puberes, vel impuberes si præsentibus fuerint, nec contradixerint suis parentibus in sponsalibus, vel coniugio consensum præstantibus contrahere dicuntur, cap. 1. §. Porro, de desponsat. impuberum. in c. tamen si in l. sed quæ patris, ff. de sponsalibus id solum de filia statuatur. Sciendum tamen est in coniugijs contrahendis seruandū esse decretum Concilij Tridentini vbi cuncte fuerit promulgatum quod habetur sessio. 24. c. 1. de reformat. matrimo. vbi statuatur. Qui aliter quam præfente parochio, vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarij licentia, & duobus, vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt; eos Sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, & huiusmodi contractus irritos & nullos esse decernit. Sic ibi. quod igitur in præsentia dicimus de filijs in matrimonio contrahendo tacitum consensum præstantibus; intelligendum est locum habere seruato in omnibus prædicto Concilij Tridentini decreto. Dubitatur tamen inter Doctores, an idem sit dicendū, si alij consanguinei cōsensum præstiterint. Glossa cum Goffredo, & Hostiensis censet idem esse dicendum de cæteris consanguineis; vt si frater patruusque suum assensum præbeat. Sed oppositum est verius, quod communiter docent Canonici Iuris interpretes, & hac in re Glossam reijciunt Ioan. Andreas, Archidiaconus, Petrus Ancharanus, Philippus Francus, Innocentius, Ioan. Imola, Abbas, Felinus, & Couarruias.

Dubitatur secundo. An si huiusmodi filij taceant, tutore consensum præstante pro consentientibus habeantur. Glossa sentit idē esse dicendū de tutoribus, quod de parentibus. Sic etiam Theologi, Richardus, Paludanus, Sotus. Verū oppositum Iuris pontificij Doctores communi consensu tradunt hac in re non sufficere nisi parentum consensum, quia hæc est Iuris interpretatio gratia matrimonij, & parentum constituta. Et certe in l. si puellæ, ff. de sponsalibus, aperte statuatur, non posse solos tutores sponsalia constituere, nisi voluntate puellæ facta sint. quare verior est hac in re Iuris canonici consultorum opinio. Tertio Dubitatur, An parentibus consensum præstantibus sufficiat in filijs præsentibus solus tacitus consensus, an verò nutus etiam, vel signa requirantur? Angelus, & Glossa in cap. Tunc, de sponsalibus, videntur nutus, vel signa requirere. Sed verius est quod Syluester, & Couarruias aiunt, sufficere solum tacitum consensum. Quarto

Dubitatur, An sufficiat matris consensus in filio præfente, & tacente? Respondeo, sufficere, vt aiunt Ioan. Andreas, Ancharanus, Philippus: quia lex generatim statuit, parentibus consentientibus: neque enim distinguit de patre. Quinto, Dubitatur, An sit idem dicendum, quando filius est emancipatus? Respondeo, Idem Iuris esse, sic sentiunt Ioan. Andreas, Ancharanus, Philippus, quoniam Ius nihil distinguit. Sexto. Dubitatur, An sit idem Ius, si filius absens, certior tamen postea factus de consensu parentum pro ipso, taceat, vtrum tacens eo ipso ratum habere consensum videatur? Ioan. Andreas, & Philippus negant idem Iuris esse. Sed Ancharanus, & Imola affirmant, idem Iuris esse in absentia, quod in præsentia. Mihi magis placet hæc secunda sententia.

In patre quo præfente filius familias Decurio creatur, si non contradicit, sufficit tacitus consensus, vt vniuersis muneribus, quæ Decurioni filio iniunguntur, obstringatur quasi fideiussor pro filio, l. Quoties. ff. Ad municipalem, & de Incolis, & l. 1. de filijs familias in libr. 10. Fideiussor a tutore nominatus si præfens fuerit neque contradixerit, & nomen suum referri in acta publica passus sit, perinde tenetur, atque si iure legitimo stipulatio interposita fuisset. l. cum ostendimus, §. fideiussores. ff. de fideiussoribus, & nominatoribus, & heredibus tutorum.

Si passus sim aliquem pro me præfente fideiubere, vel alias interuenire, mandati teneor, l. si remuneranti, §. si passus, ff. mandati. Locator horrei, qui cum sciret aurum, argentum, margaritas inferri, passus est, perinde obligatur, ac si expresse consenserit. l. cum in plures, §. locator, ff. locati. Si nauta, caupo, stabularius scienter passus sit aliqua inferri in nauim, cauponam, vel stabulum, omnium earum rerum custodiam in se recipit. l. 1. §. vltimo, ff. nauis, & caupones, stabularij. Hoc tamen verum est in his specialiter ex Iure scripto, non tamen in alijs generatim. Vnde si ego patiar, vt inferas res tuas in domum meam, non sum tibi obligatus, vt eas custodire debeam, Baldus, Ioan. Andreas, & Felinus. Insuper si Titius locius meus, vicinus, aut amicus me præfente, vidente, & tacente relinquit librum suum, vestem, vel pecuniam in cubiculo meo, non eo ipso videor consentire, vt depositi teneor, vt docuerunt Cinus, & Ancharanus. Item filia si præfens non contradicit, cum pater agit de dote, pro consentiente habetur. l. soluto, §. voluntatem, ff. soluto matrimonio. Item si prope ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus fuerit, postea eum prohibere non poterit ædificij dominus, quo minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio domino sciente hoc fecerit. l. si propium, ff. de mortuo inferendo. Præterea si quis precario rem ad tempus habeat, finito tempore etiam si ad hoc tempus precario non rogauerit, possidere tamen precario videtur, intelligitur enim dominus, cum patitur eum qui precario rogauit, possidere, rursus precario concedere. l. in rebus, §. Item, ff. de precario. Sic etiam si is, qui ad certum tempus conduit, finito quoque tempore in conductione manet, sciente, & tacente locatore. Intelligitur enim dominus, cum patitur conductorem in fundo esse, ex

Ang. Matrimonij 2. num. 5. Sylus. Verbo. Matrimonium 2. quast. 7. Couar. loco citato.

Ioan. And. Archid. Anchara. Francus in c. de desponsat. impuberum in c. Imola. Abbas, Felin. in c. Nonne de presum. Couar. in epit. in 4. part. 2. c. 4. nu. 4. Richar. in 4. dist. 29. art. 1. q. 4. Palud. in 4. dist. 29. q. 2. art. 3. Sotus in 4. dist. 27. q. 1. art. 3.

Bald. Ioan. Andr. Felin. in locis ante citatis.

Cinus in l. inuitus. c. mandati. Anchara. in c. licet de procuratoribus in d.

integro

integro locare. *l. qui ad certum ff. Locati.* Item quamuis instrumento non sit comprehensus, quod tibi sit tradita possessio; ipsa tamen rei veritate id consecutus es, si sciente venditore in possessione fuisti. *In l. Minus C. de acquirendo & retinendo possess.* Item si seruus, sciente domino, & non contradicente, in clericum ab Episcopo electus fuerit, ex hoc ipso liber, & ingenuus est. *l. si seruus C. de Episcopis & clericis, & cap. si seruus, dist. 54.* Item cum statutum esset in sponsalibus, etiam consensus eorum exigendum, quorum in nuptijs consideratur, subiungitur: Intellegi tamen semper filix patrem consentire nisi euidenter dissentiat. *l. in sponsalibus ff. de sponsalibus.* Præterea ex *l. si sine, §. Quod si patientiam. C. Ad senatus cons. Velleianum,* colligitur rem vxoris ea præsentate, & non contradicente posse obligari, ita ut ipsi noceat, hoc est, ut à Velleiano iure excludatur, & eo iuari nequeat. Sed hoc ideo (ut in ea lege dicitur) constitutum est, quia vxor tacuit, ut creditor deciperetur, qui mutuo suam pecuniam marito dabat. Est igitur hoc speciale in vxore quando præsens patitur, ut maritus rem suam creditori obliget: sed vxor tacet dolose, ut creditor fallatur. Item in *l. Quam Taberonis, §. sunt quidam, ff. de peculio, dicitur:* sunt quidam, qui peculium putant seruum habere non posse nisi concedente domino. Ego autem puto non esse opus concedi à domino peculium seruum habere, sed non adimi, ut habeat. Alia enim causa est peculij libera administrationis; nam hæc specialiter concedenda est. Item in *l. si seruus communis, ff. de donationibus inter virum & vxorem,* decernitur, si ex tribus fratribus vnus vxorem habuisset, & rem communem vxori donasset, ex parte tertia donatio viri non valet, quia est inter virum, & vxorem: ex reliquis autem duabus partibus donatio vim habet, si id sciuerint fratres. Item ex *l. sed etsi §. sed etsi proponis, ff. de iudicijs colligitur:* si Titius quibusdam clarissimis viris Romæ auri vel argenti pondus legauit, licet maior pars matrimonij alibi sit, dummodo Romæ tantum patrimonij sit, ut sufficiat ad legatum, esse præstandum Romæ legatum: quia non est (inquit) lex, verisimile, testatorem, qui voluit honorem habitum his, quibus legatum reliquit, tam modica fidei commissa a se tibi, quam Romæ præstari. Item, te præsentate & tacente, mandavi Titio, ut mutuo tibi daret pecunias: ex hoc ipso tacite obligatus es mihi actione mandati, perinde ac si mihi mandasses, ut ego Titio mandarem. *l. qui patitur ff. mandati.* Non tamen idem iuris est, si te præsentate, & tacente ego vendidi, vel donavi rem tuam. Item, si sciente & tacente vicino, opus faciam, ex quo ei aqua pluuia noceat, non teneor actione aquæ pluuia arcendæ, hoc est, non cogor lege opus demoliri, quamuis damnum illatum refarcire debeam. *l. iubeo, ff. de aqua pluuia arcenda.* Præterea si quis iuxta ædificium iuum, sepulchrum vel monumentum fieri passus sit, de damno infecto postea ei cauendum non erit: nec potest agere, ut opus diruatur, quia rem illicitam commisit. *l. qui bona, §. si quis iuxta, ff. de damno infecto.* Item si quis in commune vicinum, vel focium aliquid facere passus sit, non potest agere, ut opus tollat; sed solum, ut dam-

num refarciat: quia opus prohibere potuit, & non prohibuit, cum poterat prohibere. *l. Sabinus, ff. de communi diuidendo.* Item fundum mihi obligasti iure hypothecæ, vel aliquid aliud mihi pignori dedisti: deinde me sciente, & tacente vendidisti, ex hoc ipso ius hypothecæ vel pignoris videor remississe, & me in iudicio agentem exceptione repellat emptor. *l. si probaueris. C. de remissione pignoris.* creditor igitur, qui tacite consentit in alienatione hypothecæ, vel pignoris, eo ipso remittit seu perdit ius pignoris. Præterea si rei venditæ nominatim morbus exceptus non sit, talis tamen morbus sit, qui potuit omnibus apparere, veluti cæcus homo vendebatur; aut qui cicatricem euidentem & periculosam habebat, vel in capite, vel in alia parte corporis, ædilitij edicti nomine non tenetur venditor, perinde ac si nominatim morbus exceptus fuisset. *l. queritur, §. si venditor, ff. de ædilitio edicto.* Item ex *l. An in totum, C. De ædificijs priuatis colligitur* ruinam domus Magistratibus, aut vicinis scientibus ruinæ periculum, & tacentibus, nec prohibentibus, eo ipso tacito eorum consensu contigisse, & in *l. r. §. scientiam, ff. de tributoria actione* decernitur: si seruus contrahat, sciente domino, & tacente, dominus obligatur tributoria actione ex contractu serui. Præterea in ijs, qui ratione publici muneris, quo funguntur, prohibere debent, si scienter non prohibeant, cum possint, tacitus consensus tanquam expressus reputatur. Vnde in *l. in omnibus, ff. de noxalibus actionibus* statuitur, in omnibus noxalibus actionibus, vbi exigitur scientia domini, sic accipienda est, si, cum prohibere posset, non prohibuit. Et in *l. si seruus, ff. de noxalibus actionibus* dicitur: si seruus, sciente domino, occidit, in solidum dominum obligat: ipse enim dominus occidisse videtur: si autem nesciente domino occiderit, noxalis est actio. Et in *l. scientiam, ff. ad legem Aquiliam* statuitur: scientiam sic pro patientia accipimus, ut qui prohibere potuit, teneatur, si non fecerit. Idem habetur in *l. ff. si familia furtum fecisse dicatur, & in l. si familia ff. eodem titulo dicitur:* si familia seruorum mihi communis cū Titio fecerit furtum, me inscio, sciente tamen Titio, tenetur Titius nomine singulorum: vnde pro vnoquoque ad poenam soluendam iure compellitur: sic etiam quicumque corrigere commode alium, aut impedire peccatum alterius, aut subuenire alteri indigenti lege misericordie, vel charitatis potest, & debet, peccat si id non præstet, quia tacite consentit. Præterea contumax in respondendo, tanquam consentiens in eo, in quo sibi ipsi incomodat, & noceat, habetur, cum tacet. Vnde in *l. de ætate, §. qui tacuit, ff. de interrogatorijs actionibus* dicitur, si quis esset ex parte hæres institutus, & interrogatus à Prætoribus, an sit hæres, taceat, in ea causa est, ut instituta actione in solidum conueniatur, quasi negauerit, se hæredem, nam omnino qui non respondet, contumax est. contumaciæ autem poenam hanc ferre debet, ut in solidum conueniatur, veluti si negasset: quia Prætorum contemneret videtur. Ex quo efficitur, ut Iudex ter admonitus, ut appellationem admittat, si semper taceat tanquam admittens appellationem reputetur. Felinus ex Holtienfi, Glossa, & communi

Felin. in c. Norme de præsumpt.

opinione.

*Felin. in c.
Nomen de
presump.*

opimione. Et in cap. si post præstitum de confessis in 6. habetur: Si post præstitum iuramentum veritatis, vel calumnie reus, vel procurator ipsius oppositionibus sibi ab aduersario factis interrogatus, & iussus à Iudice, respondere, absque rationabili causa nolit, sed contumaciter discesserit, ipso iure tanquam confessus censetur. Nempe ut Petrus, Ancharanus, Francus, Glossa, Dominicus, Archidiaconus, & Ioann. Andreas interpretantur, in his quæ ipsi incommoda obsunt: in his verò quæ ipsi profunt, tanquam dissentiens habetur. Ex quo etiam efficitur, vt si quis vocetur, vt consentiat, vel contradicat, & postea præsens taceat, eo ipso consentire credatur. Felinus ex Innocentio, Archidiacono, Federico, & Panormitano, quare si collegium, conuentus, vel communitas congregetur, vt conuocati consentiant, vel dissentiant, qui tacent, consentientes habentur, nisi agatur de alienatione rei Ecclesiasticæ perpetuæ, in qua expressus requiritur consensus. *cap. de his que sunt à Prelatis.* Verum in alienatione rerum Ecclesiasticarum ad tempus, satis est, si collegium præsens non contradicat, *cap. Coniuebatur, de his, que sunt à Prelatis.* Item in cap. Ephesijs, distinct. 43. dicitur: Pastor, qui increpare delinquentes noluerit, eos proculdubio tacendo occidit. Et in cap. Error. distinct. 83. habetur: Error cui non resistitur, approbatur: & veritas, cum non defenditur, opprimitur. Negligere, cum possis perturbare peruersos, nihil aliud est quam fouere: nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori definit obuiare. Totum hoc caput intelligitur de his qui ratione sui muneris, & officij obire aliquid debent, & id non præstant. Item in cap. si forte distinct. 65. habetur: Si Episcopus ab alijs prouinciæ Episcopis vocatus ad ordinationem Episcopi, venire neglexerit, literis admoneatur: quod si illis acceptis tacuerit, tunc ceteri Episcopi prouinciæ Episcopum ordinent, vt populis satisfaciant.

Et ex cap. Nonne, de præsumptionibus colligitur. Quando alicui duo crimina obijciuntur, & ad vnum respondet se tuendo, de altero verò omnino tacet id, in quo tacet videtur concedere, & confiteri.

Cap. V.

Quando ex hoc quod quis aliquid faciat, consentire tacite iure videatur.

PRÆCEDENTI capite dixi quando quis eo ipso quod tacet, tanquam consentiens iure communi habeatur: Aliquando in vtroque Iure ciuili, & canonico, hoc ipso quod quis aliquid agit, tacite consentire intelligitur. In cap. Vidua, de Regularibus. quando quis facit scienter habitu Monastico legitime suscepto, actum ex iure, vel more solum Professus conuenientem, tacite Religionem profiteri, creditur. Item si quis triduo gesserit scienter habitum proprium, & distinctum, qui dari profectibus solet, Religionem tacite proficitur, *cap. Ad nostram de Regularibus in 6.* Præterea si quis post decimum quartum ætatis

annum gesserit scienter habitum Nouitij, & Professus communem, aut non manifesto distinctum per annum integrum, Religionem tacite proficitur. *cap. ex parte de Regularibus, & cap. 11. qui de Regularibus in Sexto, & Clement. 205. de Regul.* Sed hæc, quæ de tacita religionis professione iure communi sunt constituta accipienda, & intelligenda modo sunt iuxta decretum Concilij Tridentini, sess. 25. ca. 15. de regulari, & moniali, vt suo loco dicemus. Item in cap. Diaconus dist. 27. Diaconus, qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit, se in castitate manere non posse, hic non ordinetur, quod si in ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit cum postea matrimonium desiderauerit, sit alienus à ministerio, & Clero. Ex quo fit, vt inter Doctores dubitetur, an Præfectus eo ipso, quod promouet scienter Titium ad publicum munus, Magistratum, ordines, honore, vel dignitatem, tollere relaxationis priuilegio, vel absolutionis beneficio videatur impedimentum, & vincula, quibus Titius implicatus est & obstrictus, & à quibus eum soluere iure potest. In qua re communis est opinio, vt colligitur ex Innocentio, & Panormitano, si Præfectus est Princeps, & promouet scienter, eo ipso tacite legem relaxat: Si vero est Principe inferior, nequaquam ante cognitionem causæ, & absque causâ legitima: at verò si causâ iusta subsistit, & ea etiam sit in iudicio cognita, eo ipso, quod euehit scienter inhabilem, tacite eum excipere à lege censetur. Quare Episcopus scienter indigno beneficium conferens absque causâ legitima, & ante causâ cognitionem, iure puniendus est: *Glossa, Panormitanus, Syluester.* Pari modo Episcopus si loquatur cum eo, in quem excommunicationis sententiam tulerat aut si scienter coram se suspensum ab ordinum Officio, quem absolueret poterat, rem diuinam facere permittat, iure puniri potest. Similiter Episcopus si Titium, in quem indulgentiæ beneficium conferre potest ad ordines sacros prouehat scienter, eo ipso tacite eum lege soluit ac liberat, si id faciat ex causâ legitima, & ea pariter cognita. Sic etiam Abbas, aut Ordini Religiosorum Præfectus subditum mittens scienter ad Ordines suscipiendos, tacite absolutionis, & relaxationis beneficio utitur in ijs impedimentis, à quibus soluere ipse potest, si mittat ex causâ legitima, & de eiusmodi impedimentis certior factus. Ceterum sunt qui censent, hæc duo: *Quod causâ sit legitima: & quod causâ impedimenti sit in iudicio cognita,* requiri in foro tantum exteriori: sed in foro conscientie interiori, sufficere si Præfectus, qui est inferior Principe, sciat impedimentum, & ab eo soluere iure possit. Quibus duobus positis tacite in conscientie foro ius relaxare perhibetur, quamuis in foro exteriori puniri queat. Item qui subscribit in instrumentis, in actis, in consilijs, eo ipso tanquam consentiens habetur. *l. Fideiussori, §. Pater, ff. de pignorijs & l. sicut, §. Non videtur, ff. Quibus modis pignus, vel hypotheca soluitur.* Verum hoc intelligitur, quando is, qui subscribit, legerit, vel audiuerit ea, quæ subscribit: nam alioqui consentiens minime putatur, vt aiunt Baldus, Angelus, & Felinus. Ad ipsum tamen pertinet probare, se neque legisse, nec audisse, quæ subscripsit, vt tradit Paulus.

*Inno. in C.
Præterea
de testibus
cogen.
Panor. in
c. cum in
consilio de
elect.
Bart. in l.
Barbarus,
ff. de offic.
Prætoris.
Flos. in c.
Dimisit
de clerici.
conuog.
Glo. in c. 1.
de atat. &
quali or.
din. in 6.
Panorm.
in c. cum
inimicitia
de electio.
Syluest. Dis.
pens. q. 15.
Sylu. verb.
Dispensa.
tio q. 15.
Sylu. verb.
Irregulari.
tas, in fin.
& Relig. 3.
q. 19.
Nauar. in
Manuali
c. 25. n. 74.*

Si Roges

Bal. & Ange. in l. Ita stipulatus, §. Chryso-gonus, ff. de verb. oblig. Felin. in c. Quoniam contra, de probatio-nibus. Bal. Ang. Felin. locis ante cita-tis.

Si Roges, An Principes, vel alij, qui subscri-bunt in chartis, vel schedulis albis, & vacuis, in quibus nihil est scriptum, eo ipso reputentur ea, quæ postea scribuntur, confirmare? Respon-detur, Non reputari, nisi de ijs specialiter fuerint præmoniti. Baldus, Angelus, & Felinus. Præterea is, qui sigillo suo instrumentum, vel scripturam signat, eo ipso que scripta sunt confirmasse videtur. l. Distrahente, c. De rebus alienis non alienan. c. l. Fideius-sor, §. Pater, ff. de Pignoris. Bartolus, & Baldus, & Felin. Sed sciendum est in l. Distrahente citata, aperte dici: Si vxor ignorans instrumentum venditionis, quo maritus vendit rem eam, sigillo suo signauerit, scilicet putans, rem locari, non vendi, nihil sibi nocet. Item in l. Quod si neque, ff. de periculo, & commo rei venditæ habetur: Fidei autem irabes traditas, quas emptor si-gnauerit. Ientus est, in venditione mercium rem traditam esse, intelligi quandocumque ab emptore signatur quasi sigillo. hoc tamen non habet locum, & vim in mercibus, quæ per degustationem vendi plene, & traditi intelliguntur. Quare in l. i. ff. de periculo, & commo rei venditæ dicitur: Si dolia, vel vasa signata sunt ab emptore, vina tamen nondum fuerint degustata adhuc periculum esse venditoris. Et licet in ea lege subiungatur, Trebatium sensisse, si dolium signatum fuerit ab emptore, traditum videri; Labeo tamen contra docuisse dicitur; & hoc esse verum: dolium enim vini magis signatur, ne submitatur aliud vinum, quam vt traditum esse videatur. Item in l. Minus, c. De acquirend. & retinen. possessione habetur: Licet instrumento non sit comprehensum, quod tibi tradita sit possessio: ipsa tamen rei veritate id consecutus es, si sciente venditore in possessione fuisti, & in l. Qui in futurum, ff. De Pactis, statuitur: Qui in futurum vsuras à debitore acceperit, tacite pactus videtur, ne intra id tempus sortem petat. Præterea in l. Item queritur, §. Qui impleto tempore, ff. locati. statuitur. Qui impleto tempore conductionis reman-sit in conductione, non solum reconduxisse videtur, sed etiam pignorum videtur durare obligatio. Cuius legis sensus est: Si conductor finito tempore conductionis remaneat in prædio rustico conducto, eo ipso videtur in annum vna cum pignoribus renouata conductione. Item ex l. Quamuis Bassa c. De vsur. colligitur, vt exponit Salicetus: Si creditor, cui sunt promissæ maiores vsuræ in casu, quo minores vsuræ promissæ non fuerint solutæ, minores exigat eo tempore, quo maiores petere potuit, sibi ita obest, vt maiores exigere nequeat. Ex quo colligit Baldus: si Titius ex duabus causulis eiusdem contractus vnam eligat, scilicet, leuiorem, eo ipso videtur renunciaisse grauiori. Præterea in Libro vigesimo Digestorum extat Titulus II. In quibus causis tacite pignus, vel hypotheca contrahitur: Et idem Titulus habetur in Codicell. lib. 8. Ex quibus legibus colligitur sæpe contrahi tacite Hypothecam ex hoc, quod quis aliquid facit: de qua redicam, cum agam de Pignoribus, & Hypothecis. Item in Clement. i. de Procuratoribus, habetur: Si Titius absens constitutus à Caio ad causas, vel negocia procurator, scienter recipiat instrumentum, vel literas, in quibus constituitur; nisi officium recuset, tacite ratum habet. Et tamen in l. Dummodo, ff. De Procuratoribus, di-

citur: Absens procurator dari potest, dummodo certus sit qui dari intelligitur, & is ratum habuerit. In Clementina igitur citata iure decernitur, vt ratum habere videatur statim atque mandatum susceperit scienter, & non reculauerit. Norandum est, aliquando eum, qui tacet, in iure nõ haberi pro consentiente, in l. Sicut, §. Non videtur, ff. Quibus modis pignus, vel Hypotheca soluitur: verba hæc sunt: Non videtur creditor consensisse, si sciente eo rem debitor vendiderit cum ideo passus est venire, quod sciebat ubique pignus sibi durare: Item in l. si quis, ff. De furtis, habetur: Si quis cum sciret quid sibi furripit, non prohibuit, non potest furti agere. & subiungitur: Immo contra, si quis scit sibi rari, & quia non potest prohibere quicquid, furti agere potest: at si potuit prohibere, nec prohibuit, nihilominus furti ager. Quæ lex non videtur sibi constare, quia cum ex diuersis Iurisconsultis accepta fuerit, contrarium statuere videtur, eo quod contraria Iuriconsulti sentire videbantur. Nihilominus tamen lex seipsam explicat. Nam cum ait: Si potuit prohibere, nec prohibuit, nihilominus furti ager: loquitur de eo, quem in præsentia furis ad resistendum pudor impedit: vt si patronus liberto quid rapiat. Item in l. Filius familias, §. Inuitus, ff. De procuratoribus, cum dictum esset: Inuitus procurator non solet dari, subiungitur: Inuitum accipere debemus non eum tantum, qui contradicit; verum eum quoque, qui consensisse non probatur. Præterea in l. Qui vas, §. Vetare, ff. De furtis, quoniam constitutum erat furem non esse, qui aliquid inuito domino susceperit, non animo celandi, dicitur: Vetare autem dominum accipimus etiam eum, qui ignorat, hoc est, eum, qui non consensit. Item in l. In eo iure, §. Deinde, ff. de ritu nuptiarum, cum statutum esset, ne liberta, quæ patrono nupserat, posset eum dimittere, & alium accipere eo inuito, subiungitur: Inuitum accipere debemus eum, qui non consensit ad dinorium. Item in l. Inuitum, ff. De seruitutibus vrbano-rum prædiorum, decessit, Inuitum in seruitutibus accipere debemus non eum solum, qui contradicit, sed & qui non consensit. Subiungiturque: Ideo & infantem, & suriosum inuitos recte dicimus. Ex quo efficitur, vt quamuis transeam per prædium tuum, vel stillicidium auertam in te-ctum, vel aream tuam, vel altius attollam te-ctum, & tuis luminibus officiam, te sciente, & tacente, seruitus mihi non acquiratur. Pari modo si Titius præsens, & tacens procurator eligitur, pro consentiente nequaquam habetur, l. Inuitus, c. De Procuratoribus. Idem Iuris est, si Titius executor testamenti instituitur, aut si in lite, vel causa arbiter, vt ex communi sententia tradit Felinus.

Felin. in c. Nonne de Presumptionibus.

Cap. VI.

Quando in iure voluntas tametsi longe ante præterita tacite permanere videatur.

QVONIAM sæpe accidit, vt dubitemus, num transactus prioris voluntatis consensus tacite adhuc perseverare, an contra desisse intelligatur: ideo referam etiam quid in vtroque iure de hac re sit constitutum.

In l. Certè, ff. De Precario, cū in lege præcedenti statutum esset: Si quis precario rem ad tempus haberet,

& finito

finito tempore possideret, tacite precarium renouari: quia dominus, cum patitur rem precario possideri, tacite intelligitur eam precario concedere: subiungitur: Certe si interim dominus furere coeperit, vel deceaserit, precarium non redintegratur. Hoc ideo constituit lex, quia furiosus, vel defunctus, nisi expresse confirmasse, Ergo in furore, vel morte voluntas precedens, etiam non mutata, non intelligitur perseverare. Item in l. Qui ad certum, ff. Locati, statutum erat, finito tempore conductionis, colono in fundo permanente, fundum ex integro locari: quia eo ipso, quod dominus patitur colonum in fundo esse, intelligitur locationem renouare: subiungitur: Si interim dominus furere coeperit, vel deceaserit, locatio non redintegratur. Ergo lex insinuat, priorem voluntatem, etiam si non varietur in furioso, vel mortuo, non permanere. Item in l. si tibi, §. Vnius, ff. de optione, vel electione legata, decernitur hoc modo: Vnius hominis mihi, & tibi optio data est, quia Titius legauit mihi, ut unum ex seruis suis optarem, & deinde eodem modo legauit tibi, ut optares, & deceasit, ego postea optaui Caium seruum Titii, & in quoque postea eundem Caium optaui: Caius est communis virique, mihi, & tibi seruus; nisi ego, cum optassem, mutassem voluntatem, quod si postquam optassem, & antequam tu optares, deceassem, aut furiosus factus essem, non eris seruus communis; quia non videtur consentire, qui sentire non posset. Humanus autem erit, ut & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat seruus communis. Haec lex. Ex qua colligitur, priorem voluntatem etiam non mutata post furorem, aut mortem non permanere. Praeterea in l. Inter causas, & l. si quis alicui, §. morte, ff. mandati, & in l. Mandatum, C. Mandati, & Instit. De Mandato, §. Non tantum, aperte dicitur, mandatum morte domini finiri. At verò contrarium in alijs legibus videtur constitui, nam in l. Solutio, §. Voluntatem, ff. Solutio Matrimonio, cum statutum esset, filiam, nisi euidenter contradicat, eo ipso consentire, cum pater agit de dote; subiungitur, quasi ex voluntate patrem experiri, si furiosam filiam habeat, nam ubi non potest per demeritiam contradicere, consentire quis merito creditur. Haec in lege. Item in Instit. De Codicillis, §. Non tantum, statuitur, Codicillos siue ante, siue post testamentum factos, ipso iure tacite confirmari in testamento, vel precedenti, vel sequenti, si appareat, eum, qui testamentum fecit à voluntate, quam in Codicillis expresserat, non recessisse, licet olim codicilli non valerent nisi testamento expresse confirmarentur. Praeterea in cap. A nobis. 1. De sententia excommunicationis, constituitur, ut excommunicatus, in quo signa debite poenitentiae praecesserant, absoluat post mortem: quia intelligitur in ea poenitentiae voluntate recessisse. Item in Concilio Carthaginensi, can. 34, & refertur, de consecr. Dist. 4, cap. Aegrotantes, statutum est, Infirmos, qui pro se respondere non possunt, cum voluntas eorum testimonium sui dixerit, baptizandos esse. Ergo Concilium insinuat, voluntatem praecedentem, à qua non est recessum, in ipsa aegritudine permanere. Item ut colligitur ex c. Paruuli, de consecr. d. 4. Subito obmutescens baptizari, aut poenitentiam accipere potest, si voluntatis praeterea testimonium aliorum verbis habet. Tandem in cap. Maiores §. vltimo, De Bap-

tismo, & eius effectu constituitur, Dormientes, & amentes, si prius, quam amentiam incurrerent, uat dormirent, in contradictione peristerent: quia in eis intelligitur contradictionis propositum perdurare, si sic fuerint baptizati, characterem non suscipiant. Secus autem si prius Catechumeni extiterint, & habuissent propositum Baptismi. Vnde tales in necessitatis articulo consuevit Ecclesia baptizare. Haec lex constitutio. Quapropter colligit Sotus, si Titius inquit, adultus sciens quid fiat, sinat se baptizari, vngi oleo, confirmari, vel ordinari, eo ipso videtur tacite consentire. Ne igitur huiusmodi leges sibi contrariae esse videantur, animaduertendum est in his, in quibus satis est non contradicere, iura statuta, priorem voluntatem, si quis ab ea non recesserit, permanere in amentia, ebrietate, somno vel aegritudine: In his verò, in quibus necessarius est consensus, eadem iura consueuerunt, voluntatem praecedentem non perdurare, etiam si in ea variatio facta non fuerit. Posteriores supra citatae leges de priori casu loquuntur: priores verò constitutiones de posteriori casu oportet intelligi.

Cap. VII.

An effectus causam voluntariam consecutus, voluntati imputetur tempore, quo in nostra potestate non est.

SOLET in quaestione vocari ob multos rerum euentus, An effectus, qui causam voluntariam consequitur, sit voluntati imputandus eo tempore, quo ita ex causa antea data contingit, ut in nostra potestate non sit? De qua re agit Altitiodorensis in Summa lib. 2. Tract. 2. cap. 1. q. 4. & cap. 2. q. 3. Bonauentura 2. Dist. 22. art. 2. q. 3. Gab. 2. Dist. 22. q. 2. art. 2. conclus. 3. & Dist. 41. q. 1. art. 3. Dub. 3. Almainus Tract. 1. Moral. cap. 5. Cordubensis lib. 2. De Ignorantia q. 18. Castrus lib. 2. De lege p. nali cap. 14. Couarruias in Clement. Si Furiosus, De homic. part. 3. initio, num. 4. Si Thomas 2. 2. q. 150. art. 4. q. 79. a. 3. ad 3. & 1. 2. q. 71. art. 5. Marfilii in 2. q. 21. art. 2. memb. 9. & q. 113. memb. 7. Maior in 4. Dist. 17. q. 8. & Dist. 9. q. 2. Buridanus lib. 3. Ethic. q. 10. Sotus in 4. Dist. 12. q. 7. art. 7.

In hac quaestione possunt multi casus accidere, veluti si Titius sponte sua incidat in ebrietatem, & postea in ebrietate destitutus vsu rationis, aut multa bona praestet, aut peccata committat, Quaeritur, an eiusmodi bona, vel mala in ebrietate admissa in eius voluntatem conferantur. Item culpa sua quis factus est furiosus, vel amentis, & in furore, vel amentia delinquit ac peccat in legem, An ea peccata sint in eo voluntaria? Praeterea, Titius ventri, & gulscienter indulget, ex quo postea in somno polluitur, An nocturna pollutio per quietem ex nimio cibo, & potu profecta, sit in eo voluntaria, & peccatum? Mane etiam quis somno se dedit, & cum Missae sacrificio deberet interesse, ut par erat, cum dies sacer esset, id omittit somno oppressus, An ea praecipua omisso sit vitio, & culpa tribuenda? Ad haec, Titius mittit sagittam, ut Caium interimat, ad quem priusquam illa perueniat, eum facti poenitet, & deinde Ca-

ius fa-

ius Sagittæ ictu percussus perit; Queritur, an Caij cædes Titio, licet pœnitenti, ac dolenti culpæ sit danda. Mâdat item Titius seruo suo uti Caium occidat, quod antequam eueniat, voluntatem Titius reuocat: nihilominus tamen seruus interim Caium interficit, An Caij mors sit in Titij voluntatem referenda etiam eo tempore, quo voluntatem mutauit, & cædem impedire non potuit. Item Titius Caium vulnerat, & vulneratus dies aliquot lecto decumbit; interim Titius dolet Caium vulnerasse, & Caius vulnere perijt, an Caij interitus vna cum vulnere sit voluntate, & culpa Titij subsequutus? Præterea Titius multis negotijs distractus sui debiti muneris obliuiscitur; & ideo officium, quod præstare debebat omittit, an Titius in huiusmodi omissione delinquat.

In hac quæstione duæ sunt opiniones, Prima docet, effectum ex causa voluntaria natum, voluntati minime imputari eo tempore, quo ita ex causa data naturaliter profuit, ut iam amplius in potestate voluntatis non sit. Primo, quia non potest esse voluntarium; quod non est in nostra potestate. Deinde, quia nemo in somno, ebrietate, furore, vel amentia promereri aliquid potest: ergo nec peccare; nam sicut in peccato libertas requiritur, sic etiã in merito. Item quia si ego quippiam mali vellem, & antequam id re ipsa subsequeretur, à voluntate recederem, deinde vero effectus me nolente contingeret, ego peccassem: quod videtur absurdum: fieri enim potest, ut ego ex vera cordis pœnitentia voluntatem deposuerim Dei gratiam consecutus, quam non possum amittere ex effectu contra meam voluntatē subsecuto. Accedit his, quod cum dormit quis, vel furiosus, amens, aut ebrius est, seu rationis amisso, perinde est, ac si infans, vel animal expertis rationis fuisset, in quibus peccatum esse non potest; præsertim cum ex opposita ratione conficeretur, ut si Titius culpa sua in morbum incidisset, ex quo præcepta exequi, & præstare non posset, in eo peccata essent omnes præceptorum omissiones: Aut si Titius presbyter lögum iter conficiens, codicem precationum sponte sua à se abijceret; aut amitteret, ac deinde eum facti pœniteret; in eo peccatum esset quæcunque diuini officij omisso postea subsecuta. Immo sequeretur etiam, ut Titius, si prauum peierandi habitum acquisisset, quem postea abijcere conaretur, ex prauo habitu, etiam nolens, aut prorsus ignorans, quod loquitur, peierans assidue peccasset, quod reuera est absurdum: quia cum quippiam agimus, facimusue sola imaginatione ducti, ex habitibus nec laudamus, nec vituperamur, sed ex actibus humanis ratione, & voluntate libera factis: actus autem ex habitu solo proficilentes contra voluntatem nostram, voluntarij esse non possunt. Huius opinionis sunt Gabriel, Almainus, Maior, Castrus, Coñarruias, Cordubensis. Secunda opinio ait, effectum causam voluntariam subsecutum, voluntati imputari debere eo etiam tempore, quo in potestate nostra non est. cuius sententiæ sunt Alexander, Altisiodorensis, & S. Thomas, Sorus, & alij iuniores, eamque probant. Primo, quia voluntarium potest esse aliquid in causa, & origine: nam qui vult antecedens, aut causam, eo ipso vult etiam consequens,

aut effectum. Item quia omnis actus exterior ex imperio voluntatis, & rationis profectus, solum est voluntarius, ut in causa, in ipso actu voluntatis, & rationis; ergo ad hoc, ut aliquis effectus sit voluntarius, sufficit voluntas antecedens. Adde, quod Aristoteles laudat eos legiflatores, ex quorum legibus ebrij duplici pœna pleñuntur: tum quia sponte, & culpa sua facti sunt ebrij: tum quia in ebrietate, mala sæpe committunt. Accedit his, quod si Titius verbi gratia dum vigilar, nocturnam in somno pollutionem futuram aut optet, & expectet, aut studiosè curet; dubitari non potest, quia nocturna pollutio postea in somno subsecuta voluntaria sit; siquidem aut optata, aut etiam expectata, quæ sita, & attentata contingit. Præterea, quia si Titius contra sui domini mandatum dormiat, totus illius somnus est voluntarius; & tamè postquam dormire cepit, non amplius reliqua somni pars est in eius potestate. Vltimo furius, vel ebrius, vel dormiens potest baptismate ablui, confirmari, à peccatis absolui, vngi oleo sacro, ex præcedenti, quam habuerit voluntate, à qua ille ante furorem, somnum, vel ebrietatem nullo modo recesserat.

In hac re sanè magni, & grauis momenti, quæ ad plurima definienda conducit, mihi quædam dicenda sunt: Primum, nullum effectum malum ex quacunque voluntate, vel causa voluntaria proficilcentem voluntati tribui, si per veram pœnitentiam emendata, aut per contrarium animi affectum deposita, derelictaque sit prior voluntas. Hoc docent Sorus, Maior, & alij iuniores. Ratio verò id firma, & efficax comprobatur, quia eo ipso, quod à priori voluntate receditur, iam non ex ea, sed aliunde effectus naturaliter emanat. Velut si Titius Caij seruus se abijciat, & præcipitet in puteum, vel foueam, vnde exire non possit, & eum sui facti pœniteat, in voluntatem eius conferri nec debet, nec potest, quod domini sui iussa non faciat interim dum in puteo, vel fouea iacet sua sponte prostratus. Pari modo iudicandum est de cæteris similibus; Velut si Titius sponte, vel culpa sua somno se det; si ebrius, vel furiosus, vel amens factus sit; si denique in ægritudine, periculum, aut eam vitæ conditionem deuenierit, ut ea præstare nequeat, quæ alioqui eum obire oportebat. In his enim omnibus in Titij voluntatem nequaquam sunt coniicienda aut bona, quæ geruntur, aut mala, quæ patrantur, quandoque voluntatem priorem mutauit. Consequitur etiam, ut si Titius mandatum, quo iussit Caium interficere, reuocauerit, in ipso amplius voluntatem conferenda non sit cædes Caij postea subsecuta. Eodem modo si lethali vulnere Caium affecerit, ac deinde doluerit, se eum vulnerasse, & post aliquot interim dies Caius vulnere exanimatus interijt. Deinde mihi videtur longe probabilius, & verius, neminem in somno, ebrietate, furore, vel amentia ex quacunque culpa prouenientem etiam per veram pœnitentiam non sublata, aut per contrariam voluntatem non mutata peccare: quod tradunt Gabriel, Maior, Coñarruias, Castrus, Almainus, Cordubensis quibus supra diximus locis. Ratione id comprobo: non enim peccat quis in eo, quod cauere, & de

Arist lib 3
Ethico. c. 5.
& lib. 2.
Poli. c. 10.
in fine.

Locis supra
citatis.

Locis supra
citatis.

August. li. 22. contra Faust. c. 44. & referatur 15. q. 1. cap. in ebriet. Verunt. Ambros. li. de Patriar. Abraba c. 8. & referatur 15. q. 1. c. sane. Hieron. ad Eusto. De custo. virginitat. Origen in Gen. ho. 5. quos duos auctores citat Couar. loco supra citato.

clinare nõ est in sua potestate; sed nemo in somno, ebrietate, vel amentia, quando rationis compos non est, potest impedire, aut deuitare effectum, etiam si culpa, & voluntate præcedenti somnus, ebrietas, vel amentia contigerit: nec est maior ratio, cur tunc mala potius tribuantur voluntati, quàm bona, sed tanquam certum communi sententia receptum est, neminem in somno, ebrietate, vel amentia mereri aliquid posse. Et certè ex Augustino, Ambrosio, Hieronymo, & Origene colligi videtur hæc sententia. ait enim Augustinus, culpandum esse Loth, non quantum incestus in ebrietate admittit, sed quantum ebrietas meretur. **Tertio, dicendum est**, in his, in quibus non requiritur consensus, sed satis est non contradicere, vt quis tacite consentiens habeatur, præcedens voluntas perseuerat in somno, ebrietate, vel amentia, si ante non fuerit per contrariam voluntatem depõsita. In ijs verò, in quibus est necessarius consensus, antecedens voluntas non creditur in ebrietate, furore, vel amentia permanere, etiam si ab ea recessum non fuerit. Ideo in sacramentis recipiendis, quoniam satis est, si voluntas non sit contraria, merito quis in amentia, ebrietate, vel furore ablui sacro baptismatis fonte potest, confirmari, absolui, vngi, vel ordinibus initiari, si horum voluntas præcesserit, nec fuerit mutata. Sic etiam potest absolui ab excommunicatione, ac cæteris Ecclesiasticis censuris, lententijs, & pœnis. at verò ad meritum, culpam siue peccatum necessarius est consensus: quare in amentia, furore, ebrietate, vel somno nemo mereri, aut peccare potest.

Quod si obijcias, sufficere præcedentem voluntatem, præsertim quando effectus in ebrietate, amentia, vel somno subsequitur, antea optatus, expectatus, aut etiam studiosè conquisitus. Respondeo, tunc temporis meritum, vel culpam totam fuisse in voluntate, & causa præcedenti; id verò, quod postea subsecutum est, esse quidem effectum peccati, non tamen peccatum: fuit autem culpa in causa, quia poterat voluntas, & debebat causam auertere, & summuere, quod tamen non fecit: sed in effectu peccatum non est, quia cum est subsecutus, in potestate voluntatis non fuit. **Quarto, dicendum est**, saepe aliquem incidere in poenas iuris humani ob effectum ex culpa enatum, etiam si quando subsequitur, voluntarius, aut peccatum non sit: vt colligitur ex cap. Si quis. 15. quæst. 1. vbi dicitur, leuiorem poenitentiam esse imponendam ei, qui insaniens a lium occiderit: veluti si Titius telum in clericum iaciat, & mox antequam ad ipsum perueniat, incipiat dolere, incurrit in excommunicationem, cum postea telo clericus vulneratur. Sic etiam contrahit irregularitatem, si sagitta in a lium immissa ipsum interimat. Pari modo nascitur obligatio restituendi damna ex eo effectu creata, quoniam pœnæ non tantum malefacientibus irrogantur ob voluntatis affectum, sed etiam ob externum effectum inde procreatum. Item, obligatio restituendi damnum, potius oritur ex ipso effectu, quo damnum est alteri illatum, quam ex voluntatis affectu. **Merito igitur Aristoteles sensit**, ebrios duplici pœna esse plectendos: tum quia apud homines puniuntur ef-

fectus ex peccato profecti. quoniam tamen peccata non sint, sunt tamen alijs incommodi: tum etiam quia aliquando ebrij rationis vñ non omnino, sed ex parte priuantur. Rogabis, si Titius vulneret Caium, & deinde Caio ex vulnere in lecto decumbente, peccatum suum sacerdoti sacra confessione fateatur, postea verò Caius ob vulnus intereat, debeat ne Titius de integro confiteri, se hominem occidisse, an verò satis ei sit, prius fuisse confessum, se lethale ei vulnus infixisse. Similiter si Titius, dum vigilat, optauerit, aut studiosè, & sollicitè nocturnam in somno pollutionem subsecuturam curauerit, & mox ante somnum peccati pœnitens confiteatur, se voluntariè pollutionis causam in somno dedisse, & postea pollutio in somno contingat, num ipso iure compellatur ad confitendum denudè, se in somno ex voluntate antecedente pollutum; an verò sufficiat sola, quam fecerat ante, confessio? Sotus negat, confessionem præcedentem sufficere: ideo nimirum, quia putat eadem hominis, & pollutionem noua confessione explicandam, eo quòd sit cædes, vel pollutio ex culpa præcedenti profecta. Sed contra hoc in primis vim habet argumentum: nam tamen si eiusmodi damnum, & incommodum ex præcedenti voluntate sit natum, peccatum tamen non est, quia Titius priorem voluntatem iam penitus exuerat. Item satis esse videtur, si Titius in priori confessione expresserit, se causam idoneam, & efficacem mortis, & pollutionis præbuisse. Quare dubia est, & incerta hac in re Soti sententia. **Alia verò ratio est de actu exteriori**, aut de mandato alteri dato, quando à voluntate priori non receditur: tunc enim actus exterior, aut per nos ipsos, aut per mandatarium opere compleitur, & voluntati tribuitur, cum denitari potest, ac debet, & id non fit. atque ideo in confessione est exponendus eo ipso, quòd malus est per se, quoniam rationi rectæ dissentaneus, atque contrarius: & voluntatis obiectum, & terminus, qui in actu mentis internum, vt causa deformitatem, & turpitudinem transfundit.

Cap. VIII.

Quando voluntas in actibus subsequentibus potestate duntaxat permanere intelligatur.

NON est modus facile cognoscere, quo modo, & quam diu voluntas, quæ præcessit potestate permaneat in actibus subsequentibus, quando illos præstatum nihil actu cogitantes de fine, quem nobis initio proposuimus. Alti si dorens putat, voluntatem præcedentem in actibus subsequentibus vi, & potestate perdurare, donec per contrarium actum ab ea recedatur, vel temporis decurso ea finiatur. Veluti si Titius animo suo statuerit elargiri elemosynam pauperibus sibi in via occurrentibus, donec ad certum templum, quò pergat peruenit: huiusmodi voluntas ipso temporis processu finitur, quia vsque ad certum tempus erat ab initio constituta, & designata. quòd si ad certum tempus non fuisset, in ea Titius perseuerasset, donec per con-

trarium

Sot. in 4. dist. 12. q. 1. ar. 7.

AB

Alti si dorens in summa li. 2. Tract. 20. cap. 3. quæst. 3.

trarium actum fuisset voluntas prior mutata. Sic etiam tempore definit voluntas, quia ab initio decernit quis, se certo quodam numero bona opera, & virtutis officia obire, quæ non nisi certo tempore præstari queunt. Vt si deliberet Titius decem aureorū eleemosynam dare decem pauperibus, qui sibi primi omnium occurrerint, huiusmodi voluntas finitur data eleemosyna decem primis pauperibus sibi obuijs. Quæres, quid sit dicendum, si Titius constituit ad certum templum pietatis causa progrediens erogare eleemosynam, studio & gratia charitatis in Deum, quibuscunque, quos in via obuios habuerit, egenis atque mendicis, ac deinde nihil actu cogitans de Deo, det Caio pauperi sibi primum occurrenti, naturali quadam pietate, & commiseratione commotus atque incitatus? Ait Altiſiodorensis, huiusmodi actum esse charitatis, & vitæ æternæ præmium Titium promereri, quia quod ex naturali pietate quadam, & charitate humana proficiscitur, nil impedit, quin etiam diuinæ charitatis impulsu, & imperio, adhuc virtute permanenti generatur. Est enim actus pietatis iuxta, & charitatis: pietatis quidem, actu, & expresse mouentis, charitatis verò vi, & potestate tantum, non actu imperantis. Quare ex Altiſiodorensi licet inferre, vt si Titius nunc sua omnia virtutis, & honestatis officia generaliter dirigat in Dei cultum, honorem, & amorem, vniuersa eius opera deinde ex honestate, & virtutis studio, & causa progenita in Dei cultum, & amorem referantur, donec Titius priorem voluntatem, & animum per actum contrarium deponat.

Bonau. 2.
sent. Dist.
42193.
ad vltimū
argum.

Cæterum Bonauentura docere aliter videtur: Primum enim ait, virtute voluntatem manere, quodocunque initio operis quod geritur, adiuus; tunc enim licet per horam duret opus, & nihil de voluntate priori cogitetur, omnis pars operis subséquuti fieri virtute voluntatis præcedentis videtur, ait deinde, Quodocunque incipit quis opus, quod refert in Deum, & deinde succedunt alia opera, ita sibi inuicem connexa, vt alia proficiant ex alijs, & omnia oriuntur ex primo, quoniam secundum, ex quo cætera nascuntur, ex primo proficiscitur; tunc voluntas primi operis virtute permanet in cæteris subsequenibus. Si tamen alia opera fiant, quæ non emanent ex primo; in eis voluntas primi non persistit, sed oportet voluntatem renouari. Ait præterea idem auctor, non sufficere, si quis initio diei referat generaliter in Deum omnia opera illius diei, mensis, vel anni, ad hoc, vt omnia opera in Deum relata esse dicantur, sed illa solum opera, quæ proficiuntur, & oriuntur ex illa prima voluntate diei, mensis, vel anni, in Deum virtute diriguntur. Tandem cõcludit, si iustus, qui deliberat causa, & amore Dei generaliter omnia perficere, postea verò de Deo nihil actu cogitans, aliquid boni præstet amore honestatis, & studio virtutis, tale opus etiam in Deum referri virtute, vt si pauperi eleemosynam Titius erogat pio, & bono affectu, videlicet causa honestatis. Additque Religiosum virum, qui statuit Præfecto in omnibus parere, vniuersa, quæ studio virtutis efficit, eo ipso causa & amore Religionis efficere. Gabriel autem docet, trifariam posse aliqui in Deum

Gabriel 2.
Dist. 41.
Art. 1. sub.
2.

referri, actu, virtute, & habitu: Actum quidem, cum de Deo cogitamus, & ob eius cultum, vel a morem aliquid agimus: id verò virtute in Deum referimus, quod est effectus alterius antea in Deum relati operis: tunc autem est effectus, quando secundum non fieret nisi primum præcessisset: Item quando ita se habet, vt si rogaremur, Cur hoc facis? responderemus, quia primum volui, vt puta cum impendimus eleemosynam in vultu pauperis, nihil cogitantes actu de Deo. Si rogati, cur impendis, respondemus, studio Religionis, & charitatis in Deum, hoc factus est, vt eleemosyna propter Deum erogata censeatur. Quando vero aliquid ex habitu solum refertur in primum, quod est sponte, & voluntate factum, non sufficit ad hoc, vt voluntarium sicut primum habeatur. Nam ex habitu aliquando operatur sola imaginatione, non ratione ducti, quoniam dormientes, aut in furore, vel dementia citharædi, vel cantores cantant, aut digitos, tanquam citharam pulsantes mouent imaginatione, & habitu, quo sunt assueti, Ex quo efficitur, vt si quippiam agamus hoc pacto, non sit actio humana. quippe quæ ex ratione deliberante non sit. vt si Titius preces Horarias recitasset, sola imaginatione, & habitu, officium minimè perfoluisset, si eas hoc modo inchoasset, continuasset, & abfoluisset. Nam secus esset si sponte sua incepisset, & postea animo citra voluntatem in multa disperso fuisset cogitatione distractus: quid horum verum sit, suo loco trademus.

Cap. IX.

Quod vis, seu violentia in actionibus voluntarijs non sit.

PRIMO queritur, An possit esse vis in actibus voluntarijs? Respondeo, ex communi omnium sententia, quæ est ex Aristotele accepta, esse non posse. Ratio est, quia vis non solum cum eo, quod naturaliter fit, sed etiam cum eo, quod voluntarium est, pugnat; violentum enim est, quod est ab externo agente eo, quod mouetur, vel paritur, nullam vim conferente, hoc est, nihil adiuuante. In his verò, quæ naturaliter fiunt, materia, aut res ipsa, quæ patitur, adiumenti aliquid præstat, quia vt minimum actionem adiuuat, eo quòd, vel naturalem propensionem habet ad excipiendum id, quod actione fit, aut quòd apta suapte natura est, ad patiendum motum extrinsecus impressum. Pari modo in his moribus, & actibus, qui voluntarij sunt, voluntas consensum accommodat expresse, vel tacite: ideo enim voluntarium aliquid est, quia aliquo modo à voluntate manat, & profluit. In iure civili, Iuris periti vim definiunt esse maioris rei impetum, qui repelli non potest. *leg. Vis autem, ff. De eo, quod meius causa gestum est.* Quo circa in eodem iure civili extat Titulus De vi, & vi armata, vbi ius continetur, quò iudicis auctoritate subueniatur ei, qui vi deiectus est ex possessione, ad eam recuperandam: veluti cum quis è solo, vt porè fundo, vel edificio vi deicitur. Idem iuris continetur in Titulo, Vnde vi, qui est Titulus

Arist. 3. Ethicorum
cap. vii.

quartus in lib. viij. Codicis. Item extat alius Titulus, Quod vi, & clam, vbi ius constituitur, quo hi, qui vi, aut clam, aliquid moluntur, restitui coguntur. est etiam Titulus, ad legem Iuliam, De vi priuata contra eos, qui vi aliquid alteri rapiunt, aut in realiqua nocent, & alius præterea Titulus ad legem Iuliam, De vi publica, contra eos, qui vi aliquid contra Rempublicam, vel salutem communem agunt, & peperant. & in Iure canonico extat Titulus De ijs, quæ vi metusue causa fiunt. Et in Codice libr. 3. Titulus xx. est De ijs, quæ vi, metusue causa gesta sunt. Ex dictis perspicitur in donationibus, legatis, testamentis, contractibus, & quasi contractibus, in promissionibus, pactis, & obligationibus, nihil valere, quod per vim gestum esse constiterit.

Secundò, quæritur, quo pacto intelligi debeat, quod dicitur in Regula iuris, l. Inuito, ff. de Regu. Iuris: *Inuito beneficium non datur.* Nam contra huiusmodi Regulam facere omnino videtur, quod excommunicatus etiam inuitus ab excommunicatione absolui potest, & à suspensione, interdicto, & irregularitate. Item pro inuito quis potest appellare. l. Non tantum, ff. De appellationibus, & rela. vbi statuitur: Si resistit qui damnatus est aduersus prouocantem, nec velit eius appellationem admitti, perire festinans, adhuc puto differendum esse eius supplicium. Item in leg. 1. ff. De liberali causa decernitur, vt si quis ingenuus in seruitute sit, nec velit libertatem, quando commodè potest à seruitute liberari, cum hoc sit in iniuriam parentum, & generis, possint parentes eum etiam inuitum in libertatem vindicare: quod si parentes non fuerint, possint cognati. Et idem iuris conceditur filijs, vt possint parentes etiam inuitos in libertatem asserere, si fuerint in seruitutem redacti. Et in l. Amplius, ff. eodem tit. conceditur militi ius, vt possit litigare pro necessarijs sibi personis, etiam inuitis. Idem tribuitur patrono pro libertato, vxori pro marito, vt ei commodè succurratur.

In hac re dicendum existimo, Regulam Iuris ante citatam veram existere, quia beneficium, & privilegium est in rem, & ob bonum eius, cui datur. Et ideo inuito non conceditur: nihilominus tamen potest quis inuitus ab excommunicatione solui, ita vt absolutio valeat: tum quia excommunicatio est poena irrogata, & inflicta ab Ecclesia, & sicut Ecclesia eam constituit, sic etiam potest eam remittere: tum etiam, quia vt excommunicatus tanquam idoneus, & habilis aliquem legis actum, quo ei erat interdictum, præstare queat, potest Ecclesia eum etiam inuitum ad tempus absolueri, & cum suspensio, interdictum, & irregularitas sint poenæ, & impedimenta ab Ecclesia constituta, potest Ecclesia etiam inuitos, & repugnantes ab huiusmodi poenis, & impedimentis absolueri; ita vt absolutio vim, & locum habeat. Sic etiam Ius ciuile pro inuito appellationem admittit, ne quis iudicio damnatus sibi noceat appellationem recusans. Et in tuenda libertate concedit ius, vt pro inuitis litigetur, ne seruitus alicuius cedat in iniuriam, & dedecus generis, & aliorum, quorum interest libertas.

Eadem ratione iura aliquando prohibent, quominus quis suo iure cedat quando huiusmodi iuris abdicatio alios eiusdem conditionis, & status iniuria afficere videatur.

Tertiò quæritur, An in delictis, & maleficijs, is, qui vi cogitur illa committere, liber sit à peccato: Vt si Titius voluntate dissentiens Idola colere cogatur; aut si à diuinis, & sacris audiendis, quibus interesse ratione præcepti debet, per vim arceatur: aut si puella virgo per vim stupretur, & illa nec clamet, nec renitatur, cum tamen id facere commode possit? Respondeo, in his omnibus esse animaduertendum, non sufficere voluntate atque animo dissentire, sed oportere etiam ab actu externo, qui sua natura malus est, abstinere, ne in actu externo quis se peccati labi & sordē contamine. Tunc igitur quis erit immunis à peccato, quando non solum voluntate repugnabit, sed etiam cæteras corporis facultates omnes, & vires ab actu malo externo submouebit. quod si ipsis etiam membris externis, & facultatibus vis afferatur, nullum erit peccatum, quia nihil sponte, & voluntate geritur. quod fit, vt Titius peccet, tamen si voluntate alioqui dissentiens actu externo idola veneretur; aut si Christianum, vel Catholicum se esse neget: quoniam licet animo obstat, volens tamen, actum externam sua natura malum præstat: nempe coram Idolo genua flectit, vel ei thura offert, vel voce Christi fidem abnegat. Si eum tamen vi à sacris audiendis repellas, aut in manu eius thura ponas, & per manum eius offeras Idolo, aut hostias immoles; iustam tunc ille peccati excusationem habet: quia non solum voluntas eius dissentit, sed etiam corpori vis infertur, vt Gratianus docet 3. quæstione 5. Idem de puella virgine dicendum, aut etiam de quacunque femina, cum qua per illatam vim rem quispiam habet: Si enim obniti, & repugnare saltem clamore potest, tunc non satis est, si animo renitatur; sed necesse est clamore insuper, aut alia ratione, qua commode potest, vim illatam depellere, ne in tanto periculo in peccatum consentiat: quod si etiam minime succedat, quamuis clamitet, aut quippiam aliud conetur, ac tentet, tunc satis est voluntate, & animo dissentire: vt rectè ostendit Gratianus loco paulò ante citato.

Quartò quæritur, quo modo violentum voluntario opponatur? Respondeo, hoc modo, quia, si quippiam sponte ac voluntate geritur, id voluntas vult, & approbat: at verò quando vi aliquid agitur, est à principio extrinseco, eo, quod mouetur aut patitur, minime iuuante. Ac voluntas cum quippiam vult, eo ipso actum præstat. Obijcies; si quis dormiens ex alto præcipitur, pulsetur, vratur, torqueatur, secetur, violenter mors, vel abscissio membri in eo contingit; & tamen eius voluntas nihil confert, neque repugnat. Respondeo, huiusmodi mortem, aut abscissionem membri ideo esse violentam, quia non est à natura, sed potius ab externo efficiente contra naturam; & ita animantes aliquando natura pereunt, aliquando vi extrinsecus illata: natura quidem, cum senio conficiuntur: vi, cum vulnere ex telo inflicto extinguuntur. Item si dormiens quis præcipitur, vratur, sece-

cur, est

32. 4. 5

tur, est violentum; quia etiam est contra voluntatem, non actu, sed habitu, quoniam si vigilasset, animo penitus dissensisset, ac recusasset.

Quintò quæritur, An possit voluntas aliquo modo cogi? Respondeo, ex communi omnium sententia, tum Philosophorum, tum Theologorum, voluntatem posse quidem aliquando necessariò moueri ad aliquid appetendum, vel repudiandum; non tamen posse cogi inuitam: quia, si cogeretur, eo ipso vellet simul, & non vellet, id quod & absurdum est, & fieri non potest. Nam si cogitur, ergo inuita vult: si vult inuita, eò ipso, quòd est inuita, non vult, quia cogitur, vt velit: at verò eo ipso, quòd vult, licet inuita, vult; ergo vult simul, & non vult. Animaduertendum tamen est, scèti posse voluntatem magnis precibus, persuasione, terroribus, & minis inculsis: & tunc voluntas vulgò dicitur trahi, atque a deo compelli: non quia verè, & propriè fit vis, aut verè cogatur; sed quia alioqui voluntas non vellet, nisi hæc, & alia similia adfuisent.

Sextò quæritur, An voluntas cogi possit in suis actibus imperatis. Respondeo, posse: potest enim quis inuitus quippiam videre, audire, gustare, loqui. Item potest loco moueri nolens etiam, & inuitus: huiusmodi enim actus, ministro & comite aliquo corporis membro geruntur: vis autem potest inferri corpori, & eius membris: potest enim manibus, pedibus, naribus, & auribus vis afferri: vt si Titium ligatis pedibus, & manibus pertrahas quòd velis. Porro sunt huiusmodi actus violenti, nõ quidem quatenus ab ipsis naturæ facultatibus efficiuntur, nec enim visus, si cernat, vim patitur, nec auditus cogitur audire, si audiat, sed quatenus fiunt contra voluntatem, quæ cum sit proprius hominis appetitus, est communis omnium membrorum, & facultatum in homine: & quatenus vis infertur membris corporis, quibus vti voluntas prohibetur. Quare cum quippiam cernere, audire, vel loqui cogimur, violentum est, quia contra voluntatem facultates nostræ, vel membra ad aliquid feruntur: & illata vi pertrahuntur.

Cap. X.

Quando voluntarium ex toto, vel ex parte metu tollitur.

DE hac re agit Aristoteles lib. 3. Ethicorum cap. 1. Nyssenus, siue Nemesius lib. de Homine cap. 1. Damascenus, lib. 2. Fidei Orthodoxæ cap. 2. 4. S. Thomas in Prima, sec. quæstion. 6. artic. 6. Extat Titulus 2. libr. 4. Digestorum, de eo, quod metus causa gestum est, & in Codice libr. 2. Titulus XX. est de his, quæ vi, metu sue causa gesta sunt. Et lib. 1. Decretalium Titulus XL. est de his, quæ vi metu sue causa fiunt. Porro de hac re tractant Theologi in 4. dist. 29. Sotus ibidem q. 1. art. 2. & 3. Couarruuias de Matrim. & sponsalibus, Par. 2. cap. 3. §. 4. & 5. & Summistæ in verbo Metus. Quare tractatio de Metu, ad multa in moribus, & humanis actibus definienda conducit.

Primò quæritur, Quid in iure Metus appellatione accipi debeat? Respondeo. In l. 2. ff. De eo quod metus causa gestum est, decerni, **Metum esse instantis periculi**, vel futuri causa, mentis tre-

pidationem: non enim periculi remotioris, sed imminentis, vel verisimiliter mox futuri iusta formido est. Sic etiam Philosophi docuerunt, Metum esse animi perturbationem pronientem ex cogitatione, seu præsentione mali, vel imminentis, vel probabiliter venturi. nam pericula, aduersa, & mala, vel cum instant, vel cum ventura verisimiliter creduntur, animum commouent, perturbant atque deterrent.

Secundò quæritur, Quomodo in iure Metus diuidatur? Respondeo, multis modis. **Primò enim alius metus dicitur iustus, alius non iustus.** Secundò, alius dicitur probabilis, alius non probabilis. 3. alius dicitur leuis, vel vauus; alius grauis. 4. est alius cadens in constantem virum: alius non cadens. Porro metus iustus, probabilis, grauis, & cadens in constantem virum est quidem re vnus, & idem; diuersis tamen appellationibus dictus. Dicitur enim iustus, quia eum scripta Iura, & leges excusant, quamuis cõtra ea quidpiam agatur. Probabilis, quia eum eadem Iura, & leges approbant. Grauis, quia est alicuius magni periculi instantis, vel futuri formido. Dicitur cadens in constantem virum, quia est metus, quem etiam habere solent viri constantes, & fortes, licet scripta Iura & leges non seruent; perindè ac si diceret, per huiusmodi metum virum quempiam, scriptum ius omittentem, aut labefactantem, non amittere suæ constantiæ, & fortitudinis meritum, & laudem; aut non desinere aliquè esse virum constantem, & fortem, quamuis leges, & scripta iura perumpat. Huiusmodi autem metus est is, quo aliquis patitur iniuriam minorem, vel iacturam minoris boni, vt vitet iniuriam maiorem, vel in maiori bono detrimentum, & damnum. veluti sustinet Titius infamiam, vel contumeliam, aut sui patrimonij iacturam, ne mortem, & poenam capitis subire cogatur. Sic etiam projicit merces in mare, ne passus naufragium intereat: offert peregrinus suas pecunias latroni, veritus vincula, verbera, supplicium, & necem. Pari modo sinit se quis interimi, ne aliquid siue lethale, siue veniale peccatum admittat; quia scilicet deterius malum est peccatum, quàm quodcumque aliud corporis incommodum.

Tertiò quæritur, Quænam sint mala, quæ metu iusto, & cadente in constantem virum metuuntur? Respondeo, esse multiplicia. **Primum est metus mortis corporalis, C. De ijs quæ vi, metu sue causa gesta sunt.** Secundum, est metus cruciatus corporis, vel abscissionis membri corporalis, l. si per vim & l. si donationis, C. De ijs, quæ vi, metu sue causa gesta sunt, & l. si uerpositas C. de transactionibus. **Tertium, est metus amittendi libertatem propter captiuitatem, vel seruitutem. l. Ipsi quidem, ff. De eo, quod metus causa gestum est.** Quartum, est metus verberum, carceris, stupri, quòd virginalis integritas violetur, & amittatur. l. Nec timorem, & l. Qui in carcerem, ff. Quod metus causa gestum est.

Quartò quæritur, An metus, quo quis timet amittere omnia bona temporalia, sit iustus? Respondeo, esse iuxta communem tum Ciuilis tum Canonici Iuris interpretum, Summistarum, & Theologorum sententiam. Sic enim docent Bartholus, Baldus, Panormitanus, & Couarruuias. Ratio eorum est, quia patrimonium est ne-

Bart. in l. Si ob stupr. ff. De cond. ob turpem causam. Bald. in l. 1. in fine. C. De eo,

quod metus
causa
Gloss. &
Panorm. in
C. Abbas,
de ijs, qua
vi, metus
ue causa
sunt.
Covarr. de
matrim. et
sponsalib.
Par. 2. c. 3.
§. 4. nu. 18.
Panorm. et
Covarr. lo-
cis citatis,
in quibus
reliquos
referunt.

Sot. in 4. d.
29. q. 1. a. 2
Ioan. And.
Felin. Pa-
norm. &
Covarru.
locis citat.
Canonista
in c. cū dile-
ctus, de ijs,
qua vi, me-
tus ue cau-
sa sunt.
Covarr. de
matrim. par.
2. c. 3. §. 4.
num. 18.

cessarium ad vitæ conseruationem, & commu-
nes vsus.

Quintò quæritur, An si quis timeat amittere
maiorē partem bonorum temporalium, metus
sit iustus? Respondeo, ex communi sententia eo-
rundem vtriusque Iuris interpretum, esse: quia
est metus grauis periculi, & mali. Cimus, Iason, Cos-
fredus, Panormitanus, & Covarruias, & colligi potest ex
l. Propter litem, ff. de excusationibus tutorum, & tempori-
bus earum.

Sextò quæritur, An metus infamiae, vel dede-
coris sit iustus? S. Thom. Duran. Palud. 4. diff. 29. a-
iunt, non esse iustum. Sed Respondeo ex dictis,
cum esse iustum; quia meliora bona sunt fama,
gloria, & honor, quam sit patrimonium; ergo gra-
uior est metus amittendi aliquid istorum, quam
timor perendi patrimonium. Et hoc intelligi-
tur (iuxta Syluestrum) quando timemus infamiā
Iuris: nam cum facti infamiam formidamus, me-
tus non est iustus: arque hoc proculdubio, S. Tho-
mas, Durandus, Paludanus docuere dicentes, in-
famiae metum iustum non esse: vt, si in delicto
deprehensus teneatur inclusus, alligatusue, do-
nec promittat aliquid, ne prodito crimine, &
ad iudicem delato, famam amittat, & Iuris in-
famiam contrahat, iustus est metus.

Septimò quæritur, An metus excommunica-
tionis sit iustus, cadens in constantem virum; So-
tus censet non esse. Sed communis est Iuris Pon-
tificij Doctorum opinio, esse iustum. Sic Io. An-
dreas, Panormi. Felinus, & Covarruias, qui asse-
runt hanc sententiam esse communem. Et certè
hæc est vera opinio: quia excommunicatio est
malum animi; ergo est grauius malum, quam pa-
trimonij temporalis iactura, & quam infamia,
vel dedecus: Sed metus, quo timemus amittere
patrimonium est iustus, ergo & metus excommu-
nicationis. Sed est animaduertendum, tunc me-
tus excommunicationis esse iustum, quando ti-
metur excommunicatio iniusta, non iusta, & quan-
do excommunicatio iniusta commode aliqui e-
uitari non potest. vt si Episcopus opibus, gratia &
potentia valens, & qui facile indignari, & sequire
in alios solitus est, comminetur Titio, se in eum
sententiam excommunicationis laturum, nisi ei
promittat, vel vendat, vel commodato det rem
certam, aut nisi beneficium deponat; munere, quo
fungitur, se abdicet, alioiue suo iure cedat.

Octauò quæritur, Quid accipi debeat nomine
capitalium minarum, cum dicitur in l. Si dona-
tionis, C. De ijs qua vi, metusue causa sunt,
capitales minas efficere metum iustum. Aliqui
respondent, debere accipi pro periculo ne caput
amittamus, ex quo vita hominis pendet. Sed quia
in lege citata capitales minæ post mortis pericu-
lum ponuntur, ideo verius est, quod eo loco tra-
dit Accursius, intelligi periculum, quo quis me-
tuit libertatis iacturam, aut timet incurrere in
pœnam legis, qua ciuitas amittatur. Nam in Iure
Ciuili capitales pœnæ dicuntur mors corpora-
lis, & mors ciuilis, qua perdit aliquis libertatem,
vel ciuitatem.

Nonò quæritur, An semper sit iustus metus, qui
per mala supradicta incutitur. Respondeo, mini-
mè; sed tunc tantum esse, quando prædictorum
malorum periculum vitari nequit, aut certè non

nisi cum difficultate: talem enim metum leges,
& Iura iustum appellant, cui obstiti, aut qui repelli
non potest. quare si facile, & commode prædicta
mala caueri, & declinari queant, metum iustum
non afferunt. Item si aliquid prædictorum malo-
rum imminet, vel propriæ personæ, vel filiorū,
aut vxoris, iustum metum efficit, l. Isti quidem, ff. de
eo, quod metus causa gestum est. solent enim parentes,
& mariti pro effectu in liberos, vel vxores magis
terrerī. Item metus iustus est, cum quis aliquid
ex prædictis malis, vel suis, vel sibi impediens, vel
saltem in minis timet, quando verosimiliter cre-
dit post minas consecuturum.

Decimò quæritur, An Metus in Iure aliter di-
uidatur. Respondeo, vtriusque Iuris interpretes
Metum diuidere in species quinque. Primus me-
tus est minarum: secundum appellant facti, qui
metus oritur ex periculo præsentis mali, aut certè
probabiliter proxime futuri. Tertius dicitur po-
tentiae, qui incutitur subditis à Principe, Magi-
stratu, aut aliqua alia superiore potestate huma-
na. Quartus appellatur reuerentiæ, quo libertus
patronum, filius patrem, vxor maritum, Clericus
Episcopum, Regularis Præfectum reueritus timet.
Quintus metus est perfidiae, cum aliquis ad quip-
pam agendum permouetur, quia metuit alicuius
perfidiam sibi, vel suis grauius nocituram. Ve-
luti si quis morbo laborans rogatus à Medico, vt
donet, vel vendat ei fundum, inter medendum id
faciat ex timore, quem habet, ne medicus sibi me-
dicamenta aduersa suppediet. l. Medicus, ff. De va-
rijs, & extraordinarijs cognitionibus. Sed est animadu-
uertendum, metum potentiae, qui oritur ex solo
imperio, vel precibus superioris potestatis, &
metum reuerentiæ non iniicere metum iustum,
nisi interueniant minæ, vel verbera, vt docet Barto-
lum & Glossa, Innocentius, & Panormitanus. Item, in mi-
nis ad hoc vt iustum metum inferant, requiritur,
vt is, qui minatur, solitus sit sequire in eos, quibus
est comminatus.

Vndecimò queritur, An metus sit iustus, quo a-
liquis tenetur ex suo præcedenti delicto, aut ob
causam iustam antecedentem. Respondeo, leges,
& Iura, huiusmodi metum pro iusto non habere.
Veluti si Titius metu, in quem incidit ob deli-
ctum suum, vel ob aliam iustam causam, donet,
vel promittat, vel se obliget alteri, valet obliga-
tio: quia metus non est iustus. In l. Si mulier, ff.
De eo, quod metus causa gestum est, sic habetur:
Si mulier contra Patronum suum ingrata, sciens
se ingrata cum de suo statu periclitabatur, ali-
quid patrono dederit, vel promiserit, ne in ser-
uitutem redigatur, vt ingrata, valet promissio,
vel donatio; nec datur in iudicio repetitio eius,
quod est donatum, quoniam ipsa sibi hunc me-
tum infert. Item si medicus dicat ægroto pericli-
tanti: Non tibi medebor, nisi promiseris, te du-
cturum vxorem filiam meam: si promittat ægro-
tus, absque metu tamen perfidiae, metu solo, ne
definitus pereat vi morbi, promissio valet.
Præterea si foemina aliqua dicat Titio con-
demnato ad mortem, vel captiuo apud hostes:
Ego te pecunia liberabo, si promiseris, te du-
cturum me in vxorem, vim habet promissio, si
fiat. Item si Iudex dicat iuueni, qui virginem vio-
lauit, ob quod flagitium ille condemnari debeat:

Non

Bar. Gloss.
Innoc. Pa-
normi. sup-
citati.

Sotus, Al-
mai. 4. di.
29. Sylu.
Angel. in
verb. Ma-
ria. Cona.
de mari-
mon. pa. 2.
cap. 3. §. 4.
nu. 17.

Non te condemnabo, si eam duxeris vxorem, facta promissio valet. Hæc omnia colliguntur ex l. Continet, §. sed vim, ff. De eo, quod metu causa gestum est: idemque docent Sotus, Almainus, Syluester, Angelus, & alij cõmuniter. Immo tradit Couarruias ex aliorum sententiã, quos refert ipse, constituta lege, more, aut Principis, vel Reipublicæ auctoritate confirmata, qua damnati ad mortem ob certa delicta absque pœna liberi dimittuntur, si aliquam meretricem in vxorem accipiant, contractum matrimonium valere: quia huiusmodi metus à nemine ad matrimonium contrahendum infertur, nec in prædictis in iudicio actio datur, qua repetatur, quod donatum est, aut qua promissio, obligatio, vel contractus rescindatur. Sunt tamen alij casus, in quibus in iudicio datur actio, quod metu causa, nempe vt contractus dissoluatur, licet metus ex præcedenti delicto nascatur; vel ut si adulter deprehensus in adulterio donet aliquid, vel p̄mittat, vel sese iurifurandi religione obstringat, & obliget alterum, ne occidatur ab eo, qui ipsum deprehendit. Item si fur in furto deprehensus promittat certam pecuniã quantitatem, ne conijciatur in vincula. Pari modo si quis deprehensus in flagitio aliquo donet, vel promittat aliquid, ne prodatur, vel ne accusetur. In his omnibus promissiones, obligationes, vel contractus metu facti, in foro interiori valent; in iudiciali verò actio datur, vt possint rescindi. leg. Nec timorem, & l. Ipsi quidem, ff. De eo, quod metu causa gestum est. Si queras causam, cur in his casibus leges concedant actionem, qua dissoluantur, quæ metu gesta sunt, & in primis casibus supradictis non concedant; cum tamen in omnibus metus ex delicto præcedenti, vel causa voluntariè data proueniat; Respondeo, diuersam esse rationem in his, atque in prioribus. Nam fur, adulter, & quicumque alius in flagitio deprehensus, ex iure prodi, vel accusari quidem potest; sed quia is, qui accipit pecuniam, vel rem aliam, ne prodatur, vel accusetur, vel occidatur, vel conijciatur in carcerem, vel vincula, male accipit, & contra commune bonum; ideo leges concedunt repetitionem pecuniæ acceptæ. Item licet fur, vel adulter deliquerit, iusto tamen metu mortem, vel vincula pertimescit. at verò in prioribus casibus, vt puta in patrono, qui à liberta ingrata accipit pecuniam, ne eam in seruitutem redigat, promissiones, obligationes, & contractus non solum valent, sed nec rescinduntur in iudicio: quia pecuniam accipere in huiusmodi casibus, nec est aliqua lege prohibitum, nec bonos mores corrumpit, neque peruertit.

Duodecimò quæritur, An mala metu cadente in constantem virum facta, excusentur in totum, vel ex parte, quod perinde est, ac si quæretur, An culpa careat malum, quod fit ob malum aliud grauius, & deterius euitandum. De hac re S. Thomas secunda secunde, q. 12, ar. 4. & Caietanus ibidem, & Prima secunde, q. 76, ar. 4. Sotus lib. 1. de Iustitia q. 6, ar. 4. & in 4. dist. 22, q. 1, ar. 4. Couarruias de matrimonio, & sponsalibus, part. 2, cap. 3, §. 4. & 5. Almainus Traç. 1. Moralium cap. 3.

Aristot. 3.
ethic. ca. 1.
Eustrat. i-
bidem.

Aristoteles aperte ait, nullo metu constantem virum posse aliquid turpe committere; esse tamè aliqua turpia, quæ vir constans metu mortis pos-

sit efficere. Quare Eustratius in commentarijs in Aristotelem docet, ob metum mortis incussum à tyranno, posse aliquem non solum mentiri (nam mendacium, inquit, hic auctor, cuius nomine illa commentaria feruntur, utilitatis gratia dici iure potest) sed etiam rem habere cum fœmina sibi non nupta, aut cum vxore aliena, vt commode tyrannum interimat, & vt vitam suam, vel parentum, vel filiorum tueatur, & seruet, & probat, quoniam hoc non est absolute malum admittere, sed malum deterius, & grauius deuitare. & Glossa in leg. penultima, ff. si familia furum fecisse dicatur, asserit, seruum facientem aliquod delictum metu, ne interiret, nisi domino imperati obediens fecisset, non peccare. quæ in Glossam approbasse videtur Iason de Actionibus, §. si minus, nu. 17, vbi ait, Si tyrannus in carcerem detruserit duos innocentes, & vni imperet, vt trucidet alterum, sin minus, ipsum necandum, occidens alterum non peccat, & Cinus in l. 1. c. Vnde vi, q. penultima quærit, Quidam habens vxorem suspectã de adulterio, seruo seu familiari suo imperauit, vt eã occideret, alioqui ipsi mortẽ comminatus: seruus metu mortis interemit, an seruus eam occidendo peccauerit. Concludit nõ peccasse, quia seruus interfecit ne ipse necaretur; vi igitur vim repulit: sicut etiam interimere eum, qui in nos vi, & impetu, armis, & per iniuriam inuadit. Eodem exemplo vitur Salicetus, idem affirmans in leg. 1. c. Vnde vi, id ipsum etiam tradit Bartolus in leg. Si seruus, ff. De noxalibus actionibus. Nam in ea lege §. Is qui, aperte dicitur, seruum nihil deliquisse, qui domino iubenti obtemperauit: quam etiã sententiam videtur secutus Io. Anania in cap. interfecti, nu. 18. De Homicidio, vbi ait: Si tyrannus dicat, occidam te, nisi interfeceris Titium, excusatur occidens Titium. Sed certè, vt tradit Panormitanus, huiusmodi ciuilius iuris Doctõrum sententia aperte pugnat cum sacris canonibus, cum Aristotele, cum Augustino, & cum recta ratione. Nam in cap. Sacris, De ijs quæ vi, metusue causa sunt, dicitur nullo metu esse peccatum mortale committendum: at homicidium ex obiecto, & natura sua est peccatum lethale, & Aristoteles planè docet, turpia, vt furtum, & adulterium, nullo metu esse admittenda; & Augustinus in lib. de mendacio, & lib. contra mendacium, latè probat non esse peccandum, vt aliud malum deuitemus. Hoc etiam efficacissimè ratio naturalis ostendit: quia omne lethale peccatum est mors animæ, sed longè peius malum est mors animæ, quam mors corporis; ergo contra rationem est eligere mortem animæ, vt corporis mortem cauere, & deuitare possimus.

Hac igitur in re communis est omnium Theologorum, & Pontificij iuris interpretum opinio, mala, quæ ex sua natura peccata sunt, & idcirco prohibita, nullo metu excusari: quia, quod est per se genere suo malum, semper est peccatum. Quare Eustratius maximè fallitur, sicut etiam ciuilius iuris interpretes, quos in medium paulò ante produxi. Nec pro eis quicquam Aristoteles facit, aut lex supra allegata. Aristoteles enim turpe nõ accipit (vt putauit Eustratius) id, quod est per se, & secudum animum turpe, hoc est, honestati, & rectæ rationi contrarium; sed quod est opi-

Panorm.
in cap. Sa-
cris, de ijs,
quæ vi, me-
tusue cau-
sa sunt.

2. Ethic.
cap. 1.

nione hominum, aut secundum corpus turpe, qualia sunt fordida, vilia, & abiecta. Aristotelis ergo sensus est, virum bonum aliquando facere, aut pati turpe, id est, fordidum opus, aut vile propter metum, hoc est, ut tyrannum occidat ob se, vel suos liberos conseruandos. Quod si obijcias Aristotelem eo loco differentiam constituere, cum ait: Aliquando vir bonus turpe aliquid facit, aut sustinet propter metum. Aliqua tamē, inquit, sunt turpissima, quæ nunquam facit, vel patitur, quale est occidere parentes, patriam prodere, si dem perfringere, religionem violare. Ergo significat Aristoteles inter turpia, & inhonesta, aliqua esse leuia, quæ metu excusantur, alia esse grauiora, quæ nullo metu à peccato liberantur. Respondeo, ut dixi, nomine turpis Aristotelem intelligere quicquid virum bonum dedecet; aut quia est vile, & abiectum; aut quia opinione, vel natura sua cum præscripto rectæ rationis, & honestate pugnat. Item lex ante citata rectè accipitur, si intelligamus, seruum nihil deliquisse, qui domino iubenti obtemperauit, nimirum in his, quæ solum sunt iure scripto prohibita: ita ut in his non sit seruus iure, & legibus puniendus.

Per spicitur ex dictis primo, falsam quoque esse sententiam eorum, qui docent posse quem licite mentiri metu mortis: quoniam tamen officiosum sit mendacium, quod metu mortis dicitur, mendacium tamen est: at mendacium per se semper rectæ rationi aduersatur. Colligitur deinde ex communi Canonici Iuris interpretum, & Theologorum doctrina, quam tradidit Augustinus lib. contra mendacium, cap. 8. nullo metu peccatum veniale esse committendum, quicquid aliqui scripserint, quia id rectæ rationi repugnat, ut peccatum sit, & tamē licite fiat: nam eo ipso, quod peccatum est, quantumcunque leue veniale sit, est diuina lege prohibitum. Quod si obijcias, multa, quæ alioqui mala essent, aliquo casu bene fieri, veluti, ensem depositum domino repetenti negare, malum est; sic etiam alienum non restituere, peccatum est; & tamen si furiosus, vel amens petat, vel si mihi, aut alteri inde interitus imminet, iure denego depositum, aut non reddo alienum: ergo metu mortis possunt mala excusari. Respondeo, Malum in præsentia accipi id, quod per se, & suæ naturæ conditione ex omnibus suis adiunctis malum est, ensem depositum domino repetenti denegare, non est ita per se malum, ut si aliqua circumstantia desit, sit malum: nam sicut bonum id est, quod ratio præscribit, ut fiat quando oportet, & sicut oportet, ita malum est, quod ratio vetat fieri, prout cum suis circumstantiis coniungitur. At ratio non vetat arma deposita furioso domino denegare, cum est mex, vel alienæ mortis periculum. Ceterum ei, quod per se malum est, sola circumstantia metus incusati iustam excusationem afferre non potest.

Locis supra citatis.

Tertiodecimo quaeritur, An quæ metu geruntur sint voluntaria; Respondeo, ex Aristotelis doctrina, quem Nemesius, Damascenus, & S. Thomas sequuntur, esse quidem partim voluntaria, & partim inuoluntaria. Id probat Aristoteles exemplo, quo communiter omnes vtuntur, quando quis naufragium passus, ne vna cum alijs intereat, tuas merces iactat in mare, aut peregrinus pecu-

nias suas latroni offert, ne occidatur ab eo; aut tyranno aliquid dat metu mortis, quam ei comminatur: Tunc ait Aristoteles, huiusmodi mercium proiectionem esse partim voluntariam, partim inuoluntariam, sed magis tamen voluntariam: tum quia eligitur: at quod eligitur, est magis voluntarium: tum quia voluntarium, immo omnis actio nominatur à fine: at qui profundit merces, id facit, ut vitam suam conseruet: vitæ quoque conseruatio est magis voluntaria, quam mercium; quia magis vult quisque vitam, quam merces: Ergo proiectio mercium, vt est ad vitam tuendam necessaria, magis est voluntaria. Item qui proiecit merces, vt se saluum faciat, laudatur. at nemo iure laudatur nisi ob factum voluntarium. Nilominus tamen ea mercium proiectio est inuoluntaria ex parte; nec enim merces iactasset in mare, si naufragium passus non esset, neque vitæ discrimen incurrisset. Quidam aiunt, esse pro tempore, pro loco, pro occasione data, aut pro conditione posita, voluntariam proiectionem mercium: inuoluntariam verò absolute, & simpliciter. Id probant, quia absolute si metus mortis abesset, merces non iactarentur in mare, at verò ex metu proieciuntur: ergo ex conditione, & occasione metus proiectio est voluntaria. Alij contra docent proiectionem mercium esse absolute, & simpliciter voluntariam: inuoluntariam verò ex conditione. Sic S. Thomas & alij Theologi. Sed reuera Aristoteles quod metu geritur, solum magis voluntarium, quam inuoluntarium esse planè docuit, & id eius ratio firmè concludit, ut dixi: & ita Nemesius, Damascenus, Eustratius, & alij communiter Aristotelem interpretantur. Quare sequitur, vt quæ metu geruntur, mixta sint; ex parte nimirum voluntaria, ex parte verò inuoluntaria: magis quidem voluntaria, licet non absolute; sed pro loco, pro tempore, pro occasione, & conditione voluntaria sint.

Cap. XI.

Quaedam alie quaestiones de metu diluuntur.

Primo quaeritur, An mala, quæ metu mortis committuntur contra legem aliquam humanam, siue civilem, siue Canonice, iustam peccati excusationem habeant. Dux sunt opiniones. Prima afferit, minimè excusari. Sic Adrianus, Caietanus, & forte omnes Pontificij Iuris interpretes, vt Ioan. Andreas, Hostiensis, Panormitanus, Ancharanus, Felinus, & alij. Quod probant in primis ex cap. Sacris, De ijs, quæ vi, metu siue causa fiunt; ubi habetur, non excusari, si quis cum excommunicato sermonem, commercium, &c. habeat quocunque metu, & redditur ratio: quia nullo metu est mortale peccatum committendum. Deinde quia Princeps, vel Respublica potest aliquid iubere, etiam si sit periculum mortis subeundum, vt planè constat ex militariiudicum imperijs: ergo potest aliquid lege constitui, etiam cum periculo mortis coniunctum. Accedit his, quod aliqui gradus consanguinitatis, & affinitatis sunt sola humana lege prohibiti; & tamē, si quis absq; relaxationis Ecclesiastica beneficio

in huius-

Locis supra adductis.

Adrianus in 4. q. 3. De clauibus in 8. exceptio. ne. Caiet. 2. 2. q. 96. art. 4. Canonista in c. sacris. De ijs, quæ vi metu siue causa fiunt.

in huiusmodi gradibus matrimonio contractio metu mortis vteretur coniugali copula, procul dubio peccatum lethale committeret. Secunda opinio asserit excusari. Ita passim sentiunt Theologi, *Sot. loco citato Gabr. 4. dist. 18. q. 3. art. 3. dub. 4. Mai. dist. 14. quest. 4. Almai. & Med. locis supra cit. Angel. excom. 8. num. 18. Sum. confessorum libr. 33. tit. 33. quest. 165. Alfen. lib. 7. tit. 11. art. 1. quest. 1. Rosel. excom. 6. initio. Syluest. excom. 5. quest. 14. Tabien. excom. 8. num. 8. num. 9. & 10. & Armil. excom. 59. id probant. Primò quia si quis fame, & extrema inedia laboret, potest cibum querere inter homines anathemate affectos. Item si quis excommunicationis vinculo obstrictus fame ita prematur, ut in extremum vite discrimen incurrat; possumus ei alimenta subministrare: Item si iter faciamus per prouincias eorù, qui sunt excommunicationis sententia damnati, possumus ab eis necessaria ad victum accipere, & loquimur de ijs excòmicatis, quos euitare Ecclesiastica lege debemus: si quis etiam in iudicium vocatus non possit absque periculo mortis se sistere, eo quod ei transendum sit per medios hostes, vel latrones, nullo iure compellitur ad id faciendum cum suæ vitæ detrimento. Ergo præcepta, vel leges humanæ non inducunt obligationem cum mortis periculo. Præterea quia præcepta obseruandi ieiunia, vel dies sacros, & festos, nõ habent vim nos alligandi instante mortis periculo. Potestremò, vt Nauarrus vnà cù alijs ait in Manu. ca. 27. n. 239. & nos suo loco fusius trademus, qui occulto excommunicationis vinculo tenetur, vel est occulta irregularitate affectus, potest tuta conscientia semel, aut iterum missæ sacrificium facere, vt manifestum, vel probabile mortis, aut notabilis infamiae periculum euadat. Hæc opinio mihi verior videtur, tum propter rationes eius; tum etiam, quia tametsi præcepta, & leges humanæ potestatem habent iubendi aliquid, quod sit cum mortis periculo cõiunctum, ob salutem, & bonum commune seruandum, nõ tamen semper huiusmodi obligationis onus imponunt. Ex quo efficitur, vt militaria Ducum imperia sæpe obligationem inducant cum vitæ discrimine. Sic etiam Episcopus, peruadete in plebem peste, potest presbyteris cum mortis periculo imperare, ne ex vrbe discedant, vt necessaria sacramenta pereuntib. subministrèt. Potest item Republica, vel Princeps præcipere, ne medici in tanto periculo ciuitatis absint, neue vrbe faceant: & ciuib. mandare, vt arma capiant imminenti aliquo graui hostium incurfù. Et pluris faciendam existimo S. Thom. in hac parte sententiam, quam multorù iuris canonici doctorum, qui quodlib. 11. ar. 9. ad 3. & in addi. q. 23. ar. 3. ad 1. secundam opinionem amplectitur, & exponit id, quod habetur in c. Sacris. fortassis primæ opinionis Auctores nihil aliud docere voluerunt, nisi oportere nos potius necem perpeti, quam Ecclesiæ legem, aut præceptum perfringere, si quis nobis morteminetur, quia vult, vt Ecclesiæ leges, & præcepta contemnamus.*

Ad argumenta verò obiecta respondeo. Ad primum quidem in cap. Sacris. ante citato, Ideo Pontifex negat metum mortis iustam excusationem asserre, quoniam conuictus, & societas erat

cum excommunicato in crimine, ob quod excommunicationis vinculo cõstrictus tenebatur, quod non est peccatum contra legem humanam, sed naturalem; & quia eiusmodi cum excommunicato commercium erat cum cõtemptu Ecclesiasticæ censuræ: veluti, si tyrannus mihi mortem comminetur, nisi ieiunium soluam, aut nisi carnes prohibitas comedam ob contemptum Ecclesiæ; tunc debeo potius mortem perferre, quàm Ecclesiæ præceptum violare: non quia sit præceptum humanum; sed quia contemptus Ecclesiæ est peccatum, quod cõtra legem naturalem, & diuinam admittitur. Ad secundum Respondeo, posse Republicam, & Ecclesiam aliquid iuberi cum mortis periculo coniunctum ob salutem communem; non tamen ita seuerè imperat in alijs causis, vt ante iam diximus. Quare res certa non est, quam vt certam tamen, ac indubitam Caietanus proponit, si tyrannus aliquis imperet sacerdoti, vt Missæ sacrificium faciat, & offerat sine linteis corporalibus, aut sine libro continente canonem, sine altari, sine lumine, aut sine vestib. sacris: sin minus certo illi esse moriendum. Certè si id iubeat ob Ecclesiæ contemptum, mors est eligenda, & sustinenda: si verò ob contemptum non faciat, non est obligatio cum vitæ periculo: nam huiusmodi Caietani sententiam duram satis esse ait Nauarrus in *Manuali, cap. 25. nu. 48.* certè Caietanus, nihil aliud voluisse videtur, nisi eiusmodi sacerdotem potius mortem pati debere, quàm sic iustum sacrificare, quoniam qui id iuberet, præcipere videretur, vt Ecclesiæ canones, leges, præcepta, & iura despicerentur, & idem iuris esse puto, si quis metu mortis imperaret, vt sacerdos Missæ sacrificium faceret coram aliquo qui esset notoriæ excommunicationis vinculo obstrictus, id enim facere videretur, vt Ecclesiæ præceptum, & auctoritas negligeretur. Ad tertium Respondeo interim dum gradus cõsanguinitatis, vel affinitatis prohibiti sunt, nullum esse matrimonium contractum, & ideo accessus ad foeminam est in culpa, & vicio; non enim res cum vxore, sed cum scorto habetur, quod est peccatum non cum lege Ecclesiastica pugnans, sed cum naturali: quocirca nullus metus mortis potest iustam excusationem dare.

Secundò queritur, An metu mortis cadente in constantem virum mala, quæ committuntur contra legem diuinam scriptam, quam nominatè posituam, excusentur. Circa hoc sunt duæ etiam opiniones: nam auctores, qui in quaestione præcedenti primam opinionem secuti sunt, in hac etiam censent nequaquam excusari: immò etiam Ocham, Gabriel, & Maior, qui sequuntur secundam sententiam, in hac idem sentiunt, quod ceteri huius primæ opinionis auctores. Ratio huius sententiæ est, quia maiorem vim habet lex diuina quàm humana: sed quæ sunt contra legem humanam metu mortis, minime excusantur; ergo multo minus quæ sunt contra legem diuinam. Auctores verò secundæ opinionis putant etiam metu mortis excusari, quæ admittuntur contra legem diuinam scriptam, aut solo Dei nutu constitutam.

In hac re Primò dicendum puto, sæpè excusari mala, quæ metu mortis factitantur contra

1. Reg. 21.
Matth. 22.
Leuit. 24.
Deut. 28.
1. Mach. 2.
Iofa. 5.

legem diuinam scriptam. Nam Dauid, ne vnâ cum suis fame periret, panes propositionis comedit, quod alioqui erat laicis diuina lege interdictum: atque hoc Dauidis factum Christus Dominus minimè condemnat. Machathias item, exercitu collecto, & instructo, pugnauit contra hostes sabbato, necessitate compulsus. Constat præterea ex sacris literis, Hebræos circumcisionem omisisse toto quadraginta annorum tempore, quo sunt peregrinati per solitudinem, à qua abstinerunt eam ob causam, ne ingrauescente vulneris dolore in via, aut mortis periculum incurrerent, aut ne coepto ab itinere tam laborioso, & tam diuturno retardarentur & impedirentur. Deinde quotiescunq; violatio diuinæ legis, aut est cum contemptu fidei, & religionis; aut est cum detrimento, & offensione aliorum; tunc nullus metus mortis excusat: & hac ratione mortem subiere Machabæi illi fratres intrepidi & inuidi, quia ob contemptu diuinæ legis, ad suillæ, Leuit. 11. Deut. 14. carnis esum impio rege adigebantur. **Tertio**, quando cumque ob salutem, & bonum aliorum necesse est præcepta diuinæ legis implere, tunc etiâ nullus metus mortis excusationem habet. Et ideo peste seuiente, aut naufragio, vel bello, vel fame premente nequam excusantur episcopi, vel presbyteri si metu mortis greges sibi commissos destituant. Item si vita paruulus periclitetur, nec sit alius, qui possit ei baptisma conferre, debeo illum sacra baptismatis vnda lustrare, etiamsi alius mihi pernicem, & interitum comminetur, ne paruulus sine baptismate decedens condemnetur. **Quarto**, sæpe præcepta diuina obire, & seruare debemus etiam cum periculo mortis, quando id est necessarium remedium ad salutem propriam: veluti si diuinum præceptum confitendi peccata, vel Baptismum suscipiendi instet, suscipere ipso iure cogor, quamuis mihi tyrannus mortem minetur: quia huiusmodi sacramenta sunt diuinitus instituta, & præcepta, vt necessaria ad salutem sempiternam. Quod si obijcias, metu mortis virgente satis esse si votum habeamus ea sacramenta sumendi: quia hæc sacramenta vel re, vel voto percepta salutem asserunt; Respondeo, Nobis minime constare nostram cordis poenitentiam, quæ extra sacramenta est ad salutem necessaria, & ideo cum de ea dubitemus, cogimur sacramenta suscipere, quæ ex institutione Christi vim habent gratiam conferendi, quæ expurgemur à sordibus peccatorum, & ad diuinam amicitiam reuocemur.

Med. 1. 2.
q. 6. art. 6.
ad finem.

Tertio queritur, An metu mortis liberemur ab obligatione bonorum, quæ alioqui iure naturali, vel diuino sancito, & scripto præstare debemus? Respondet aliqui liberari nos, quod probant duplici ratione. Primum, quia nos metus mortis excusatione iusta defendit, si peccantem non corripimus, aut si alteri grauiter laboranti non succuramus. Item obligatio restituendi alienum in tempus differtur, si in restituendo mortis periculum incurramus. Iusurandum itè, & votum à nobis emissum nos minimè tenent, & ligant cum periculo mortis, & tamè iuris est naturalis vota, & iusurandum, & cætera promissa persolvere. **Sed** reuera dicendum est, nos metu

mortis ab huiusmodi bonorum obligatione non liberari, quia vt ante dictu est, huiusmodi leges, iura, & præcepta nos tenent, vbi, quando, & sicut oportet, hoc est positis omnib. circumstantiis adiunctis, quas recta ratio præscribit. Vota autem, & iusurandum, & cætera leges, quæ obijciuntur, non alligant nos vi iuris naturalis cum propria vitæ discrimine: in ipsa enim iuris naturalis obligatione intelligitur hoc discrimen exceptum. quare nihil est, quod peculiarem quis difficultatem nobis in his præceptis potius, quam in alijs faceat, & ingerat.

Quarto queritur, An votum factum, vel iusurandum emissum in naufragio, peste, bello, morbo, vel alijs huius generis periculis, habeat vim nos alligandi, cum metu mortis imminenti iuramus, vel vouemus. **Respondeo**, ex communi sententia Theologorum, iuris Canonici Doctorum, Summistarum, omnibus huiusmodi votis, & iusuradi vinculis vim inesse, quæ obligamus nos Deo: quia non est metus ab homine incussus; sed ex causis naturalibus ordine à Deo constituto agentibus proueniens. **Idem iuris est**, si votum fiat ex conceptu metu Dei, aut metu gehennæ; aut metu ne aeternam beatitudinem amittamus; hic enim metus diuinitus speciali auxilio nobis immittitur ad hoc, vt virtutis officium præstemus. *Abb. in c. 2. de renunt. & c. 2. De ijs, que vi, meiusue causa. Conarr. de matrimonio p. 2. c. 3. §. 4. n. 16. Syluest. Volunt. 2. q. 12. & colligitur ex c. 2. de Regularibus.*

Quinto queritur, An promissa, vel pacta, vel obligationes, vel contractus metu in virum constantem cadente facti valeant; De hac re tractant Glossa, & Ioan. Andreas, Panormitanus, Ancharanus, Antonius Butrius, & alij canonici iuris interpretes in cap. Abbas, De ijs, que vi, meiusue causa sunt. Angelus Syluester, & alij Summistæ in verbo Meus. Hostiensis in summa, Tit. de ijs, que vi, meiusue causa sunt; Theologi, S. Thomas, Richardus, Scotus, Paludanus, Almainus, Maior, Sotus in 4. Dist. 29. Couarruuias de sponsalibus, & Matrimonio par. 2. cap. 3. §. 5. Ex quibus auctoribus colligitur octo, vel nouem esse ea, quæ eò quod metu in virum constantem cadente geruntur, sunt ipso iure infirma, & irrita. **Primum est matrimonium** metu contractum, cap. Veniens 2. & cap. Cum locum, & cap. Considerationi, De sponsalibus. Ac licet Cardinalis asserat, hoc iure non probari; quoniam putat matrimonium metu contractum esse ratum, & firmum; sed auctoritate Ecclesiæ esse rescindendum: verius tamen est quod tradit Panormitanus communi consensu receptus, ex iure plane colligi nullum esse matrimonium, metu vxore suscepta. Hoc enim deducitur ex cap. significauit, de eo qui duxit vxorem, quam corruerat per adulterium, vbi ei, qui metu primum matrimonium contraxerat, conceditur libera facultas ad aliud matrimonium transeundi, quæ facultas reuera dari non posset, si primum matrimonium metu initum valuisset.

Sexto queritur, Quo iure, num diuino, aut naturali, vel gentium, an solum canonico matrimonium metu contractum sit irritum; **Respondeo** communi Theologorum consensu refutari sententiam quorundam afferentium matrimonium huiusmodi esse ratum, sed ab Ecclesia dissolui;

quo-

Card. in.
Abb. de
his, que vi
metuue
causa.

quoniam probabiliter credit in eo non fuisse consensum ex parte eius, qui metu coactus matrimonium iniuit. *Dux itaq; circa hoc sunt opinionēs. Prima docet esse irritum iure diuino seu gentium & naturali;* quia metus pugnat cum natura matrimonij, matrimonium enim ex sua institutione, & natura est perpetuum, & indissolubile: ergo exigit plenam libertatem, quam minuit magna ex parte formido. Sic Scotus, S. Thom. Richard. Gabriel. supplementum. *Secunda opinio tradit, matrimonium metu contractum iure tantum Ecclesiastico irritum esse.* Paludanus, Durandus, Maior, Almainus, & Sotus probant triplici ratione. *Primo* quia quod metu geritur, est simpliciter voluntarium: sed in matrimonio sufficit consensus *vei bis expressis.* *De* iudo, quia cetera, quæ iure ipso sunt irrita, eo quod metu gesta sint, solum sunt irrita iure Ecclesiastico; ergo & matrimonium: *Præterea*, quia metus quicumque, etiam leuis minuit, & detrahit aliqua ex parte libertatem; & tamen omnes conueniunt, ex leui metu contractum valere: ergo iure Ecclesiastico effectum est, vt nullum sit matrimonium iusto metu celebratum, & initum. *Hæc opinio est verior*, quam probant & firmant rationes allatæ. Et quia differentia, qua metus distinguitur in leuem, & grauem, ac iustum, vt grauis metus pacta, contractus, & promissiones dissoluat, leuis non item, ex iure Ecclesiastico nata est: quoniam multa alia sunt, quæ ex metu graui, & iusto geruntur, & nihilominus valent, quia iure Ecclesiastico non dirimuntur. Et profectò primæ opinionis Auctores solum voluisse existimo, iure optimo Ecclesiam, Principem, vel Rempublicam legem statuere posse, quia fiat irritum eiusmodi matrimonium, qualis lex cõdi potest apud paganos, & alios, qui sunt à fide, & Religione Christiana alieni.

Septimo Quæritur etiam inter Doctores, An sponsalia metu iusto facta, sint irrita, In hoc communis est sententia Pontificij iuris interpretum, Summistarum, & Theologorum, esse irrita iure Ecclesiastico; & hoc ob bonum commune coniugij, vt ex perfecta libertate nuptiæ coniungantur.

Secundus Casus, in quo res, quæ metu iusto geritur, ipso iure non valet, est in dote: nam dos, siue promissa, siue soluta, metu in virum constantem cadente, nullam vim habet. *l. Si mulier, §. Si dos ff. De eo, quod metu causa gestum est.* *Tertius Casus* est in Iurisdictione: nam Iurisdictioni metu collata non transfertur *l. 2. ff. de iudicijs.* Rursum, quando metu prorogatur, non valet prorogatio, vt in eadem lege. vnde electio Prælati metu facta vim non habet, vt in cap. Vbi periculum §. Ceterum, De electione in 6. *Quarto* Nulla est auctoritas tutorum metu extorta. *l. 1. §. vltim. ff. De auctoritate tutorum.* *Quinto* Nulla est per metum obtentata absolutio ab excommunicatione, suspensione, vel interdictione. Item nulla est reuocatio huiusmodi censurarum metu facta, cap. 1. De ijs, que vi metus causa fiunt in 6. *Sexto* Testes in testamento metu adhibiti, vel detenti, ipso iure testificandi vi, & auctoritate carent. *l. Qui testamento, ff. De testamento.* *Septimo* Votum metu factum ipso iure est irritum. cap. Perlatum, De ijs, quæ vi, metus causa fiunt: quæ-

re si quis vi, aut metu mortis adactus, sacris ordinibus initiaretur, aut Religionis institutum proficeretur; castitatis, aut religionis voto minime teneretur. *Sor. 4. d. 25. q. 1. a. 2. Paluda 4. d. 25. quest. 3.* *Octauo*, Cum quis in carcere detruditur, aut detinetur metu in virum fortem cadente, omnis promissio, vel obligatio facta in gratiam eius, qui coniecit in carcerem aut detinet, ipso iure est irrita. *l. Qui in carcerem ff. De eo, quod metu causa gestum est.* Nonò, Omnis elemosyna, & quæcunque donatio metu extorta, rata, & firma non est: quia suapte natura postulat donatio, vt gratis, & liberaliter fiat.

Octauo Quæritur, An sententia metu lata sit ipso iure irrita. Hostiensis censet, nullam esse sententiam, quæ metu fertur. Sed verius est oppositum, quod communiter docet Glossa, Archidiaconus, Panormitanus.

Nonò Quæritur, An abdicatio beneficij metu facta valeat; Antonius Butrius sentit, ipso iure non valere, quamuis interueniat superioris consensus. sic etiam quidam alij. Sed verius est, eam ratam esse, & firmam, vt pleriq; docent, Innocentius, Glossa, & Panormitanus, Romanus: vt apud Panormitanum, qui alios refert, legimus: posse tamen repeti restitutionem actione, Quod metu causa, & sit restitutio in pristinum ius sine noua ipsius beneficij impetratione, licet fuerit titulus amissus, vt docet Panormitanus.

Decimo Quæritur, An constitutio Procuratoris ad causas, vel negocia metu extorta ipso iure sit irrita; Hostiensis negat, eam ratam esse; sed Panormitanus, Romanus, & alij communi consensu affirmant, valere; posse tamen reuocari actione, Quod metu causa. Couarruias tamē opinionem communem restringit, dicens Constitutionem Procuratoris metu factam ad matrimonium contrahendum, esse irritam. sed hoc nullo iure corroborat.

Vndecimo Quæritur, An electio, qua non certa persona eligitur, sed vna incerta ex certo genere personarum, vt puta ex certo Collegio Canonicorum vel Regularium, si per metum fiat, ipso iure sit irrita. Communis est opinio, quando certa persona eligitur, & electio est metu extorta, eam non valere, quia per electionem iurisdictioni confertur, & iurisdictioni metu obtentata non valet, vt dixi: At verò quando electores metu non coguntur certam personam, deligere, sed vnam ex certo genere personarum, tunc electionem esse firmam, quia substantia electionis est libera, cum liberè possit eligi hæc, aut illa persona. Sic Panormitanus communi consensu receptus in c. cum terra, de elect. Fel. & alij, quos citat Couarruias in 4. p. 2. c. 3. §. 5. n. 8. Quod si roges, Quid si electio sit futura inter duos, & metu cogatur electores alterutrum ex illis eligere? Romanus, quem Couarruias citat, ait nullam esse electionem. Sed verius est, quod ait Couarruias, electionem valere: nam sufficit, si inter duos sit futura: eo enim ipso fit libera electio.

Hinc perspicitur, quid sit iudicandum, quando ciuitas exercitu militum obfessa, vel à tyranno compulsa deligit & creat magistratus. Si enim metu cogatur certam personam deligere, electio non valet. Si verò solum compellatur

Hostien. loco citato. Glossa. Panormit. locis practicatis.

Couarr. in
4 p. 2. c. 3.
§. 5. m. 8.

Loci su-
gracitatis.

vanum ex certo genere personarum eligere, electio est rata & firma. Si tamen queras an si Titius metu cogatur uxorem ducere, non quidem certam filiam Caij, sed alteram ex duabus, huiusmodi matrimonium tanquam metu contractum sit irritum, an verò tanquam liberè factum, sicuti de electione simili diximus, vires habeat? Couarruias sentit, nullum esse huiusmodi matrimonium, quia est per metum extortum, & probat auctoritate Bartholi, Baldi, Decij, Philippi, quos ipse citat. Sed certè sicut ex communi opinione electio metu facta non certè personarum, sed vnus ex certo genere personarum valet: Sic etiam videtur firmum esse matrimonium, quando metus solum est, vt vxor accipiat vna de multis filiabus Caij: & ita sentiunt teste Couarruias, Abbas, Felinus, Imola, Iafon, & alij quos refert.

Quodecimò Quæritur, An iusurandum metu extortum, quo alteri aliquid promittitur, valeat; **Respondeo**, Ex communi sententia Pontificij iuris Doctorum, & Theologorum, valere: *videntur Abbas, Archidiaconus, Salicetus, Syluester, & Angelus, Caietanus, & Sotus, & colligitur ex c. Debitores, c. Si verò, & cap. Verum, De iureiurando.* Is qui iureiurando promittit latroni pecunias, ne occidatur ab eo, debet iusurandum seruare, & promissum exoluere, nisi eius absolutionem impetret ab Ecclesia: aut is, cui aliquid est iureiurando promissum, illud remittat. Item qui iureiurando promittit vsurarum solutionem compellitur iurifurandi religione ad vsuras soluendas, aut debet iurifurandi relaxationem ab Ecclesia impetrare. Obijcies forsitan, simplex promissio homini metu facta non valet, ergo nec iusurandum, quod simplicem promissionem confirmat: nam quod vires non habet, non potest iureiurando confirmari. **Respondeo**, Promissionem iureiurando firmatam esse soluendam, quociescunque seruari potest absque iactura salutis eterne, ne fiat iniuria Deo, per quem tanquam per testem iuramus. Nec ex hoc conficitur, vt iusurandum eam simplicem promissionem metu factam corroboret, quæ nulla sit iure diuino vel naturali, sed eam tantum, quæ iure ciuili vel canonico irrita sit: simplex enim latroni, tyranno, aut vsurario facta promissio iure quidem naturali, aut diuino valet, non enim malum est promittere, aut promissum latroni soluere: nam etsi latro vel vsurarius, qui metum incussit, & pecunias extorsit restituere iure cogitur, ego tamen, qui metu iuravi, solum debeo soluere quod iureiurando promisi, aut iurifurandi relaxationem obtinere: ture igitur humano simplex promissio latroni facta rescinditur, & irrita fit; iureiurando firmata non item. Ex quo efficitur, vt in his minime locum habeat Regula Iuris in cap. Accessorium, De Regulis iuris in c. & in l. Cum principalis, & in l. Nihil dolo, §. Cum principalis, ff. De Regulis iuris, quibus in locis habetur; Id, quod accedit rei, semper sequi conditionem, & naturam principalis. Vt si alicui matrimonij causa committatur, eo ipso committitur etiam causa dotis, quia dos matrimonio accedit, nec sine eo potest consistere. At verò huiusmodi Regula iuris vim, & locum non habet in præsentia: quia simplex promissio, cui iusurandum accedit, fit homini, &

cum metus ab homine inferatur contra bonos mores, in poenam latronis, tyranni, vel vsurarij iure humano sit irrita, quoniam extorquet eam latro, siue tyrannus turpiter contra bonos mores: attamen iusurandum, quod accedit simplici promissioni fit Deo; Deus autem iusurandum sibi delatum nec extorquet, neque accipit turpiter, neque contra bonos mores: & ideo iusurandum vim habet, quoniam illud Ecclesiastico iure irritum factum non est, licet simplex promissio non valeat, vt pote quæ iure scripto irrita, & inanis effecta est.

Tertiodecimò Quæritur, An matrimonium per metum initum, & iureiurando confirmatum valeat; Abbas, & alij, quos refert Couarruias, videntur sentire idem iuris esse de matrimonio per metum contracto, & iurifurandi vinculo, & nexu munito, quod est de simplici promissio per metum iureiurando confirmato: quare iuxta horum sententiam, sicut peregrinus, qui metu latroni promissit, & iuravit, se pecunias ei daturum, ante absolutionem iurifurandi ipso iure compellitur ad implendum, quamuis promissum non valeat: sic etiam, qui metu matrimonium iuravit, debet ante relaxationem iusurandum seruare, quamuis nullam vim matrimonium habeat: Et iuxta hunc sensum interpretantur prædicti auctores id, quod habetur ex Augustino in cap. Inter cætera. 22. quæst. 4. vbi matrimonium metu contractum, sed iureiurando munitum firmum esse, docere videtur Augustinus. Sed communis est omnium Canonici Iuris interpretum, Summistarum, & Theologorum sententia, non solum matrimonium non valere metu, ita vt diximus, contractum, sed nec iurifurandi religione sic iurantem obstringi. Quare is, qui metu matrimonium iuravit, etiam ante iurifurandi relaxationem, potest liberè ad secundum matrimonium transire. **Quod si obijcias**, Matrimonium esse sacramentum, & Ecclesiam non habere potestatem sacramenta irrita faciendi. **Respondeo**, licet Scotus, & Richardus doceant, matrimonium huiusmodi esse irritum iure diuino; verius tamen est, quod canonici iuris Doctores, & alij Theologi tradunt, iure solum Ecclesiastico, & ciuili esse inutile, & inane, & Ecclesiam habere ius, & facultatem legem constituendi, qua decernat nulla esse huiusmodi matrimonia. Nam etsi Matrimonium est sacramentum, nihilominus tamen est contractus quidam humanus, & ciuilis ex iure naturali originem habens, & eatenus est Ecclesie auctoritati subiectus. **Si secundo obijcias**, alia sacramenta, vt Baptismum, Confirmationem, & Ordinem, etiam metu suscepta valere, ergo & Matrimonium. **Respondeo**, esse diuersam rationem, quia in alijs Ecclesia non habet auctoritatem ad decernendum, vt suscepta non valeant, quoniam ex Christi institutione suam vim habent ex certa materia, & forma constata, quæ Ecclesia mutare non potest: at Matrimonium non habet vim, nisi sit contractus humanus; Contractus vero humanus firmus non est, nisi iuxta Principum leges, & iura celebretur. **Si tertio obijcias** id, quod habetur in cap. Inter cætera 22. quæst. 4. Matrimonium valere metu contractum, sed iureiurando firma-

Scot. 3. dist.
29. q. 1. a. 2.
Rich. 4. d.
29. a. 2. q. 1.
& Sot. Le-
definitus.
Victoria
eam opinio-
nem pro-
babili esse
sentians.

tum.

tum. Respondeo, Glossam, & Panormitanum, Sotum, Couarruuiam, & alios variè decretum illud interpretari. Sed mihi probabilis videtur id, quod ait Maior, tempore Augustini, cuius est id, quod in eo capite traditur, aut non esse editam Ecclesiæ constitutionem, qua nulla esse huiusmodi matrimonia institutum est, aut saltem nõdum esse more, & vsu recepta. Sed quid si aliquis metu mortis non solum coniugium inire cogatur, sed etiam perficere, & consummare. Respondeo cum Scoto, Richardo, & alijs antiquis Theologis, quidquid dixerint quidam iuniores, eum potius mortem subire debere, quam matrimonium consummare, quoniam cum matrimonium sit irritum coitus esset nefarius, at quod per se turpe est, metu mortis licitè non fit.

Decimoquartò quæritur, An idem iuris sit de sponsalibus metu contractis, & iurejurando firmatis, quod diximus esse de matrimonio; Respondeo, ex communi omnium sententia idem iuris esse.

Decimoquintò quæritur, quid sit dicendum de cæteris pactis, promissionibus, & contractibus metu iusto factis; Respondeo, ea valere tum in foro interiori, tum in foro iudiciali. Venditio igitur, vel emptio metu facta, iusto tamen pretio, firma est: pari modo permutatio, locatio, inita societas, comodatum. At verò in iudicio quando hæc fiunt metu in constantem virum cadente, datur actio, vel exceptio, quæ dicitur, Quod metus causa. Actio quidem post traditionem, & solutionem rei, qua repetitur quod datum, vel solutum est, & qui accipit, reddere cogitur: exceptio verò datur in promissionibus ante traditionem rei, qua is, qui promissit, vel se alteri obligauit, excipit, se id metu fecisse, peritque se ob id liberari ab obligatione fidei datæ, atque promissæ.

Decimosexto quæritur, An, quando aliquid gestum est metu leui in virum constantem non cadere, valeat. Iuris ciuilibus, & canonicis interpretes respondent secundum canones, & leges in vniuersum, quicquid metu leui gestum est, vel datum, aut acceptum, non solum valere, sed etiam in iudicio non rescindi per actionem, vel exceptionem. Quod metus causa, vt constat ex l. Vani timoris ff. De Regu. Iuris, & l. Metum ff. De eo, quod metus causa. Sed Syluester, & Angelus, & Theologi communi consensu docent in foro interiori vim non habere, id quod donatum est metu leui, quamuis alia promissiones, obligationes, & contractus valeant. Eorum ratio est, quia donatio natura sua postulat, vt fiat gratis, & liberaliter: cui liberalitati repugnat metus etiam minimus. quòd si verum est, sequitur, vt remissio debita pecuniæ, elemosinæ elargitio, legatum, vel testamentum rata & firma non sint, si metus etiam leuis intercedat, quia in horum singulis est quædam donatio gratuita, & liberalis. Cæterum in hac re arbitror distinguendum. In foro enim interiori videndum est, an metus leuis fuerit finis, cuius gratia donatio fiat: an verò causa tantum impellens, & mouens: tunc est finis, cuius gratia donatio est, quando absolute donatio non fieret, si metus abesset: tunc verò est causa tantum mouens, & excitans, quando eo metu sublato simpliciter qui-

dem donatio fieret, sed non æquè citò ac facilè: ita vt metus non fuerit causa, qua donaretur aliquid, sed vt citius, & facilius donaretur. Quando igitur metus leuis fuerit finis, cuius causa donatio fit, nulla est in foro interiori donatio: quando verò fuerit causa impellens, aut mouens, donatio vim habet.

Decimoseptimò quæritur, An, si metus solum sit reuerentiæ, vt vocant, hoc est is, quo aliquis alium reueretur, valeat, quod eo metu factum est, promissum, datum, vel acceptum: vt si patronus accipiat aliquid sibi datum à liberto metu, quo eum reueretur; si filius ob sui patris metum se obligauerit ad soluendum de suo quæ alienum pro patre: si clericus non rescindit ac dirimit abdicationem beneficii, ob reuerentiam aduersus episcopum: si vxor ob reuerentiam in virum non contradicit venditioni, alienationi, vel abdicationi iuris hypothece: si subiectus alteri, ob reuerentiam in ipsum se ad aliquid obstrinxit. Iuris ciuilibus, & canonicis interpretes generatim docent, quæ huiusmodi metu geruntur, valere, nec in iudicio rescindi actione, vel exceptione. Quod metus causa; nisi vnà cum metu minor, aut verbera interueniant. Cæterum quicquid sit de foro iudiciali; saltem in foro interiori distinguendum est. Si enim sermo sit de metu, quo quis alium reueretur, qui est in donationibus, tunc si metus sit solum causa impellens, aut mouens, tuta conscientia donationes vim habent, quia metus solum est causa, vt citius & facilius donationes fiant, non tamen, vt simpliciter fiant. Si verò sit causa, qui est finis, nõ sunt in foro interiori rata, ac firmæ donationes, quia donatio per se gratis, & liberaliter fieri debet. Cæteri vero contractus, qui donationes non sunt, tuta conscientia valent, siue fiant metu, qui sit causa impellens, aut mouens, siue finis, cuius gratia res fit.

Decimooctauò quæritur, An is, qui facit aliquid per metum, consentire censetur, si postea ex interuallo temporis taceat. Respondeo, ex Innocentio, & Glossa, non censeri consentientem, nisi ex interuallo temporis efficiat aliquid, quod id, quod metu gesserat, firmum, & ratum habere iudicetur, veluti si sponsa, quæ metu nupserat, postea cum viro sponte habitet, & viuat, aut ab ipso debitum exigat, aut reddat petenti.

Vltimo quæritur, An ea, quæ metu exorta sunt, restitui debeant. Respondeo, ex his, quæ hæcenus de metu dicta sunt, colligi posse, quid sit de restitutione dicendum. Nam si accepta sint donatione metu facta, restitui tacita conscientia debent; si verò accepta sint vi contractus alterius secundum Dei forum non sunt restituenda, nisi contractus dissoluantur actione, vel exceptione. Quod metus causa: vel iudicis officio, & auctoritate.

Cap. XII.

De ignorantia, qua voluntarium aufertur.

DOCT Aristoteles, 3. Ethic. cap. 1. & post eum Nemesius, Damascenus, & S. Thom. & communiter omnes, tum ciuiles, & canonici Doctores, tum Summistæ, & Theologi, per ignorantiam, aut tolli ex toto, aut minui ex parte vo-

Innocen.
& Glossa
locus supra
citatis.

Nyff. lib. 3.
de homine
cap. 1. Da-
masc. li. 2.
de fide Or.
tho. ca. 27.

S. Tho.
1. 2. q. 6.
ar. 8. Theo-
logi. 2. dist.
22. ibi Ga-
bri. qua. 2.
Summista
in Verb.
Ignoran-
tia. S. Tho.
1. 2. q. 76.

luntarium: & ideo tractatio de ignorantia est omnino instituto nostro necessaria.

Extat Titulus XXI. libro. i. in Codice De iuris, & facti ignorantia, & lib. XXII. Digestorum Titulus VI. est de iuris, & facti ignorantia, & in VI. de Regulis iuris extat regula: Ignorantia facti, non iuris excusat. Porro de ignorantia iuris & facti tradit nonnulla Gratianus. 1. quest. 4. §. Notandum, & Glossa dist. 39. in summa. Theologi vero 2. dist. 22. Bonauen. ibi. a. 2. Richar. a. 2. Scot. quest. 2. Aegid. quest. 2. Durand. 2. dist. 22. quest. 3. S. Thom. 1. 2. quest. 76. Alexand. part. 2. q. 112. Adria. quol. 4. quest. 1. ad 2. Cordubensis in suis questionibus libr. 2. tractat de ignorantia triginta questiones. & Aristodorenensis in summa lib. 2. tract. 29. ca. 1. Gabr. 2. dist. 22. q. 1. Almain. Tract. Moral. c. 4.

Primo quaeritur, Quot modis ignorantia diuidatur? Respondeo, Multis. **Primo** quidem diuiditur apud Philosophos, & Theologos ratione notitiae siue scientiae, cuius est priuatio: alia enim dicitur ignorantia prae dispositionis, alia negationis, alia priuationis. **Ignorantia prae dispositionis** est, cum quis habet errorem intellectus veritati contrarium: tunc enim quia non solum ignorat, sed etiam errat, dicitur esse prae dispositionis, hoc est, male affectus. **Ignorantia vero negationis** est, cum quis non habet notitiam rationis, nec tamen eam habere potest aut debet: & haec in infantibus ac in perpetuo amentibus existit. **Ignorantia priuationis** est, cum quis caret noticia alicuius rei, quam nosse potest, ac debet. Priuatio enim est alicuius formae absentia in re subiecta, quae potest aut debet ipsam formam habere.

Secundo Diuiditur ignorantia ratione obiectae rei quae ignoratur. Est enim alia ignorantia iuris, alia facti. Ut si Titius contractum ineat cum minore, cum prodigo, vel furioso, ignorans cum huiusmodi, & similibus se non posse contractum inire, est ignorantia iuris: si vero cum huiusmodi contrahat, ignorans solum se contrahere cum minore, cum prodigo, cum furioso, est ignorantia facti. Pari modo si ignoret me habere ius succedendi in bonis Titij cognati mei, est ignorantia iuris: si vero solum ignorem Titium esse meum cognatum, est ignorantia facti. Item si ignorem consortium excommunicati esse deuitandum, est ignorantia iuris: si vero tantum ignorem Titium esse excommunicatione affectum, est ignorantia facti. **Rursus** ignorantia iuris diuiditur eo modo, quo ipsum ius: alia est enim ignorantia iuris diuini, quod positum vocatur, hoc est ignorantia iuris diuini scripti, siue positi, & dati, alia iuris naturalis: alia iuris humani civilis, alia iuris humani canonici: alia qua ignorantur Ordinariorum Constitutiones, quae dicuntur statuta particularia, aut iura municipalia. **Item** ignorantia facti est alieni vel proprii; veluti si ignorem Titium testamentum condidisse, aut primo natum fuisse, aut primum fuisse ingressum in palatium regium, est ignorantia facti alieni. Si vero ignorem me iuramento officii diuini perlooluisse, preces Horarias recitasse, est ignorantia facti proprii. **Rursus** ignorantia facti, vel est totius, vel circumstantiae, vel effectus inde pro-

Tertio Ignorantia diuiditur ex respectu, & ordine ad voluntatem. Alia enim Theologis dicitur inuincibilis, alia vincibilis. **Inuincibilis** est, cum is, qui laborat ex infirmitate, adhibita diligentia ad sciendum, aut non potest eam vincere hoc est, eam depellere, aut si quidem possit, non tamen debet. Ut puta Titius templum adiit die sacro, & festo, quo tempore Parochus dies sacros, & ieiunia populo indicere consuevit, & non indixit, & ideo Titius ignorauit: huiusmodi ignorantia in Titio est inuincibilis, quia studium suum in ea re collocauit: cum templum adierit in quo solent dies festi, & ieiunia obseruanda per hebdomadam indici. Item Titius cum dubitaret, num usurarius esset contractus, quem cum Caio inibat, consuluit de ea re viros doctos, & pios, an esset usurarius: & responsum accepit non esse usurarium, cum tamen re vera esset, ignorantiam a se repellere non potuit. **Vincibilis** vero ignorantia est, quae adhibito studio diligenti, vincit & superari, hoc est, depelli, & abijci potest, & debet: non enim sufficit, si possis eam exuere ac depellere, nisi etiam de ea depellenda tenearis. Ex quo efficitur, ut ignorantia inuincibilis sit inuoluntaria, quoniam deponi, & excludi, aut non potest, aut non debet; contra vero vincibilis sit voluntaria, quia depelli potest, & debet. Legum, & Canonum interpretes appellant inuincibilem, probabilem, vel iustam ignorantiam: Vincibilem, vero, improbabilem, vel iniustam, eo quod leges, canones, & iura priorem approbant, posteriorem non item: & quod prior bona fide sine culpa, posterior vero mala fide contrahatur.

Quarto Diuiditur ignorantia, quae dicitur vincibilis in affectatam, & crassam. **Affectata** est, cum quis de indultoria, & vltro ignorat aliquid, ne ab agendo, quod vult, retardetur, retrahatur vel impediatur, si fiat: ut puta si Titius scire nollet ieiuniorum tempora, aut dies sacros, ut liberius edendo, & bibendo ventri indulgeret, aut Missae sacrum omitteret. **Crassa** vero ignorantia est, cum quis negligenter se gerit in sciendis ijs, quae alioqui nosse deberet: & quia huiusmodi ignorantia ex desidia nascitur, crassa dicitur; quoniam qui crassi, & pingues sunt, solent esse desides, & pigri: & pari ratione vocatur supina ignorantia, qualis solet esse in his, qui supini iacent, & dormiunt, ut qui nihil curant. Ignorantia affectata est directio, & expressio voluntaria: crassa vero indirectio, & implicita.

Quinto diuiditur ignorantia ratione peccati, quod admittitur. Alia est enim ignorantia antecedens, alia comitans, alia consequens peccatum, quod fit. **Antecedens** est, cum quis si sciret, non peccaret, & quia ignorat, delinquit: quare merito dicitur antecedere peccatum, quoniam est causa peccati, quod quis non committeret, si scientiam haberet, sicut absentia nauis perit nauis, minime alioqui peritura, si naua non abfisset. **Ignorantia comitans** est, cum quis peccando ignorat, se peccare; sed nihilominus peccasset, tamen notitiam habuisset. Ut si Titius hostem interimat, ignorans esse hostem suum, quem si cognouisset, libentius occidisset. **Vnde** ignorantia comitans nec est effectus, nec causa peccati,

quod

quod fit. Ignorantia consequens est, quæ tamquam effectus ex peccato nascitur; qualis ea est ignorantia, in quam quis incidit culpa sua ex ebrietate, furore, vel amentia: nam ebrii, furiosi, vel amentes ex ignorantia laborant. Vel dicitur ignorantia consequens, quoniam consequitur actum voluntatis, vel directò, & expressè, vel implicite, & indirectò, quæ est peccatum nempe negligentia: Et propterea ignorantia, quæ antedicta est Affectata vel Crassa, est consequens, eò quod voluntatem negligentem scire quod deberet, consequatur. Sicut Antecedens ideo dicitur Antecedens, quia antecedit peccatum, quod fit, aut ipsam voluntatem ex ignorantia peccantem: & Comitans dicta est, quod comitatur peccatum, quod committitur, aut ipsam voluntatem, quæ ignoranter peccat, licet non per ignorantiam. Aliud enim est, Titium homicidium ignoranter admittere, aliud verò per ignorantiam. Cum Titius ignoranter peccatum admittit, ignorantia in eo non est causa peccati, sed comitatur peccatum, quod perpetrat; at cum per ignorantiam peccat, ignorantia in eo est causa peccati; & ideo dicitur per ignorantiam, aut infertiam peccare.

Secundo queritur, quo pacto se habeant inter se supradictæ ignorantia diuisiones. Respondeo, **Primo** Ignorantiam prauæ dispositionis, seu priuationis posse esse iuris, & facti; quoniam sicut ius, vel factum aliquando ignoramus, sic etiam in iure, vel facto nonnunquam erramus. **Secundo**, Ignorantiam siue iuris, siue facti posse esse vincibilem, aut inuincibilem, ut vocant, hoc est iustam, & probabilem, aut vitiosam & improbabilem, ut statim dicemus. **Tertio**, Ignorantiam inuincibilem hoc est probabilem & iustam, siue iuris, siue facti esse interdum Antecedentem, & aliquando posse esse etiam consequentem, nõ tamen Comitantem: quia ignorantia vocata inuincibilis est inuoluntaria, ut potest nonnunquam esse ebrietas, furor, vel amentia peccatum conlecta: ergo eiusmodi ignorantia potest esse consequens. Non tamen potest esse comitans, quia ea ignorantia, etsi est causa operis mali, quod fit, quod alioqui non fieret, si scientia non abesset, propriè tamen inuincibilis vocatur, eò quod inuoluntaria fit: at ignorantia comitans, quamuis aliquando inuoluntaria sit, non est tamen causa mali, quod committitur, quia nihilominus fieret, si scientia non deesset. Sequitur ergo, ut ignorantia vocata inuincibilis, sit aliquando antecedens, aliquando consequens, varijs appellationibus, & rationibus distincta. **Quarto**, Non omnis ignorantia antecedens est inuincibilis, hoc est probabilis; & sine culpa iuxta aliquorum sententiam. Nam etiam affectata, vel crassa ignorantia potest dici antecedens, ut præcedit peccatum, quod aliquando ex ignorantia affectata, vel crassa committitur. Mihi tamen affectata vel crassa ignorantia non videtur antecedens, nec inuincibilis. **Quinto**, Ignorantia vocata vincibilis, est ignorantia secundum aliquos, aliquando antecedens, aliquando autem consequens, & è contrario, ignorantia consequens est vincibilis: quia omnis ignorantia est voluntaria, aut directò & expressè, ut Affectata, aut indirectò, & implicite,

ut Crassa. Sed omnis huiusmodi ignorantia affectata, vel crassa est consequens; ergo omnis ignorantia consequens est vincibilis, quippe quæ aut in se, aut in sua causa potuit vinci, & depelli. **Sexto**, Ignorantia comitans nec dicitur vincibilis, nec inuincibilis. Non inuincibilis quidem, quia non omnino est inuoluntaria, nõ vincibilis verò, quoniam non est penitus voluntaria, qualis est Affectata, aut Crassa. Dicitur tamen ignorantia comitans, ut comes est mali, quod comittitur, siue sit inuoluntaria, siue voluntaria. Est igitur voluntaria quidem ignorantia, quia potest eam quis exuere, atque depellere, si velit: Vincibilis tamen non dicitur, quoniam non est affectata, vel crassa, sed tantum comitatur actum malum, qui fit, & idcirco peculiari nomine dicitur ignorantia comitans: neque enim quis per eam peccat, sed cum ea peccat, aut ea affectus, aut ex ea laborans delinquit.

Tertio queritur, An ignorantia sit peccatum. Ratio dubitandi est, quia ignorantia nulli virtutum aduersatur, sed solum scientiæ, quæ non est virtus moris. Duæ sunt opiniones. **Prima** asserit non esse peccatum, sed solum esse causam, & effectum peccati: quam sententiam dicit Aegidius: quia ignorantiam poenitentia non delet, & tamen omne lethale peccatum tollit, & abolet poenitentia. Item si Titius verbi gratia hodie ignoret, & cras addiscat, ignorantia deponitur: & tamen absque vlla poenitentia, ergo non est peccatum per se. Deinde si Titius hodie ignoret, & cras poenitentia doleat se ignorasse, & nõ addiscat, ignorantia eadem in eo per manet, ergo non est per poenitentiam sublata. **Secunda** opinio docet, ignorantiam esse peccatum. **Primo** quia quisque lege, ac præcepto cogitur scire que pertinent ad suum officium, & munus, quod susceptum, & iniunctum gerit, ergo in eo huiusmodi ignorantia est peccatum. Item quia Christianus adultus nosse debet sententias fidei, & præcepta Decalogi, quoniam ad articulos fidei credendos ipso iure compellitur; at nemo potest credere nisi cognoscens, ac sciens. Præterea debet quæ sunt prohibita deuitare, & quæ sunt imperata, obire & implere; sed hæc præitare nõ potest, nisi cognoscat quid sit prohibitum, quidque fugiendum: quid imperatum & quid faciendum: ergo saltem ignorantia rerum credendarum, & agendarum est in vitio, & peccato. Deinde quia distinct. 38. apud Gratianum ignorantia rerum credendarum, & agendarum dicitur damoabilis, & grauissimè peccare eos qui ignorant credenda, vel agenda. Postremò quia omnes leges, & iura ciuilia, & Canonica ignorantem condemnant, iuxta illud Pauli: *Si quis ignorat ignorabitur*; & ideo ignorantibus poenas irrogant. Hæc sententia est vera.

Itaq; simpliciter in hac re dicendum est, ignorantiam esse aliquando peccatum. Sed sciendum est, aliquid dupliciter esse peccatum. **Primo** per se, ut furtum, homicidium, adulterium, & quidquid ratione sui, & non alterius, est præcepto, aut lege prohibitum, siue præceptum sit diuinum, siue humanum, siue naturale. **Secundo modo** aliquid est peccatum, non ratione sui, sed alterius, nimirum quia est causa, aut occasio proxima, aut probabi-

Hæc qua-
sionem, et
sequentem
tractat
Corinthi-
sis lib. 2. de
Ignoran-
tia. q. 6.

1. Cor. 14.

le peccati periculum: & tunc est peccatum, & damnabile, quia est nobis noxiū, & periculosum. Res est planè comperta, ignorantiam eorum, quæ scire lege, & iure cogimur, esse peccatum, communi consensu Theologos 2. *sem. dist. 22.* docuisse. Sed quæstio est, An sit per se peccatum ignorantia, an verè ratione alterius rei sibi adiunctæ, & annexæ tantummodò. Ignorantiam igitur non esse peccatum primo modo, Altfiodorensis, Alexander, Aegidius, & quidam alij tradiderunt. Idque probant primæ opinionis rationibus allatis: esse tamen peccatum secundo modo, nimirum quatenus est proximum peccati periculum, docent ijdem Altfiodorensis, Alexander, & Aegidius. Nam sicut cognitio eius, quod est credendum, vel eius, quod est euitandum, vel faciendū, per se meritum aut laudem non habet, sed quatenus sua sponte, & voluntate scit quis, ut credat, vel agat quod oportet; & proinde in huiusmodi cognitione est meritū, & laus ratione eius, quod credi, aut fieri debet: quoniam cognitio rei credendæ, vel agendæ per se solum accepta, nihil aliud est, quam speculatio quædam rei: sic etiam, inquit, credenda, vel agenda nescire, per se peccatum non est, nisi quatenus est nobis periculosa eiusmodi ignorantia; & quatenus causa est, aut non credendi, aut non agendi, quod iure debemus. Item sicut absentia nauæ per se peccatum non est, nisi quatenus nauæ exitum affert: sic ignorantia peccatum est, ut causa peccati, quod admittitur. Item si Titius Cæsar imperet, ut pulset æra in alta turri pendente, si Caius non pulset, peccat, & in eo huiusmodi omisio est per se peccatum, quia domini sui iussum non fecit, cum potuit, ac debuit. Quod verò turrim non conscendat, peccatum quidem est, sed non per se, sed quatenus ex eo, quod turrim non ascendit, æra non pulsat. Ex quo efficitur, inquit, ut eò ipso, quod aliqua credere, & quædam facere, & quædam fugere, & euitare debemus, præcepto quoque, ac lege scire cogamur, quid sit credendum, quid faciendum, quid fugiendum. Ex quo etiam fit, ut præceptum aliquid sciendi, non sit speciale præceptum per se nobis impositum, sed implicitè, & potestate contentum in eo præcepto, quod nos ad aliquid credendum, aut quippiam agendum compellit: nam eodem præcepto, quo quisque cogitur quicquam facere, aut deuitare, compellitur etiam omnes causas, occasiones proximas, & pericula, ne faciat cõtra mandatum præcidere, iuxta illud. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Vnde id, quod ait Gratianus ex Ambrosio, eos, qui ignorant gravissimè peccare, exponunt Altfiodorensis, Alexander, & Aegidius, gravissimè, hoc est, periculosissimè. *Mihi tamè videtur ignorantia esse per se peccatum, quando est eorum, quæ scire debemus, ut statim exponam.*

Quartò quæritur, An ignorantia solum sit peccatum ratione negligentia adiunctæ in sciendo, quod nosse præcepto, aut lege debemus, an verò ratione sui? Quidam iuniores putant esse peccatum ratione sui tantū, quia est præceptum sciendi, quæ credi, & fieri debent à nobis. Ergo ignorantia credendorum, & agendorum, per se ipsa est peccatum. Exempli causa: Sicut eo ipso, quod rem diuinam audire, aut ieiunium obser-

uare nos oportet, tota omisio rei diuinæ, vel ieiunij per se peccatum est: sic etiam eo ipso, quod præcepto quippiam scire, credere, aut facere compellimur, sola omisio est peccatum per se. Deinde quia negligentia potius est peccatum, eò quod est causa omittendi aliquid, quod facere, & præstare debemus; ergo negligentia habet rationem peccati ex ommissione, & non omisio ex negligentia. Poltremò, etiam si omnis negligentia absit, sola tamè eius omisio, quod facere vi præcepti cogimur, si voluntaria sit, est per se peccatum. Ergo sola omisio sciendi, quod scire lege, aut præcepto cogimur, est per se peccatum, quandoque est voluntaria.

Theologorum, Summistarumque constans, & communis opinio censet, ignorantiam non esse peccatum, nisi ratione adiunctæ negligentia. Alexander, Bonaventura, Richardus, Aegidius, Durandus, Caietanus, Marfilius, Gabriel, ita opinantur. Idemque videtur docere S. Thomas. *Et re vera ita esse sentiendum, & dicendum, plerique arbitrantur: si tamen negligentiam nõ præse, & angustè, ut putant iuniores, sed fusè, & latè accipiamus. Non enim dubitari potest, inquit, quin ignorantia eorum, quæ scire debemus, sit peccatum, si voluntaria sit. Nam ignorantia est in intellectu. Sed nihil, quod est in intellectu, peccati rationem habere potest per se, nisi sit voluntarium. Porro voluntarium potest esse, vel expressè & directò, aut implicitè, tacitè, & indirectò. Quare si ignorantia sit voluntaria directò, & expressè, peccatum quidem est, quia est voluntaria directò & expressè, qualis est affectata ignorantia; si verò tantum sit voluntaria implicitè & indirectò, censent, eam esse peccatum ratione negligentia adiunctæ. Quod perinde est, ac si diceretur: Quando ignorantia non est directò, & expressè voluntaria, est peccatum ratione negligentia adiunctæ. Quod perinde est, ac si diceretur: Quando ignorantia non est directò, & expressè voluntaria, est peccatum ratione negligentia in præstando, quod factò opus est. Quare sicut nulla, inquit, omisio est peccatum, nisi sit voluntaria; sic ignorantia, quæ est scientia debita absentia, peccatum non est, nisi expressè, & directò, aut implicitè sit voluntaria. Quod si obijcias illis; Quando omisio est peccatum, negligentia potius habet peccati rationem ex ommissione, quam omisio ex negligentia: ergo pari ratione negligentia in sciendo, quod scire necesse est, potius habet rationem peccati ex ignorantia, quæ est omisio eius, quod scire debemus, quam ignorantia ex negligentia. Respondent, Primum, hac in re, Negligentiam dici, omnem voluntatem, siue directam, siue indirectam, per quam ignorantia est voluntaria, ita ut ignorantia ex negligentia culpetur, hoc est quatenus ex voluntate oritur, & proficit. Nam siue de industria velis aliquid ignorare, siue quia ita te geras, ac si velles ignorare, te vera negligis, ac veluti repellis scientiam. Deinde, ideo ignorantiam culpam aiunt, ex negligentia, quia si diligentia adhiberetur ad sciendum, ignorantia in*

Locis supra citatis. S. Tho. 2. 2. q. 14.

culpa non esset. Postremò asserunt: Sicut quæcumque omisso, quoties culpæ datur ob causam, vel occasionem proximam præcedentem, idèd culpæ tribuitur, quia negligentia præcessit in causa, aut occasione proxima submouenda; sic etiam quia ignorantia in culpa ponitur eò, quod sit culpa peccati, culpæ imputari non potest, nisi ob negligentiam depellendi ignorantiam, quæ est causa peccati. Ego tamen existimo, Ignorantiam esse per se peccatum, hoc est, malum rationi contrarium, & nihilominus negligentiam requiri, sine qua culpa non esset: non quòd negligentia sit ratio, qua ignorantia peccatum sit rectæ rationi dissentaneum, sed quòd sine ea culpa esse nõ possit, quoniam ignorantia sine ea voluntaria non est. Nam vt libro 3. dicemus, ad omnem culpam voluntarium requiritur: Sed multa sunt per se peccata, hoc est rationi, & legi contraria, quia per se à ratione dissident, atque dissentiunt, vt furtum, homicidium, adulterium. Sic etiam omisso præcepti vel legis, quam seruare debemus, est per se peccatum, sed non sine voluntate culpa est. Pari ratione ignorantia rerum fidei, vel Decalogi, vel aliorum, quæ scire, aut nosse nos oportet, est per se peccatum, quia à recta ratione dissentit: sed tamen, nisi voluntaria aliquo modo esset huiusmodi ignorantia, in culpa non esset. Sicut igitur in naturalibus causa, & ratio cur ignis exurat, est calor, sed nisi ignis esset ligno vicinus, lignum nõ exureret, ita in moribus etiam, ignorantia eorum, quæ nosse debemus, per se suapte natura est rationi dissentanea, & proinde mala in moribus: sed requiritur voluntas tantquam id, sine quo culpam non haberet. Quare communem opinionem docentem, ignorantiam esse peccatum ratione negligentia, & non ratione sui, puto in hoc sensu quem dixi, intelligi oportere: nimirum ignorantiam eius, quod scire nos oportet ex voluntate culpam cõtrahere, sed malam esse ad rationem relatam, quia cum recta ratione pugnat.

Quintò queritur, An ignorantia sit peccatum specie distinctum à cæteris peccatis; Ratio dubitandi est, quia imprudentia est quædam ignorantia, & nihilominus est peccatum specie distinctum à cæteris, vt potè prudentia, quæ est virtus specialis, contrarium: Item infidelitas cum sit error intellectus in rebus fidei, est quædam ignorantia, quia omnis error est ignorantia prauæ dispositionis: sed infidelitas est speciale peccatum fidei contrarium. Respondent quidam, ignorantiam non esse speciale peccatum, sed generale, quia vt ante dixi, putant ignorantiam esse peccatum, quia sit occasio, periculum, & causa peccati, sed omne periculū peccati, in ea specie peccati reponitur, cuius est causa & periculum: scilicet occasio, & causa iurandi, non est peccatum specie distinctum à furto, sed est ipsummet furtū inchoatum tantum in sua causa, & periculo. Et pari ratione in cæteris causis, & periculis peccatorum est iudicandum. Cõsequitur ergo vt ignorantia credendorum pertineat ad peccata fidei contraria, & aduersa: ita vt huiusmodi ignorantia sit infidelitas quædam in causa & periculo inchoata. Et ignorantia agendorum spectat ad eam peccati speciem, ad quam pertinet peccati, quod

in facto & actione consistit. Ex quo efficitur, vt si Titius per ignorantiam in hæresim incidat, aut furtum, vel adulterium admittat, non sint in eò duo peccata, vnum quidem quòd sit hæresis, furtum, vel adulterium: alterum, quod sit ignorantia fidei, aut furci, vel adulterij; sed vnum peccatum tantummodo, nimirum hæresis, furtum, vel adulterium: & sufficit si hoc vnum peccatū facta confessione sacerdoti Titius aperiat. Sicut si idem Titius sacrum, ad quod audiendum lege, & iure cõpellebatur, omittat, quia voluit, aut venari, aut piscari, vnum tantum est peccatum, nempe omisso sacri, quoniam venatio, aut piscatus, vel aucupium solum, fuit causa omittendi sacrum, & mala, non ratione sui, sed extrinsecus duntaxat, quia fuit causa mali. Sic etiam ignorantia, quæ fuit causa hæresis, furci, vel adulterij, fuit extrinsecus mala, quia causa peccati.

Ego tamen, vt paulò ante dixi, existimo, ignorantiam esse per se peccatum aliquando; qualis est ignorantia credendorum, aut agendorum. at nihilominus si quis per ignorantiam peccet, vñ peccatum admittit, vt si occidat, furetur, peieret, aut detrahat, vel aliquid contra fidem credat, quia tunc ignorantia causa peccati est, nimirum homicidij, furci, periurij, detractionis, vel hæresis. tunc verò ignorantia est speciale delictum, non quando est causa aliorum peccatorum, sed quando est per se seorsum ab alijs peccatis seiuncta: vt quando quis ignorat res fidei, Decalogi præcepta, aut ea, quæ ratione sui muneris nosse debet. Animaduertendum etenim est, Titium eo ipso peccasse, quòd venationi, piscatui, vel aucupio se dederit cum occasione omittendi rem diuinam. quare licet postea casu acciderit, vt sacrum audiret, confiteri eum oportet, non quidem se omisisse sacrum, sed causam præbuisse, & occasionem illud omittendi. Ita, si Titius culpa sua ignoret res, quas credere, aut agere præcepto cogitur, tamen nunquam hæresim admittat, debet nihilominus confiteri, non quidem se aliquid contra fidem credidisse, vel contra legem sibi seruandam admisisse, sed ignorasse ea, quæ credere, aut agere debebat, ac periculum subiisse per suam negligentiam, ex quo crederet aliquid cum fide pugnant, aut etiam periculum vnde cõtra leges, & iura delinqueret.

Ad obiecta verò non est difficile respondere. Nos enim (quod primo loco obieciatur) dicimus, Imprudentiam esse speciale peccatum, quia est speciali virtuti contrarium: & quoniam sicut prudentia præscribit, & præcipit quid agendum, & quid vitandum: sic imprudentia suadet, & monet agendum quod non oportet; & fugiendum quod erat alioqui faciendum. At si quis per imprudentiam agat, aut omittat, quod deuitare, aut facere deberet, non duo peccata committit, quoniam imprudentia tunc est peccati causa, nec est ab alijs peccatis seiuncta. Idem penitus de ignorantia dicendum. nam cum est ab alijs peccatis semota, & auulsa, est per se, & speciale peccatum: cum tamen est coniuncta cum cæteris, vt illorum causa, non est per se speciale peccatum. Vt se cundum diluamus obiectum, Infidelitatem dicimus esse speciale peccatum, quia est assensus contra fidem: Fides autem est specialis virtus: at igno-

rantia nequaquam est contra specialem aliquam virtutem, quando est causa peccati, & coniuncta cum ceteris peccatis, licet quando est per se à reliquis secreta, & abiuncta, sit speciale peccatum. Obijcies nunquam esse ignorantiam certæ & speciali virtuti morali contrariam. Ergo nunquam est speciale peccatum. Respondeo, Ad peccatum satis esse, si sit contra specialem rectam rationem; quamvis non alicui peculiari virtuti morali aduersetur: & ignorantia quando est per se ab alijs peccatis seiuncta, cum recta speciali ratione pugnat, nimirum cum ea, quæ præscribit, vt quisque sciat res fidei, Decalogi præcepta, & ea, quæ ad sua munia pertinent.

Cap. XIII.

Quarum rerum possit esse in nobis ignorantia probabilis & iusta, quæ inuincibilis appellatur.

Hanc questionem disputat Cordubensis li. 2. de ignorantia. q. 4.

Rom. 2.

Exo. 20.

Hanc sententiam habet Cordubensis li. 2. de ignorantia. qua. 4. propos. 1. Bardeanes apud Eusebium. lib. 6. Preparat. Eu. an. Gen. 8.

P R I M O quæritur, An rerum, que sunt iuris naturalis, possit esse ignorantia probabilis, & iusta. Quod perinde est, ac si quæreretur, An ignorantia iuris naturalis liberum reddat ignorantem à culpa; Ratio dubitandi est, quia Glossa Distinct. 38. in summa, & 1. quæst. 4. capit. vltim. ait huiusmodi ignorantiam neminem à peccato defendere, & cap. Ignorantia De Regul. Iuris in 6. dicitur Ignorantia facti, non autem iuris excusare. Item ius naturale est, quod naturalis ratio per se nota, iuxta illud Pauli: *Gentes naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Respondeo, Ea, quæ sunt iuris naturalis, aliquando esse per se nota, ita vt non ex alijs, sed ex ipsis comperta, & explorata cuique reddantur, qualia sunt; Bonum est amplectendum: Malum fugiendum: Castè viuendum: Nulli nocendum: Quod tibi non vis, alteri ne feceris: Vnicuique suum ius tribuendum; & horum ignorantia probabilis, & iusta in nullum hominem cadere potest. Alia verò non sunt per se nota, sed facillimè ex per se notis colliguntur, qualia sunt præcepta Decalogi: & horum licet possit esse ignorantia probabilis ad tempus breuissimum, non tamen diu, quia eo ipso quod ex per se notis euidenter consiciuntur, absque magno negotio innotescunt: at interim dum ea quis ex per se notis concludit, potest bona fide, & sine culpa ignorare, sed diu non potest ea ignorantia laborare, aut in ea permanere, quia facillè positus per se notis inferuntur. Ex quo efficitur, vt verò simile non sit quod Bardeanes, & Eusebius, & alij historici tradiderunt, apud aliquas gentes furta licuisse, apud alias adulteria, apud alias stupra, & promiscua coniugia, & homicidia: hæc enim facillè ex per se notis concluduntur tamquam mala. Existimo tamen hæc, & alia similia apud certas nationes fuisse permessa, vel impunita: ita vt auctores horum scelerum impunè permitterentur, non quòd hæc existimarentur honesta; bona, & licita, sed quòd huiusmodi peccata minime pœnis debitis punirentur, vel ob gentis illius ignauiam, aut malitiã, aut ob alia grauiora mala vitanda, aut ob propria tuenda, conseruanda que commoda. Alia item sunt iuris naturalis,

aut iuri naturali contraria, & aduersa, quæ licet positus ijs, quæ per se manifesta, nota que sunt, inducantur, haud tamen ita facillè, & perspicuè inferuntur. Talia mala sunt ex mutuo vsuram, & lucrum exigere, proprias iniurias vlscisci: plures vxores habere, repudiare legitimã, furari ad succurrendum egenis, surripere aliquid hostibus, tyrannum occidere priuata auctoritate sine iudicis sententia, ad scortum accedere, mentiri propter salutem alterius, vel ob malum grauius & deterius cauendum, vel ob bonum commune seruandum: carnibus humanis vesci; metu mortis mali aliquid committere, sororem in vxorem accipere, negari non potest, quin horum, & similibus caedere in aliquos possit ignorantia probabilis, & iusta. nam non solum ethnici, nec solum indocti, sed Christiani homines etiã, & docti horum nonnulla iure naturali licita esse arbitrantur. Cassianus certè, Origenes, & Plato, putauerunt licere aliquando vti mēdacio ob maius malum deuitandum, aut bonum tuendum, & conseruandum. Durandus, & alij tradiderunt, simplicem cum scorto congressum, aut multitudinem vxorum, aut repudium legitimæ vxoris, non esse iure naturali, sed tãtum diuino prohibita. Item huiusmodi mala licet ex principijs per se notis naturali ratione ducantur, dubitari nõ potest, quin sit opus magna rationis intelligentia in his argumento, & ratione colligendis; ergo potest quis ea bona fide ignorare. Est tamen animaduertendum, apud Christianos ignorantiam probabilem huiusmodi malorum rarissimam esse, aut nullam ferè: quia apud Christianum populũ est frequens diuini verbi enunciatio, vitiorum reprehensio, honestatis, & virtutis commendatio, bonorum prædicatio, quibus scorta, mendacia, fraudes, infidiæ, vsura, multitudo vxorum, & repudium, passim cõdemnantur, vt per se mala, & fugienda. Potest tamen esse ignorantia probabilis apud vulgares, & rudes homines, putantes licere mendacium leue, aut officiosum, propter cõmunem salutem, & magnum aliquod bonũ aliorum retinendum, & tuendum.

Secundò quæritur, An possit esse ignorantia probabilis & iusta eorum, quæ sunt iure diuino scripto, quod positiuè appellant, constituta; Dux sunt opiniones. Prima ait, quancumque ius diuinum est necessarium ad salutem, non posse eius in aliquem cadere ignorantiam eiusmodi à peccato, & vitio defendentem. Ita videntur sentire antiqui Theologi Hugo Sancti Victoris, Gulielmus Parisiensis, & Alfiodorensis, quos postea secuti sunt Gerson, Conradus, Adrianus, & Gabriel. Probant illi primò, quia sine eo, quod est necessarium ad salutem, nulli potest salus contingere: at si ignorantia probabilis posset esse iuris diuini ad salutem æternam necessarij, tunc absq; remedio ad vitam sempiternam necessario posset quis salutem adipisci: siquidem ignorantia probabilis, & iusta, quatenus talis est, abique peccato contingit. Deinde quoniam si quis ignorantiam iuris diuini necessarij ad salutem bona fide haberet, aut faceret id, quod debet ad sciendum, aut non faceret: si non faceret, tunc ignorantia in eo non esset probabilis, sed culpæ; & vitio tribuenda: si faceret, tunc Deus aut per seipsum interius mentem illustrasset, aut mini-

Cassia. vol. 17. a. c. 17. vsque ad. 21. Orig. li. 6. Stromat. Plato. lib. 3. de Repub.

Hug. Guli. Alti. Ger. cita. Auri. quodlib. 4. sic Contr. q. vlt. de contr. Gab. 2. d. 22. q. 2. art. 3. dub. 1.

sterio

8. Tho. 2. 2
9. 10. a. 2. et
p. 3. q. 69. a.
4. ad 2.
Ioh. 15.
Rom. 10.

sterio Angeli, vel hominis eum docuisset. Deus enim in his, quæ sunt ad salutem necessaria, nunquam deest facienti, quod in sua est potestate. Secunda opinio ait, posse contingere ignorantiam probabilem, & iustam eorū, quæ iure diuino sunt instituta ad salutem necessaria, vt fidei, Baptismi, & aliorum sacramentorum. Hæc sententia clare colligitur ex S. Thomæ, estque communi Theologorum consensu recepta, & quam probat, & firmat efficax ratio. Quoniam pleræque sunt modogentes, apud quas Christi Domini Euangelium nondum est promulgatum, & Christus ait: *Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent.* Et Paulus; *Fides, inquit, ex auditu;* & paulò post: *quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine predicante?*

In hac re dicendum existimo, Primo posse esse ignorantiam probabilem Iuris diuini non necessarij ad salutem. in hoc omnes cōueniunt. Secundo posse bona fide sine vlla culpa contingere ignorantiam necessarij ad salutem: quia ignorantia talis est, quæ depelli, & deponi, aut nō potest, aut certè non debet; sed qui nihil vnquam audiuit de iure diuino necessario ad salutem, ignorantiam huiusmodi exuere, & excludere non potest; ergo in eo est ignorantia bona fide. Item facta promulgatione Euāgelij die Pentecostes Hierosolymis, coepit Christi Euangelium vim legis habere necessariæ ad salutem; sed Iudæi, qui eo die Hierosolymis aberant, bona fide ignorabant Euāgelium Christi, quippe qui nihil antea audierant; ergo etiam nunc potest esse probabilis, & iusta ignorantia Euāgelij in his hominibus, qui nihil penitus audierunt.

Ad ea verò quæ obiecta sunt; Respondeo. Ad primum, dupliciter aliquid esse necessarium ad salutem: Vno modo tanquam remedium diuinitus institutum, quod tamen præceptum non est, quoniam id Deus ipse facit, qualis est prædestinatio, specialis Dei vocatio, gratia, & auxilium, & alia similia; & sine his sine bona, siue mala fide ignorantur, nulli potest salus contingere. Secundo modo aliquid est necessarium ad salutem tanquam remedium simul, & præceptum nobis diuinitus datum, qualia sunt aliqua præcepta fidei, & sacramentorum, & sine his potest quis salutem adipisci, quia eo ipso quod præceptum, vel legem quis ignorat probabiliter, & iustè, liber est à violatione præcepti, vel legis. Nemo enim peccat in eo, quod bona fide ignorat: nam ignorantia probabilis & iusta voluntaria non est. Dixi, aliqua præcepta fidei, quoniam ad salutem necessaria simpliciter est fides supernaturalis, hoc est fides, quæ aliquod obiectum supernaturale diuinitus patefactum, & ostensum credatur: neque enim per solam legis naturalis cognitionem, & obseruationem potest salus vlli contingere. & licet Deus sit, qui arcana fidei supernaturalia reuelat, homo tamen ea diuinitus patefacta credere præcepto diuino cogitur: & ea potest specialiter, & supernaturali Dei auxilio, tum ex parte intellectus, tum voluntatis motus, & adiutus credere; homo igitur potest aliqua fidei mysteria bona fide ignorare, non tamen omnia: nam si aliquid supernaturale diuinitus patefactum cre-

dit, in eo virtute & implicite credit reliqua fidei arcana, quæ probabiliter ignorat: secus est de eo, qui nihil supernaturale credit. Ad secundum respondeo: vt ignorantia cum mala fide, & in culpa sit, necesse est, vt negligentia præcedat in sciendo id, quod est necessarium scire: at verò in his, qui nihil de fide, & sacramētis audierunt, huiusmodi negligentia non est. Quod si obijcias; Is qui ignorat necessaria ad salutem, aut facit, quod potest, aut non facit: si non faciat, ex negligentia peccat; si faciat, diuinitus ad omne virtutis officium instruetur. Respondeo, sufficere si faciamus, quod debemus facere: item si sciamus, quod scire nos oportet. Sed is, qui de fide, & Sacramētis nihil penitus audiuit, licet possit diligentiam, & studium conferre ad iciedum, quod ignorat, non tamen debet, quia nullum in eo prudentiæ iudicium est, quod præscribat in ea re oportere eum diligentiam adhibere. Si secundo obijcias; Is qui ignorat necessaria ad salutem, aut est in peccato, aut non est. Si fit in peccato, eo ipso nō facit quod debet; Si verò nō sit, facit, quidquid oportet facere ad salutem, & proinde mens eius est diuinitus illustrata in ijs, quæ sunt necessaria ad salutem. Respondeo, Hominem huiusmodi probabiliter ignorātem posse, & cum peccato, & absque peccato esse. Si fit cum peccato, eo ipso non facit, quod debuit, vt à peccato expurgaretur; nec tamen inde consequitur, vt non fecerit, quod eum oportuit facere ad sciendum, quod ignorat, non enim debuit peccatum per poenitentiam expiare, vt ignorantiam à se repelleret; quare tamen est in peccato, non tamen culpa tribuitur ignorantia, qua laborat. Sicut si Iudæus sese voto adtrinxisset adeundi Hierosolymam die Pentecostes, si votum emissum perfoluisset, Christi Euangelium, & fidem audiuisset. Fingamus tamen, eum die Pentecostes Hierosolymam non adisse, consequitur, vt peccauerit, votum factum non soluens, non tamen peccauit ignorans Euangelium Christi, nam Hierosolymam adire quidem debebat, quia adire voti religione cogebatur, non tamen ad eundem iure compellebatur, vt ignorantiam exueret. Sic etiam ethnicus, qui probabiliter, & iustè Christi Euangelium ignorat, est quidem cum peccato, eo quod aliquid aliud contra legem naturalem sibi notam admisserit, & debet studium, & diligentiam in eo ponere, vt peccatum per veram poenitentiam extinguat, & deleat, alioqui ob peccatum, cuius eum non poenitet, condemnabitur: non tamen debet huiusmodi diligentiam præstare, vt ignorantiam, qua laborat, expellat; nec ob huiusmodi ignorantiam damnabitur. Item fieri potest vt huiusmodi ethnicus per veram cordis poenitentiam peccatū abiecerit, ac proinde in peccato non sit, quod secundo loco ante cōcessi; & tamen labore adhuc bona fide ignorantia baptismatis, & Euāgelij, & nostræ Christianæ religionis. quare per poenitentiam non omnis Iuris diuini necessarij ad salutem ignorantia remouetur, & pellitur. Si obijcias, is igitur homo poterit salutem assequi sine eo, quod est remedium ad salutem necessarium. Respondeo nemini posse salutem contingere sine remedio necessario re, vel saltem voto explicitè, vel implicite suscepto: is ergo ho-

mo gratiam, & iustitiā poterit adipisci, voto saltem implicito præstandi id, quod est remedium ad salutem obtinendam; nam si aliquid supernaturalis sibi diuinitus patefactum credit explicitè, hoc enim, vt paulò ante iam dixi, necessariū simpliciter est ad salutem, alia fidei mysteria etiam ad salutem necessaria vi diuini præcepti, credit virtute & implicitè; & hoc sufficit ad salutem: nec enim oportet omnia explicitè credere, vt suo loco fufius explicabo.

Tertiò queritur, An possit esse probabilis, & iusta ignorantia iuris humani; Respondeo, ex communi sententia vtriusque Iuris interpretum, & Theologorum, posse bona fide probabiliter ignorari statuta, quæ sunt Ordinariorum speciales priuatèq; constitutiones, & iura municipalia, quæ sunt etiam speciales constitutiones editæ à Republica, vel Cómunitate. Totus controuersus status est de legibus, & constitutionibus Principum, quæ pertinent ad Ius commune, Civile, vel Canonicum, quarum non videtur esse ignorantia probabilis. nam cap. Ignorantia, de Regulis Iuris in 6. dicitur: Ignorantia facti, non iuris excusari. & in l. constitutiones, C. de Iuris, & facti ignorantia habetur: Constitutiones Principum, nec ignorare quempjam, nec dissimulare permittimus: & in l. leges sacratissimæ, C. de legibus, & constitutionibus dicitur, Leges sacratissimæ, quæ cōstringunt hominū vitas, intelligi ab omnibus debent: vt vniuersi, præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur.

In hac quæstione, dicendum arbitror. **Primò** in foro animæ interiori dubitari non posse, quin aliquando sit probabilis, & iusta ignorantia iuris humani communis: quia, vt ante iam diximus, iuris naturalis, & diuini scripti, potest in aliquo esse bona fide ignorantia: ergo in pluribus hominibus potest cōtingere probabilis, & iusta ignorantia iuris humani. **Secundò** in foro iudiciali post publicam, & solennem promulgationem legis, & constitutionis communis, nõ admitteretur ignorantia probabilis, quæ reum defendat, & liberet à pœna legis, & hoc est quod dicitur in legibus ante citatis. Nam in huiusmodi foro admitteretur iusta, & probabilis ignorantia facti, & ignorantia statutorum, & iurium municipalium; non tamen ignorantia legum, & constitutionum Principum, quoniam huiusmodi constitutiones solent publico, & solenni ritu, ac voce præconis in curia Principum promulgari, & postea ex coniecturis, & signis agitur contrà quoslibet reos; & ideo Iuris civilis, & Canonici Doctores facti, & statui ignorantiam probabilem concedunt, hoc est, inuincibilem, quam probabilem appellat, eo, quod eam iura, & leges permittant, & probent: iuris verò communis non ad mittunt ignorantia probabilem, hoc est, inuincibilem, quia eam leges, & iura non approbant.

Cap. XIV.

Quomodo ignorantia sit iusta peccati excusatio.

PRIMO queritur, An ignorantia non solum bona fide, sed etiam mala contracta, vt potè crassa, & affectata peccatum excusetur; Respon-

deo, Apud omnes rem esse cōpertam probabilis, & iusta ignorantia, siue iuris, siue facti, culpā excusari. Verum dubiæ quæstionis est, an quod sit ex ignorantia crassa, & affectata, sit etiam aliqua ex parte à culpa liberum. Dux sunt opiniones. Prima asserit, quod factum est ex eiusmodi ignorantia, liberum esse ex parte à peccato. Et probat, quia omnis ignorantia, etiam crassa, & affectata minuit aliqua ex parte voluntarium, quoniam, quatenus ex ignorantia quippiam agitur, eo ipso minus scienter fit. **Deindè**, quia Paulus Apostolus fatetur se veniam consecutum, quoniam per ignorantiam fuerat Ecclesiam persecutus; & tamen videtur in eo fuisse ignorantia crassa, & supina, hoc est, cum peccato coniuncta, eo quod in persequendo Ecclesiam Christi putabat se obsequium Deo præstare; & id faciebat studio, & causa religionis paternæ & auitæ in suis civibus conseruanda. **Secunda opinio** ait, peccatum per ignorantiam probabilem factum, in totum excusari; at verò commissum per ignorantiam affectatam nulla ratione minuit: & quod ex ignorantia crassa committitur non ex toto, sed ex parte excusari. **Quoniam** quod ex ignorantia affectata fit, est omni ex parte voluntarium, cum ignorantia affectata, voluntaria sit directò, & expressè. Item quod per ignorantiam crassam admittitur, bona ex parte voluntarium est, cum ignorantia crassa implicitè, & indirectò voluntaria sit. **Præterea** quod per ignorantiam probabilem fit, est omnino inuoluntarium, ergo peccatum per ignorantiam affectatam admissum non minuitur, sed augetur, & quod per ignorantiam crassam committitur, nõ ex toto, sed ex parte minuitur: quod verò per ignorantiam iustam, & probabilem fit, in totum iustam excusationem habet. Hæc est communis opinio Theologorum, & Summistarum. In qua quæstione mihi videtur esse probabile, quod prima sententia docet, scilicet peccatum per ignorantiam affectatam admissum, etiam minui quadam ex parte, tametsi alia quadam ex parte augeatur. **Primum** probò, quoniam quicquid per ignorantiam admittitur, eo ipso minus voluntariè fit, quàm si scienter admitteretur: quod enim scienter fit, in seipso, & per seipsum voluntarium est; sed quod per ignorantiam etiam affectatam agitur, solum est voluntarium in causa, eo quod nolumus diligentiam adhibere ad sciendum, quod nos facere oportet. **Item** quia dubitari non potest, quin adulterium scienter perpetratum, sit magis voluntarium, quàm adulterium per ignorantiam affectatam admissum: nam primum adulterium directò, & per se est voluntarium, at secundum est voluntarium indirectò, & in causa sua, nempe ob negligentiam de industria, & voluntate affectatam. **Item** primum adulterium tale est, vt quatenus scienter, spontè, & voluntate factum, non potuerit nõ esse adulterium: at verò secundum, solum est adulterium temerarium, & periculosum: nam eo ipso quod Titius accessit ad foeminam, & nihil curauit, obseruauitque, essetne illa aliena vxor an sua, cum tamen dubitasset, in consideratè, & temere accessit, ac proinde adulteriū temerarium, & periculosum admittit: nõ tale fuit, vt quamuis potuerit non esse ad alienam vxorem accessus, potuerit

quoque

1. Timot. 1.

Gal. 1.

quoque esse ad sibi sanguine coniunctam, vel voto castitatis adstrictam foeminam. Titius enim cum temere rem habuit cum foemina, sicut accidit, ut accederet ad alienam vxorem, sic etiam potuit accidere, ut ad suam accederet, ad quam si accessisset, adulterium quidem affectu, & voluntate, non opere, & re ipsa commississet, & ideo nihilominus peccasset, eo quod fuit temerarius, & periculosus accessus. & eadem ratione, quia temerè egit, fieri potuit, ut aut incestus, aut sacrilegij crimen admitteret. Denique hoc idem patet in alijs multis exemplis: ut si Titius per negligentiam, & ignorantiam affectatam sagittam projiciat, & hominem configat, & necet, est homicidium temerariū, & periculosum, non directò voluntarium: & qua ratione occidit hominem, potuit quoque casu contingere, ut non interfecisset hominem, sed belluam; & potuit etiam accidere ut patrem, vel Principem, vel Clericum neceret. ita etiam si Titius ineat cum Caio contractū per negligentiam, & ignorantiam affectatam. cum dubitasset enim, an contractus vsuræ labe inficeretur, de industria nihil voluit inquirere, contractus est temerarius, & periculosus: neque enim Titius vsuræ crimen admittit directò, & per se voluntarium, sed quoniam temerè, & periculosè contraxit. Pari ratione sacerdos volens rem divinam facere, & dubitans, sit nec ne interdictus locus, sit ne altare consecratum, an nō, & per negligentiam, & ignorantiam affectatam, nihil prorsus de his curat, temerè, & periculosè agit absq; dubio, & proinde minus voluntariè delinquit, quam si scienter in templo interdicto, vel altari non consecrato Missæ sacrificium offerret. Secundo dixi huiusmodi peccati deformitatem per ignorantiam affectatam admissi ex alia parte augeri: quia ut ex productis in medium paulò ante exemplis plane constat, adulterium per ignorantiam affectatam admissum, non solum est adulterium, sed etiam temerarium, & periculosum; & ideo etiam si Titius ad foeminam accedens opere, & re ipsa adulterium non commississet, peccasset nihilominus, quia temerè, & periculosè accessit: qua ratione potuit etiam grauis, & deterius crimen admittere. Quapropter ex hac causa grauius delinquit, cum tamen adulterium scienter, & sponte, ac voluntate commissum, solum sit adulterium absque vlla alia temeritate, & periculo ne grauius, & deterius malum perpetrasset.

Secundò quæritur, An ignorantia probabilis, & iusta semper ex toto peccatū excuset; Respondeo ex communi sententia Theologorum, & Summistarum, aliquando ex toto, aliquando ex parte ignorantiam eiusmodi dare iustam peccati excusationem; si peccatū quod sit, ex toto ignoretur, hoc est, si ea omnia adiuncta ignorentur, quæ actum circumstant, in totum excusatur. Ut si Titius patrem suum cædat, pulset, vel necet, ignorans esse patrem suum, sciens tamen esse hominem, homicida quidem est, parricida non item. Si clericum occidat, ignorans esse clericum, videns tamen esse hominem, homicida est, non tamen sacrilegus: Si cognoscat foeminam cognatam, sciens esse alienam vxorem, non tamen cognatam, adulterium admittit, non tamen incestum; sic de alijs similibus iudicandum.

Tertiò quæritur, An ignorantia probabilis originem habens ex culpa, vel causa voluntaria, peccatum excuset ex toto, vel ex parte. Ut puta Titius sponte sua, vel culpa factus est ebrius, furiosus, vel amens, ac deinde in ebrietate, furore, vel amentia, vsu rationis omninò carens, occidit hominem. Quæritur, An huiusmodi homicidiū sit minus peccatum eo ipso, quod fuerit in ebrietate commissum? Duæ sunt opiniones. Prima asserit, peccata in ebrietate, furore, vel amentia admissa, excusari ex parte, non tamen ex toto, quando ebrietas, vel amentia ex culpa, vel causa voluntaria suam ducit originem; Si tamen orta sit sine vlla culpa ex causa voluntaria priori, in totum excusari. Hæc opinio est multorum Theologorum, & Summistarum; quam probant in primis, quoniam licet ebrietas, vel amentia omninò vsu rationis ademerit, fuit tamen voluntaria in culpa, vel causa præcedenti, & eatenus peccata commissæ fuerunt etiam voluntaria. Deinde quia voluntas prior non est ante ebrietatem, vel amentiam reuocata, ergò in ebrietate, vel amentia permanet. Item quia ebrietas, vel amentia est effectus præcedentis voluntatis, & peccata sunt effectus ebrietatis, vel amentia, ergo sunt etiam effectus antecedentem voluntatem consecuti. Præterea quia teste Aristotele, ebrius merito duplici pœna iure, & lege punitur. Secunda opinio ait, huiusmodi peccata in ebrietate, vel amentia facta absque omni vsu rationis in totum excusari, etiam si ebrietas, vel amentia ex culpa, vel causa voluntaria nascatur, hoc est ea per se peccata non esse, nisi in causa, & origine, in qua præuisa, & voluntaria fuerunt. Probat hoc, quia peccatum non est, nisi sit voluntarium, sed voluntarium absque vsu rationis nullum esse potest. Item quia nihil refert, an ebrietas, vel amentia ex culpa, vel causa voluntaria oriatur an non: quia effectus aliquam causam subsecutus, non potest culpæ tribui, nisi in potestate nostra sit, ut ex causa data non existat, alioqui enim solum causam naturaliter consequetur. Et supra ostendimus, culpæ non imputari effectum ex aliqua causa voluntaria natum, si, quando sequitur, impediri non potest. Accedit quòd homicidiū in ebrietate commissum, solum est voluntarium ob causam, qua quis sponte, vel culpa sua factus est ebrius: sed ea causa in qua præuisum est verisimiliter homicidium futurum, solum est in vitio, & culpa indirectò, nam directò quidem voluntaria est ebrietas, indirectò verò homicidiū, quia causa temerè, & periculosè data est. Hæc opinio videtur mihi, cum priori posse facillè conciliari. In primis si voluntas ebrietatis, vel insanie priusquam ebrius, vel amens, & furiosus effectus sit quis, per cordis pœnitentiam reuocetur, tunc mala in ebrietate commissæ in totum liberantur à culpa, quia non oriuntur ex priori voluntate tanquam effectus, cum ab ea sit omninò recessum, sed naturaliter, hoc est, absque vllò rationis iudicio in ebrietate, vel amentia committuntur. Secundo etiam si voluntas ebrietatis, vel amentia, non sit per pœnitentiam deposita, atq; mutata, mala ab ebrio, a mente, & furioso facta, per se ipsa in culpa, & vitio non sunt, nam aliam deformitatem non habent præter eam, quam ex causa sua, & origi-

De hac
quæst. suad
Clarè Cor
dub. lib. 2.
de ignor. q.
18.

Auctores
citant Cor
dub. loco
citato.

Arist. lib. 3
Ethi. c. 5.

ne traxerunt, eo quod solum in causa voluntaria fuerunt, ac proinde causa eo ipso, quod voluntaria extitit, fuit causa ebrietatis, vel insanit non qualiscunq; sed temerariæ, & periculose: sponte potest quis dupliciter in ebrietatem, vel amenitiam deuenire, aut cum occasione mala plurima committendi, aut sine ea: prior illa vtpote noxia, & periculosa peior est, atque deterior, posterior vero per seipsam est in culpa, & vitio: nã ebrietas etiam si omni mali periculo careat per se mala est, recte rationi dissentanea, vt suo loco postea docebo. Mala igitur in priori comissa culpæ, & vitio tribuuntur, quia ex causa sua, & origine voluntaria sunt. Argumenta vero primæ opinionis solum inferunt mala in ebrietate voluntaria facta in totum iustam peccati excusationem habere. quoniam non in seipsis peccata sunt, sed ex sua causa, & origine: & hoc idem est, quod auctores secundæ sententiæ docere voluerunt.

Hanc quaestione tractat Corduben. lib. 2. de igno. q. 19. ex Almano. & Angelo in Moralibus. S. Tho. 1. 2. q. 76. a. 2. & q. d. a. 8. Arist. lib. 3. Ethic. c. 1.

Quarto quaeritur, Num ignorantia probabilis, & iusta comitans det peccati excusationem. Veluti si Titius bona fide putans se belluam occidere, nihilominus Caium aduersarium interficiat, ignorans esse Caium, & esse hominem quem tamen si cognouisset, libenter occidisset: **Quaeritur modo**, An huiusmodi homicidium excusationem habeat, eo quod per ignorantiam comitantem bona fide factum sit. Duæ sunt opiniones, **Vna est S. Thomæ** planè asserentis tale homicidium nõ excusari. Probat quia ignorantia comitans non facit inuoluntarium, vt rectè Aristoteles ostendit, siquidem is, qui per ignorantiam comitantem male agit, nec dolore, nec penitentia solet affici, cù postea factum rescierit, immò potius delectatur. Deinde quia ignorantia comitans non est causa mali quod fit, cum etiam excusari. Ea enim ignorantia excusat, ex qua peccatum fit, quod non fieret, si scientia non deesset. Præterea quia vnà cum ignorantia comitante est deprauatus animi affectus, quò ignorans cupit aduersarium occidere: ergo ignorantia comitans cum huiusmodi affectum non remoueat, & pellat, excusare homicidium non potest. Secunda opinio censet peccatum per ignorantiam comitantem probabilem admissum in totum excusari. **Quod probat in primis**, quia per ignorantiam comitantem actus licet non fiat inuoluntarius, fit tamen nõ voluntarius: id quod etiam S. Thomas & Aristoteles docuerunt: sed peccato non solum inuoluntarium repugnat, sed etiam non voluntarium, nam voluntarium debet esse peccatum: ergo si per ignorantiam comitantem voluntarium aufertur, peccatum remanere nõ potest. **Item** peccatum quod in opere externo consistit, est imperio voluntatis admissum: sed actum externum, qui per ignorantiam comitantem fit, voluntas imperare nequit, quoniam non imperat nisi ex præscripto rationis, quod cum huiusmodi ignorantia esse non potest. **Accedit** itidem quod ignorantia comitans non est causa operis mali, quod fit, vt etiam S. Thomas, & Aristoteles fateantur: ergo sicut eo ipso, quod non est causa, non accusat, & damnat malum quod fit: sic pari ratione excusat, quoniam eo ipso quod non accusat, videtur excusare, siquidem eatenus non accusat, quatenus igno-

Sic Alma. tract. 1. mo. va. cap. 4. Corduben. cum Angelo.

rantia nõ est voluntaria, nec est causa mali, quod ab ignorante committitur.

In hac controuersia, **Primò**, Mihi videtur, Titium per ignorantiam comitantem probabilem, & iustam, Caij inimici sui eadem admittentem, quem belluam esse existimauit, quadrifariam habere se posse. **Primò**, vt putauerit bona fide esse belluam, sed permanens in pristino affectu, quò iamdiu Caij perniciem, & interitum concupiuit, licet modo nihil de eo cogitet; & tunc peccatum nõ est in opere externo, quò Caium occidit, quoniam huiusmodi actus ortum non habet ex prauo illo Titij affectu, & ex præpostera ac peruersa voluntate, nam alioqui omnia studia, & opera infidelium, peccata fuissent, siquidè eorum operum semper est comes prauus animi affectus, quò se simulacris, & falsis dijs, ac demonibus tradiderunt. **Secundo modo** Titius potest se habere, ita vt cum occidit Caium, putas probabiliter esse belluam, voluntatem habeat interficiendi quemcumq; in suo prospectu habet, tamen si distinctè non nouit esse Caium inimicum suum; tunc si hæc animi voluntate sagittam projiciat, homicida est, quia voluntariè Caium interficit, eo ipso quod generaliter in voluntate habet eum occidere, quem ante oculos positum videt, siue sit homo, siue sit bellua: & de hoc quaestio præsens non intelligitur. **Tertiò modo** se potest habere Titius, si, cum occidit Caium, quem credit esse belluam, memor sit sui inimici, & occidat Caium existimans esse belluam, volens tamen suum inimicum Caium necare, putat enim se fortassis decipi, & cum quem cernit, licet credat esse belluam, forsitan esse inimicum suum Caium, & tunc Titius etiam est homicida affectu, & voluntate, quia quamuis nõ Caium, sed belluam interficeret, homicidium voluntarium affectu committeret; nam ageret contra conscientiam, & prauo animi affectu; perinde ac si idem Titius uxorem suam cognouisset, quam tamen existimauisset esse alienam, aut quam vellet esse uxorem alterius, non suam, voluntate, & animo adulter esset: & de hoc etiam nihil in præsentia disputamus.

Quarto modo potest se Titius habere, ita vt bona fide probabiliter existimet se belluam occidere, & nõ Caium, expressim tamen cogitet de Caio inimico suo, & oderit eum, illius necem & interitum optans. Sed huiusmodi cogitatio, & affectus animi prauus tantum comitatur actum externum, quò Caius occiditur, nec quicquam mouet, nec incitat Titium ad sagittam emittendam. Et de hoc intelligitur præsens quaestio: **& mihi videtur** homicidium in totum excusari, quia actus externus non habet originem ex prauo voluntatis imperio, sed solum ex voluntate belluam occidendi, quæ voluntas mala non est, licet comitem habeat malum animi affectum. Aristoteles vero, & S. Thomas, cum aiunt huiusmodi ignorantiam comitantem non excusare homicidium quod fit, intelligunt eo sensu, nempe nõ excusare eo quòd malum animi affectu non excludat; & pellat è mente, quod est verum, sed nihilominus in actu externo homicidium non consistit.

Quinto quaeritur, An ignorantia probabilis non solum malum à culpa, & peccato excusetur, sed etiam opus, quod fit, sit bonum, & laude, ac præ-

mio di-

mio dignum, quatenus per ignorantiam iustam bona fide factum. **Respondeo**, Possit contingere, ut huiusmodi actus non solum sit ab omni culpa liber, sed etiam bonus, laudabilis & meritum habens apud Deum; veluti si Titius accedat ad uxorem alienam, quam tamen probabiliter, & iuste existimat esse suam, non solum nō peccat, sed fieri potest, ut bene secundum virtutem, & honestatem agat, quia sua existimatione accessus est recte rationi consentaneus; accedit enim suo iudicio ad propriam uxorem gratia, & studio, sobole procreandi. Pari ratione fieri potest, ut sit actus praeio dignus apud Deum, ut si accedat studio, & causa charitatis in Deū, sic Almainus *tratt. 1. Mora. c. 4. ad finem contra Martinum, & Angel. in mora. lib. c. 7. & S. Cordub. lib. 2. de ignor. q. 23. sic Dur. 2. d. 3. q. 1.* Obijcies, Huiusmodi accessus est ad uxorem alienam, & proinde iustitiae legibus aduersus, ergo bonus esse non potest, siquidem deest obiecta res, & materia debita. **Respondeo**, In actionibus humanis bonitatem, & prauitatem non solum respondere obiectae rei, & materiae per se sumptae, sed etiam aliquando secundum rationis existimationem: & tunc actio humana non est intrinsecus, & per se bona, vel mala, sed extrinsecus, & ex accidenti ob bonam rationis existimationem. Ex quo efficitur, ut possit quis esse haereticus credens sententiam fidei, ut si Titius credat Isaac esse filium Abraham, putans tamen Ecclesiam, aut scripturam aliter docere, est haereticus affectu, quia sua existimatione, & opinione credit id, quod cum Ecclesiae doctrina, & scriptura pugnat. Et est contrario potest quis in fide manere, cum tamen aliquid falsi credat, quod sit a fide alienum: veluti si Titius rusticus credat Angelos esse colore affectos, crassa materia coniunctos, terrenis, concretisq; corporibus immixtos: quia hoc docentem Parochum audiuit, & putat ita Ecclesiam docere. Pari ratione potest Titius esse adulter, nempe voluntate, & affectu, si contra suae conscientiae praescriptum accedat ad propriam uxorem, ratus esse alienam, & est contrario potest bene agere, si per probabilem & iustam rationis ignorantiam ad alienam accedat. Nihil igitur impedit, quominus materia, quae re ipsa est indebita, fiat debita extrinsecus ob existimationem rationis ex probabili ignorantia profecta; & materia alioqui per se ipsam debita, fiat indebita extrinsecus ob conscientiam probabiliter errantem.

Sexto quaeritur, An peccata per ignorantiam facta, sint eiusdem speciei, cuius essent, si scienter committerentur? Veluti si Titius per ignorantiam hominem interimat, & Caius quoq; sed scienter, quaeritur, An Titius sit etiā homicida, sicut & Caius. **Respondeo**, Rem esse planē compertam, si Titius occidat ex ignorantia bona fide, homicidam non esse: quia ut diximus, in totum probabilis & iusta ignorantia peccatum excusat. **Quaestio igitur est de peccatis ex ignorantia mala fide contracta** admisis, siue ea sit affectata, siue crassa. In qua controuersia ex communi sententia dicendum est, esse eiusdem speciei, quando peccata ex ignorantia iuris naturalis mala fide fiunt. Quod ut intelligamus, sciendum est, esse aliqua peccata, quae in opere externo consistunt, & in eo perficiuntur, ut est homicidium, furtum, adulterium, stuprum,

Et haec siue scienter, siue ex ignorantia voluntaria, & viriosa admittantur, in eadem specie reputantur. Quod si obijcias, homicidium ex ignorantia, licet voluntaria alioqui, & praua admittitur, non esse directum, & per se voluntarium, quale est homicidium cum scienter admittitur: ac proinde non ad eandem speciem pertinere; **Respondeo**, In his peccatis, quae sunt per se mala, & quibus proximè ius naturale violatur, & quorum deformitas in opere exteriori consistit, sufficere voluntarium siue directum, siue indirectum; & voluntarium siue per se, siue per aliud, quia obiectum externum per se ipsum malum est, ut potè recte rationi contrarium: & hanc prauitatem, quam per se habet, transmittit in voluntatem, licet ipsa voluntas per se directum non velit rem obiectam, quatenus recte rationi, aut Dei legi inimicam, & aduersam. Homo enim cum peccat, nollet opus malum, quod facit, esse rationi contrarium, nam peccatum vult, approbat, & appetit, ut sibi utile, & commodum, vel iucundum; & fur qui furripit rem sacram, nollet esse sacram, sed eam tamē, ut sibi utile furripit. In his igitur omnibus, & similibus, quia deformitas actus est in ipso opere externo quod fit, sufficit, si indirectum, aut in alio, aut per aliud sit voluntaria. **Alia verò sunt peccata**, quorum prauitas, aut in actu voluntatis interno consistit, aut saltem pendet ex proposito voluntatis expresso, & speciali, quales sunt odium, contemptus, ira, superbia, inuidia, ambitio: haec enim actu voluntatis interno complentur; & ideo speciale voluntatis propositum requirunt. Porro scandalum, haeresis, nō obedientis animi crimen, licet in opere exteriori versentur, pendunt tamē ex speciali voluntatis proposito. Non enim, qui ieiunium soluit, continuo non obedientis animi crimen admittit, & tamen continuo eo ipso est intemperans: nam intemperans est statim, atque ieiunium violat, edie enim quando, aut quod non debet: sed nō obediens tunc est, quando ieiunium soluit eo animi affectu, ut praecipientis Ecclesiae voluntatem, ius, legemq; perfringat: eadem ratione, si Titius coram alijs publice peccet, aut alijs peccandi consilium det, imperetq; rem malam, non propterea statim ille speciale scandalum admittit: nam si haec agat ob proprium commodum, aut voluptatem, speciale scandalum non committit; si tamen haec fecerit specialiter ea animi voluntate, ut alij peccent, & gratiae diuinæ iacturam faciant, tunc in speciale scandalum incurrit. In huiusmodi igitur peccatis, quae suae naturae conditione speciale voluntatis propositum postulant, non sufficit voluntarium qualecunq; sed requiritur voluntarium directum, & per se. **Quandocunque** igitur sunt per se mala, hoc est iure naturali prohibita opera externa, tunc per ignorantiam vitiosam admittitur, eandem speciem habent, quam scienter facta. **Obijcies**, Peccatum est voluntarium, ergo si non est per se voluntarium, non est per se peccatum: sed malum per ignorantiam mala fide commissum non est per se voluntarium, ergo non potest esse per se peccatum, & proinde ad aliam speciem reuocatur. **Respondeo**, Voluntarium requiri necessarid in omni peccato; sed species peccatorum non accipiuntur à voluntario, sed ab re obiecta, quae est

recte

rectæ rationi contraria: sufficit enim si voluntariū adfit, siue indirecto, siue per se, siue per aliud. species verò peccati talis est, qualis est deformitas operis externi quod fit, quatenus est rectæ rationi dissentaneum. Postremò obijciens, Omne lethale peccatum est mors animæ, quia gratiam diuinam adimit, in qua animæ vita consistit, ergo quicumque peccato lethali se obstringit, est suæ animæ homicida, si ad peccatum sufficit qualecunque voluntarium. Item omne peccatum iniustitiæ contra alterum admissum, erit peccatum odij in alterum, si sufficit ad peccatum odij, velle quomodocunque malum alicui. Respondeo, Nul- lum esse homicidam suæ animæ, nisi speciali voluntatis proposito velit suæ animæ interitum, & idèd nō quicumque sese lethali peccato commatular, cōtinuò est suæ animæ homicida. Spirituale enim homicidium specialem, & expressam voluntatem requirit, & postulat, hanc tamen homicidium corporale non poscit, ad quod sufficit, si alteri qualicumque voluntate corporis vitam eripias. Item non omne peccatum iniustitiæ, est peccatum odij in alterum, quia per iniustitiam inferimus malum alteri, sed aliquādo ex ira, hoc est, ex cupiditate vindictæ: aliquando ex inuidia, qua secundis & prosperis rebus alterius tristamur, etiamsi nihil prorsus nobis officiant: aliquando ex odio, quando cupimus alicui malum propter ipsum, non ob aliud, nisi quia persona eius per se nobis displiceat, quod est velle ne persona alterius, quia nobis non placet, sit in rerum natura. Optare igitur, aut inferre interitum alteri, non semper est speciale odium, quoniam specialem voluntatem deponit, vt sit speciale peccatum.

Septimò queritur, An in ijs quæ sunt iuris scripti diuini, vel humani, peccata ex ignorantia voluntaria mala fide commissa, in eadem specie reponantur, in qua essent alioqui, si sciēt fierent? Caietanus censet aliam esse rationem in his peccatis, quàm sit in ijs, quibus ius naturale cōuelligitur, de quibus dixi quæstione præcedenti. **Sed reuera longè verius est, quod docet Cordubensis, & alij iuniores, eandem prorsus esse rationem in verisque peccatis, quare peccata contra ius scriptum, quod positiuū vocatur, admissa, ex voluntaria ignorantia, eiusdem sunt speciei, cuius sunt peccata sciēter facta, quia in his etiam peccatis sufficit, si voluntarium adfit, siue directò, siue indirectò. Nam intemperans est, qui ex ignorantia iuris voluntaria Ecclesiæ ieiunium violat. Item ius religionis transgreditur, qui mala fide ex ignorantia iuris rem diuinam facit in templo interdicto, aut loco non sacro, aut sine vestibus legitima auctoritate sacratis, aut sine lumine. Contra religionem item delinquit, qui ex ignorantia voluntaria iuris diuini scripti, integram confessionem suorum peccatorum non facit, vel sacratū Domini corpus, lethalis peccati conscius suscipit. Item sacrilegus homicida est, qui clericum occidit, sciens esse clericum, ignorans tamè mala fide legem Ecclesiæ id prohibentem. Iniustus item est, & ad restituendum Ecclesiæ lege compellitur, qui per ignorantiam voluntariam decimam fructuum partem Ecclesiæ debitam furripit, vřurpat, decimet.**

Quædò queritur, An peccata admissa ex ignorantia facti voluntaria, sint in eadem specie collocanda, in qua collocarentur, si sciēter fierent. Caietanus & Cordubensis existimant non in eadem specie cōstitui; & ideo aliam esse rationem in peccatis, quæ ex ignorantia facti sponte contracta fiunt, aliam in peccatis quæ ex ignorantia voluntaria iuris admittuntur. Quare si Titius ex ignorantia mala fide sagittam emittens Caium occidat, cēsēt prædicti auctores huiusmodi peccatum non esse homicidium, sed tantum temerarium, & periculosum sagittæ iactū, & ob cædem Caij sublecutam paulò maiorem prauitatem for- citum, quàm si vel nihil detrimenti sequeretur, vel saltem aliud minus incommodum accidisset, & sic de ceteris similibus iudicandum. **Sed certè longè verius est, huius generis peccata etiam eandem speciem habere, quam haberent, si sciēter admitterentur, quia sufficit etiam in his peccatis, si voluntarium, siue directò, siue indirectò adfit, quare vere est homicida Titius, qui temere ex ignorantia voluntaria sagittam proijcit, & Caium interimit: & verus est incestus eius, qui ex ignorantia, mala fide ad cognatam accedit: & fur est sacrilegus, qui ex ignorantia voluntaria rem sacram furripit; atq; ita de reliquis eiusdem generis dicendum. Nam etsi causa, aut periculum verisimile peccati absque opere ipso subsequuto, in ea specie nō reponitur verè, & propriè per se, in qua est ipsum peccatum: quando tamen re ipsa peccatum consequitur, propriè in ea specie reponitur malum quod fit: periculum, & occasio furti ad furtum pertinet: periculum periurij, ad periurium, solum vt causa, & periculum, siue occasio furti, vel periurij, furtum tamè quod causam sponte, & voluntate datam consequitur verè, & propriè furtum est.**

Nondò queritur, An error in fide ex ignorantia voluntaria, & vitiosa admissus, sit eiusdem speciei, ac si sciēter admitteretur? Veluti si Titius negligentia affectata, vel crassa res fidei ignoret; & per eam ignorantiam aliquid sentiat, quod cum fide pugnet; animo tamen parato ad correctionem, hoc est, ad credendum oppositum, si illud Ecclesia teneat, ac sentiat. Sotus putat huiusmodi errorem esse verè hæresim, & proinde Titium esse hæreticum, & incidere in poenas à iure hæreticis irrogatas. Probat id, quia generaliter omne peccatum ex ignorantia voluntaria commissum, in ea specie reponitur, ad quam pertineret, si sciēter fieret. **Sed mihi multo verius videtur, quod tradiderunt Syluester, Canus, Cordubensis, & alij iuniores, huiusmodi errorem non esse hæresim, nec Titium esse vere hæreticum. Canus quidem lib. 12. de locis Theolog. c. 9. ad 3. Syluest. hæresis. 1. q. 1. Et Cordub. lib. 1. q. 18. f. 7. fatentur non esse hæreticum eum, qui errat in fide per ignorantiam lupinam & crassam: & quidam alij recentiores idem sentiunt, & docent de eo, qui errat per ignorantiam affectatam, quia alia est ratio in hæresi, alia in alijs peccatis: nam hæresis per se & natura sua pertinaciam postulat: pertinacia autem non est, nisi adfit in intellectu cognitio eorum, quæ sunt fidei, & in voluntate electio, qua quis velit adhærere ijs, quæ nouit fidei esse contraria, aut saltem qua nolit Ecclesiæ rem fidei definiēti as-**

sentiri.

Caiet. 1. 2.
q. 76. ar. 4.

Cordub. li.
2. de ignor.
q. 24. prop.
3. Medina
1. 2. q. 76.
ar. 4.

Sot. 4. d. 23
q. 2. ar. 3.

Bannet. 2.
2. q. 11. a. 2.
Arago. 2. 2.
q. 11. ar. 1.

fentiri. Quodcumque igitur est ignorantia rerum credendarum, licet vitiosa, crassa alioqui, vel affectata, error in fide est, non tamen hæresis, si sit animus paratus ad correctionem, & emendationem erroris. Hæresis igitur est ex numero eorum peccatorum, quæ, ut paulò ante iam dixi, in mente, & animo perficiuntur, & specialem, & expressam voluntatis electionem, & propositum deponunt.

Decimò quæritur, An quando ignorantia est probabilis, & iusta, orta tamen ex culpa, vel causa voluntaria, qualis est sæpenumero ebrietas, vel infania, quæ prorsus hominem vsu rationis spoliât, peccata per huiusmodi ignorantiam commissa, sint eiusdem speciei, tunc quando in ebrietate, vel amentia, vel somno committuntur, cuius scienter admissa. Duæ sunt opiniones. Prima asserit esse eiusdem speciei. Hæc opinio eo innititur argumento, quod mala opera eiusmodi ab ebrijs, vel insanis commissa, peccata non sunt solum in causa, & origine, sed etiam quando in ebrietate, vel infania admittuntur: quare cum peccata sint, in eadem specie reponi debent, cuius essent, si scienter fierent, saltem sint peccata, quibus proximè ius naturale violatur. Ratio huius opinionis est, quia huiusmodi mala opera sunt voluntaria, nõ quidem per se, sed per aliud, nimirum per causam suam, à qua originem ducunt. Secunda opinio ait, non esse eiusdem speciei. Et hæc sententia id fundamenti, ac præsidij habet, quod ignorantia probabili huiusmodi mala excusantur, & solum sunt peccata in causa, & origine, quam consequuntur. Sic Caietanus, & Cordubensis; existimant enim non esse peccata, quando sunt, sed in sua causa, & principio peccati rationem habuisse, ac tunc non eandem speciem mali fortita, quam haberent, si scienter admitterentur, sed solum fuisse peccata quòd sint actus temere, & cum periculo aliorum facti. Hæc opinio mihi partim probatur, partim non item:

15 placet quidem in eo quod ait, non esse peccata nisi in causa, & origine, ut supra demonstratum est, quoniam huius generis mala nullam aliam deformitatem habent præter eam, quam ex suo principio, origine, & causa contraxerunt: ea enim causa data, postea huiusmodi mala naturaliter consecuta sunt, & solum sunt effecta peccati, non autem peccata: siquidem in potestate ebrijs, vel infani non fuit, ut euitarentur, & ideo causa, & origo istiusmodi malorum fuit voluntas prior, quæ eo ipso quod dicta mala probabiliter subsequutura præiudicavit, fuit temeraria, & periculosa. Hinc est, ut ebrietas voluntaria non solum damnetur, ut ebrietas sed etiam ut temeraria, & periculosa, & noxia: in quo peccatum esset, etiam si præuisa mala casu aliquo non contigissent. Falsum tamen est, quod docet secunda opinio, hæc peccata non esse eiusdem speciei. Nam ut supra dixi, etsi causa, & periculum homicidij non est homicidium verè, & propriè: periurij periculum non est periurium directò, & expressè, si re ipsa periurium non sequatur, sed solum in causa: attamen quando homicidium, furtum, vel periurium ex causa, vel periculo voluntario re ipsa existit, verè, & propriè homicidium, furtum, vel periurium est, quoniam sufficit si in causa, & principio sit volu-

tarium: non enim requiritur, ut sit voluntarium directò, & per se, quemadmodò hæcenus ostendi contra Caietanum. Veluti si Titius scièter sagittam emittens, vel venenum porrigens, Caium interimat, homicida est verè, & propriè, licet solum voluntarium sit homicidium in causa, affectu, & animo. Quod si casu aliquo impedita mors Caij non esset consecuta, re homicida nõ fuisset: sed sagitta iactus temerarius, & periculosus; veneni item subministratio periculosa, & maligna. at vero ut prædixi, causa, & periculum peccati in eadem specie peccati reponitur, in qua esset ipsum peccatum, si re consecutum fuisset: ac nihil obstat, si non sequatur casu impeditum. si cut voluntas furandi, licet casu impedita, non compleatur, eiusdem speciei est, cuius est furtum: sic iactus sagittæ temerarius cum periculo necis alterius præuiso, licet non optato, in specie homicidij reponitur, tametsi homicidium nunquam contingat.

Cap. XV.

Quomodo is, qui per ignorantiam peccat, à pœna legis sit liber.

PRIMO quæritur, An qui ex ignorantia, mala fide peccat contra legem diuinam, vel naturalem, ignorans tamè omninò pœnam ipsius legis, sit liber ab ea. Respondeo, Primò, Rem esse compertam, Titium bona fide, & probabiliter ignorantem ius diuinum, vel naturale non peccare, quia id non sponte, & voluntate, agit, & proinde liberum esse ab omni pœna legis, non obtemperantibus irrogata. Secundò, Si Titius sciens legem diuinam, vel naturalem, ignarus tamè pœnæ Iure diuino, vel naturali debita peccato delinquat, huiusmodi pœnæ subeunda subijcitur, quare quicumq; etiam Gentiles, qui ius diuinum, vel naturale percurrunt, quamuis inferorù pœnas ignorent, eo ipso sunt æternis supplicij obligati, & obnoxij: quoniam obligatio hæc non oritur ex consensu Gentilium contra leges, & iura peccantium, sed ex potestate Dei, qui tales pœnas peccantibus iure constituit. Deinde quicumque scienter ius diuinum, vel naturale perfringit eo ipso spontè sese obstringit Deo legislatori ad pœnam peccato debitam luendam. Nam eo ipso, quod scienter leges, & iura cõtemnimus, cognoscim⁹ nos oportere eas pœnas perferre, quas peccata promerentur, quamuis ignoremus distinctè, & præcisè eas futuras esse perpetuas. Præterea quicumque scienter delinquit, sponte sua & voluntate consentit in causa, ob quam pœna peccato debetur: quia peccatum est causa, ob quam malefacta puniuntur. Constat ex dictis Titium, ex ignorantia voluntaria contra ius diuinum, vel naturale peccantem, obstrictum & obligatum manere ad pœnam æternam apud inferos sustinendam, quamuis eam ignoret: quia is qui peccat ex ignorantia eiusmodi, sponte & voluntate delinquit, ut ex prædictis apertè concluditur.

Secundò quæritur, An si Titius sciens ius diuinum, vel naturale, peccet, ignorans pœnam Iure civili irrogatam ipsi, qui ius diuinum, vel naturale conuellunt, sit Iuris civilis pœnæ subiectus; Respondeo, Rem esse certam huiusmodi culpæ

eum subiectum manere etiam poenis Iure ciuili constitutis in eos, qui Ius naturale contemnunt. Sic enim fures suspenduntur ob furtum, homicidæ gladio necantur, hæretici igni exuruntur, alij relegantur, alij bonorum publicatione, & confiscatione damnantur: quia sufficit si is, qui peccat, nouerit, opus quod facit, cum Iure diuino, vel naturali pugnare, & se leges ipsas ac iura labefactare: poenæ enim licet Iure ciuili irrogentur, non ex consensu peccantium pendent, sed auctoritate Principis imponuntur, ne delicta maneant impunita, & ne boni vexentur à fontibus, vt improbi, & facinorosi deterreantur à vitijis, ac vt omnes in officio contineantur.

Tertio queritur, An si quis contra Ius diuinum, vel naturale delinquat scienter, vel per ignorantiam culpa sua, vel mala fide contractam, sed ignorans Ius Canonicum afficiens excommunicatione omnes, qui non obtemperant, incidat in excommunicationem Iure illo Canonico constitutam; Respondeo, Duas esse in hac controuersia opiniones, tum inter Iuris Canonici interpretes, tum inter Theologos. **Prima** asserit quodcumque Ius Canonicum commune prohibet aliquid alioqui Iure diuino, vel naturali damnatum, si quis peccet sciens Ius diuinum, vel naturale, quamuis bona fide ignorans Ius Canonicum excommunicationem constituens, eum incurrere in excommunicationem. Verbi Gratia; Titius scienter vulnerauit Caium clericum, ignorans tamen bona fide Ius Canonicum excommunicatione puniens clericorum percussores, licet nouerit Caium esse clericum siue hominem, incidit in excommunicationem Iure irrogatam. Et idem a iunt huius opinionis auctores esse dicendum in cæteris similibus. Veluti si quispiam scienter, vel ex ignorantia voluntaria furtum rei sacræ committat, & ignoret bona fide Ius Canonicum fures etiam sacrarum excommunicatione afficiens, nihilominus excommunicationem contrahit. Sic sentiunt inter Theologos, Scotus, Gabriel, Adrianus Maior, Cordubensis: inter Canonici Iuris consultos Glossa, Ioan. Andreas, Ancharanus, & Imola, Couarruias: & inter Iuris ciuilibus interpretes, Bartolus, Baldus, Cynus, Socinus, Iafon: inter Summistas Rosella. **Probant** in primis, quia qui scienter, aut vltro Ius diuinum, vel naturale contemnit, spontè se subijcit poenæ Principis, vt quaestione superiori iam dixi de poenis Iuris ciuilibus: hac enim ratione fures, & homicidæ Iuris ciuilibus poena debita puniuntur. Deinde quia poenæ, quas male agentibus leges irrogant, non sunt ex consensu peccantium, sed sunt auctoritate Principum constitutæ. **Item** quia quicumque delinquit, se obligat legillatori, ac se legis poenæ submittit, & subijcit, quam culpa promeretur: sed peccata lethalia contra Ius diuinum, vel naturale commissa quamcumque poenam etiam excommunicationis merentur. **Postremò** quia contra Ius diuinum, vel naturale peccantes alijs poenis Ecclesiasticis tenentur obstricti, vt potè irregularitatis, depositionis, degradationis, infamiae, priuationis officij, amissionis beneficij, confiscationis bonorum: licet huiusmodi poenæ, & Ecclesiasticæ leges, quibus irrogatur bona fide absque culpa ignorentur. **Secunda opinio** ait, huius-

modi reos sine vlla culpa ignorantes Ius commune Canonicum prohibens, quod alioqui scitur diuino, vel naturali Iure damnatum, non incidere in excommunicationem Iuris. Sic inter Theologos sentiunt Sotus, Ledesmus, Cæstrus, Angelus, Antoninus, Syluester, Tabienfis: inter Canonici Iuris interpretes Antoninum Panormi, Philipp. Felinum, & alios citat Couarr. in c. Alma mater. de sent. excommuni. in c. p. 1. §. 10. num. 8. & seq. & Adrian. 4. q. 3. de clau. §. sed magis dubium in 7. exceptione, & hoc etiam sentit Nana. in Manual. c. 27. num. 16. & sequen. **Atque hæc opinio est magis æquo, & bono consentanea**, licet prior forsitan magis cū Iure congruat. Quare hæc posterior videtur eligenda cum sit æquior, ac mitior. Et non leui ratione probetur. Is enim, qui peccat sciens Ius diuinum, vel naturale, ignorans tamen bona fide Ius Canonicum, agit quidem contra Dei, aut contra rectæ rationis, & naturæ legem, non tamen facit contra Ecclesiam, cum Ecclesiæ Ius, & legem ignoret: sed excommunicatione constituitur in eos, qui Ecclesiæ non parent. **Item** durum est dicere, Titium scienter clerico vulnus infligentem, ignorantem tamen Ius Ecclesiæ interdicentis, ne clerici pullentur, percutiantur, vulnerentur, in excommunicationem incurrere. **Item** si Titius rem sacræ scienter fureretur, ignorans tamen sine culpa Ius & legem, siue canonem Ecclesiæ rei sacræ furtu interdicentis, non videtur in excommunicationem incidere, siquidem contra Ius Ecclesiæ non facit, nec canonem Ecclesiæ violat, quamuis in legem naturæ delinquat.

Ad ea verò quæ principio obiecta sunt; **Respondeo**, esse specialem rationem in poena excommunicationis, quæ non est in alijs poenis; quoniam excommunicatio constituitur in eos, qui non obtemperant Ecclesiæ decretis ac legibus: sed is qui huiusmodi iura, & leges iuste, & probabiliter ignorat, contra ea facere nõ censetur. At verò cæteræ poenæ specialem huiusmodi contemptum, aut contumaciam non postulant, sed sola Principis potestate irrogantur, & proinde sola auctoritate Principis Iuris diuini, vel naturalis neglectio, & violatio, poena debita videlicet exilio, carcere, verberibus, fustibus, aut etiã morte multatur. **Si obijcias** in cap. Vt animarum, de constitutionibus in 6. aperte dici. *Vt animarum periculis obuietur sententij per statuta quorumcumque Ordinarium ligari noluntis ignorantes, dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Ex quibus verbis colligi, videtur à contrario sensu ligari, & affici ignorantes sententij, & poenis Iuris Canonici communis, etiam quando ignorantia est iusta, & probabilis ipsius Iuris Canonici, si alioqui id, quod fit, scitur Iure diuino, vel naturali esse prohibitum. Hoc argumento plerique primæ opinionis auctores, vt Glossa, & Ioan. Andreas, Bartolus, Ancharanus, Imola, Adrianus, Maior, Rosella, Cordubensis, & alij, quos partim citat Couarr. in c. Alma mater. de sentent. excomm. in c. p. 1. §. 10. num. 8. & 12. & partim citat ipse Cordubensis de ignorantia. q. 27. prop. 1. post tertiam rationem, permoti sunt ad asserendum, non esse idem de Iure communi, quod de statutis Ordinarium: ita vt cum Ius commune excommunicationis poenam constituit ob delictum Iure diuino, aut naturali alioqui damnatum, igno-

rantes

Scot. 4. d. 6. q. 8. ar. 1.
Gab. 4. d. 6. q. 2. ar. 3.
dub. 8. Adrian. 4. de clau. q. 3. §. sed magis dubium.
Maior. 4. d. 18. qua. 4. Dried. quæ citat Couarr. in c. Alma mater. p. 1. §. 10. num. 11.
Cordu. lib. 2. qua. 27. Glossa. 10. Anchar. Imo. quos partim citat Adrianus, partim Couarruias locis citat. & Bart.

Baldus, Cynus So. cin Iafon quos refert Couarr. tan dem Rosella. ignorantia in additione. concl. 3. hanc putat vt tutor è visio de excomm. nu. 8. Sot. 4. d. 2. 2. q. 1. a. 2. casu. 4. prop. 3. Ledes. 4. p. 2. q. 24. ar. 6. Cast. lib. 2. de legib. p. 1. c. 14. Angel. excommuni. 7. casu vlt. n. 3. Anton. p. 3. tit. 24. c. 33. ad finem. Silu. ignorantia. q. 8. vers. 3. Tabien. excommuni. 7. n. 2.

rantes etiam bona fide ius Canonicum, excommunicationem contrahant, & ad hoc sufficere iuris diuini, vel naturalis notitiam. Si verò sint statuta Ordinariorum, in excommunicationem nequaquam incidere, qui ius diuinum, vel naturale perfringit, si statuta eiusmodi sine vlla culpa nesciat. Probat hoc. **Primo**, Quia in iure argumentum à sensu contrario ductum vim habet; sed in cap. citato, Vt animarum, specialiter constituitur de statutis Ordinariorum, ergo ius commune non est eo capite abrogatum. **Deinde** si ius commune in ea capitis prædicti constitutione comprehenderetur, frustra esset expressum per statuta quorumcumque Ordinariorum, breuius dici potuisset sententijs cuiuscunque iuris, aut legis nolimus ligari ignorantes. **Item** quia est specialis ratio in statutis Ordinariorum, quæ cum plurima sint, & passim edantur, ac frequenter occurrant, multorum absque dubio conscientias obstringerent; & ideo huic tanto periculo Pontifex sua auctoritate, & lege consuluit. At vero canones, leges, & iura communia, ne tam multa cõduntur, nec passim se nobis obijciunt: nec tam frequenter iuste, & probabiliter ignorantur. **Ceterum** his nihil obstantibus dicimus, in pœna excommunicationis, Interdicti, & Suspensionis, quæ fertur ob contumaciam, aut contemptum, nõ autem ob infamiam, pœnam, vel animi, aut corporis vitium, idem esse iuris, siue sit lex Canonica communis puniens delictum alioqui diuino vel naturali iure damnatum, siue sit statutum Ordinariorum, quia in vtroque est eadem ratio: & prædictæ pœnæ non tantum diuine legis, vel naturalis, sed etiam Canonice, & Ecclesiasticæ contemptum, & hominis contumaciam non obtemperantis decretis Ecclesiæ requirunt. At cum ignorantia iusta, & probabilis, non stat huiusmodi contumacia, vel Ecclesiæ iniqua contemptio: siquidem eius lex bona fide ignoratur, licet ius diuinum, vel naturale sit notum.

Ad obiecta verò ex cap. Vt animarum, Respondet, Argumentum à contrario sensu ductum in iure non semper esse firmum, & certum; præsertim si ex ipso iure contrarium colligatur, aut si specialis ratio oppositum prorsus ostendat. **Ad secundum respondeo**, Male Syluestrum, & quosdam alios, qui nostram sententiam sequuntur asserere, in cap. citato, Vt animarum, appellatione Ordinariorum etiam intelligi ipsum Summum Pontificem, qui est conditor iuris Canonici communis: quia, inquit, etiam Romanus Pontifex est Ordinarius Iudex. Sed verè falluntur in hoc: nam Ordinarius in iure non accipitur nisi is, qui in certa Ciuitate, Prouincia, vel loco iurisdictionem certis limitibus cõtentam, & veluti quibusdam cancellis circumscriptam habet: & potestatem exercet: at Romanus Pontifex in omnes prouincias, & loca in tota Christianorum ditione, & imperio cõstitutus ius habet, & auctoritatẽ. Quare meo iudicio in cap. citato. Vt animarum, &c. Speciale ius est cõstitutum, ne statutis pœnis Ordinariorũ ignorantes teneantur obstricti. Et constitutio intelligi debet non quidem de pœnis excommunicationis, Suspensionis, aut Interdicti: quia vt ante iam dixi, his nõ afficiuntur, qui contra ius Canonicum commune per iustam, & pro-

babilem ignorantiam aliquid faciunt, ac proinde in hac parte statutum à iure communi non distat: sed intelligitur de ceteris pœnis, quæ solent statutis Ordinariorum peccantibus irrogari. **Ad tertium respondeo**, Pœnam excommunicationis non contrahere ignorantes statutum Ordinariorum pœnale, propterea quod excommunicatio specialiter hominis contumaciam, vel legis contemptionem requirit. *c. nemo Episcoporum. 11. q. 3. c. c. sacro. de sen. excom.* quæ ratio locum etiam habet in quocunque iure communi pœnali Canonico, dummodo sine culpa, bona fide nesciatur.

Quartò queritur, An, quando statutum Ordinarij excommunicationis pœnam in malefactum alioqui diuino, vel naturali iure prohibitum constituit, ea afficiatur is, qui scienter peccat in ius diuinum, vel naturale, Ordinarij statutum probabiliter ignorans? Duæ sunt opiniones. **Prima docet**, eum in excommunicationem incurrere. Sic sentiunt quidam ex ijs, qui generaliter existimant peccantem in ius diuinum, vel naturale pœnas contrahere iure humano scripto irrogatas, delictis ipso iure diuino, vel naturali dånatis, quamuis ius humanum probabiliter ignoretur. Sic enim in vniuersum censet glossa, Scotus, Bartolus, Baldus, Cynus, Socinus, Couarruias, Iafon; non tamen idem censent inter Theologos, Adrianus, Driedonius, Cordubensis, Maior, inter Canonicos iuris consultos, Ancharanus, & Imola. **Secunda opinio tradit**, non incidere in excommunicationem. Sic Ioan. Andreas, Geminianus, Antonius, Philippus, Panormitanus, & Felinus; Inter Summistas, Angelus, Syluester, Rosella, Tabienfis, Nauarrus; Inter Theologos Sotus, Ledesmus, & Victoria. **Quæ quidem opinio verior mihi videtur**, nec solum cum æquo, & bono magis cõuenit, sed iuri etiam ipsi magis est cõsentanea. Quoniam in cap. Vt animarum, apertè definitur, pœnas constitutas statutis Ordinariorum, non afficere eos, qui probabiliter ignorant. Vbi constitutio nihil distinguit, sed vniuersè, ac generatim decernit. Immo statim subiungit, statuto pœnali Episcopi, quo in omnes, qui furtum cõmiserint, excommunicationis sententia fertur, ac pronunciat, non teneri subditos furtum extra ipsius Episcopi diocesim admittentes. Ex quibus verbis colligitur, in eo capite agi de statutis pœnalibus Ordinariorum puniẽtibus furtum, quod alioqui diuino, & naturali iure prohibetur. **Nec mihi probatur sententia Couarruiæ dicentis**, præfatam Constitutionem in duas partes esse distinguendam, quarum prior generalis est, definiens statutum Episcopi minime ligare ignorantes, si probabili, & iusta ignorantia laborauerint: in hac parte nequaquam, inquit ille, ponit Pontifex exemplum in furto alioqui naturali, & diuino iure damnato. Ex quo efficitur, ait vt hæc pars sit generaliter intelligenda, posterior verò pars, vbi subiicitur exemplum de statuto Episcopi, furtum alioqui diuino, & naturali iure prohibitum pœna mulstantis, non agit de ignorantibus, sed de hominibus non subiectis Episcopo extra diocesim furatibus, qui nec tenentur pœnali Episcopi statuto, nec vllò modo statuti pœna afficiuntur. Hæc sententia, inquam, Couarruiæ tanquam absque fundamento solido, ac firmo tradita, meo iudicio

Couar in
c. alma ma
ter, de sent.
excom. in 6
p. 1. §. 10. n.
8. Et seq.
ubi reli.
quos citat.

merito constitatur: quia aperte constitutio loqui videtur in vtraque parte de statuto Episcopi furum excommunicatione mulctantis. Quare si quaeras generaliter an praedicto capite Constitutio solū debeat intelligi de statutis Ordinariorum poenalibus punientibus aliquid nō alioqui communi iure prohibitum; Respondeo, vt paulō ante iam dixi, in hac re duas esse opiniones, vna ait, in praedicto capite non comprehendi poenalia Episcoporum statuta punientia factum alioqui communi iure damnati; quapropter iuxta hanc sententiam, statutis Ordinariorum poenalibus puniri possunt, & debent ignorantes ea probabiliter, si scienter deliquerint in ius diuinum, vel naturale: nam constitutio solum habet locum in statutis punientibus factum nullo communi iure prohibitum. Altera opinio censet constitutionem intelligi generaliter, ita vt eius sensus sit, quando cunque sunt statuta Ordinariorum poenalia punientia aliquid factum siue alioqui communi & veteri, siue nullo antiquiori iure damnatum, ea nō tenent, ac ligant ignorantes illa sine culpa bona fide, & qui ea violauerint, si peccatum fuerit contra ius diuinum, vel naturale, non sunt statuti poena puniendi. Atq; hęc est verior opinio, quia constitutio nihil distinguit, sed generaliter tantum decernit, statutis Ordinariorum poenalibus nequaquam ligari ignorantes, nisi quādo eorum ignorantia fuerit affectata, vel crassa.

Sexto quaeritur, An peccantes ex ignorantia voluntaria, & vitiosa, scilicet affectata, vel crassa in ius Canonicum excommunicationem constituens in eos, qui nō obtemperant, incidant in ipsam excommunicationem? Quaestionem mouet, quod sententia excommunicationis non fertur in aliquem, nisi ob eius contumaciam, aut legis, iurisq; contemptum: Sed hominis contumacia, aut legis contemptio non est, nisi malum quis faciat speciali voluntate, & studio violandi Superioris praecipitum, aut causa despiciendi id, quod lege imperatur, quae voluntas, esse non potest, nisi ex certa scientia. Respondeo, Rem esse planam, ad excommunicationem sufficere, si peccatum sit ex ignorantia mala fide contracta, videlicet affectata, vel crassa contra ius canonicū admittum. Nam in cap. Vt animarum, ante citato aperte habetur; Statutis Ordinariorum (& multo maiori ratione legibus communibus) ligari, & teneri ignorantes, si ignorantia fuerit affectata, vel crassa. Et hoc ipsum ratio demonstrat, quia ignorantia affectata, & crassa in iure est lata culpa, & negligentia: sed lata culpa cum dolo aequatur in iure. dolo autem, aut est expressus, & specialis, qui dicitur verus, aut est tacitus, & implicitus, qui iurisdictione dolo habetur, qualis in eo, qui peccat ex ignorantia affectata, vel crassa. Item contumacia alicuius, vel legis contemptio, aut est expressa, & hęc continet certam legis, aut praecipiti noticiam: aut est tacita, & implicita, & hęc est in eo, qui ex ignorantia affectata, vel crassa praecipitum infringit, aut legem. Excommunicationis autem poena, quae delictis iure ipso irrogatur, expressum, & specialem legis contemptum, aut hominis contumaciam non postulat, sed tacitam, & implicitam tantummodo requirit.

Septimò quaeritur, An qui delinquit in ius ca-

nonicum ex ignorantia probabili, & iusta ipsius iuris, incidat in alias poenas eo iure constitutas; vtpotē in poenas, quas vocant irregularitatis, de positionis, degradationis, amissionis beneficii, & officij, publicationis, siue consecrationis honorū. Respondeo, ex communi sententia iuris Canonici Doctorum, & Theologorum, & Summistarum, poena irregularitatis affici etiam ignorantes bona fide, quādo irregularitas contrahitur ob defectum, vt a iure sacramenti. Vt si quis per ignorantiam corruptam sœminam in matrimonium ducat, vel adulteram vxorem suam cognoscat, est digamus, & irregularis. Item quādo irregularitas contrahitur ob vitium naturalium, ob defectum aetatis, vel ob vitium, aut morbum corporis, vel animae, vel ob defectum idoneae, & conuenientis literaturae, vel libertatis, vel lenitatis, nam ex his singulis irregularitas contracta nō tam vere poena est, quam impedimentum Canonicum, quo ij, qui sunt his vitij affecti, à sacris ordinibus arcentur, & ab eorum ministerio excluduntur. Idem iuris est quādo quis irregularitate ob infamiam afficitur. Ceterum aliquādo etiam irregularitatem sustinet quis ob delictum, quamuis ignoret probabiliter sine culpa ius canonicum irregularitatem constituens. Vt si quis sciens se excommunicationis maioris sententia, & vinculo constructum, poena Interdicti, vel Suspensionis affectum, sacrum ordinem suscipiat, irregularitatem contrahit, etiam si probabiliter ignoret, irregularitate affici eos, qui sic sacris initiantur ordinibus: vt colligitur ex cap. Cum illorū, De sententia excom. Vbi rogatus Pontifex de quibusdam, qui cum scirent se esse excommunicatione maiori ligatos, ordines susceperunt; Responderet, si id scienter egerint, perpetuò deponi debere: Si verò factum ignorauerint, quia sui delicti memores nō fuerint, vel ius nescierint, quo Ecclesia excommunicatos ab ordinibus repellit, cum illis dispensetur. Hęc ibi. Si ergo iuris relaxatione indigebant, in poenam proculdubio irregularitatis incurrant. Nec mihi probatur quod tradit Sotus, Pontifex ibi loqui de ignorantia probabili, & iusta, de hac enim nulla poterat esse dubitatio, nec opus erat Pontificem consulere. Irregularitas igitur, quia est impedimentum canonicum, contrahitur etiam si ad sit ignorantia bona fide iuris eam constituentis. Idem iuris est, si quis sciens se maiori excommunicatione teneri, aut esse suspensum, vel interdictum, rem diuinam fecerit: sic enim irregularis, licet probabiliter ignoret, tales affici irregularitate. Item si quis sciens se esse salutari baptismate renatum, iterum baptismatis vnda lustratur, aut scienter baptismum ministrat alteri, qui est baptismate ablutus, incidit in irregularitatem, quamuis sine culpa, bona fide ignoret irregularitatem contrahi. De his omnibus suo loco plenius, ac fusius disseremus. Item si sit poena legis, vt contractus rescindantur, vel alia pacta, & conuenta similia dissoluantur aut sint irrita, & inania, eam poenam etiam ignorantes probabiliter sustinere iure coguntur. Idem iuris est, si lex poenam irrogat, qua statuitur, ne quis faciat suos certę rei fructus, vel ne sibi beneficium, officium, administrationē vē Ecclesiasticā, aut aliam similem facultatem iuris possit acquirere.

Sot. 4. d.
25. art. 3.

Cap. XVI.

Quomodo peccatum contra legem humanam per ignorantiam admissum ex toto, vel ex parte excusetur.

PRIMO queritur, Quomodo intelligatur Regula iuris in 6. Ignorantia facti non iuris excusat. Respondeo, **PRIMO**, in foro iudiciali, facta publice & solenni ritu promulgatione legis, & legitimo à promulgata lege tempore elapso non valere ignorantiam iuris; cum tamen facti ignorantia excusationem habeat. at in foro conscientia approbatur, & habetur accepta ignorantia non solum facti, sed etiam iuris, & fides habetur reo verisimiliter dicenti, se ius aut factum probabiliter bona fide nescisse. Quare Regula citata iuris habet locum in foro iudiciali tantummodo: & id quidem in pœnis, & damnis deuitandis, in iucris acquirendis, in impensis soluendis, aut retinendis.

Secundo queritur, An aliquando ignorantia iuris in foro iudiciali iustam excusationem habeat. Respondeo, habere aliquando, cum legitime probatur. Probatur autem legitime, **PRIMO** in re dubia, si reus iuret se iuste, & probabiliter ignorasse, cap. cum in tua, Qui matrimonium accusare possunt. Sic Glossa, Panormitanus ibidem, & ceteri. **Secundo**, Si reus legitime probet absentiam, hoc est, se abfuisse à Prouincia, vel loco, quando facta est promulgatio legis, cap. Cum in tua, ante citato. **Tertio**, Si probet reus legitimum impedimentum, vt puta se grauiter, & periculose agrosasse, vel furiosum, aut amentem fuisse tempore, quo facta est legis promulgatio. **Quarto**, Si reus vnum testem producat, qui iureiurando confirmet, ipsum legem latam bona fide ignorasse. Sed animaduertendum est hac in re iurifurandi vim tolli, si contrariæ coniecturæ probabiles appareant. **Item** si contra iusurandum faciat præsumptio iuris, sic vulgo vocata, vt docet Nauarrus ex Bart. **Item** admittitur ignorantia iuris, quando ius est obscure, ambiguum, vel dubium. **Item** quando vsus iuris creber, ac frequens nõ est. **Item** si reus probet id se fecisse auctoritate alicuius magni, aut classici Doctõris, vt ait Nauarrus. **Item** admittitur ignorantia iuris in certo hominum genere, in militibus nempe, in rusticis, in mulieribus, in minoribus, quod attinet ad ius sibi aliquid comparandi, vt si aliquid sibi debitum nõ petierint, non acquirerint, nõ sumpserint: quia ius, aut factum ignorauerint. l. regula, ff. de iur. & fact. igno. & l. ne passim, c. de iur. & fact. ignoran.

Tertio queritur, Quo pacto obliuio in rebus agendis, & peccatis vitandis ad ignorantiam redigatur? Respondeo, Idem esse dicendum de obliuione, quod est de ignorantia dictum. **Potest** enim obliuio dupliciter accidere, aut culpa, & vitio ob negligentiam affectata, vel crassam in memoria retinendo id, quod oportet: & hac peccatum nou excusat: Aut potest, accidere absq; vlla culpa, veluti si quis penitus immemor sit iuris, vel facti, ita vt nulla cogitatio in mentem veniat eo tempore, quo iuri, vel præcepto obtemperare deberet: & huiusmodi obliuio iustam dat pecca-

ti excusationem. Quare ex obliuione iuris, vel facti probabili & iusta, vel voluntaria & vitiosa, vsu venit interdum, vt quis sacrum die festo non audiat: ieiunium ab Ecclesia indictum soluat, ac violet: aliquid aliud officii, & munus sibi commissum, & creditum prætermittat.

Quarto queritur, An inconsiderantia ad ignorantiam etiam reuocetur, veluti cum quis, aliqui iuris scientia habens, cõtra ius inconsideratè delinquit. Respondeo, etiam ad ignorantiam inconsiderantiam reduci: quare inconsiderantia quoque potest esse, vel iuris, vel facti culpam habens, vel omni culpa vacans. **Culpam** habet, cum oritur ex negligentia affectata, vel crassa in considerando id, quod fieri, vel deuitari oportet: **culpa vero vacat**, quæ accidit ex obliuione quã subito contingenti, vel ex aliquo negotio, aut casu mentem repente præter spem, & opinionem omnium distrahenti. Occurrunt enim nobis interdum subitæ cogitationes, quæ animum in varia dispergunt, & priora mentis cogitata aliud alio facile dissipantur.

Quinto queritur, Quo pacto discerni queat, an sit in nobis iusta, & probabilis ignorantia iuris, vel facti? Respondeo, **PRIMO**, Si generaliter loquamur, & non de ijs, qui certo muneri obeundo sunt addicti, & destinati; ignorantia est probabilis, & iusta, si homo dum incipit aliquid facitare, nihil prorsus dubitet de eo, quod fieri, oportet. **Item** si nulla penitus in ipsius metem cogitatio incurrat, debeat secus facere, nec ne: quoniam quotiescunq; nobis opus aggredientibus nulla dubitatio, aut cogitatio rei aliter faciendæ obijcitur, & offertur, ignorantia est inuoluntaria siquidem nemo potest ignorantiam exuere, atq; depone, nisi prius credat, putet, suspicetur se ignorare, aut saltem nisi prius ambigat de eo, quod fieri oportet, aut licet: tunc enim incipiet dubitare, an debeat operam, studium, & diligentiam conferre ad sciendum, num id, quod facere, tentat, & ingreditur, fieri fas sit, ac liceat. **Deinde** si quis specialiter ad obeundum certum munus, & officium, statuto, lege, madataue superioris compulsus sit, ignorantia excusari nõ potest, quin saltem dubitet, aut cogitet de his, quæ ad illud munus generaliter, aut specialiter pertinere videantur: nõ cuiuscunq; muneris, & officij quædam sunt partes, & obligationes cõmunes, quædam vero speciales. **Communes**, cõmpertæ statim debent esse ei, cui munus, & officium mandato, vel lege, & iure committitur: **speciales** licet non statim notæ omnes, & perspectæ sint; cura tamen studio, & diligentia disci, & sciri debent. **Quare** cui Reipublicæ, vel Principis auctoritate munus defertur, & officij onus imponitur, in primis eum oportet exquirere, quæ, & quot sint illius muneris onera, quæ leges, quæ iura, ac interim si communia officij onera, nota & perspectæ sint, & diligentia adhibeatur in cæteris specialibus addiscendis, & animus paratus sit ad dubitandum de eo, quod fieri aut deuitari debet, & ad inquirendum id, quod oportet, quodq; fas est, aut consulendū peritiores, seu veriores, & satis exercitatos in eo munere, & officio præstando, ignorantia si qua erit, probabilis & iusta, seu inuoluntaria iure censetur.

Sexto queritur, Quantam diligentiam adhi-

bere debeat quisque: ut ignorantiam deponat, & exuat; *Respondeo*, Si quis certo munere, & officio fungatur, oportet eum addiscere, nosseque ea, quæ generatim, & frequenter ad suum munus, & officium pertinent: qua diligentia & studio in ea re collocatis, ignorantia erit probabilis, & iusta, etiam si adhuc in animo resideat. *Item* si nobis aliquod aggredientibus opus, dubitatio, aut cogitatio offeratur de eo quod oporteat in ea re nos facere, consulere debemus viros bonos, & doctos, ut iuxta eorum consilium facitemus. *Deinde* si quis ab homine fide digno audierit, se ad hoc, vel illud faciendum, vel vitandum iure compelli, debet operam & diligentiam in eo ponere, ut sciat, quibus nam legibus, & obligationibus teneatur. *Præterea* si quis consilium docti & boni viri secutus, quippiam agat, quamvis erratum fuerit in facto, excusatur; nam eo ipso quod ex tali consilio id fecerit, prudenter, ac bene fecisse, censetur. *Postremò* in hanc rem, satis est, si ea cura, & diligentia humana conferatur, quæ in re aliqui graui, & necessaria collocari, & adhiberi solet.

Cap. XVII.

Quomodo affectus animi scilicet ira, vel cupiditas voluntarium, aut inuoluntarium efficiat.

P R I M O *quæritur*, An perturbatio animi, qui est affectus animalis, qualis est ira, vel cupiditas, faciat voluntarium, aut potius inuoluntarium? Plotinus, Platonici, & Cyrenaici philosophi senserunt, Iram & cupiditatem inuoluntarium facere: Immo Plato videtur docuisse, quæ ex ira, & cupiditate fiunt, esse inuoluntaria. Plato dixit, honesta, & bona sponte, turpia & mala inuiti facimus. Ego illum sic interpreto: virtutem esse naturæ hominis consentaneam, vitium contra naturam hominis: nam virtus cum ratione cõgruit; vitium & peccatum cum ratione pugnat. Peccatum, quo peccatum est, teste Augustino, lib. 3. de lib. arbit. 13, contra naturam est, *S. Thoma* 1. 2. q. 71. a. 2. idem docet Aristoteles lib. 3. Ethic. cap. 1. *aperit* tradit hæc non esse inuoluntaria, sed voluntaria. Quod probat *Primò*, quia pueri, & belluæ multa ex ira, & cupiditate faciunt: & tamen voluntarium est in belluis, & pueris. *Deinde*, quia in multis, quæ ex ira, & cupiditate efficiuntur, iure laudamur: Ut si quis ex ira tyrannum necauerit: aut studio pietatis patriam egregiè, ac feliciter defenderit. *Item* ob multa quæ ex ira, & cupiditate facimus, meritò vituperamur; veluti si turpè quippiam cõtra ius fasque committimus. *Accedit* quod ira, vel cupiditate incitati sæpe multa facitamus, & postea dolore, & pœnitentia afficimur. *Postremò* quia quædam sunt quæ oportet nos appetere, ut sanitatem, disciplinam, communem patriæ salutem: & quædam sunt ob quæ irasci debemus, veluti contra tyrannum, contra hostem, contra latrones, piratas, & patriæ proditores. *Quare* *S. Thomas* rectè in hoc Aristotelem securus, ostendit, quæ ex ira, vel cupiditate fiunt, magis esse voluntaria, quam inuoluntaria. Quibus vel bis nõ significat, ira vel cupiditate voluntarium augeri, vel quidã falso interpretantur: sed

S. Tho. 1. 2.
q. 6. a. 7. c.
1. 77. a. 6.
c. 7.

solum docet, quod Aristoteles ante tradiderat, ea quæ ex ira, vel cupiditate factitantur, non esse inuoluntaria, sed voluntaria.

Secundò *quæritur*, An ira, vel cupiditas voluntarium aliqua ex parte muniat? Ratio dubitandi est, quia quamuis ea, quæ ex ira, vel cupiditate fiunt, voluntaria sint, minus tamen libera sunt, & liberum est idem, quod voluntarium in naturis ratione præditis, ergo minus voluntaria sunt, quàm si absque vlla ira, & cupiditate fierent. *Hæc* *quæstio* plurimum conducit ad sciendum, an quæ ex infirmitate naturæ, vel animi fiunt, minus mala sint, & an sint venia, misericordia, & absolutione digna. *S. Thomas* docuit quodcumque ira, vel cupiditas voluntatem præcedit, tunc quæ ira, vel cupiditate geruntur, minus esse voluntaria; & propterea minora, ac leuiora esse peccata: quodcumque verò ira, vel cupiditas voluntatem consequitur, tum quæ ex ira, vel cupiditate fiunt, non esse minus voluntaria. *Sed* *revera*, negari non potest, ea, quæ fiunt ex ira, vel cupiditate tanquam ex causa, sine qua alioqui non fierent, esse minus voluntaria, hoc est, minus libera; quapropter ira, vel cupiditas quæ est causa eius, quod fit, aliqua ex parte voluntarium, quod est liberum, minuit. Minus enim peccat qui formicæ alicuius pulchritudine illectus concupiscit, quàm qui deformem puellam appetit. & minus proculdubio peccat, qui maximi præmij spe incitatus turpe quippiam admittit, quàm qui nulla spe lucri contra ius, fasque delinquit. Ira enim, desiderij, spes, voluptas, cupiditas, rationem sæpe præueniunt, perturbant, & ad se voluntatem flectunt, & mouent. Et huiusmodi peccatum est, quod Scholastici passim appellant peccatum ex naturæ infirmitate commissum. Si obijcias, *Quæstione* præcedenti ex Aristotele, & *S. Thoma*, docuisse nos, ea, quæ ex ira, & cupiditate fiunt, nõ esse inuoluntaria; quomodo igitur nunc dicimus, ira vel cupiditate voluntarium aliqua ex parte diminui? *Respondeo*, Aristotelem & *S. Thomam* docuisse, quæ hæc ratione fiunt, non esse inuoluntaria, contra Platonem, & Cyrenaicos, qui dicebant, ea esse inuoluntaria: nec vnquã Aristoteles, & *S. Thomas* tradiderunt quæ ex ira, vel cupiditate factitantur, magis esse voluntaria, quàm si absque ira, vel cupiditate fierent: sed magis esse voluntaria, quàm inuoluntaria: quorũ vtrumque est verum. Nam inuoluntaria non sunt, cum omnis vis siue violentia, metus, & ignorantia absint, quæ faciunt inuoluntarium. Sunt ergo voluntaria, quia sponte, & voluntate geruntur, porro sunt minus libera, & voluntaria, nempe in natura intelligentiæ, & rationis compote, quàm si absque ira, & cupiditate fierent, quoniam ira, & cupiditas quadam ex parte rationem anteuertunt, cõmouent, alliciunt, & frequenter impellunt: quod autem ex minori rationis consultatione, & deliberatione geritur, minus est voluntarium, & liberum. Hinc fit, ut peccata ex ira, vel cupiditate commissa aliqua ex parte venia, & misericordia sint digna, ut potè leuiora, & idcirco mitiori pœna mulctanda, ac leuiori supplicio vindicanda. Hinc etiã fit; ut si quis promissa voto, vel iuramento firmata ex ira, vel cupiditate faciat, indulgentiã Principis, ac voti, & iuramenti relaxationem, & absolutionem facilius, & libe-

rius

rius impetret: vt est communis canonici iuris interpretum, & Theologorum opinio.

Cap. XVIII.

Quomodo circumstantia actus, voluntarium aut ex toto, aut ex parte minuat.

PRIMO queritur, Quidnam nomine circumstantia actus accipitur; Respondeo cum Angelo, Circumstantiam dici rem, quæ circumstat actum quasi extrinsecus consideratam. Porro à voce circumstantia non abstinemus, quoniam ea vbi sunt Quintilianus, & Gellius. Hic enim ait. Ostendit exitum de loci importunitate, & hostium circumstantia. Ille verò sic inquit, Hoc genus argumentorum sanè dicamus ex circumstantia. Præterea circumstantia in iure variant omnia, vt inde æquitas colligatur: & sunt septem. **Causa**, qua re aliquid factum sit. **Persona**: quis, & cum quo fecerit. **Locus**, vbi factum sit. **Tempus**, quâdo factum sit. **Quantitas**: magnitudo, & graue, an paruum, & seue sit factum. **Qualitas**: quomodo factum sit. **Euentus**: an metu, vi, errore, dolo, culpa, casu factum sit. Circumstantia idem sunt notæ rerum, & personarum communes, & externæ, ex quibus iuris definitio nõ solum in delicto rum poenis, verum etiam in omnibus contractibus, & humanarum functionum negotijs ducitur, ex quibus ius ipsam, vel intenditur, vel remittitur.

Secundo queritur, An circumstantia humanæ actionis sit accidens actus; Respondeo, Omnium esse sententiam, circumstantiam esse accidens humani actus, non solum quatenus actus accipitur secundum substantiam naturalem, qua constat, sed etiam quatenus sumitur secundum rationem moralem, quam habet: hoc est, non solum quatenus quidam actus naturalis est, sed etiam vt est actus moralis, nimirum actus rationi, quæ est norma, & regula morum, consentaneus, aut dissentaneus, qui ex libera hominis voluntate existit. Sed hanc quæstionem plenius dissoluam. lib. 2. c. 4. q. 4.

Tertiò queritur, Quot sint circumstantia actionis humanæ; Respondeo, Circumstantias humanorum actuum considerari, & tractari à Rhetoricis, Theologis, Iuriscõsultis, & Aristotele. Rhetores quidem circumstantias expendunt ad laudandum, vel vituperandum factum: ad exaggerandum, vel minuendum id, de quo dicant ad suadendum vel dissuadendum. Nam circumstantia quæstionem, & controuersiam circumstante, Iuriscõsulti in l. aut facta, ff. De poenis, circumstantias considerant, vt delicta grauius, leuiusue puniantur. Scholastici Theologi, vt humanorum actuum bonitatem, vel prauitatem maiorem, minoremue discernant. Aristoteles verò de circumstantijs differuit, vt ostenderet, quo pacto ex circumstantijs voluntarium ex toto, vel ex parte tolleretur, & hac ratione nos in præsentia circumstantias accipimus. Theologi itaq; communiter septem circumstantias enumerant hoc carmine comprehensas.

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilijs, Cur, Quomodo, Quando.

Explicemus singulas. Prima circumstantia est, **quis**. Hæc autem nõ significat personam efficientem, quoniam persona agens ad actionis substantiam pertinet, sed significat personæ qualitatem, statum vel conditionem: veluti si sit voti religione, vel iurifurandi vinculo quis adstrictus, aut liber. Item si sit matrimonij nexu vinculus, & colligatus, aut solutus: si Clericus aut laicus. Et persona duplicem habet respectum, præsertim in delictis, poenis, & malis tum eius, qui fecit, tum eius, qui passus est: aliter enim, vt habetur in l. Aut facta, ff. De poenis citata, puniuntur ex eisdem facinoribus serui atq; liberi; & aliter qui quippiã in dominum aut parentem est ausus, ac is qui in extraneum: aliter qui in magistratum, atque is qui in priuatum. In personæ quoque consideratione ratio habetur ætatis.

Secunda Circumstantia. **quid**. Non accipitur ipsius actionis res obiecta: hoc enim ad actus siue operationis substantiam spectat; verum rei obiectæ quantitas. vnde furti magnitudo vel paruitas est circumstantia, **quid**: & ideo in prædicta Lege, Aut facta, dicitur: Quantitas discernit furem ab abigeo: nam qui vnam suam surripuerit, vt fur coercetur: qui gregem, vt abigeus. Ceteræ circumstantia supra dictæ per se patent: nec egent explicatione.

Animaduertendum est, Iuriscõsultos ex circumstantijs delictorum grauitatem aut leuitatem expedere solere; & proinde diuersas delicti poenas, leges, & iura constituunt. Considerant autem septem circumstantias; quæ habentur in l. Aut facta, ff. De poenis, nimirum Causam, Personam, Locum, Tempus, Qualitatem, Quantitatem, Euentum: **Causam**, vt in verberibus, quæ à magistro vel patre illata impunita sunt, quoniam emendationis, nõ iniuriæ gratia adhiberi solent. Puniantur, cum quis per iram ab extraneo pulsatus est. **Personam** expendunt, vt ante dixi, & tum eius scilicet, qui fecit, tum eius, qui passus est, statum & conditionem perspicunt, atque perpendunt. **Locus** facit, vt idem vel furtum vel sacrilegium sit, & capitis poena, aut minori supplicio luatur. **Tempus** discernit furem diurnum à nocturno. **Qualitas** facit, vt factum sit grauius vel leuius: vt furta manifesta à non manifestis discernantur, expilationes item & latrocinia à furtis. **Quantitas** discernit eo modo, quem ante dixi. **Euentus** spectatur, vt si casu quis alium occiderit, legetes incendit. Atque hæc sufficiant de ijs, quæ actum circumstant secundum Theologos, & Iuriscõsultos acceptis.

Quartò queritur, An res actum humanum circumstantans, ex Aristotelis sententia, voluntarium tollat, aut minuat. Respondeo, secundum Aristotelis res circumstantes actum sex esse, nempe: **Quis**, **Quid**, **Circa quid**, **Quo instrumeto**, **Cuius gratia**, **Quomodo**. Quod ad primam attinet, **quis**, Apud Aristotelem significat personam quæ est actionis auctor, atque principium; non autem personæ qualitatem, vel conditionem: nam secundum eundem, persona agens cum se ignorare nõ possit, inuoluntarium non facit, quod si persona ex Aristotelis sententia, alicuius hominis conditionem significaret, posset persona seipsam ignorare, & ex hac parte in actione humana volun-

Angel. cir-
cumsan-
tia.

Quint. lib.
5. c. 10. Gel.
lib. 3. c. 7.

Arist. li. 3.
eth. c. 1.

Arist. li. 3.
eth. c. 1.

tarium minueret: potest enim quis voti nexu, & vinculo adstrictus, bona fide obliuisci sui voti, cum peccat. Nihilominus tamen apud Aristotelem nomine personæ, possumus intelligere ipsam hominis conditionem, quæ frequenter ipsi agenti solet esse notissima.

Secunda Circumstantia, *quid*. Apud Aristotelem, sicut & apud Theologos, ipsius rei obiectæ qualitatem vel quantitatem, significat, ut constat ex eiusdem Aristotelis exemplo. Excusarunt enim Iudices Aeschylum poetam, qui arcana Cereris patefecit: eo quod ignorauerit esse arcana. Quare secundum Aristotelem hæc circumstantia potest incognita esse alicui, & eatenus voluntarium minueret.

Tertia Circumstantia in Aristotele est, *Circa quid*. Veluti si quis ignorans Titium patrem suum, occidat eum putans esse Caium inimicum suum, inuoluntarium est parricidium, licet voluntarium sit homicidium. Huius igitur circumstantiæ appellatione intelligit Aristoteles qualitatem, & conditionem materiæ, in qua tanquam in re obiecta actio humana versatur: quamuis Theologi intellexerint in Aristotele huiusmodi nomine, Circa quid, locum ac tempus. Quare secundum Aristotelem hæc circumstantia potest per ignorantiam latere, & eatenus voluntarium ex parte minueret.

Quarta Circumstantia in Aristotele est, *Quo instrumento*, ut si quis alium hasta percusserit, quam putauit mucrone, & ferro carere, & ita occidit: Item si quis alium lapidem iecerit putans esse pumicem, vel aliquid leuius. hæc igitur instrumenti circumstantia potest ignorari, & proinde inuoluntarium reddere.

Quinta Circumstantia est, *Cuius gratia*. Intelligit Aristoteles huius circumstantiæ nomine, euentum ipsius actionis: ut si quis alium mente exturbatum leceret, aut vulneret, ut sanget eum, & tamẽ occidat. Hæc etiam circumstantia per ignorantiam latere potest, & solet, & voluntarium ex parte detrahere.

Sexta Circumstantia est, *Quomodo*. Qua etiam Aristoteles intelligit vel modum actionis, vel euentum ipsam actionem consecutum: ut si duo inter se pugnent, & vnus alterum vehementius, quam putauit, aut voluit, percusserit. Et hæc etiam circumstantia ignota facienti esse potest, & eatenus voluntarium tollere.

Quintò queritur, *Qua ratione tractatio de circumstantijs ad actus humanos conducatur. Respondeo* conducere in multis. Primò ad discernendũ quando circumstantiæ tribuant, aut mutent speciem actus humani. Nam qui presbyterum occidit, peccatum admittit duplici deformitate infectum, homicidij scilicet, & sacrilegij: Item qui contra votum castitatis emissum cum foemina rem habet, dupliciter peccat, & contra religionem, cuius actus est votum, & contra castitatem: Pari ratione qui rem sacram suripit, & furtũ, & sacrilegium committit. Quæ verò circumstantiæ mutent speciem actuum humanorum, dicemus inferius. Secundo, circumstantiæ conferunt ad multa in commercijs, & contractibus humanis discernenda. Ex circumstantijs enim contractus aliquando non consistunt, eo quod sint ex aliqua circumstantia inuoluntarij, quippe quæ fuit in i-

pso contractu ignota. Quare in l. si ego. ff. de reb. creditis si certum petatur dicitur: *Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dederò, tu quasi mutuo accipias, nec donatio est, nec mutuum.* Ratio legis est, quoniam ex certa causa nempe iure donationis, ego volui ad te pecuniæ meæ dominium pertinere: quæ causa non subsistit, quia tu quasi mutuo eam accepisti. Item ibidem: *Si ego quasi deponens tibi dederò, tu quasi mutuum accipias, nec depositum, nec mutuum est.* Idem iuris est, ut ibidem dicitur, si tu mihi quasi mutuo pecuniam dederis, ego quasi commodatum acceperim. Item ex l. In venditionibus, ff. De contrahen. emptio. colligitur: *Si ego vendo, tu vero credis me tibi donare, nec venditio est, nec donatio.* Item ibidem habetur: *Si erratum fuerit in corpore rei emptæ, venditionem non valere.* Ut si ego me fundum emere Cornelianum putarem, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, nõ est emptio, quia in corpore dissenimus. Item si ego me seruum Caium emere, tu Pamphilum seruum te vendere putasti, emptio non constat, quia est in corpore dissensum. Item si erratum sit in substantia, siue materia rei emptæ, emptio non subsistit, ut si pro vino acetum veniat. quoniam licet Marcellus Iurisconsultus, ut in l. citata habetur, putauerit emptionem valere, quia acetum & vinum nec substantia, nec materia differunt, sed solum qualitate: verius tamen est quod tradidit Vlpianus, emptionem non consistere: si ab initio tamen vinum erat & postea accuit, venditio subsistit: quoniam in commercijs aliquando non substantia aut materia consideratur, sed vsus humanus, quem res ipsæ emptæ præstant: vinum autem, & acetum, quamuis substantia & materia non differant, ad diuersos tamen vsus adhibentur. Item si æs pro auro, aut plumbum pro argento veniat, nulla est venditio. l. Qui tamen, in fine, & l. In venditionibus, in fine, ff. De contrahen. emptio. Sed dubitatio est, si quis mensam argento vel auro cooperatam mihi ignoranti pro solido argento vel auro venderit imprudens, an valeat emptio; Respondet Iulianus Iurisconsultus in l. Cum ab eo, ff. De contrahen. emptio. nullam esse emptionem, & pecuniam eo nomine datam condici posse. at verò Vlpianus Iurisconsultus in l. Quid tamen, ff. De contrahen. emptio ait; si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, venditionem constare, etiã si magna ex parte id sit æneum. Qua in re isti duo Iurisculti sibi aduersari videntur: quam antinomiam, id est, legum repugnantiam in hunc modum ciuilis Iuris interpretes solunt. Si inauratum sit aliquid, quod sit materia penitus diuersum veluti lignum, vitrum, lapis, tunc si pro auro vendatur, venditionem non valere: & hoc esse quod dixit Iulianus de mensa inaurata pro solido auro vendita. Cum verò inauratum est aliquid ex genere metallorũ, tunc si pro auro veniat æs, vel plumbum inauratum, venditionem constare, quia non est materia penitus diuersa sed cognata; & hoc esse quod voluit Vlpianus. At enim nimia est hæc Iuriscultorum subtilitas, & in foro conscientiæ puto venditionem non consistere, si inauratum pro solido auro venierit, siue sit æs, vel plumbũ, siue sit lignum, vel vitrum, quia non est in materia consensum.

Porro in venditionibus emptionem non vitiatur, si in nomine tantum erratur: quoniam ut in eadem lege ante citata, In venditionibus, plane habetur, si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet, nulla dubitatio est, quin valeat emptio, nihil enim facit error nominis cum de corpore constet. Item si solum erratur in qualitate rei emptæ, emptio consistit, dicitur enim in l. Aliter, ff. De contrahen. emptio. Si aurum quidem fuerit deterius, quam emptor existimaret, emptioem valere. Quapropter in l. Alioqui, ff. de contrahen. emptio. subiungitur: Si ego me virginem emere putarem, cum esse iam mulierem, emptio valebit: quia non est in sexu erratum. Si tamen cum ego mulierem vendidarem, in puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio. **Animaduertendum est** non semper locum habere, præsertim in foro conscientiæ, id, quod Iuris periti docent, nimirum emptionem consistere, si solum erratur in qualitate rei emptæ, quoniam reuera aliquando nulla est emptio, etiam quado solum est error in qualitate, propterea quod aliquando emitur non solum propter substantiam eius, sed etiam propter qualitates, quas habet. emuntur enim res, ut usus habent apud homines: usus autem sæpe pendet ex qualitatibus mercium, ut cerere est in panis, & in serico, & in alijs mercibus. Si obijcias contra proposita, aliquando emptorem esse cœcum vel minus peritum mercium discernendarum, tunc huiusmodi emptores cum non videant, aut non satis probe cognoscant, quod emitur, non videntur in corpus consentire. **Respondeo.** Si error non fit in corpore, eos verè consentire, quia tacita conditione emunt, si in corpore non erratur: & proinde si erratum sit in corpore, nec cœcus, nec minus peritum emptor consentire censetur. **Ex dictis intelligitur,** si ego lapidem preciosum vendidi, quem talem esse ignoravi, nullam esse venditionem, quia erratum est in substantia. Si tamè sciens esse lapidem preciosum, vendidi Titio hosti meo, cui non vendidissem si hostem cum cognouissem, emptio valet: quia huiusmodi error nihil facit ad substantiam emptionis. Si quæras, Quid si non sit consensus in pretio? **Respondeo** ex l. Si decem, ff. locati, vbi habetur. Si decem tibi fundum locauero, tu autem existimas quinque te conducere, nihil agit. Sensus legis est, huiusmodi locationem aut rescindi debere, aut saltem conductorem compellendum esse ad augendam mercedem locati fundi, ita ut iusta sit. In eadem lege subiungitur: Si ego minoris me locare sensero, tu plurius te conducere, utique non plurius erit conductio, quam quanti ego putavi.

Prætereà in matrimonio, quod est quidam contractus inter virum & uxorem, pari ratione est iudicandum. Nam si in persona erratur, matrimonium nõ subsistit, ut si tu cum putares te accipere Catharinã, accepisti Semproniam. Si tamen solum erratur in qualitate personæ, matrimonium constat, ut si duxisti ignobilem vel pauperem, cum tamè existimares esse nobilem vel diuitem. **Obijcies,** Si quis ducat ancillam, quam tamen putauit esse liberam, matrimonium non valet, & tamen solum erratur in qualitate personæ. **Item** si quis accipiat foeminam ineptam ad coeundum, & ad generandum prolem, matrimonium non consistit, & tamen solum est error in qualitate per-

sonæ. **Respondeo,** Huiusmodi matrimonium valere, si solum iuris naturalis ratio haberetur: at vero nulla sunt hæc matrimonia, quia ius humanum constituit eadem non valere. *cap. Ad nostram, de coniugio seruo, cap. Si quis liber, cap. Si quis ingenuus, e. Si femina 29. q. 1. & cap. Laudabilem, ca. consulationi De frigidis, & maleficis.*

Item si quis alteri eleemosynam eroget ad indigentiam subleuandam putans esse pauperem, cum tamen diues sit, donatio non valet, & qui accipit restituere debet eleemosynam acceptam: quoniam licet sic error in qualitate personæ, huiusmodi; tamen qualitas in eleemosyna ad substantiam pertinet, quia eleemosyna datur ad miseriam, & inopiam indigentis subleuandam: vbi verò quis ab omni miseria, & inopia liber est, alius eleemosynam ei præstare, lege & iure non cogitur: sicut si quippiam sit datum, ob causam, ea minime subsecuta, non subsistit donatio. Pari ratione lucrum, quod ex mutuo per usuram accipitur, debet restitui, quia acceptum est tanquam donatum ab eo, qui mutuum accepit. At donatio debet esse simpliciter libera, cui repugnat qualiscunque metus, & qualiscunque vis, præsertim cum ex mutuo lucrum accipi iure non possit. Sed qui promittit usuram, non nisi necessitate compulsus eam pollicetur, & soluit. Item qui alteri gratis, & liberaliter alimenta præbet in vitam subsidium, ut habeat vnde viuat, alioqui minime præstiturus, si nosset ipsi alimenta aliunde suppetere, donatio non valet, quia per ignorantiam data sunt alimenta, & proinde donatio eatenus est inuoluntaria. Si roges, Quid si Episcopus conferat Ecclesiasticum beneficium Clerico, quem putauit esse pauperem & sanctum, quia paupertatem, & vitæ sanctitatem huiusmodi Clericus simulauit. **Respondeo,** Si Clericus alioqui idoneus est ad functionem, & munus, quod beneficium requirit, & postulat, beneficii adeptioem valere, quia nõ est erratum in ijs, quæ ad substantiam impetrationis siue adeptiois spectant. si tamen non sit idoneus, adeptio non est rata, & firmata: quia clericus diues sit, & sanctæ simulatæque sanctitatis, sed quia beneficio est indignus: & caret his dotibus, quas beneficium postulat.

Item si hospitalis domus erigatur, & in ea certa quædam alimenta constituta, & relicta sint ad alendos certæ nationis, provinciar, vel loci pauperes, veluti ad alendos Italos. Hispanus verò vel Gallus alioqui pauper fingens se esse Italum, alatur, ac sustentetur, cogendus est restituere impensas in alimentis factas, quia in huiusmodi alimentis erratum quidem est in qualitate, sed quæ pertinet ad substantiam, quoniam alimenta non sunt relicta nisi ad pauperes Italos sustentandos.

Cap. XIX.

De actibus voluntatis qui eliciti vocantur.

PRIMO queritur, Quisnam actus elicitus voluntatis vocetur. **Respondeo,** Duos esse voluntatis actus, vnum quem Theologi passim appellant elicitem, alterum quem dicunt imperatum. **Elicitus** vocatur, qui fit à voluntate proximè, & per se ipsam, & qui excipitur tanquam in sede

sua in

luta in ipsa voluntate, à qua proximè producitur, veluti sunt hæc, velle, amare sperare, concupiscere, nolle, odisse. Dicitur elicitus, quia in ipsa voluntatis potestate contentum, & latentem quasi foras educimus: res quum primum voluntati præ se ferens boni faciem, & formam obijcitur, eam excitat, mouet, allicit, & flecit, ac veluti impulsu quodam elicit ex ea sui appetitionem: sic ex silice tritu ferri ignita flamma, & corporum conflictu sonus elicitur: actus igitur elicitus voluntatis proximè ex ipsa voluntate paritur & quasi gignitur ex bono. Imperatus verò actus est, qui fit à voluntate ministerio & opera alterius facultatis, quæ eum actum proximè gignit. Quare actus imperatus non excipitur, neque inhæret in voluntate, sed in ea facultate à qua proximè producitur, & trãsit interdum in materiam aliquam externam. Tales actus sunt credere, intelligere, videre, audire, loqui, comedere, deambulare, saltare, canere, verberare, occidere, quotiescunque motu, & imperio voluntatis actantur, aut factitantur.

Secundò quæritur, Quot sint actus eliciti voluntatis. **Respondeo**, Sex esse in vniuersum, nimirum velle, intendere, frui, eligere, consentire & vti: quorum actuum numerum S. Thomas commode inducit, & colligit. **Nam** bonum, quod voluntati solet offerri, duplex est: aut finis, ad quem adspirare contendimus: aut id, quod nos ducit ad finem: quare bonum appeti bifariam contingit. **Primò** bonum, quod est finis, qui propter se appetitur tanquam iucundum vel honestum: secundò bonum, quod est vile ad finem assequendum. Rursus bonum, quod est finis, potest trifariam expeti. **Primò** simpliciter, vt est qui d iucundum, vel honestum, quod per se & propter se voluntati placet, ac liber: & hac ratione velle, qui est actus voluntatis versatur in bono: quod statim atque voluntati obijcitur, eam solet allicere: ita vt id voluntas approbet ac sequatur. **Secundò** modo bonum appetitur propter ipsum, & cuius gratia alia expetuntur, ita vt sit finis & terminus eorum, & habeat rationem finis, quem dixerunt Philosophi, esse id, cuius gratia aliquid fit: & tunc amatur, & appetitur tanquam finis, per aliquid aliud obtinendus. Et hoc est finem intendere, qui est secundus actus voluntatis. **Tertiò** potest appeti, approbari, & amari bonum, prout in eo voluntas conuiescit, vt in vltimo fine obtento, ex quo voluptatem vt fructum delibat, & capit, & hic actus dicitur fructio.

Secundò accipitur bonum, vt est quid vile ad bonum aliud adipiscendum: & circa huiusmodi bonum versantur tres actus voluntatis, eligere, consentire, & vti. **electio** est rei alicuius acceptæ ex rationis consultatione: vt cõducit ad finem propositum cõsequendum. **Consensus**, est actus, quo voluntas ratam & acceptam habet, siue quo approbat sententiam rationis consultatione, & de liberatione conclusam. **Vfus** verò est actus, quo voluntas aliquid adhibet ad aliud assequendum. Nam vti, est quippiam asciscere ad aliquid adipiscendum: quare vsus semper est eius quod ducit ad finem.

Tertiò quæritur, Quomodo ad hos sex actus, quos enumerauimus, ceteri voluntatis actus re-

ducantur, veluti Amor, Delectatio, Spes, Desiderium, Gaudium. **Respondeo**, Hosce omnes actus in sex primis comprehendendi. Nam Amor, aut est beneuolentiæ, aut concupiscentiæ. Vterque est velle quoddam, quoniam Amare nihil aliud est, nisi velle bonum alicui: quod si velimus ei bonum propter ipsum, est amor qui dicitur beneuolentiæ seu amicitia. Si verò causa nostri, vel alterius quempiã amemus, est amor, qui dicitur cupiditatis, siue concupiscentiæ. Desiderium item, in actu intentionis continetur: nam sapè ad id, quod in votis habemus, aspirare, & peruenire conamur, quod est finem intendere. Porro spes est desiderium rei cum fiducia consequenda. Delectatio insuper ad fruitionem reuocatur, quoniam bonum, quod habetur, oblectat. Et quatenus iucunde, & suauiter boni aliquid percipimus, eo læti perfruimur. Præterea Gaudium ad fruitionem redigitur: & cum nihil sit re à Delectatione distinctum, & delectatio sit quædam fructio, sequitur, vt gaudere sit perfrui.

Cap. X X.

De actu voluntatis elicito, qui dicitur velle.

PRIMO quæritur, Quisnam actus sit voluntatis, qui dicitur velle? **Respondeo**, esse actum, qui est veluti primus quidam ad bonum progressus: exit enim voluntas obuiam bono venienti, vt id complectatur, vnde nascitur, vt optet se cum illo coniungere, quantum fieri possit, vt hoc modo fit illi bonum, & bene illi fit. contra nolle est veluti quidam voluntatis à malo recessus: ad primum enim mali conspectum, illud voluntas auersatur, respuit, & defugit, ne se illi applicet, quo fiat ei malum. Sunt igitur duo voluntatis primi actus contrarij, approbatio, & amplexus boni venientis in cognitionem mentis: & reprobatio ac depulsio mali incurrentis in animum, ex his duobus actibus tanquam ex fontibus ceteri veluti riui deriuantur.

Secundò quæritur, An velle sit tantum finis. **Respondeo**, finem dupliciter accipi, vno modo vt est bonum, quod voluntas appetit propter ipsum: quale est iucundum, & honestum: nam honesta propter virtutem ipsam expetimus; & iucunda item propter ipsa, eo quòd illa nos placide oblectent. Et hoc modo velle est finis, sic enim volumus sanari, bene habere, vincere, honorari, ditari, beatè viuere. Altero modo accipitur Finis, strictius ac pressius: nempe magis propriè, vt est bonum, quod propter ipsum appetitur, & cuius gratia cetera appetuntur: quo pacto se habet sanitas, & medicina salutaris, quoniam medicinam optamus atque diligimus propter sanitatè: & sanitatem propter ipsam vt iucundam, & vt rem medicinæ munere & præsidio obtinendam. Quando finis hoc modo concupiscitur, tunc est finis propriè, ac proinde intentio est actus quo finis, tanquam finis appetitur, cuius gratia aliquid fit. **Electio** verò est rerum vtilium ad finem: & ideo eligere, intendere & velle distinguuntur: quia finem volumus, aut intendimus, bona verò, quæ sunt vtilia ad finem consequendum, eligimus.

Tertiò

S. Tho. 1.
2. q. 8. c.
seq.

S. Tho. 1.
2. q. 8.
art. 2.

Ari. 3. eth. c. 2. Nyffe. li. 5. de ho. mine c. 4. Damasc. lib. 2. filii orthodox. cap. 22.

Caiet. 3. p. q. 63. ar. 3. Cap. 1. q. 63 ar. 3. Sotus 4. d. 14. q. 2. ar. 1. ad 3. S. d. 17. q. 2. ar. 1. ad 2. Adrian. in 4. q. de peni. 5. sed dubium videtur. Alexand. p. 4. q. 12. mi. a. 2. p. conse. quentur queritur de alia parte de defini. tivis.

Tertio queritur, An velle aliquando sit eorum quæ fieri non possunt & quæ Philosophi, & Theologi impossibilia vocant. Respondeo, ex Aristotelis doctrina, Velle, & Eligere, in multis distingui, sed præsertim in hoc, volumus aliquando, quæ esse, vel fieri non possunt; non tamen eligimus nisi ea quæ fieri queunt. Volumus enim, inquit ille, non mori, nunquam tamen eligimus non mori. Idem penitus ex Aristotele docere Nyssenius, & Damascenus: Ratio huius est, quia non eligimus nisi id, quod est utile ad finem consequendum: cum primum novimus finem non posse nos assequi, ab eligendo desistimus; at verò Velle est circa finem: finis autem, ut antè iam dixi, aliquando est bonum iucundum vel honestum, quod propter se placet: & ideo quia sæpe intelligentia, & cogitatione percipimus aliquid boni, quod reuera voluntatem delectatione afficit, id volumus: & licet id fieri nequeat, nihilominus tamen volumus tamquam bonum, eo quod absolute, & per se cognitum delectat. Cogitat quis verbi gratia, se esse Angelum, & delectatur: cogitat se in aënem mutatum volare per aëra, se nemini subijci, se nunquam moriturum: se nullius rei indigere, & inde delectatione capit. Quæres an velle sit aliquando eorum, quæ simpliciter esse aut fieri, nequeunt: an verò tantum eorum, quæ solum esse, aut fieri non possunt ex accidenti, eo quod iam ante præterierint. Caietanus & alij communiter tradiderunt, velle nunquam esse eorum, quæ simpliciter sunt impossibilia: quare is, quem sui peccati commissi poenitet, velle non peccasse, quod simpliciter, inquit, non est impossibile, sed ex accidenti, quia actus peccati commissi præterijt: mater, cuius filius est mortuus, velle vitam filij, quæ non est simpliciter impossibilis, sed solum ex accidenti, quoniam ea cum amissa fuerit, esse iam desijt. Pari ratione Dæmones odio Deum habentes, vellent Deum non esse, non quidem absolute, sed ex accidenti, quia vellent, ne flagitia vindicaret, ne delicta puniret. Sed secundum alios, Arist. Nyssen. & Damasc. locis ante citatis, absolute docent velle aliquando esse eorum, quæ fieri non possunt: ubi nihil distinguunt, immò exemplo rem confirmant, quod locum habet in eo, quod simpliciter impossibile vocant. Quia volumus, inquit, non mori. Sic sentiunt Scot. 2. d. 6. q. 1. 5. Respondeo. Gab. 2. d. 6. q. 1. ar. 3. dub. 2. Main. 2. d. 6. q. 1. Item Caietani distinctio nihil facit ad rem: quia sicut appetimus, quæ sunt ex accidenti impossibilia, eo quod ea cogitamus, ut bona, quæ per se delectant, sic etiam possumus appetere ea, quæ simpliciter sunt impossibilia, quia ea possumus aliquando ratione, & intelligentia concipere, quatenus simpliciter per se voluntatem oblectant. omnis enim boni iucundi ratio absolute cognita siue sit boni, quod fieri potest, siue boni, quod fieri non potest, voluntatem mouere, & allicere solet. Si secundò Roges, An appetitio boni impossibilis sit solum conditionalis (ut aiunt) quidam actus, an verò absolutus. Quidam censent solum esse actum conditione affectum, utpote qui explicatur cum conditione. v. g. vellem non mori Sic Capr. 2. dist. 4. q. 1. ar. 3. ad arguementa contra 2. conclus. Sotus 4. dist. 14. quæst. 2. ar. 1. ad 3. dist. 17. quæst. 2. ar. 1. ad 2. Ferrar. libr. 3. contra Gen.

cap. 109. At iuxta aliorum sententiam Aristoteles simpliciter & absolute docet, nos impossibilia aliquando velle. Nam quando bonum iucundum ut iucundum, aut honestum, quatenus honestum per se est, metis cogitatione percipitur, absolute possumus illud appetere: omnis enim facultas animantium simpliciter format, & elicit actum circa rem obiectam sibi propositam, & oblatam. Quæres tertio, An voluntas possit appetere impossibile, quando ratio ut tale illud cognoscit, ac percipit. Quidam opinantur ex Aristotele colligi, etiam tunc posse nos velle, & appetere impossibile: quia aliqui si tantum velle possumus impossibile, ut possibile iudicatum, etiam possumus impossibile eligere, si ratio putauerit id esse possibile: & tamè Aristoteles plane docuit posse nos velle impossibile, eligere non item. Dicendum igitur breuiter existimo: cum voluntas fertur ad aliquid siue simpliciter, siue ex accidenti, siue per se, siue ex alio impossibile: tunc quamuis ratio cognoscat id esse impossibile, apprehendit tamen & concipit simplici notitia, nihil affirmando, aut negando, tanquam bonum iucundum, quia absolute percipit, & animaduertit in eo rationem boni iucundi, & grati; immò nouit etiam id esse bonum in aliquo, ut quando volumus non mori, licet cognoscamus in nobis esse, aut fieri non posse, percipimus tamen absolute & simpliciter tanquam bonum suauis, & iucundum; immò etiam id esse bonum in Angelis & Deo: & proinde cum intellectus percipiat absolute id bonum, quod per se simpliciter delectat, quamuis simul etiam videat id esse impossibile, voluntas simpliciter vult & approbat bonum iucundum sibi propositum & ostensum. Obijcies id, quod non est, nec vlla ratione existere in rerum natura aut fieri potest, velle & appetere nequimus, nisi habeat rationem rei alicuius subsistentis; alioqui enim res fictas possemus appetere; sed quod cognoscimus esse impossibile, nouimus id esse fictum, ergo non possumus illud appetere. Respondeo, Nos velle non posse quod nouimus esse fictum: nihilominus tamen quandounque cognoscimus, aliquid esse nobis impossibile, sed mente & ratione concipimus tanquam bonum, gratum & iucundum, & animaduertimus id per se absolute esse bonum, & iucundum, immò in alijs esse bonum, quale est non mori in Deo, & Angelis, & in volucris volare per aëra, eiusmodi impossibile velle, & approbare simplici quadam voluntate possumus, quia simul cognoscimus id impossibile quidem esse in nobis, at per se absolute esse quid possibile bonum, & iucundum, & tanquam iucundum & gratum simplici notitia & cogitatione, nihil affirmando aut negando percipimus.

Quarto queritur, An possit esse in voluntate peccatum cum aliquid impossibile volumus, & approbamus. Respondeo, Posse: nam contingere potest interdum, ut aliquid, quod contra fas & omne ius est, sit impossibile, & nihilominus quia tanquam bonum iucundum absolute concipitur, id velit quis & approbet. Veluti si quis intellectu percipiat se nulla lege, & iure cõstringi, non subijci imperio, aut legi rationis, vel Dei, & voluntaria capiat delectatione ex eo, animaduertens id

Ferrar. li. 3. contra Gen. c. 109.

esse m-

esse malum, & recte rationi contrarium. Pari modo, si quis cogitans de re aliqua turpi, sibi tamen impossibili, sciens & volens de ea lætaretur: aut qui item adulterium, furtum, homicidium impossibile, secum in mentis cogitatione reuolueret, ac volens sese in eo oblectaret, proculdubio contra leges, & iura delinqueret.

Quintò quæritur, An voluntas non solum bonum, sed etiam malum velle possit, & similiter an bonum æquè ac malum auerfari, & respuere queat. Constat inter omnes, voluntatem interdum velle quod malum est, & quod bonum est repudiare, quia malum voluntati aliquando se offert, vt faciem & speciem boni habens: ac proinde voluntas id appetit, & amplectitur quatenus bonum iudicatur, & bonum itidem aliquando mali imaginem & similitudinem refert, & idcirco voluntas id auerfatur & respuit.

Quod igitur in quæstionè vertitur, est, An voluntas malum, qua malum est à ratione iudicatum, possit velle, approbare & amplecti: & bonum vt bonum est, odisse & abijcere. Quidam probabile existimauerunt, malum sic posse appeti, & bonum repudiari. Sed certè longè verius est, quod omnium ferè consentiens opinio tradidit, neque posse voluntatem malum velle & appetere, nec bonum nolle & odisse. Nam hæc est voluntatis vis & natura, vt sit ad bonum propensa: vnaquæque enim hominis facultas in re aliqua certa, tanquam in materia sibi propria versatur, ergo voluntas quoque ad certum fertur, tanquam ad proprium obiectum & finem. Sicut ergo ratio & intelligentia falsi non est, sed tantum veri, sic voluntas tantum est boni, non mali.

At obijciunt in primis, Aliquando quis ex animi malitia & improbitate delinquit: ergo malum, vt præ se fert prauitatem, amplectitur. **Respondeo**. Non dici peccatum ex malitia contractum, quia malum quò malum est appetatur, sed quia scienter, & absque vlla animi infirmitate vel habitu deprauato, vel appetitus perturbatione incitante committitur. **Si dicas**, Quo pacto scienter voluntas malum admittit, si id vult quatenus bonum: nam si in malum tendit, vt faciem & speciem boni tenet, non malitia, sed errore delinquere dicetur. **Respondeo**, ex malitia peccatum commissum dici, non quod malum quò malum velit voluntas, sed quod scienter nullo alio extrinsecus incitante in id feratur, quod est lege ac iure prohibitum. At tunc licet animaduertat per rationem illud contra fas iusque esse, vult tamen & amat vt sibi iucundum, aut vtile: peccatum verò dicitur errore contractum, quia est per ignorantiam susceptum, quale non est quod malitia committitur. Deinde obijciunt, voluntatem esse omnino liberam, ergo potest bonum odisse, & malum velle. **Respondeo**, Voluntatem ideo liberam esse, quia à nullo certo bono necessitate trahitur: quicquid enim boni prosequitur: potest non prosequi, si velit. Quo circa à cæteris hominis facultatibus maxime differt: nam reliquæ quadam naturæ necessitate ad res sibi obiectas feruntur: ratio enim non solum adhorret à falso, sed etiam oblato sibi vero necessario assentitur: at voluntas quamuis malum velle non possit, obiectum sibi bonum potest, si velit, non ama-

re. Post: emò obijciunt, posse voluntatem oblato sibi quocunque bono, mereri & peccare, ergo potest & bonum resutare, & nolle. **Respondeo**, Inde posse peccare, quia in quacunque re sibi obiecta offert sese illi triplex ratio boni, Honesti, Iucundi, & Vtilis. ac propterea neglecto reiecto. que honesto, contra fas iusque, omne, potest iucundum vel vtile prosequi.

Sextò quæritur, An voluntas à ratione moueatur: inter omnes conuenit, eam à ratione moueri, & impelli tanquam ab offerente, & proponente bonum: voluntas per se nihil iucis habet, ac proinde ratio est lux & dux eius. **Mouet igitur ratio voluntatem tanquam consultrix**, magistra atque præceprix excitando, instigando, suadendo, dirigendo, docendo, & monendo meliora. Sed venit in dubium, An rei obiectæ notitia moueat voluntatem vt causa efficiens, an vero potius vt finis. Sunt duæ opiniones, vna est, mouere instar cause efficientis, siquidem causa efficiens est, qua posita, effectus consequitur: sed boni oblato notitia posita, voluntas suum actum producit. Deinde variata rei obiectæ notitia, variantur quoque voluntatis actus: sicut etiam pro varietate cognitionis à sensibus profectæ, variantur pariter animalis appetitus affectus. Altera opinio est, potius instar finis notitiam rationis mouere: quæ sententia longè probabilior videtur: nam ratio mouet (vt dixi) voluntatem excitando, suadendo, monendo, & dirigendo: quod præstat, quia rem voluntati obijcit, ac offert, ergo notitia nihil aliud est, quàm rationis actus, quo res voluntati proponitur, vt si velit, approbet illam, & amens in minus improbet & respuat: bonum enim quod extra nos est, ratio intra seipsam concipit, & sic conceptum voluntati ostendit & obijcit, ac proinde ipsum bonum tanquam finis voluntatem mouet, ratio verò tanquam dux, & magistra ad finem voluntatem ducens ac dirigens. Ergo notitia est, per quam ratio dirigendo mouet voluntatem: ipsa autem voluntatis circa rem per notitiam rationis ostensam & oblato sibi, suum actum parit atque producit. Et quamuis Philosophi dicunt, rei obiectæ notitiam actum voluntatis efficere, potius metaphoricè & figuratè, quam propriè loquuntur. Et actus voluntatis variari quidem solent pro varietate notitiæ: sed illud non fit, nisi primò ipsius rei obiectæ extra nos existens ratio, & natura varietur: quemadmodum amor, desiderium & delectatio actus sunt voluntatis omnino distincti, non quia bonum, in quo versantur, diuerso modo ratio concipiat, sed quia desiderium est boni futuri, quod nondum possidetur. Delectatio verò est in bono, quod iam habetur. Amor verò est boni tunc præsentis, tum abfentis, tum possessi, tum expectati.

Septimò quæritur, An fieri possit, vt in aliquo voluntas feratur ratione non cognitum. Constat inter omnes tam Philosophos, quàm Theologos, per naturam id fieri non posse, cum sit ratio tanquam dux & magistra voluntati à natura data. **Sed quæstio est**, An saltem Dei potestate id fieri queat: de qua fusius capite statim sequenti tractabo. Non desuere Theologi, qui id affirmauerint: immò sunt quidam qui doceant aliquando mentem rerum cœlestium & diuinarum studiosam ad tã-

tum Dei amorem prouehi, vt in eo multa diligit, & amet per rationem nec offensa nec cognita. Alij tamen quamuis hoc non expresse fateantur, contendunt tamen fieri à Deo posse, vt voluntas bonum, quod ratio nullo modo cognoscit, amet & prosequatur. Et hi quidem non concedunt voluntatem posse bonum velle, & amplecti sibi non cognitum, sed docent vicem & locum rationis, bonum voluntati subijcientis atq; monstrantis, Deum supplere posse. Voluntas, inquit, per se cæca est, ac proinde magisterio & ductu alterius indiget, quem ratio suapte natura voluntati præstat: supra naturam autem Deus munus & officium, quo ratio fungitur supplere potest: & tunc voluntas fertur in bonum sibi per Deum, non autem per rationem oblatum. Deus enim per seipsum rerum notitiam menti ingenerare potest. *Mihi verò hæc subtiliter & acute quidem dici videntur, sed non verè. Si enim voluntas, quia per se cæca est, bonum incognitum amare non potest, conficitur inde, vt non nisi à ratione sibi propositum bonum velle queat, eo quod propositum esse voluntati non possit, nisi cognitum, & cognitum esse nequit nisi per rationem: est enim cognitio siue notitia actus vitæ à ratione productus, & sicut velle, & nolle, qui sunt voluntatis actus, fieri nulla ratione possunt nisi à voluntate sic etiam intelligere, & sentire non nisi à ratione, intelligentia vel sensu gigni & produci queunt: neque enim dicitur aliquis rem intelligere quia eius notitiam habeat ab externo principio solummodo genitam atque susceptam, sed quia in se ipse illius notitiam parit, & editam in se excipit & retinet.*

Octauò queritur, An voluntas ab appetitu sensus moueatur. Respondeo, Trifariam ab eo voluntatem moueri posse. Aut enim appetitus animalis imaginationem excitat, & deinde imaginatio rationem, & ratio voluntatem: Aut primò appetitus corpus ipsum afficit, vt sepe solet: mox verò corpore sic autem affecto, ratio res, quæ extra nos sunt varie concipit: quisque enim, vt est ipse affectus, sic solet de rebus iudicare: postea verò ratio quod iudicat subijcit voluntati: Aut tertio appetitus vehementer commotus, ad se flebit ac trahit quodammodo voluntatem, cum sint vires inter se quodam naturæ nexu & vinculo colligatæ.

Nonò queritur, An voluntas humana à bonis vel malis Angelis moueri queat. Respondeo, Possit, non quod Angeli actum voluntatis efficiant, sed quod rationi aliquid obijciant, & suggerant, siue proximè per se ipsos, siue ministerio sensui; deinde ratio rem sibi cognitam voluntati subijcit. Possunt igitur Angeli per nostri corporis affectionem, vel sensum vel mentis rationem mouere voluntatem: ac proinde mouet tantummodo instigando, suadendo, mouendo, suggerendo quod volunt.

Decimò queritur, An voluntas humana à cælo & astris moueri queat. Respondeo, Minimè nisi primò corpus ipsum afficiant: aliter enim cæelum, & astra ad voluntatem nostram aspirare non possunt, varijs tamen corpus nostrum afficiunt qualitatibus, quibus quisquis fuerit affectus, sic autem indiget, ac proinde varium ra-

tionis iudicium varius in voluntate actus consequitur,

Vndecimò queritur, An voluntas à seipsa solummodo vt à causa efficiēte moueatur, an verò etiam à Deo. Respondeo S. Thomas à se aliquando moueri, aliquando verò à Deo. Cum finem, inquit, vult, appetit, & amat, non à seipsa, sed à Deo efficiēter mouetur. Rursus, cum incipit aliquid velle, à Deo mouetur, non à se. Cum autem fertur in id, quod nos ducit in finem, seipsam mouet. Hæc S. Thomas: sanè verissima, quamuis difficultate non careant, quidam enim opinantur voluntatem ideo non à seipsa moueri sed à Deo, quia actum ipsa vt causa efficiens non pariat, & producat, sed à Deo factum, & impressum in se ipsa excipiat, conseruet, atque sustentet. que sententia ab alijs merito refuratur, quoniam actus voluntarius nec esse, nec dici potest, quin sit à voluntate productus: est enim actus vitæ, ac proinde naturæ & formæ, & à vi, & principio interno profectus. Alij verò dixerūt voluntatem tunc non à se ipsa moueri, cum libere non mouetur, sed quadam naturæ necessitate. Cæterum neque hoc cæteris probatur: nam S. Thomas perspicue tradit voluntatem minimè à se ipsa moueri, cum incipit quippiam velle, & cum finem sibi propositum vult, & approbat; at non semper cum incipimus aliquid velle, aut cum finem nobis oblatum appetimus, necessariò volumus: nam possumus non velle. Ideo alij senserunt voluntatem non à se moueri, cum motibus, quos Theologi primò primos appellant, cietur & agitur, qui hisce motibus naturaliter subijcitur: cum verò reliquis motibus huc illucque fertur, & ducitur, se ipsa mouet, quia non naturaliter, sed libere eos tanquam suos actus producit. & à Deo moueri voluntatem, aiunt, quia Deus per se ipsum eam excitat, hęc it, ac mouet. Sed certè S. Thomas nihil hic de primis, ac subitis motibus dixit: ac generatim docuit, voluntatem incipientem aliquid velle, à Deo externo principio moueri: & appellatione finis non solum summum & vltimum finem communem accipit; sed vniuersum quemcunq; finem. Quare longè verius est voluntatem tunc à se ipsa moueri, cum ex alia priori voluntate mouetur, hoc est, ex alterius boni approbatione, & appetitione: & hinc fit, vt tunc voluntas se mouere dicatur, cum quippiam ex rationis cōsultatione vult & appetit: nec enim ratio consultat, nisi de ijs de quibus vult voluntas. Rursus cum ex appetitione finis propositi voluntas venit in id, quod ducit ad finem, se ipsam dicitur mouere. Præterea cum voluntas à Deo externo principio mouetur, non propterea id fit, quia semper Deus proximè per se ipsum absque aliarum causarum naturalium aut supernaturalium ministerio & opera, vel menti cogitationem ingeneret, vel voluntati rei cupiditatem & amorem instillet; sed quia tanquam naturæ auctor & conditor voluntati dedit principium motionis. quapropter prima bona cogitatio, & appetitio, cum non ex alia priori voluntate promanet, ac surgat, in ipsum Deum tanquam auctore refertur. Quare Philosophus rectè ac sapienter dixit, in voluntatibus deueniri aliquando ad primam bonæ cogitationem ab externo principio, non à volunta-

*S. Tho. 1.
2. q. 111. a.
2. q. 9. g.
artic. 6. q.
clarus ar.*

De his omnibus Cai. Contra. Med. 1. 2. q. 11. ar. 2.

*Arist. li. 9.
Mor. c. 12
ad Ende.*

te suam originem habentem. Nam si ab ipsa voluntate esset, tunc non prima cogitatio, aut primus amor, & cupiditas diceretur. Hinc igitur fit id, quod verè tradidit S. Thomas, ut cum voluntas incipit aliquid velle, non à se, sed à Deo mouetur: quod locum habet siue illud sit naturæ, siue gratiæ bonum: & rursus in eo voluntas mouetur à Deo non solum tanquam auctore gratiæ, & supernaturalium bonorum, sed etiam tanquam à naturæ conditore, & bonorum naturalium largitore. Deinde cum voluntas fertur in finem, siue summum & vltimum, siue alium quemcumque, communem & generalem, siue priuatum & specialem, à Deo dicitur cieri; quia tunc non ex priori voluntate & appetitione se ipsam mouet voluntas, nec de fine consultat, sed mouetur à Deo, qui primam bonam cogitationem iniecit.

S. Tho. 1. 2
q. 10. ar. 1.

Duodecimò quæritur, An voluntas ad aliquid naturaliter & necessario moueatur. Affirmat S. Thomas. Quod si quæras, Quænam sint huiusmodi bona, ad quæ voluntas naturaliter & necessario fertur. **Respondeo**, Esse fidem extremam, & vltimum communem, quod est hominem in omnibus se bene habere, & omni malo carere: hoc enim vniuersi naturaliter appetimus. Rursus naturaliter voluntas esse, ac viuere, intelligere, ac scire desiderat. Animaduertendum est eodem modo esse accipiendum hoc, quo illud Aristotelis, omnis homo naturaliter scire desiderat: nec enim Philosophus eo loco significat, desiderium scientiæ non esse actum voluntatis elicium: nec rursus vult, ut semper scientiæ appetitionem, & desiderium elicium habeamus: nec item, ut necessario, non libere scire velimus: sed significat scientiæ desiderium esse voluntatis actum ipsius naturæ consentaneum & conuenientem, quia est cupiditas rei homini maximè congruentis. Sic etiam naturaliter voluntas sui conseruationem desiderat, non quod actu eam semper affectet, sed quod omnis natura suo ingenio se tueri, & conseruare conatur: nec si actum eliciat, potest sui conseruationem odisse, nisi decepta eâ respuat tanquam mali speciem, & imaginem referentem.

Decimotertio quæritur, An sit certum & speciale aliquod bonum, ad quod voluntas necessario trahatur, ita ut non possit non trahi. **Respondeo**, Nullum esse in hac vita mortali bonum, quod huiusmodi necessitate ad se voluntatem rapiat & attrahat: quia in quocumque speciali bono, quod ratio voluntati proponit, species aliqua mali semper obijcitur: eo quod quamuis magnam, eximiam, & excellentem sit; in eo saltem imago & facies ardui, operosi & difficilis cernitur. Porro rei obiectæ difficultatem ac laborem recusat & defugit voluntas. Item quamuis in bonis voluntati propositis nulla mali species cerneretur, nihilominus ipsa voluntas cum suapte natura libera sit, potest oblatum sibi bonum non velle, quamuis nolle & odisse aliquando non possit.

Dur. 2. d.
24. q. 3.

Decimoquarto quæritur, An voluntati primo insit libertas. Decepti sunt quidam, rati libertatem primo quidem inesse rationi, quam voluntati, cum tamen nulla sit in ratione libertas, nisi ex libero voluntatis impulsu. Est igitur voluntas prima libera facultas, quæ suo nutu & arbitrio libe-

re vult quicquid amat & appetit: ac cæteras hominis facultates sibi subiectas suo arbitratu mouet, & impellit, quo vult. At verò negari non potest, quin in ipsa ratione insit prima quedam libertatis origo & initium, non quod ratio ante voluntatem sit libera, cum quicquid agit, ex naturæ necessitate agat; sed quia cum bonum voluntati subijcit, & offert, triplicem in eo boni faciem & imaginem ostendit, videlicet honesti, iucundi, & vtilis. Ex quo fit ut voluntas in id, quod vult sese conferat, interdum honestum iucundo, & vtili anteponeat; interdum iucundum vel vtile, honesto posthabito, amplexata.

Decimoquinto quæritur, Quomodo cum Dei præuisione & præscientia voluntatis libertas consistat, siquidem Dei cognitio falli non potest: ergo si Deus præuouit & præiudicat futurum esse voluntatis consensum, consequens est, ut sit certo futurus. **Respondeo**, Quemadmodum cum te video legentem, disputantem, vel currentem, meus aspectus nihil prorsus de tuo libero cursu vel disputatione detrahit: eo quod meus aspectus ideo est verus, quia tu legis, disputas, aut loqueris: nec quia ego te video legentem aut disputantem, idcirco tu legis, aut disputas, sed quia vis: sic æterna Dei præuisione, qua liberum voluntatis consensum futurum præuouit, nihil minuit aut laedit libertatem arbitrii. etenim nuda Dei cognitio, rei visæ nullam necessitatem affert, sed est noticia rei sicuti in se ipsa est. Vnde veteres illi Patres Iustinus, quæst. 58. Origenes, lib. 7. in Epist. ad Rom. cap. 8. Hieronymus, in c. 2. Ezech. c. 26. in rem. c. 16. Iulianus, dialog. 3. contra Pelagianos. Chrysostomus, hom. 80. in Matth. Augustinus, lib. 5. de ciuit. cap. 10. & lib. de prædest. & gratia, c. 5. Cyrillus, lib. 9. in Ioan. c. 10. Damascenus, in dialog. aduersus Manicheos. Leo, serm. 16. non ideo iniquunt, quia Deus præiudicat scandala futura, sunt futura, sed potius quia ventura sunt scandala præciuit & lögè ante prædixit. Sunt enim futura tã certo & euidenter Deo nota & perspecta, quam præsentia. Nec tamen inde colligas Deum futura prænosse, quia sint futura, neque enim Deus scientiam suam sicut nos à rebus accipit, sed ex se & per se ipse natura sua rerum omnium futurarum certam præsentionem habet. Et ideo diximus, quæ sunt futura præuouit, non quia futura sint, sed quia per se ipsam est prima & summa cuiuscumque veritatis noticia. Ergo si verum est ut quippiam sit futurum, eo ipso ex omni æternitate est Deo notum atque perspectum.

Decimo sexto quæritur, quomodo cum æterna diuinæ voluntatis præuisione, qua futura bona præiudicat salua sit humanæ voluntatis libertas: Nam voluntas diuina est efficacissima cui nihil potest obistere. Ergo si quippiam præiudicat, necesse est ut eueniat, ac proinde cum humanæ voluntatis consensum in bonis præiudicat, non potest non fore. **Hanc quæstionem** infra commodius diluemus in præsentia dixisse iussit, Deum sic nostrum in bonis consensum præiudicasse ut suo loco & tempore ita opportunam & commodam bonam cogitationem iniiciat, ut id velimus & sequamur, quod Deus nos sequituros præiudicauit: licet possimus non sequi. Sic item opportunis & accommodatis auxilijs voluntatem excitat ac mouet, ut ipsius Dei ductum homo libere sequatur, de hac re alio in loco fusius disputabo.

Decimo sept-

Aug. lib. 3.
de lib. arb.
c. 4. Ansel.
de concor.
p. 1. & li.
ar. 1. cap. 1.
Boet. lib. 3.
de consola.
prosa vlti-
ma. Aug.
de præst.
& gratia.
c. 15.

Decimoseptimò queritur, Quia ratione cum diuina actione qua simul nobiscum agit Deus, consistat libertas humanæ voluntatis. Res enim creata non agit nisi ut à Deo mouetur, & ab eo in sua actione pendet: rursus non agit nisi ut Dei instrumentum, ergo voluntas humana ut à Deo mota, non potest non moueri, ac proinde non potest non agere. Quidam arbitrantur Deum cum rebus creatis operari, quia prius saltem natura, origine, & causa eas præueniat, excitet, & moueat, ita ut prius in ipsis motum quædam & impulsus imprimat, & deinde ipsæ mota & impulsæ agant. Et nihilominus libera, inquirunt, voluntas relinquatur, quia motus ille Dei & impulsus excipitur in ipsa pro ratione & modo ipsiusmet voluntatis. Et quia voluntas est libera, motum illum sibi diuinitus impressum excipit libere. Alii contra opinantur Deum operantem cum causis secundis nullum ante earum actionem motum, & impulsus imprimere, sed simul cum ipsis conuenire ad effectum producendum: ita ut Deus & causa secunda simul, & proxime effectum præstent & nec Deus prius quam secunda causa effectum attingat, nec hæc prius quam Deus. Et hoc modo asserunt isti Deum cum humana voluntate liberè consentiente operari, ita ut Deus & voluntas simul consensum efficiant. Animaduertendum est receptissimum esse, Deum ante liberum voluntatis consensum multa in nobis sine nobis efficere, hoc est, absque illo nostro consensu: sic in mente cogitationes bonas immitit, & in voluntate motus quosdam bonos ingerat & excitat. Verum de ijs auxilijs, quibus Deus humanam voluntatem præuenit, in præsentia non agimus, sed de eo auxilio, quo Deus cum voluntate consentiente liberè in bonis operatur, quem generalem Dei concursum siue specialem, scholæ Theologorum appellant. Notandum item est, dubitari non posse quin Deus sit causa prior ceteris perfectione, & dignitate: quia dignior atque præstantior, & duratior, cum Deus sit per se ipsum æternus, & origine, cum ex se & per se ipse existat: & auctoritate, cum summam habeat in omnes res potestatem, imperium & ius: & necessitate, cum sine ipso nulla alia causa quippiam possit efficere: ipse verò per se absque ministerio & opera causarum præstare queat, quod nunc ministerio & opera aliarum causarum facit. His an-
notatis quidam Theologi iuniores docent voluntatis libertatem omnino saluam, & integram esse cum ipsa operatione Dei, quoniam hæc tempore non antecedit voluntatis actionem, sed comitatur eam: ita ut Deus & voluntas simul veluti conspirent, atque conueniant ad vnã & eandem actionem & effectum: voluntas quidem suo nutu & arbitratu, Deus verò cum illa operans. Ob-
ijciens, Voluntas non agit nisi ut mouetur, & pendet à Deo in agendo, item non agit, nisi ut Dei instrumentum, hoc est, ut causa mota à Deo, igitur à Deo præueniente excipit motum, & principium motionis. Respondent iidem, agit ut mota, & ut pendens à Deo, agit itidem, ut Dei instrumentum quia agit ut causa secunda. Item quia voluntas nihil boni præstare potest sine Deo cum ipsa operante, cum tamen sine voluntate Deus efficiat sæpe quam plurima, dicitur instrumentum Dei,

quia sine eo nihil boni potest, & cum eo facit quidquid boni præstat. At quia nutu suo, & arbitratu agit cum suum munus & officium obit, dicitur liberum instrumentum. Sed quoniam tota hæc quæstio pendet ex multis alijs, ideo alio in loco commodius tractabitur.

Cap. XXI.

Quanam ratione voluntas sit suarum actionum causa.

PRIMO queritur, An creata voluntas sit suarum actionum causa efficiens. Respondeo, negari non posse quin voluntas sit suarum actionum efficiens causa: alioqui enim ut Damascenus lib. 2. Ortho. fidei. ca. 26. & ca. 27. & ceteri Patres concludunt euidenter, nec laus, nec vituperatio in voluntatis actionibus esset, nec præmium vllius benefactis daretur, nec malefactis supplicium constitueretur. Nam voluntas libera non esset, si suos actus ipsa non gigneret, sed tantum aliunde factos exciperet in se. Amare igitur, aut velle, non est solum, voluntatem actum amandi aut volendi recipere, & habere, sed etiam gignere & elicere. Itaque cum quippiam volumus, & actum volendi producimus, & productum in nobis excipimus, & habemus, & voluntas eo actu à se genito, & in se recepto ad propositum bonum sua se sponte conuertit. An verò potius in agendo, quam in patiendō ac recipiendō hoc quod est velle, consistat, quæstionis est dubia inter aliquos. Mihi tamen magis arridet eorum sententia, qui putant in agendō consistere: ita ut velle, sit potius volendi actum elicere ac gignere, quam genitum ac productum excipere & habere. Nec item voluntas cum quippiam vult, ad materiam externam, extra se suum actum transmittit, ut ignis cum lignum exurit, suam in lignum actionem transfundit. Dices, Idem actu & potestate simul esse non potest; at si voluntas volendō agit, necesse est ut actu sit quatenus agit: quod si itidem volendō patitur, ergo simul etiam est potestate. Deinde ab vno eodemque principio, multa & diuersa proficisci nequeunt, quia igitur ratione ab vna voluntate tam varijs actus oriuntur? Postremo, si causa nunc quippiam efficiat quod ante non faciebat, necesse est, ut aliqua motio antecedat: ut in singulis causis agentibus cernimus: ergo non potest voluntas aliquid nunc velle, quod antea nolebat, nisi notio præcedat, qua ipsa voluntas extrinsecus mutetur. Verum ad hæc omnia, & singula respondeo, aut nihil omnino concludere; aut tantummodò locum habere in his, quæ necessitate naturæ quippiam efficiunt, & natura ac corpore constant, & per motum agunt. In ijs enim quæ voluntariè & liberè fiunt, voluntas & valet ad volendum, & ad suum proprium actum excipiendum: nam suum actum, quem gignit, excipit. In ipsis etiam naturalibus rebus aqua extrinsecus calefacta, se ad pristinum frigus, & suæ conditionis & naturæ statum reducit: quando enim aqua est, formam suam seruat & retinet, qua veluti principio suas vires amissas recuperat, ac ita per suam formam actu aqua est, & potestate frigida: & ideo quatenus actu aqua, agit, ac se sepaulatim ad primum suæ naturæ statum

Galbr. 2. d.
37. quæst.
1. Mai. d.
1. q. 6. Bu-
ri. lib. 3. E-
16. q. 2.

refert ac reuocat; & ex eo quod est potestate frigida, fit actu frigida. Angelus se loco mouet, anima item ratione prædita, & corporis vinculo & nexu soluta, ex vno se in alium locum confert. Sic voluntas, actu est voluntas, & quatenus actus talis, agere ac velle potest, & eadem simul potest in se suum actum excipere, quia eo ipso quod voluntas est, & valet ad gignendum, & ad excipiendum suum actum; quia velle, vt Paulò ante iam dixi, est volendi actum elicere, & excipere: ergo voluntas & agit, & patitur: præsertim cum sæpe voluntas ex appetitione vnus, ad expectandum alterum moueatur, & ex sine sibi proposito sese trãferat ad ea, quæ nos ducunt in finem. Item in causa naturali siue corporea, siue spiritali non contingit, vt nunc quippiam efficiat, vel agat, quod antea nõ faciebat, vel agebat, quin sit prius aliquid mutatum, aut impedimentum submotum: quoniam positus omnibus necessariò ad agendum requisitis, causa naturalis agit necessariò. At in causa quæ sua sponte, & voluntate agit, quamuis sint posita omnia, quæ illa causa ad agendum requirit ac postulat, potest suo nutu & arbitratu agere & non agere, & potest hoc aut illud efficere, & potest sic vel aliter operari. In hoc enim voluntas & actio libera naturali causa & actione distinguitur.

Gab. Mai. Burid. locis citatis.

S. Aug. lib. 10. de Tri. ca. 1. & 2.

Secundò quæritur, An creata voluntas sit tota causa efficiens suarum actionum. Non quærimus modò, an citra Dei auxilium, eiusmodi voluntas possit suos actus efficere, de hoc enim statim dicemus; sed an præter illud commune Dei auxilium, aliqua alia causa creata, cum voluntate conspiret ad actum volendi gignendum. **Constat** inter omnes, cogitatione bonam vel malam, simul cum voluntate cõiungi ad rem eam appetendam vel respuendam: nec enim voluntas potest incognitum velle, vt docet Aug. sicut enim appetitus animalis sequitur sensum, nec potest ad aliquid moueri quin sit sensu perceptum: sic appetitus hominis intelligentia & ratione ducitur, & ad quodcumque se conferat, id necesse est sit ratione conceptum: vtrum verò notitia tanquam causa efficiens cum voluntate conspiret ad volendi actum producendum, dissensio est inter auctores: de qua quæstione nos suo loco iam diximus. **Opponat** aliquis, sæpe nos ardentius amare rem, quam rem illius tamen cognoscimus & cogitamus: ergo poterit cogitatio ita remitti, vt prius ex toto finiat ac desinat, quam actus voluntatis. **Respondeo** nihil inde effici, quia quadiu voluntas quippiam vult, necesse est, vt de eo cogitatio duret ac maneat, & statim, vt rei obiecta cognitio perit, voluntatis actus euanescit. Nec inde fit, vt quò quippiam feruetius amamus, magis illud cognoscamus: potest enim voluntas rem minus cognitam magis amare, quia vult, sed nequit rem penitus ignotam diligere: potest quis pauciora de re quapiam cogitans plus amare, quam alter plura cognoscens de eadè re obiecta: quia in illo pauciora quæ cogitat, iucundiora vel vtiliora apparèt.

Secundò quis obijciat aliquando voluntatem præcipere vt intellectus exquirat id, quod nescit, & vt inquirat id, cuius est animus penitus oblitus: multa itidem scire cupimus, quæ nescimus. Ad hæc respondeo: sicut cum reminiscimur, ex

vno quod est nobis notum, in cognitionem eius, cuius sumus oblitus, deuenimus: sic voluntas, cum quippiam scire studet, mouet rationem, vt ex aliqua re nota, aliam perquirat. Sic cum vocè audis, qua quid significatur, ignoras: vocè ipsam cognoscis quam aure percipis, & rei aliquid esse signum intelligis: sed quia, cuius sit signum nescis, id scire desideras, sic viru bonò, cuius faciem nunquã vidimus, amamus, quia virtutes eius audiuius; & nos ad aliquid amandum, laudantium & predicantium accendit auctoritas. sæpe ex auditis vel lectis reb. studia discernentiũ excitantur. **Postremò** aliquis dicat, fieri posse vt Deus actum voluntatis cõseruet sine vllò actu rationis, cū sint actus à se iniuncte numero & re distincti. **Respondeo**: sicut voluntatis actus absq; actu intellectus naturaliter gigni non potest, ita nec naturaliter cõseruari. Vtrum verò potestate diuina aliter fieri queat, dubiu est. Nam quidam Theologi id fieri posse contendunt; alij verò negant. Quicquid sit, certè si Deus cõseruaret, per eum actum voluntas nihil veller, quia nihil sibi haberet obiectum: sicut si Deus sine re visa cõseruaret in oculo visionem quatenus qualitas quædã est, nihil per eã oculos videret. **Dices**, quid ni poterit Deus voluntati bonu ostendere & obijcere, & cum ea simul cõspirare ad illud volendum, absq; hoc quod ratio huiusmodi bonum cognoscat & offerat voluntati? **Respondemus**, nos de eo loqui, quod per naturam fieri potest, per quam bonum obijci, & offerri voluntati non potest nisi ratione perspectum; & negamus etiã simpliciter aliqua potestate fieri posse, vt voluntas velit aliquid, nisi id ratio cognouerit: quoniam voluntatis obiectum est bonum, quod ratio perspicit.

Tertiò quæritur, An vnico temporis momento possit voluntas suu actum elicere. **Respondeo**: quauis olim inter Philosophos dubiatu fuerit an res aliqua fieri queat vno temporis puncto; id tamen negari nulla ratione potest: nã multa sunt vnico temporis momento, vt lumẽ in aere, visio in oculo, & alia similia. Aristoteles quoq; visio, inquit, quouis in tempore perfecta est: nihil. n. ipse deest, quod postea factum, speciei ipsius perficiat: quasi dicat, Tota fit simul, & nõ per partes cum tempore aut motu. Quare ibidem docet, delectationem totam simul fieri posse, & non per partes. Ex quo fit, vt vno temporis puncto mereri, aut peccare possit voluntas; vt si de bono quod honestum est, gaudeat, vel id amet & appetat, aut de eo quod perperam egit, doleat, aut quæ turpia sunt, odio prosequatur; vel contra, si in eo quod turpe est, tanquam vtili & iucundo oblectetur, aut id concupiscat & diligat.

Quartò quæritur, An volutatis actus esse queat tantummodò ad vnum temporis punctum. **Respondeo**, dissensionem esse inter Philosophos, an res aliqua possit subsistere ad vnicum tantum temporis momentum. **Ego magis eorum sententiã probo**, qui id affirmant: sicut etiã existit ipsum temporis punctum. Et tunc res illa inciperet per primu esse, & desineret per vltimum esse: ita vt veru esset dicere, nunc res est, & ante hoc proximè non fuit, & nunc est, proximè verò post hoc non erit, quare non sequitur, vt res illa eodẽ puncto temporis sit, & non sit. **Dices**, cum est, desinit, ergo cū est, nõ subsistit. **Respondeo**, rem desinere, non fo-

lũm cum

Mai. loca sup. cit. Al. mai. q. de libertate voluntatis, ubi citat Scotu Gregorium, O. chonum. Arist. 1. 10. Ethic. 2. 4.

Med. 12. q. 10. art. 4.

lūm cum per motum progreditur, ita ut amplius non sit, sed etiam quæ cum nunc sit, proximè post hoc non erit: sicut res dicitur nunc incipere quia nunc est, & proximè ante nō fuit. Nam sic etiam desinunt, & incipiunt ipsæ tēporis momenta. At inquit, si res potest ad solum tēporis momentum existere, sequitur ut eam Deus reparare queat in proximo tēporis momento, quod est absurdum; cum duo tēporis puncta sibi proxima esse queant. Respondeo, ex hypothēsi, si res tantummodo ad vnum tēporis punctū existat, nequit reparari in proximo tēporis momento; sicut vnum tēporis punctum existit ad vnum momentum, & tamen non sequitur proximè post ipsum aliud tēporis punctum, sed tempus ita etiam, ex hypothēsi, si Deus vnum Angelum creauerit subito tēporis momento, nō poterit alius Angelus creari in puncto tēporis proximè post primum sequenti, sed creabitur in alio momento distanti & remoto à primo. Nihilominus tamen quemcumque actum bonū volūtatē, quatenus qualitas quædam est, potest Deus simpliciter quocumque tēporis puncto reparare, sicut potest Angelum in nihilum redactum, iterum creare quocumque momento: quia fieri potest ut reparetur in momento, quod sit totius aliquid tēporis finis & terminus. Oppones, id quod durat, necesse est, ut ad tēpus quamvis breue & exiguum, stet & maneat: id enim durat, quod cum motu, & in tempore subsistit. Ergo nihil potest ad punctū tēporis existere. Respondeo, nominis esse quæstionē, non rei, An quod vnum tēporis momentum subsistit, durare, stare, manere, & conservari dicatur: eo quod hæc id significare videantur, quod ad aliquam tēporis moram est; ita ut quamvis res quæ durat, maneat, stet, & conservatur, per se successione careat, quia tota simul, non per partes est, nihilominus tamen subsistat ad tempus; quod quia cum motu est, non totum simul, sed per partium successione existit: verum quicquid sit de hoc, nemo sane negaverit, quin aliquid ad punctum tēporis subsistat, siue durare, siue non durare dicatur.

Quintò quæritur, An vno tēporis puncto productus voluntatis actus, ad tēpus postea cōtinuari possit, ut si quis quippiam amet, vel odio habeat. Respondeo, non esse dubitandum quin hoc fieri queat: & ideo potest quis ad tempus amando mereri, vel odio aliquid habēdo peccare. **Obijcies,** id si detur, inde fieri, hominē infinitum posse mereri præmiū, aut pœnā. Ut si fingamus ad breuem tēporis morā, ad quadratē videlicet horæ, in bono, vel malo voluntatis actū persistere, cum in quavis tēporis parte sint infinita momenta: sit, ut si in quovis tēporis puncto homo mereretur, ad illius tēporis finem & exitum infinitè mereatur. Sed negamus, aliquid inde concludi. Nam si ponamus semel in primo horæ puncto certum aliquid per actum voluntatis hominē meruisse, fieri nequit ut tantundem mereatur in puncto horæ proximo; sed solum in tempore proximè sequenti: quia post primū punctū horæ non sequitur proximè aliud punctum, sed tempus; & ideo in tēpore erit secundū hominis meritū, quod potest esse minus, vel maius, vel æquale primo. Sed quantumque sit etiam exiguum (nec. n. est meritum minimum; quo aliud minus esse nequeat) potest in-

finiendū diuidi; ac ita meritum hominis in toto illo tempore tale est, ut prius minor pars illius, subsisterit, & prior minor & minor: ac proinde sequitur, ut ad finem totius tēporis non sit infinitū meritum volūtatē, quamvis toto eo tempore interruptum nō fuerit. Quoniā etiam si voluntas in primo horæ puncto certum quid meruerit, & meritū continuaverit, postea ad quadratē horæ, in primo tamē puncto meruit, in proximo verò mereri tantundem non potest, sed in tempore proximè sequenti; quia proximè nō punctum, sed tempus consequitur; & in eo tempore voluntas aut meretur tantundem, quantum meruit in primo puncto, vel minus, vel maius præmiū: sicut etiā in naturalibus, si accretio vel diminutio formæ, vel qualitatis cōtinuo fiat per partes minores, & maiores, sit cum motu & tempore, sicut etiam incipit ac desinit, si verò interruptio fiat, fieri poterit per minimas partes, quæ esse possint, siue per partes æquales, siue maiores.

Sextò quæritur, An Deus cum voluntate creata cōspiret ad bonos eius actus tanquam causa proxima, an potius tanquam remota, quamvis alioqui principalis: & generatim quæri potest an Deus omnium effectū, qui à causis creatis proficiscitur, proxima causa sit; **Ratio quæstionis est,** quia videtur esse remota causa, nō proxima; siquidem Ecclesiast. 15. dicitur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui.* Adiecit mandata, & præcepta sua. *Si volueris mandata servare: Apposui tibi aquā & ignē: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors: bonū & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.* B. quoque Aug. sic dicit, inquit, *res quas cōdidit, administrat, ut eas agere proprios motus sinat.* Ansel. item; *Deus facit omnes actiones, & omnes motus; quia ipse facit res, à quibus, ex quibus, & in quibus sunt: & nulla res habet ullam potestatem volendi, aut faciendi, nisi ipse dante.* Idē rursus: *Non Deus qui prædestinat, facit voluntatem cogēdo aut resistēdo voluntati, sed in suo esse dimittendo.* **Respondeo,** Deū esse causam omnino proximam omnium effectuum, qui à creata voluntate, vel natura sunt. Et in hac parte meritò quidē ab omnibus Theologis refellitur Durāti sententia in 2. sent. vbi, ne fateri cogereetur, peccata in Deum, ut auctore refelli, dicere maluit, Deum eorum operum etiam bonorum, quæ à creata voluntate sunt, non esse proximam causam; sed solum dare volūtatē naturam, vim & potestatem agendi, & eam pariter conservare: & voluntatem ipsam per vim suam proximè datam, & conservatam à Deo suos actus, siue rectos, siue praeos elicere, & gignere. De malis actibus suo loco dicemus, de bonis in præsentia.

Quod ut clarius intelligatur, animadvertendū est, causam dici proximā multis modis. Primò cōparatione effectus: talis est quæ producit effectū, & nihil aliud eo effectū prius, vnde cū ignis alterum ignē procreat, non est hoc modo causa proxima: nam prius quam lignū sibi subiectum in ignem cōvertat, illud exurit ac siccat. Altero modo dicitur causa proxima ratione ipsius causæ, quæ ita gignit effectū, ut inter ipsam, & effectum nulla alia causa sit interiecta, quam faciat, & ex qua tota & sola generetur & existat effectus: & hoc modo auus non est causa proxima nepotis; sed remota, auus. n. gignit patrē, & pater sine auo filiū

S. Aug. li. 7. de civit. Dei ca. 20. Anselm. in lib. de concor. præc. Dei cum lib. ar. pro. pō. finem. Ansel. de concor. præc. destim. Dei cum li. ar. cap. 1. Dur. in 2. dist. 1. q. 5.

procreat. Tertio modo dicitur causa proxima, quæ loco & situ corporis interiecti, ab effectu nõ distat: & hoc modo rex cū per suos magistratus, & administratos Rempublicam gubernat, non est causa proxima gubernationis, nec talis est, cum dominus opera serui vel famuli quippiã efficit; nec artifex, qui instrumētis adhibitis aliquid facit; nec tu cū brachio & manu baculum moues, & aquã baculo; nec sol, qui lumine, & suo ad nos accessu, & recessu multa in terra gignit & procreat. Quarto modo dicitur causa proxima, quæ efficit aliqua sua vi & potestate, nõ aliena; & talis non est seruus cum ex pecunia, & iussu Domini eleemosynã indigenti porrigit, nec tales sunt Regum, & Principum administrati, qui regia potestate Rempublicam administrant.

His positis Deus siue cum creata voluntate ad actus liberos, siue cum natura ad necessarios effectus cõspicit, modis omnibus est causa proxima omnium effectuum, qui sunt. Nam in primis vt aliquid faciat, non necessariõ quicquam aliud efficit, quod sit prius illo effectu quem facit; neq; .n. indiget, sicut ars & natura, re aliqua, quam operi præmittat. Secundo, inter ipsum & effectum quẽ præstat, non est interiecta creata aliqua causa, quæ sola sine Deo faciat per vim suam & facultatem datam, & conseruatam ab ipso. Nam vt statim subiiciam, non solùm natura & facultas a gendi est à Deo, sed etiam omnis motio & omnis actio; eo quod motio, & actio aliquid re ipsa est, at sine Deo nihil existit aut est. Item si motio & actio sine Deo esset, Deus ipse omnipotens non esset, nam à creata causa aliquid existeret, quod à Deo non fieret. Tertio Deus est omnium effectuum causa proxima, ita vt nulla alia causa inter ipsum, & effectum subsistat cui soli proximè adsit Deus, & ab effectu, loco, & situ corporis interiecti distet, nihil enim est, à quo Deus loco distet: est enim vbique, & in omnibus per se ipse præsens. Et cum motio, & actio cuiuscunque causæ creatæ sit reuera aliquid, vt dixi: necesse est vt ipsi motioni & actioni proximè & per se sit Deus ipse præsens.

Ex his etiam peripicitur, Deum esse omnium, quæ sunt, proximam causam vi & potestate, quoniam natura & vi sua non aliena virtute agit: alioqui enim nec esset prima omnium causa, nec infinitæ virtutis, nec omnipotens. Per se ipse agit, & non aliunde motus ac pendens, quoniam ex se, & per se ipse subsistit. Et cū in Scriptura dicitur, *Eccles. 15.* hominem esse relictũ in manu consilij sui; id propterea dicitur, quia data est homini rationis & intelligentiæ vis, qua agenda, & fugienda perspicere queat; & voluntas qua sponte sua possit eligere & sequi quod malit: sed sine Deo operante cum homine, nec ratio perspicit, nec voluntas eligit. Neq; enim homini datæ sunt istæ facultates, vt per ipsas sine Deo quippiã agat vel faciat, sed vt cum eo agat & efficiat. Et hoc est quod Augustinus, & Ansel. docere voluerunt, facultates ac vires agendi esse creatas à Deo, quib; res suas functiones & opera exequantur & præstant, sed non sine Deo. Dices, Deum ministerio & opera rerum creaturarum facere quæ in mundo fiunt, ergo non est causa proxima eorum effectuum: & S. Tho. 1. p. q. 107. a. 6. docet, Deum gubernare quædam medijs

alijs causis. Respondeo, solùm argumento confici, Deum nõ solùm per se præstare quæ fiunt, sed sua sponte & voluntate vt rerum creaturarum naturis, viribus & facultatibus ad faciendum quod per se ipse, si veller, facere posset. Dedit quidem rebus ipsis vires, quibus, dum manent, & conseruantur à Deo, possunt; sed nõ quibus faciant sine eo cum ipsis agere. Dati sunt homini oculi, & vis siue facultas, qua cernere queat, & tamen nõ cernit in tenebris sine lumine: datum est animantibus quod possint viuere, & tamen sine alimentis non viuunt. Aliud igitur est te habere quo possis, aliud te habere quo facias; multis datur primum, secundum non item: vt tradit Aug. in lib. de corr. cõ. gra. ca. 11. cõ. 12. in operibus pietatis, gratiæ, & salutis, sed idem iuris est in operibus ciuilibus.

Septimò quaeritur, An Deus agens cum causis creatis, dici possit tota causa effectus, an nõ. Gab. Ocham, Gregorius, & alij ingenue fatentur, Deum esse causam partialem, vt ipsi vocant, & nõ totam: hoc est, quidẽ perfectam causam, & quæ totum effectum, non partem producat; sed non esse totam causam effectus, quia nõ sine causa creata, sed vna cum ea producit effectũ. Alijs tamen hæc sententia nõ placeat, qui sentiunt & Deũ esse totã causam, & ipsam pariter causam secundã esse totã, sed vtramq; causam esse totã sui generis & ordinis. Sciendũ est, causam posse dici totã multis modis. Primo, cõparatione effectus, & talis est ea, quæ totum effectũ producit, & non partẽ ipsius: v. g. multi ligna portant, & in vnũ locum coaceruant, ex quibus fit lignorum cõgeries: singulorum suam partẽ detulerunt, ac proinde nullus eorum est tota causa. Sic quidam vnam societatem contrahentes, operã, industriam, artem, & pecuniã in cõmune conserunt, suam quisq; partem. Secundo modo dicitur causa aliqua totã, nõ quidem cõparatione effectus; sed ipsius causæ, quia est totũ præstat effectũ, non tamen nisi cū alia causa coniuncta, quarum neutra per se satis esset: vt cū duo simul nauem trahunt, è terra simul idem pondus attollunt, vel simul trabem deserunt. Tertio modo dicitur tota causa, quæ sine alia eiusdẽ generis gignit effectũ, quamuis nõ sine cã alteri; generis. Sic interdum quatuor genera causarum ad eundẽ effectum cõcunt, materia, forma, efficiens, & finis. Quarto modo causa dicitur totã, quæ sine alia eiusdẽ ordinis parit effectum, quamuis non sine alia alterius ordinis causa. Talis est secundũ Arist. equus, qui vna cum sole gignit equum. Gab. itaq; & alij cum ipso Arist. docet, Deum causam totam non esse eorum, quæ per naturam, vel per voluntatem creatam efficiuntur, quia non Deus solus per se, sed per naturam & voluntatem facit: totã .n. causam appellant, eam quæ sola per se effectum progignit: quare nec Deus, nec humana voluntas, tota est humanarũ actionum causa, eo quod nec Deus eas per se, nec sine Deo humana voluntas producat. Ceteri verò dicunt Deũ & simul ipsam humanam voluntatem totã esse causam, quia etiam si Deus nõ sine homine, & homo nõ sine Deo effectum faciat, homo tamen quamcunq; aliam eiusdẽ generis, & ordinis causam excludit, & Deus vnã cum eo sine alia tamen eiusdẽ generis, & ordinis causã conspirat; & ideo vterq; est sui generis, & ordinis tota causa

Bonau.

Gabr. 2. d.
1. q. 2. ar. 1.
notab. 2. et
d. 37. q. 1.
a. 1. ad arg.
De seruis
via. cõ.
quinta
via. Greg.
1. d. 45. q. 1.
ar. 1. concl.
5.

Bonaui. in 1. sent.
dist. 38. a. 1.
q. 2.

Bonaui. in 1. sent. de causa futurorum euentuum loquens; futurum, inquit, in triplici differentia est: quoddam, cuius Deus est tota causa: vt sunt illa quæ creantur: Quoddam, cuius creatura aut voluntas est tota causa, vt sunt defectus, & peccata: Quoddam, cuius Deus, & creatura simul sunt causa, vt sunt opera naturalia, & moralia, quia Deus creaturæ cooperatur: sic ille. Quicquid fit, negandum non est, Deum cum natura vel humana voluntate operantem, esse totam causam; nec dicendum est, causam talē esse qualis est is, qui vnā cū alio nauem trahit, vel trabem defert, vel pondus attollit: quia in his, quamuis duo se inuicem iuuent, nec vnus sine altero faciat effectum; neuter tamen alteri efficiendi vim & facultatē præstat, vel alterum mouet ad faciendum, vel alteri causa est vt faciat: vterq; cum altero facit. At Deus naturæ & voluntati ad agendum vel faciendum vim & potestatem præbet, & facit vt ipsa natura vel voluntas agat vel faciat, quæ alioqui nihil faceret per se, quamuis agendi & faciendi vim & facultatem datam & conseruatam haberet. Deus itidem quamuis sine natura & voluntate, opera, & functiones earum non præstet, & per se tamen ipse citra naturam, & voluntatem potest præstare si vellet. Atq; hinc quoq; efficitur, vt quamuis vnus sine altero pondus per se attollere, vel trabem deferre nequeat, tentare tamē & conari per se possit. At voluntas humana, vel quæcunq; alia natura creata nihil sine Deo tentare conariue potest. Deniq; in duobus simul nauem trahentibus, vel trabem aut pondus deferentibus, ordo nō est, quo vnus moueatur ab altero: at inter Deum & voluntatem siue naturam necessarius est ordo: ita vt natura, vel voluntas nihil planē efficiat, nihil possit sine Deo, nec res aliqua creata cogitari si giuē potest, quæ sine Deo quippiam agat vel efficiat, tum quia nihil est creatū quōdā Deo & subsistendi, & mouendi, & agēdi principium, & vim non habeat: tum etiam quia Deus ipse est omnipotens, & ideo sicut nihil est verū, quod eius sciētia latere possit; sic nulla est res, nulla actio, nulla motio, quæ eius potestatem effugiat. vnde Augustinus præclare: *Illum Deum colimus*, inquit, qui naturis à se creatis & subsistendi, & mouendi initia, progressus, finesq; cōstituit. Obijcies: si Deus tota est causa eorum quæ fiunt, ergo causæ creatæ, siue naturales, & necessariæ, siue voluntariæ & liberæ nihil agunt. Respondeo, nihil argumento concludi: quia Deus licet sine natura, & voluntate posset opera præstare, non tamen præstat: voluit enim vt ipsæ etiam creatæ causæ per vires sibi vnā cum naturis inditas efficerent, ac proinde non solum Deus per se, sed vnā cum ipsis agit, certo tamen inter Deum & ipsas ordine, vt dixi. Insuper, ergo Deus & causæ creatæ vel vnā, vel duplici actione operantur: quod vtrumq; falsum est. Non vnā, quia nō vnā agēdi facultate: nō duplici, quia vnus tantum est effectus: sicut cum nauis vnā trahitur à multis, vel pondus simul à pluribus deferatur. Respondeo, actionem posse dupliciter accipi, aut ratione effectus, aut ratione principij & potestatis agendi. quod attinet ad effectum, vnā potest dici actio, quia vnum est quod fit, non plura: quod verò ad principium & vim agendi spectat, duæ possunt dici actiones; quia duo sunt

principia agēdi, & à duobus principijs actio manat ac surgit: Cæterum actionem primo modo frequentius solemus accipere.

Octauo queritur, An Deus quando cum natura vel voluntate operatur, ipsam moueat & applicet ad agendum: S. Thomas apertè sic ait: *Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conseruat eas, & applicat ad agendum, & est finis omnium actionum.* Ibidem etiam: *Deus, inquit, non solum mouet & applicat formas rerum, & virtutes earum ad agendum, vt artifices, sed etiam dat & conseruat.* Quibusdam difficilis admodum videtur hæc S. Thomæ sententia, videlicet quod Deus moueat, & applicet ad faciendum causas à se creatas. Nam cum ignis, inquit, materiam sibi obiectam exurit, immotus comburit; quod si ad exurēdum moueretur, & applicaretur à Deo, nō nisi in se mutatus exureret. at re ipsa nihil excipit in se, cum lignum exurit. Deinde si Deus ignem ad vrendum, & aquam moueret ad refrigerandum, cum ille vrit, & hæc refrigerat, Deus ipse non esset causa proxima, eo quod non ageret nisi mouendo ignem ad vrendum, & aquam ad refrigerandum: prius enim Deus in ignem, vel aquam motum imprimeret, quam vnā cum igne vreret, & cum aqua refrigeraret: ac proinde causarum creatarum effectus non sic à Deo prouenerent, quin alij effectus anteirent. Accedit quod ignis ad vrendum, nullo alio motu & applicatione indiget, nisi Deo vnā cum ipso ad vrendum agente: nam in se ignis vrendi vim habet, dum ea manet, pendet, & conseruatur à Deo: ergo si ei ligna aptè disposita subijcias, sine alio motu vreret; alioqui enim si motu indiget, satis virium à Deo non habuit ad vrendum, siquidem motu sibi impresso reditur efficacior. Id quoque probant testimonio Theologorū; è quibus Gabriel ait: *causa secunda non ita mouetur à prima, quasi prima aliquid de nouo causet, vel influat in voluntate, quo voluntas velit, sed quia producit voluntatem liberam, ponens actum suum in sua potestate.* Et alibi docet, inter Deum agentem cum causa secunda, non esse alium ordinem, nisi perfectionis, illimitationis, & necessitatis; eo quod Deus, inquit, sit causa perfectior, & illimitator, & sine quo nullo modo effectus à causa secunda fieri possit. Item Gregorius Ariminensis: *Prima causa, & causa secunda sine ordine in agendo conueniant, hoc sensu, quod vnā non agit mediante alia, nec tamen à causa; quia secundum ordinē Diuine prouidentie conueniunt, quæ ab æterno statuit, vt approximatis rebus, quibus inditurus erat causales virtutes alijs quas facturus erat, horum effectuum susceptiuas, ipse ad coagendū concurreret.* Scotus ait, causam secundā agere in virtute alterius, non est recipere tunc aliquid ab illo altero: sed tantum habere ordinē inferiorem ad illud alterum agens in suo ordine simul. Et paulo post: *Ex hoc patet quod causæ primæ in causam secundā propriè dicantur, quando simul agunt, non est influentia noua, quæ sit creatio alicuius inherētis causæ secundæ, sed influentia ibi est determinatus ordo istarum causarū in agendo effectū cōmunē.* Hæc ille. Sic etiā Dionys. Cist. 2. d. 25. *Cæterum mihi videtur verissima S. Tho. sententia; eam enim planē videtur August. tradere lib. 3. de Trin. c. 3. 4. 5. & 6. nam c. 4. ait: Nihil fit visibiliter, & sensibiliter, quod non de interiori, inuisibili atque intelligibili aula summi Imperatoris aut inbeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiam priorum atque pænarum, gratiarum & retributionum in ista totius creaturæ*

S. Tho. 2. p.
q. 105. ar. 3.
ad 3.

Gabr. 2. d.
3. q. 1. ar. 1.
§. Ad secundum in eadem via.

Idem 2. d.
2. q. 1. ar. 3.
dub. 5. ad 2
Greg. 1. d.
45. q. 1. ar. 1.
post. conclusionem.

Seco in 4. d.
2. q. 1. ad
vltimum.

Geneft.

amplissima quadam, immensa; republica. Et paulo post: cum hæc omnia Deus operetur, mouens prius inuisibilia ministrorum, sine animis hominum, sine cunctorum spirituum sibi subditas seruitur. Et cap. 5. Quis ea facit que in terra gignuntur, nisi qui dixit, vt hæc terra produceret, & in eodem verbo suo, quo creauit, regit, atque agit. sic ille. Deinde inter primam causam agentem, & secundam est ordo, quo vna necessario pendet ab altera: ergo secunda non agit, nisi à prima ad agendum mota, & applicata. Aduerendum, inquit Almainus, tract. 1. Moral. cap. 1. est, quod causa prima non solum causa effectus producti à causa secunda, sed etiam est causa, vt causa secunda producat talem effectum. v. g. cum voluntas agit volitionem, non solum Deus est causa volitionis, seu etiam est causa, quare voluntas illam producat volitionem, hæc ille. Ideo enim dici videtur causa secunda, quia mouetur à prima; alioqui enim solum esset causa cum prima, sicut cum simul duo trabem portant, vbi quia vnus ad portandum non mouetur, & applicatur ab altero, dici non potest causa secunda alteri comparata, sed est simul cum altero causa. At verò Deus non sic agit cum causa secunda. verbi gratia, Deus & ignis ligam exurunt, non præcisè tanquam duo nauem trahentes. quod ex multis perspici potest. Primo, cum duo simul nauim trahunt, vnus non facit vt alter trahat, sed simul cum altero trahit, & ideo ad trahendum non mouet, & applicat alterum: sed Deus non solum cum igne vrit, sed etiam facit, vt ignis vrat: quia sicut ignis non subsistit, nisi Deo volente & faciente vt subsistat; sic non vrit, non mouet, non efficit, nisi Deus velit & faciat, vt vrat, moueat, efficiat. Secundo cum duo simul nauem trahunt, vno deficiente, alter non potest trahere, nisi in eo virtus duplicetur, ita vt suppleatur efficacitas alterius. Ceterum cum Deus & ignis vrunt, etiam si ignis in totum deficeret, non egeret ad vrendum aliqua virtute supplete efficacitatem ignis, tanquam cause ad vrendum simpliciter necessaria; quia nulla causa deesset ad id penitus necessaria; sed solum ea, quam Deus cum rerum naturas instituit, & eorum ordine seruato operatur, voluit, vt secum ad vrendum conueniret, qui est ignis. Tertio, vt rectè cum Petro Aliacensi Gabriel ait, plus facit Deus producendo cum causa secunda aliquem effectum, quam si eundem per se ipse sine causa secunda præstaret; quia cum facit cum causa secunda, ipse non solum producit effectum, sed etiam facit vt causa secunda cum eo efficiat, quod in duobus nauem trahentibus non contingit. Cum ignis vrit, aqua refrigerat, non nisi volente Deo, & decernente vt ignis vrat, & aqua refrigeret, ille vrit, & hæc refrigerat: alioqui enim ignis vreret, & aqua refrigeraret solum id sciente & permittente Deo, non autem volente, quod certe dici non potest. Obijcies, ignis cum vrit, in se nihil excipit. immotus enim vrit, ergo Deus eum ad vrendum minimè mouet, & applicat; eo enim ipso vim aliquam; & virtutem imprimeret. Respondeo, in hoc causas secundas ab instrumentis artificum distingui, quòd instrumenta artifex mouet, & in eis nullam vim, & virtutem aliam nisi motionem imprimit, & idcirco instrumenta immota nihil efficiunt: ac cause secundæ, cum sunt institutæ, vires & facultates na-

turæ suæ accommodatas acceperunt, quibus possent, non quibus facerent sine Deo, & ita cum faciunt, non faciunt nisi Deo volente, & decernente vt faciant. Cum creatus est ignis, datum est illi quo posset vrere: deinde cum vrit vult, & facit Deus vt vrat: nullam virtutem denuò recipit, quæ posset, nihilominus non vrit nisi Deo ante volente vt vrat, & motum excipit, quo vrat, & præcedit Dei voluntas, vt vrat: quare cum vrit, hoc habet, quoniam Deus vult, & volendo facit vt ignis vrat. Ignis igitur immotus vrit, quia nullam vim denuò aut virtutem excipit qua posset; sed nihilominus vrit, & hoc ipsum quod vrit, & vrendo efficit, habet, quia Deus vult vt vrat, & faciat; sed nunquid quando ignis vrit, mouet eum Deus ad vrendum? Mouet quidem non quia vim, virtutem, formam vllam denuò imprimit; sed motionem, qua Deus mouet, & ignis mouetur; neque enim fieri potest vt Deus ignem moueat ad agendum, & ignis non mouetur. Quid est, dices, ignem ad vrendum mouere? Respondeo nihil aliud esse nisi Deum vt igne ad vrendum, nam Deus sine igne vrere potest: at ignem adhibet ad vrendum; sed quid est Deum igne vrit, vel ignem adhibere ad vrendum? Respondeo Deum igne vrit ad vrendum, est ignem mouere ad vrendum, quia vult vt vrat, & volendo motionem in igne imprimit, qua vna cum Deo vrit ignis, motus ab ipso Deo ad vrendum. Causa igitur secundæ à Deo ipso mouetur & applicatur ad suas functiones, & opera: quoniam Deus in ipsis motionem imprimit, & ideo mouendo facit, vt causa secunda faciat; quoniam vult, decernit, ac mouet vt faciat. Et hoc est quod dixit S. Thomas, mouet & applicat causas secundas ad agendum. Dices; Quid est hoc quod dicitur: Deus facit, vt ignis faciat? Respondeo; nihil aliud, nisi Deum velle vt ignis vrat ea vi, & facultate quæ initio accepit: sic etiam Deus vult vt tu hoc, aut illud velis, vult vt sic, & non aliter loquaris: vult vt hoc loco, & tempore disputes. vnde cum Deus naturas instituit, vires agendi, vel faciendi tribuit, & ideo natura quæque cum facultate sibi à Deo data, & conseruata potest, sed nunquam ager, aut faciet, nisi Deus velit vt agat, aut efficiat. cum igitur Deus facit vt natura faciat, nõ nouam tribuit facultatem & vim qua posset, nec formam vllam qua in se natura mutetur; sed vult vt faciat. Deum esse causam alicuius, ait Almainus, non est, nisi Deum velle, vt illud sit, vel fiat. Hoc autem fit, quia cum ignis lignum vrit, Deus non solum cum igne facit calorem, quo lignum exurit; sed etiam facit ipsam actionem, qua lignum comburitur ab igne: hoc autem esse non potest, nisi Deus pariter faciat, vt ignis vrat. Nam quemadmodum actio, qua lignum exurit, quia in se ipsa boni aliquid est, nequit esse nisi Deo volente, & faciente vt ipsum lignum vratur, sic etiam actio, qua ignis vrit, cum in se bona sit, non est, nec esse potest, nisi Deo volente, & faciente vt ignis vrat: Nam quicquid boni fit, non nisi Deo volente fit; & quicquid boni aliquis vult aut facit, non vult aut facit nisi Deo volente vt velit aut faciat. Et secus est, quando actio ex parte eius quod patitur, bona est; ex parte verò eius quod facit, peccatum est, vt cum martyr iussu tyranni

pulsatur

Gab. 4. d. 1
q. 1. a. 1. no.
in 3. & Ru
ardus super
ar. 7. de lib.
arbit. con-
tra Lutet-
rum.

Alma. tra.
1. Mora. c. 1.

pulsatur ac ceditur, ex parte martyris bona est pulsatio qua afficitur, & quicquid boni in ea est, Dei munus, beneficium, & opus est; ex parte vero tyranni, vel carnificis martyrem verberantis, mala est, & Deus non vult, nec facit, ut tyrannus perperam agat, & iniurie martyre pulset ac verberet. **Obijcies**, satis esse ad generale auxilium, quo prima causa cum secunda operatur, si prima causa sponte sua cum secunda producat totum id, quod fit, videlicet actionem & effectum in materia susceptum: nec opus est ut causam secundam, ad agendum moueat & applicet. nam in peccatis, quae perperam committuntur, cum voluntate humana Deus etiam operatur id, quod fit, & est, & tamen Deus ipse non facit, aut vult ut quis peccet, nec voluntatem ad peccandum fleat aut mouet. **Respondeo**, quod Deus velit & faciat ut nos bona velimus, & faciamus, & quod non velit, aut faciat ut nos peccemus, differentia non solum prouenit ex parte Dei, cuius potestas nec crescit nec minuitur, ita ut maior minorue sit, sed ex ipsa etiam natura, & conditione eorum quae fiunt. nam bonorum, non malefactorum, Deus est auctor primus: peccata etenim non facit ipse, aut vult, sed permittit longe ante praenoscens. Et id eo quod Deus alioqui omnipotens non velit, aut non faciat peccata, licet cum voluntate peccante operetur id, quod in peccato re ipsa est & fit, propterea est, quia peccatum fieri non potest Deo volente, & faciente ut quis peccet: at bona quae natura facit vel voluntas, fieri nequeunt nisi volente & faciente Deo, ut ipsa voluntas vel natura faciat. Haec enim rerum, quae fiunt, conditio est, ut aliae sint quas volumus, & facimus, praecognoscente quidem, & permittente Deo, sed non volente & faciente ut faciamus: aliae vero sunt, quas volumus & facimus Deo volente, & faciente ut efficiamus. quemadmodum non est in Deo minor voluntas siue potestas, quam scientia: haec enim & illa aequae est infinita & immensa: & tamen non omnia, quae Deus cognoscit, vult, aut decernit, & facit ut faciamus, nam peccata nouit, & tamen non vult, nec statuit ut faciamus. *In bonis operibus*, inquit Anselmus, lib. de concord. praescien. Dei cum lib. arbitrio prope finem, *Deus facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis vero facit id, quod sunt, sed non quod mala sunt.* Nec ex dictis colligitur, contingentes & fortuitos euentus ex natura rerum tolli. nam in natura sunt multae causae, quae & impediti queunt, & re ipsa impediuntur interdum Deo volente, & faciente, ut haec vel illa causa hanc vel illam impediatur: nec tamen Deus se ipsum impedit, quia id euenit, quod ipse voluit; ut eueniret: Creaturae causae sese aliquando impediunt, Deo nihil est fortuitum, sed naturae, vel voluntati creaturae, quae nec omnia praefiniunt, nec omnia prauidit antequam eueniant, quibus si fortuito aliquid accidit, Deus ipse decernit. **Nec in hac parte contra S. Th. sententiam**, quam verissimam puto, Scotus, Gregor. Gabriel, & Dionys. supra citati aliquid dixerunt, quoniam solum locis ante productis docent, effectum non prius a Deo quam a causa secunda produci: quod aliu sensum habet, ut constat ex dictis. Si dicas, Ignis sua natura vult, voluntas suo arbitratu deligit, ergo non solum habet sua natura ignis quo possit vre-

re, sed etiam habet quo vrat, & voluntas quo velit & eligat. **Respondeo**, ignis, dum eius natura, & vis vrendi manet & conseruatur a Deo, habet eo ipso naturaliter quo possit vrene, non tamen eo ipso habet quo vrat, alioqui semper vreret. nam sicut naturam & vim vrendi non habet nisi Deus det & conseruet, sic nec vrit, nisi Deus velit ut vrat. Pari ratione homo, dum natura eius manet, & conseruatur a Deo, liberum habet arbitrium, si mentis sit compos, quo possit velle & eligere bonum, sed non eo ipso vult & eligit, nisi velit Deus ut velit, & eligat.

Cap. XXII.

De amore actu voluntatis elicitio.

PRIMO queritur, Quidnam sit amor in voluntate. **Respondeo**, esse actum, quo voluntas vult alicui bonum intelligentia vel ratione perceptum, ac iudicatum. est enim primus voluntatis actus quo res bona per rationem oblata voluntati placet, grata & accepta habetur: quae boni approbatio confirmata amor est, & veluti quidam corroboratus in animo voluntatis complexus. Quare odisse nihil aliud est nisi velle alicui malum. Ex quo efficitur, ut Deus cuncta, quae facit, amet, quia amare, est velle alicui bonum: sed Deus nihil condit ac procreat, quin tribuat ipsi bonum, nam faciens res, causa est ut res ipsae sint; & hoc quod est rem esse, est aliquid boni: ideo Deus siue faciens siue conseruans res, amat eas, quoniam fecit ut essent, ac seruat eas, ne in nihilum; ex quo ipso auctore, fluxerunt, penitus relabantur. Solum vero peccatum odit Deus, quia vult, ut peccatum non sit; ipsos vero peccatores partim odio habet, & partim amat: diligit quidem eos, quatenus naturam & reliquas omnes naturae conditiones habent: vult enim ut homines sint, sensu, ratione, voluntate, & arbitrio vigeant, & praesent; odio vero habet eos ut peccatores. non enim homines vel Angelos vult, ut peccatorum sordibus inquinatos.

Secundo queritur, Quotuplex sit Amor in voluntate; **Respondeo**, esse duplicem, nimirum amorem amicitiae, qui dicitur etiam amor beneuolentiae, & amorem concupiscentiae. Amor amicitiae vel beneuolentiae est, quo volumus bonum alicui propter ipsum, hoc est, non quia ex eo utilitas aliqua nobis obuenerit: & hoc amore diligimus Deum & amicos, cum eos charitate complectimur absque villo nostri commodi respectu. **Amor vero concupiscentiae** est, quo volumus bonum alicui non propter ipsummet, sed propter nos, hoc est, quia ex eo aliqua in nos ipsos utilitas manet, ac deriuetur; veluti cum Petrum diligimus propter ipsum quia bonus est, dicitur amor amicitiae vel beneuolentiae: cum vero Petro cupimus bonam valetudinem, dignitatem, honorem, artes, diuitias, est amor concupiscentiae erga valetudinem, artes vel diuitias. quare amor amicitiae per se directo fertur in personam, quae propter se nobis placet, quia bona est: amor vero concupiscentiae per se directo refertur ad ea bona, quae optamus ei, quem beneuolentiae amore prosequimur. **Animaduertendum** est amorem amicitiae in praesentia non ideo

S. Tho. 1. 2.
q. 26. ar. 4.
vult. 3. d.
27. q. 1. ar. 1.

S. Tho. 2. 2.
q. 26. ar. 4.
Gabr. 3. d.
27. q. 1. ar. 1.

dici,

dici, quia referatur ad alterum, qui tãquam amicus nos vicissim amet; sed quia huiusmodi amore alium diligimus propter ipsum. Dicitur itaque amor amicitia, quia amicus amore complectitur alterum, eo quod in se bonus sit, ita ut eum amet propter ipsum: amici enim sese amore prosequuntur ob benevolentiam, non ob propria commoda. Et accipimus modo amicitiam, quae in honestate consistit.

Efficitur ex dictis, ut inimicos & peccatores, cum eos charitate diligimus, amemus amore amicitia, hoc est, benevolentia, quamvis ipsi nos vicissim non ament. Item licet amicitia non sit nisi ad alterum, nos tamen ipsos charitate vel amore amicitia, hoc est, benevolentia diligimus, quia propter nos amamus nos ipsos. Sequitur etiam ut honestatem & virtutes non amore amicitia, sed amore tantum concupiscentia diligamus: honestati enim & virtutibus volumus bonum, id est, cupimus, ut sint propter nos ipsos, quoniam sunt bona commoda & vilia nobis. Si obijcias Aristotelem & Philosophos comuniter docuisse honestatem, & virtutes esse bona, quae propter se expetuntur, ergo amore amicitia diliguntur. Respondeo, eos auctores intelligi in hunc modum: honestas & virtus expetuntur propter se, quia non propter aliud concupitum iucundam vel utile bonum in quod referantur, diliguntur. Nilominus tamen appetuntur propter aliud bonum, quod amore amicitia diligimus, hoc est, propter nos ipsos: seipsum quisque charitate complectitur.

Gabr. 3. d.
27. q. 1. ar.
1. nota. 6.

Tertio quaeritur, Undenam vnus amor sit altero maior, siue sit amor amicitia, siue concupiscentia; Respondeo, Si amor amicitia cum amore concupiscentia conferatur, est maior & melior eo, & natura, causa, & origine prior: quoniam amor concupiscentia ex amore benevolentia manat, ac pendet: & in ipso tanquam sine suo terminatur. Si vero duos amores amicitia inter se comparemus, vnus est maior altero, vel quia intensior actus est, & vehementior; vel quia vni homini maius bonum, quam alteri volumus; vel quia plura bona vni quam alteri cupimus; vel quia vnus amor firmiter est, aut feruentior, aut tenerior altero: aut demum quia amore vnus, & non alterius libenter plura bona facimus, vel mala sustinemus. Ex quo efficitur, ut licet charitate Deum, & hominem propter ipsos diligamus, nimirum quia Deus per ipsum bonus est, & intrinsecus, & natura sua, homo vero beneficio diuinae gratia, & charitatis & actione atque officio virtutis: ipsum tamen Deum magis amamus, quia ei praestantiora, maiora & plura bona volumus, & cupimus. Volumus enim eum esse Deum, omnipotentem, aeternum, immensum, infinitum, & caetera bona habere, quae in eo esse vel ratio naturalis ostendit, vel fides Christiana profitetur. Et eiusdem charitatis studio impulsu inducimur ad hoc, ut plura pro Deo difficilia, & dura patiamur, ita ut si in Deum, vel in hominem amorem deponere cogere, potius amorem in hominem quam in Deum aut negligere, aut etiam exere deberemus. Illud firmius amamus, a cuius amore difficilius auellimur: vnde magis Deum, quam quodcumque aliud procreatum bonum amare debe-

mus: sic etiam sine magis diligimus, quia id, quod ducit ad finem: parentes quam amicos: notos & familiares, quam extraneos & ignotos: id item, quod firmius amamus, anteponimus alteri, quod minus firme diligimus: huius enim facilius quam illius amore deponimus. vnde fit ut vno eodemque actu duo simul amemus, & tamen vnum magis quam alterum diligamus, quoniam vnum firmius, quam alterum amamus, & vni potiora pluraque bona quam alteri exoptamus. Porro surgit amor ex iudicio pulchri aut boni, qui deinde ipsum iudicium confirmat: est amor primus voluntatis motus reliquorum motuum dominator, moderator, ductor & rector: est motus incitabilissimus initio: animi arbitrio facile sumitur; sed non facile deponitur: sensum illabitur; sed ingressus diu & firme animo inhærescit, nec facile discedit etiam si alas habere fingatur.

Cap. XXIII.

De desiderio, actu voluntatis elicito.

PRIMO quaeritur, Quid sit desiderium in voluntate. Respondeo, esse actum voluntatis, quod bonum futurum, & expectatum tanquam nobis conueniens, & commodum volumus: quamvis desiderium cupiditas sit assequendi bonum, si absit, & conseruandi si adest. Et distinguitur desiderium ab amore, quia amor est boni tum praesentis, tum absentis, Desiderium vero solum est boni absentis, vel expectati, vel futuri; non enim ea desideramus quae habemus. Item amor est tum personae tum rei, & duplex nimirum, vel benevolentiae & amicitiae; vel cupiditatis, & concupiscentiae: amore amicitiae diligimus Petrum aut Paulum propter ipsum; amore concupiscentiae res Petri, Pauli amamus. At vero desiderium omne est amor concupiscentiae non benevolentiae: & per se directio est rei; optamus enim diuitias, decus, famam, gloriam, artes, virtutes, dignitatum & honorum gradus, valetudinem, potentiam, imperium nobis vel nostris. Persona vero est, quatenus eam nobis cupimus tanquam bonum nobis conueniens & commodum. Sic enim desideramus praesentiam amici, ut eum videamus, vel cum eo colloquamur, vel ut boni aliquid ex eius aspectu vel sermone capiamus.

S. Tho. 1. 2.
q. 40. ar. 1.

Secundo quaeritur, Quonam pacto spes a desiderio distinguitur in voluntate. Respondeo, commune esse spei cum desiderio, quod sit boni futuri, & absentis. nam teste Apostolo, Quod habetur, non speratur: quod enim videt quis, inquit, quid sperat? Item, sicut desiderium est rei ut nobis conueniens & commodum, sic etiam spes. Vnde charitate Deum diligimus propter ipsum, spe vero cupimus Deum tanquam bonum nobis conueniens. At vero spes a desiderio secernitur, quod spes est boni futuri & absentis cum certa quadam fiducia consequendi, & possidendi, quam fiduciam desiderium non addit. Est igitur spes veluti quaedam cupiditatis & desiderij forma videlicet fiducia assequendi bonum optatum. quomodo vero spes in appetitu sensus a desiderio differat, & qua ratione in voluntate sit virtus, suis locis explicabo.

S. Tho. 1. 2.
q. 40. ar. 1.

Rom. 8.

Tertio quaeritur, An desiderium, & spes sint boni

boni

Dur. 1. d. 1.
q. 2.

boni à nobis se iuncti, an verò tantum boni nobis coniuncti. Durandus censet, spem (& idem proculdubio dicere cogitur de desiderio) non esse simpliciter Dei, sed Dei tanquam visi: quasi dicat, spei actu sperare nos videre Deum, non autem sperare ipsum Deum. Sic (inquit) non speramus cibum vel potum, sed speramus edere aut bibere. Verum certe nimis subtiliter in hac parte Durandus disputat: & dum hæc docet, non considerat spem virtutem esse Theologicam: porro virtus Theologica circa Deum tanquam proximum obiectum, & materiam versatur. Non igitur solus Dei conspectus, quæ est actio nostra, obiectum est spei, sed etiam Deus ipse quatenus est bonum nostrum. Item Aristotele teste. 2. de anima text. 28. Sitis est appetitus frigidi & humidus, & famem est appetitus calidi, & sicci: cum ergo sitimus, vinum, aut aquam optamus; cum fame laboramus, escam appetimus. Item sæpe alijs optamus valetudinem & sanitatem. Quare merito communi consensu Durandus refellitur, ut videre est apud Caietan. 2. 2. q. 17. art. 5. Argen. 1. d. 1. q. 1. art. 2. Ocham, & Gabriel. 1. d. 1. q. 4. ar. 2. Marf. 1. q. 4. art. 2. Dicendum igitur est, spei obiectum esse rem & adaptionem rei, non tanquam duo obiecta, sed tanquam unum obiectum integrum, quod est affectu & possessio rei: affectu vero fit interveniente aliqua functione, & operatione nostra; sicut in patria cælesti beati spiritus claro aspectu & grato obtutu Deum adipiscuntur & possident.

Cap. XXIII.

De delectatione, actu voluntatis elicito.

PRIMO queritur, Quidnam sit delectatio in voluntate. Arbitratur Scotus 3. d. 15. q. 1. §. 1. ut potest dici & 4. dist. 49. q. 7. Bassolis. 1. dist. 1. q. 2. Delectationem, dolorem & tristitiam in voluntate, non esse actus elicitos, sed esse formas, vel qualitates, quibus voluntas afficitur; atque ideo non esse operationes, sed affectus & passiones genitas ab obiecto cogitatione percepto tãquam incommo, vel tanquam commo & cõnvenienti naturæ. Sed Scotum argumentum manifeste coarguit; quia alioqui in delectatione, dolore vel tristitia nulla esset laus vel vituperatio, nullum meritum aut peccatum: & tamen multæ delectationes, & tristitiæ sunt laude aut vituperatione dignæ, & in multis rerum casibus delectationibus, & mœroribus, ac luctibus meremur, aut peccamus: veluti cum in actione, & officio virtutis & studio bonorum operum delectamur: & ob peccata turpiter admissa contristati dolemus atque lugemus. Item Scoti opinio communi Theologorum consensione refutatur à Caietano, Gregorio, Ochamo, Gabriele, Durando, Conrado, & alijs. Ergo delectatio vel tristitia non solum est perceptio in nobis ab obiecto producta. Ocham 1. d. 1. q. 3. ar. 1. Gabriel. 1. d. 1. q. 3. art. 2. concl. 2. & Maior 1. d. 1. q. 20. censent delectationem esse actum quidem voluntatis, sed qui necessario amorem boni præsentis tanquam effectus consequitur, & ideo secundum hanc opinionem, in delectatione, & tristitia erit laus vel vituperatio, meritum aut peccatum; quatenus amor boni præsentis vel mali,

ex quo oblectatio exoritur & surgit, potest esse in laude vel vituperatione, in merito vel peccato. Aristot. lib. 10. ethic. c. 4. & 5. lib. 7. c. 12. latè probat delectationem non esse operationem, sed comitem actionis tanquam eius perfectionem, ornatum, & pulchritudinem: nec comitem esse cuiuscunque actionis, sed eius duntaxat, quæ est sensus vel rationis, quatenus facultas rectè affecta operatur circa obiectum suum bonum, & maxime perfectum ac pulchrum. Non enim delectatur visus quarumcunque rerum aspectu, sed quando vna cum oculo corporis est bene affectus, & cernit colorem pulchrum, & se bene habentem. Sic etiam idem docet de gustatu, odoratu, & tactu, & idem prorsus est de voluntate. Quidam putant delectationem, vel tristitiam esse comitem cuiuscunque operationis in quacunque facultate cognoscente: aiunt enim visum rectè affectum cernentem pulchra delectari; pari ratione gustatum & tactum, & ceteros sensus oblectari, vel contristari, ac dolere. Sed eos ratio manifesta redarguit: quia delectatio vel tristitia non est facultatis cognoscentis, sed facultatis ex rei cognitione quidpiam appetentis aut repudiantis: & verissimè docet Anselmus, Bonaventura, Richardus, & Argentina, solum appetitum delectari. Gregorius putat delectationem esse amorè, quamvis non omnem amorem delectationem esse fateatur; sed eum planè argumentum convincit, quia multa amamus, siue diligimus, quibus tamè non delectamur. Item Dæmones optant, & incitant homines ad peccandum, quorum suasionem & impulsu aliquando contra fas, leges & iura perumpunt, & tamen Dæmones lapsu hominù non delectantur, quoniam delectatio cum summa eorum tristitia, & dolore esse non potest. Item tristitia non est odium: nam superni & beati ciues patriæ cælestis odio habent peccata; nec tamen ob id tristitia, mœre ore, dolore iue afficiuntur; ergo delectatio non est amor. amorem Gregorius accipit latè; ut sit amare idem, quod velle: amor idem quod voluntas. In hac igitur controuersia constat in primis delectationem in voluntate esse actum ex amore boni præsentis, quod habetur, exortum: & tristitiam esse actum profectum ex odio mali præsentis, quod inuti patimur, & sustinemus. Differt igitur delectatio ab amore, & desiderio: quod amor est boni tãtm præsentis, tum absentis; tum rei, tum personæ: Desiderium verò, est boni futuri, expectati, vel absentis: Delectatio verò est boni præsentis, quod habetur: & per se directò est rei; indirectò verò personæ, quatenus eius præsentia, aspectu, aut sermone oblectamur atque gaudemus. Ex quo efficitur, ut tristitia delectationi contraria, sit mali præsentis quatenus nobis incommodi: Et sicut delectatio manet, & fluit ex amore boni præsentis, & nobiscum coniuncti; sic dolor siue tristitia nascitur ex odio mali præsentis, quod nos afficit ac tangit: timor verò est mali futuri & expectati, aut nobis verisimiliter imminentis. Non enim remotiora pericula aut mala, sed præsentia, quæ instant, aut probabiliter creduntur ventura formidamus. Obijcies; sæpe delectamur aut contristamur ob bonum, aut malum, quod nobis nõ inest. Respondeo, Ideo nos delectari vel contristari, & mœ-

q. 1. vers. 7.
Contra. 1. 2.
q. 31. art. 1.
ad 1. & q.
52. a. 1. Ma
ior. 1. d. 1. q.
2. & Fer. 1.
con. Gent.
c. 90.
Maior 1. d.
1. q. 20.

Ansel. lib.
de concep.
Virgi. c. 4.
Bonau. 1. d.
1. ar. 2. q. 1.
ad 1. Richa.
1. d. 1. ar. 2.
q. 1. ad 3. et
Argen. 1. d.
1. q. 1. ar. 2.
Greg. 1. d.
1. q. 2. ar. 2.
conclusiõ.

tere,

Caiet. 1. d.
q. 31. art. 4.
& 1. par. q.
64. a. 3. &
Greg. 1. d.
1. q. 1. ar. 2.
concl. 1. O
cham. 1. d.
1. q. 3. ar. 1.
Gab. 1. d. 1.
q. 3. art. 2.
concl. 1. Du
rani. d. 1.

rere, quia cogitamus bonum, vel malum nobis inesse, licet non in sit. præterita bona, dum memoria repetuntur, solent oblectare: & futurum bonum, dum speratur, delectat: quod est dicere oblectari nos memoria, & cogitatione boni præteriti, & spe futurorum bonorum. Animaduertendum est, id esse verum, quod Aristoteles docuit delectationem non capi nisi facultas sit bene affecta, & nisi obiectum sit pulchrum, & nobis maxime conueniens: & propterea nos tristitia afficimur vel ex hoc, quod sumus male affecti, quales sunt ægri, & malè valentes, vel ex hoc, quod res obiecta est nobis incommoda, & noxia. Cæterum de delectatione lib. 3. susus agemus.

Secundò queritur, Quidnam sit actus fruendi in voluntate. Respondeo, Actum fruendi ad delectationem pertinere. Sed est animaduertendum, aliquos Theologos Sot. in 4. d. 49. q. 1. art. 1. docuisse, frui esse actum rationis, eo quod Aug. lib. 1. de doctr. Christ. cap. 32. 33. lib. de moribus Eccles. cap. 3. aliquando tradiderit, frui aliqua re, esse eam videre: & frui esse præsto habere quod amas. Sed re vera actus fruendi ad voluntatem spectat, vt est cõsentiens Theologorum opinio: & Augustinus frui dixit esse videre, non quia putauerit esse videre secundum naturam suam, sed secundum causam & originem, quia ex hoc quod videmus aliquid, eo fruimur, & sæpe res non per naturas earum, sed per causas explicamus, & definimus. Itẽ Scotus existimat frui esse amare rem præsentem, eo quod Augustinus doceat frui, esse amore inhaerere alicui rei propter ipsam. Sed verius est quod S. Tho. 1. 2. q. 11. art. 1. & communiter cæteri Theologi tradiderunt, frui esse delectari suauiter & iucunde: vt ex Augustino alijs in locis facillè & manifestè colligitur. Item animaduertendum est, Theologos Augustinum secutos accepisse actum fruendi aliter, atq; apud Philosophos accipitur. Augustinus enim in voluntate duos actus distinguit, actum fruendi, & vtendi: actum fruendi docet esse erga bonum, quod tanquam vltimus finis omnium expetitur, ita vt propter ipsum cætera omnia appetantur, ipsum verò non referatur in aliud. Quare, ait Augustin. loco præcitato, lib. 1. de doctr. Christ. cap. 33. solo Deo nobis esse fruendū, quia Deus propter se ipsum expeti debet; at cætera propter ipsum: actum verò vtendi idem Augustinus affirmat esse circa bonum, quod propter vltimum finem optatur: & propterea docet pro creatis rebus, & bonis vti nos debere, non frui, quia nullum bonum creatum est, quod possit tanquam vltimus finis hominis desiderari, & expeti. Ex quo colligit Augustinus peccatum esse, si bonis creatis fruamur, aut si Deo vtamur, quoniam rectus voluntatis ordo in vtroque peruertitur: & ob id ipsis etiam virtutibus frui nõ possumus, sed vt. quamuis virtutes dicantur expeti & amari propter se: sed hoc intelligitur, non quod amentur vt vltimus finis simpliciter; sed ob id, quod ex non expetantur propter aliud minus bonum concupitum. Item propterea ea quod tanquam bona iucunda & pulchra per se, & honesta diligantur, vt docet Magister. At verò apud Philosophos, actus fruendi est quedam delectationis species; ita vt sit quedam delectatio, quatenus cū iucunditate & iuuaitate percipitur tan-

quam fructus dulcissimus, qui ex arbore cum voluptate colligitur. Sicut igitur spes est desiderium cum certa fiducia assequendi id, quod optatur; sic actus fruendi est delectatio cum certa suauitate percepta: & sicut delectatio est finis, & boni, quod propter se expetitur & amatur: sic actus fruendi est finis, non eius, quod est ad finem, & est finis vt propter se concupitur & amati: quale est bonum, iucundum, pulchrum vel honestum.

Cap. XXV.

De intentione siue proposito, qui est actus voluntatis elicitus.

PRIMO queritur, Quid sit actus intentio in voluntate. Respondeo, esse actum quo voluntas fertur in bonum tanquam in terminum, & finem aliorū, quæ appetuntur propter ipsum: quan docunque enim voluntas appetit bonum vt finem, & terminum obtinendum per aliqua, quæ ducunt ad finem, dicitur finem illum intendere. nam intendere, proprie est velle per aliquid in aliud peruenire: intentionem Cicero propositum dicit, sed vt hoc nomine intētio, vt Philosophorum, & Theologorum more clarius loquar.

Secundò queritur, Intentio quot modis accipiat a Theologis. Respondeo, accipi bifariam: Primò vt latè patet, & est actus, quo voluntas quippiam vult: nam eo ipso tēdit in ipsum, quod vult: & hoc modo omnis actus voluntatis dicitur intentio. Secundo modo accipitur vt est actus quo voluntas appetit finem, vt per aliqua assequendum, tunc enim vult ad finem sibi propositū per aliqua peruenire, & ita accipitur in præsentia.

Tertio queritur, An intētio sit actus solius voluntatis. Bonæ natura videtur asserere esse actum voluntatis, & rationis, cæteri docent esse actum solius voluntatis. Sed respondeo, substantia & re ipsa esse actum voluntatis, sed origine & causa esse actum rationis, quoniam est actus voluntatis ex intellectu dirigente, & referente ad finem, vt per aliqua idonea, & accommodata remedia cõsequendum.

Quarto queritur, quare Matth. 6. intentio in rebus agendis dicitur oculus, & lumen: *Lucerna corporis tui est oculus tuus: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebrae sunt: ipse tenebrae quante erunt?* Glossa exponit oculum, & lumen, id est, intentionē. Respondeo, eatenus dici lumen, & oculū, quatenus ex intēctione finis dirigitur electio eorum, quæ nos ducunt ad finem, vt inferius explicabo.

Quinto queritur, quænam mentis, siue rationis cognitio præcedat actū intentionis; Respondeo, Commune esse omnium actuum voluntatis, vt sequantur post aliquam mentis, & rationis notitiam, vt præcedentem, & dirigentem ipsam voluntatem; Voluntas enim non fertur, nisi in rem cognitam rationis intelligentia iudicatam: intentionem igitur voluntatis præcedit cognitio, & iudicium, quo perspicitur bonum tanquam finis, & terminus per ea, quæ nos ducunt ad finem, obtinendus, hoc est præcedit notitia rationis, quæ ostendit finem, & alia in ipsum relata. Quare in hoc actu intentionis, finis habet perfectam rationem si-

Ric. 1. d. 1.
a. 2. q. 1. Bo
nau 1. d. 1.
ar. 2. q. 2.
Duran. q. 1.
Ocham. et
Gabriel. q.
3. Argent. 1.
d. 1. q. 1. ar.
2. Scot. 1. d.
1. q. 3. Gre.
1. d. 1. q. 2.
art. 3.
Aug. lib. 1.
de doctri.
Christ. c. 3.
4. & 5. &
ex eo Ma
gistr. 1. d. 1.

Aug. li. 83.
ques. q. 30.

Magistr. 1.
d. 1.

De inten
sione S.
Tho. 1. 2. q.
12. Bonau.
2. d. 38. a. 2.
q. 1. & 2.
Richard. 2.
d. 38. a. 3. q.
1. 2. 3. Du
ran. 2. d. 38
q. 2. Gabr.
& Greg. 2.
d. 38. q. 1.

Bonau. li.
co citat.

nem finis, hoc est, causæ quæ mouet, vt finis iuxta placita Philosophorum: nam perfecta ratio finis est, vt sit id, cuius gratia aliquid fit, aut propter quod alia appetuntur. In actibus autem simplicibus voluntatis, qui sunt velle, amare, delectari, frui, nõ habet perfectam rationem finis bonum, quod amatur, quia solum in hisce actibus bonum dicitur finis, eo quod appetitur propter se, veluti cum bonum iucundum, pulchrum, vel honestum amore prosequimur: licet nihil aliud ad ipsum relatum appetamus.

Sexto queritur, An possit quis simul plures fines intendere; Respondeo, rem esse plane competentem, posse nos simul plures fines intendere, quando vnus ex illis, vel suapte natura fertur in alterum, vel saltem à nobis appetitur propter alium finem. vt si quis optet obitum Titij, vt eius hæreditatem obtineat: Est enim naturæ ordo inter fines talis, vt vnus fit suapte natura superior altero. Præterea etiam quando fines sunt omnino inter se diuersi, vt vnus non fit propter alterum, possumus nos simul æque eos fines intendere, ita vt vnum non referamus in alium: potest enim quis quippiam agere, vt æque Titio, & Caio placeat, vel vt Petri, & Ioannis æqualiter beneuolentiam sibi conciliet. Ex quo efficitur, vt possit quis detestari lethale peccatum, quatenus cum recta ratione pugnat; quatenus diuinæ legi aduersatur; Deum ipsum offendit: & sempiternæ felicitatis detrimentum adfert: & supplicium meretur æternum: simul enim omnes huiusmodi fines ratione cogniti possunt voluntatem nostram permouere, vt nostrorum nos peccatorum poeniteat. Sic etiam amor in Deum excitat, & impellit nos, vt peccata & scelera detestemur. Pari ratione quis aliquando appetit beneficium, aut pensionem Ecclesiasticam, dignitatem, aut aliam officij administrationem, tum vt Deo inferuiat, & communi Ecclesiæ, & Christianæ reipublicæ salutis consulat: tum vt habeat vnde se, & suos alere, & sustentare commode possit.

Septimo queritur, An sit idem re actus, intentio finis, & electio eius, quod ducit ad finem. Sunt tres opinioniones. **Prima** habet semper esse duos actus re distinctos, quando cum vnus volumus, vel intendimus propter alterum, quia tunc appetitio vnus est causa appetitionis alterius; sed causa, & effectus semper re distinguuntur inter se; ergo vbicumque sunt duo actus, quorum vnus est causa efficiens, & alter est effectus, necessario re ipsa differunt. Ita Gregor. 1. d. 1. quest. 1. art. 2. Marfil. 1. quest. 4. art. 1. dub. 2. **Secunda opinio** docet, intentione finis, & electionem, eorum quæ sunt ad finem consequendum, semper esse eundem re, & numero actum. Sicut, inquit, in motu quo quis ex vno loco recedens accedit ad alium: vbi recessus ex vno loco, & accessus ad alium, sunt re vnus, & idem motus. Item sicut quando vnum, & idem superna loca sua leuitate petit, & vi deinde deorsum tractum descendit, ascensus, & descensus sunt vna, & eadem res sursum tendens, & postea deorsum delata: sic etiam cum quis finem intendit, vt per aliqua vtilia remedia obtinendum, & cum deinde ea vtilia eligit ad finem consequendum, idem est actus re, quo ex fine sibi proposito, & optato ad ea deuenit, quæ vt apta, & i-

donea de legit, & ex rebus delectis ad finem tandem adspirat, ac peruenit. **Tertia opinio** tradit aliquando intentionem, & electionem esse eundem re, & numero actum; aliquando vero esse diuersos actus: hoc probant Ocham, & Gabriel. 1. d. 1. quest. 1. art. 3. dub. 2. & 2. d. 38. quest. 1. artic. 3. dub. 2. Mai. 1. d. 1. quest. 10. quia aliquando ea quæ sunt ad finem, eligimus, nõ quidem ex appetitione finis excitati, & moti, sed solum ex ipsa finis bonitate impulsu; ita vt vnus prorsus sit actus, quo ea quæ sunt ad finem volumus ob bonitatem finis, non autem ob eius appetitionem: volumus medicinam, vt vtilem ad sanitatem consequendam, volumus eleemosynæ largitionem, vt charitati congruentem. Sicut enim finis appetitio potest nos permouere ad eligenda quæ referuntur ad finem, sic etiam bonitas finis sæpe nos allicit, & mouet ad amplectenda, quæ ducunt ad finem: nam quæcumque res voluntati obiecta tanquam bona, & conueniens, potest nos excitare, & impellere ad appetendum, & sicut ratio voluntati potest offerre finem, verbi gratia sanitatem, vt medicinæ vel deambulationis remedio obtinendam: sic voluntas vno actu potest velle, & intendere sanitatem, vt hoc, aut illo remedio comparandam. **Aliquando** verò appetimus ea, quæ nos ad finem dirigunt, moti & impulsu ex appetitione ipsius finis: & tunc sunt in nobis duo actus: vnus, qui est appetitio finis, alter qui est appetitio eorum, quæ diriguntur ad finem: & prior actus præcedit, & est causa, & origo secundi. Sed cum appetimus, quæ referuntur ad finem ex bonitate finis incitati, tunc non sunt duæ appetitiones: eo quod nulla antecedit appetitio finis, sed solum bonitas finis alliciens gignit, ac parit in nobis appetitionem eorum, quæ ducunt ad finem: pari enim ratione bonitas rei iucundæ, grata, pulchræ, vel honestæ, inuitat, allicit, mouet, & impellit voluntatem: & in ea ingenerat appetitionem, & amorem sui. **Fatemur** igitur cum Gregorio Arimineni, quocumque appetimus, quæ diliguntur ad finem ex appetitione, & amore finis, esse duos actus re distinctos, quorum vnus est causa efficiens alterius: at verò dubitari non potest, quin aliquando sit vnus actus, quo appetimus, quæ referuntur ad finem moti solummodo ex bonitate finis: eadem ratione cum quis peccatum odio habet propter Deum, potest esse vnus actus odij, & possunt etiam esse duo actus: vnus, qui sit odium peccati, & alter, qui sit amor in Deum. Si enim peccatum detestemur solummodo moti ex bonitate Dei, qui peccatis offenditur, tunc vnus tamen est actus, nimirum odium, vel detestatio peccati ob offensum Deum animo, & voluntate suscepta: vnus actus est simplex, quo detestor peccatum, vt Dei charitati contrarium, vt Deum ipsum offendit: licet duo sint actus, quum detestor peccatum, quia Deum, quem per peccatum offendi, diligo. Sic vnus est actus, quo volo, & appeto medicinam, vt vtile, & commodum remedium ad sanitatem consequendam: quamuis duo sint actus, cum medicinam volo, & eligo, quia sanitatem concupisco. Sic vnus actus est causa alterius, videlicet appetitio finis causa est electionis eius, quod nos ducit ad finem: illic verò solum bonitas finis est causa, ob quam eligi-

Medina. 1.
2. q. 12. a. 4.
Op. 9. a. 3.

S. Tho. 2. 2.
q. 8. a. 3. Op.
q. 12. ar. 4.
Bonau. 2.
d. 38. dub.
4. circa
textu. Ri.
chard. 2. d.
38. a. 3. q. 4.
Dur. 2. d.
38. q. 3. 1. d.
2. q. 1. ar. 2.
post solutio
nem argu-
mentorum
contra 4.
concl. Ca.
ret. Copra.

mus, quod est vtile ad finem assequendum.

Ad id verò quod dicebatur in secunda opinione, recessum ex vno loco, & accessum ad alium, semper esse vnum, & eundem motum. Respondeo, rem ex vno loco recedentem, & accedentem ad alium, esse quidem eandem; sed accessum tamen, & recessum esse duos motus, quia sunt ad fines, & terminos distinctos. Idem dicimus de ascensu, & descensu eiusdem rei. Sic etiam ortus rei vnus est interitus alterius, vt Philosophi tradiderunt, nihilominus tamen sunt mutationes diuersæ. **Obijcies;** Appetitio eius, quod ducit ad finem suapte natura continet finem: rursus appetitio finis, vt per aliquid obtinendi, includit necessarium id, per quod ipsum assequimur: ergo appetitio eius, quod refertur ad finem, semper est finis: & è cōtrario appetitio finis semper est eius, quod ad finem dirigitur. Respondeo, finem, & id, quod ducit ad finem ad se inuicē referri: & ideo quandoque id, quod est aptum ad finem, appetitur; vel appetitur ob bonitatem finis, vel ob appetitionem, & amorem eiusdem finis, & ita vno, vel duobus actibus: pari ratione cum appetitur finis, vt per aliquid obtinendus, in huiusmodi appetitione necessarium est id, per quod finem consequimur, tanquam vtile ad assequendum finem, includi; non tamen appetitio eius semper in ea continetur, vt actus ab intentione distinctus. ex his omnibus perspicitur id esse verum, quod O-cham, Gabriel, & Maior, & alij tradiderunt, eundem actum esse posse amorem, & odium comparatione diuersorum, vt amor Dei, & odium peccati propter Deum. item eodem actu, posse nos duo diligere, vnum plusquam aliud, vt cum diligimus Deum, & proximum propter Deum, finem, & id, quod nos ducit ad finem, parentem magis quam amicum, quoniam licet idem actus simul intensior, & remissior esse non possit, possumus tamen vnum firmitus amare, quam aliud, quia difficilius ab amore vnus, quam alterius auellimur: quod minus amamus eius amorem facilius deponimus. item cum duo simul amamus, vnum magis, quam aliud diligimus, quia ei potiora, & plura bona cupimus, vt Deo plura, & maiora bona volumus, quam proximo. Sic eodem actu, simul plura peccata detestamur, & vnum magis, quam aliud: quia vnum est alio deterius, & peius.

Cap. XXV.

De electione actu voluntatis elicito.

PRIMO queritur, An electio sit actus elicitus in voluntate; Aristoteles aliquando vt rem dubiam reliquisse videtur, vt potè qui dixerit, electionem esse, aut intellectum appetentem, aut appetitum intelligentem: Sed alibi tamen plane statuit, electionem esse actum voluntatis, non qualemcunque, sed ex consultatione, & deliberatione rationis, & quia electio natura sua requirit consultationem rationis, ex qua proficitur: ideo Aristoteles dixit, electionem esse, aut appetitum intelligentem, aut intellectum appetentem: hoc est, aut rationem consultantem, aut appetitum intelligentem: quod est dicere, voluntatem ex consultatione rationis exortam. Animadu-

tendum tamen primò est, nos cum finem assequi studemus statim inquirere ea, quæ sunt vtilia ad finem assequendum, & in hac inquisitione consultamus, quid sit vtile, vel magis vtile ad finem optatum, ac deinde iudicamus quid sit vtilius cæteris, vel quid vtile. Et postquam iudicatum est, voluntas eligit inter plura vtilia id, quod vtilius iudicatur. Ex quo efficitur, vt electio in nobis duplicem respectum, & ordinem habeat, vnum ad finem, quoniam ex fine mouemur ad eligendum, quod conducit ad finem; alterum ad remedia inquisita iam, & inuenta, tanquam ad finem vtilia, & conducibilia, quibus comparatur, & præferatur id, quod eligitur, vt vtilius ad finem assequendum. Et ideo electio Græce dicta est *prohairesis* quasi præelectio, qua vnum alijs inter multa vtilia anteponitur. Cum enim plura sint inuenta remedia, electio est approbatio vnus, cæteris neglectis, & reiectis.

Secundo, Animaduertendum est, Electionem trifariam accipi solere. **Primo**, vt est actus, quo absolute, & simpliciter inter plura vnum amamus cæteris relictis etiam sine vlla consultatione prioris, & huiusmodi electio conuenit Deo, qui inter multa vnum vult, & approbat alijs posthabitis, & omisis; & hæc voluntas dicitur electio. Quia tamen Deus omnia nouit, consultatione non vitur ad eligendum: nos verò quia multa ignoramus, ideo eligimus perquirendo, consultando, & iudicando, & propterea Damascus, inquit, lib. 2. de fide ortho. c. 22. in Deo voluntatem quidem dicimus, at electionem propriè non dicimus, neque enim deliberat Deus: ignorantis quippè est consilium inire: sic ille. **Secundo** modo electio accipitur, vt est actus, quo quippiam volumus, ita tamen, vt id possimus non velle; Et propterea liberè volumus: & eatenus dicimur id bonum, quod volumus, eligere, quia cum aliqui possemus velle, & non velle, volumus tamen: & hæc libertas sufficit ad cuiuscunque peccati, vel meriti rationem, tamen si nulla alia adfir rationis consultatio. nam sufficit integra rei oblatæ notitia, qua potestas nobis est eam appetendi, vel respiciendi. **Tertio** modo accipitur electio, vt est actus, quo voluntas sibi obiectis, atque propositis duobus bonis iucundis, vel duobus honestis, vel vno iucundo, & altero honesto, vnum vult & appetit, altero posthabito, & neglecto absque vlla alia consultatione: atque hæc etiam libertas sufficit ad peccati, vel meriti rationem in nostris actionibus ponendam.

Secundo queritur, An electio possit esse finis, an verò solummodo sit eorum, quæ referuntur ad finem. Respondeo, Aristotelem aperte docere, electionem ab actu volendi, & intendendi differre. nam velle, & intendere sunt finis: Velle quidem est finis, vt per se, & absolute boni; & proinde est boni, vel iucundi, vel honesti, quoniam iucunda, & honesta propter seipsa appetuntur: Intendere verò, est finis non simpliciter, sed tanquam boni per aliquid obtinendi, quare est finis tanquam boni, cuius gratia alia expetuntur: Electio verò semper est boni tanquam vtilis ad finem consequendum. Velle igitur, & intendere, sunt bonorum, quæ iucunda, vel honesta re ipsa, vel hominum exultatione, & opinione sunt,

Electio

Richa. 1. d.
1. ar. 1. g. 4.

Aristo. lib.
Ethic. 3. c.
2. Nyffe. &
Damasc.
& S. Tho.
locis citat.

Electio verò tantum est bonorum utilium. Ex quo efficitur, ut velle, & intendere sint absq; consultatione, eligere verò non nisi ex consultatione rationis. Nam ut rectè docet Aristoteles, nulla est consultatio de fine: nec enim medicus consultat, an sanare debeat, nec dux, & imperator bellian vincere oporteat, nec Orator an persuadere, nec civis an civitatem tueri conveniat, nec mercator an lucrificandum sit; nec itidem prudens consultat, an sit castè viuendum, an iuste agendum, an fortiter pugnandum. Sed tota consultatio est, an ad sanitatem, vel victoriam obtinendam, vel ad persuadendum, vel castè, & iuste viuendū, hæc an illa bona sint amplectenda: hoc an aliud remedium adhibendum.

Tertio quæritur, An electio sit tantum eorum, quæ esse, aut fieri possunt? Aristoteles plane docuit, electionem ab actu volendi distingui, quod scilicet volumus, quæ fieri nequeunt, non tamen eligimus, quæ esse non possunt. Nam statim, atque cognoscimus finem nos assequi non posse, ab eligendo desistimus: at verò cū quippiam animadvertimus in nostra potestate non esse, ut sit, vel fiat, sed absolute, & per se tanquam bonum iucundum intelligentia, & mentis cogitatione concipimus, id volumus, & appetimus: eo quod nos per se delectat, & tamen nihil adhibemus tanquam remedium ad id assequendum.

Quarto quæritur, An electio sit tantum eorum, quæ per nos ipsos geruntur; Constat etiam Aristotelem tradidisse hoc inter electionem, & actum volendi distare, quod volumus sæpè ea, quæ per nos non aguntur, & ea quæ ad nos minime pertinent: at verò non eligimus, nisi quæ per nos ipsos fieri debent, aut ad nos aliqua ratione spectant: Cupimus enim, & volumus, ut Petrus amicus noster ex carcere, vel ex mortis periculis, vel ex tyranni alicuius, aut hostium manibus liber euadat, non tamen hoc eligimus. Volumus Titium in pugna, vel lite, vel ludo, vel palestra victorem esse, non tamen id eligimus. Sed inter plura, quæ possunt conducere ad liberationem Petri, illud vnum eligimus, quod est in nostra potestate situm. Si obijcias, Possimus eligere tanquam utile ad liberationem Petri preces Pauli, nimirum, ut Paulus suis precibus patrocinium Petro ferat. Respondeo, Nos non eligere preces Pauli, nisi simul etiam eligamus non loqui cum Paulo, & ab eo inixè petere uti pro Petro deprecetur. Quotiescunque igitur quippiam eligimus, vel id est in nostra potestate, vel aliquid in eo est quod sit in nostra potestate constitutum. **Secundo, Obijcies:** In Republica aliquando eligimus viros ad magistratus, & administrationes officiorum publicas; ergo non semper electio est eorum, quæ per nos geruntur. Respondeo, Semper in cuiusmodi viris eligendis est aliquid, quod per nos agimus, & id eligimus: nā eligimus iustitiam nostrā ferre Petro, & nō Paulo. **Tertio, Obijcies,** Ij, qui sunt à consilijs regū, & Principū, sæpè consultant de ijs, quæ ad ipsos Principes pertinent, & parètes de ijs, quæ ad filios; & amici de ijs, quæ ad amicos spectant. Respondeo, Hæc & similia, iudeo in electionem, & consultationem veniunt, quia ad nos aliquo modo attinere iudicantur.

Quinto quæritur, An in sola electione liber-

tas sit. Respondeo, Si electio propriè, strictè, & presè accipiatur, quatenus ex rationis consultatione, & deliberatione fit, non solum in ea esse libertatem: nam Deus liberè amat bona, quæ extra se vult: & tamen non ex consultatione diligit, aut eligit. Item duobus bonis iucundis propositis, aut duobus honestis, aut vno iucundo, & altero honesto, liberè possumus vnum velle, & amplecti, alterum respicere, & abijcere: Item vno iucundo, vel honesto nobis ablaro, liberè possumus id velle, aut nolle absque vlla consultatione. Quare sequitur, ut non semper libertas in electione solū propriè accepta consistat.

Sexto quæritur, An ex duabus rebus obiectis æque bonis liberè possit voluntas alterutram eligere; Dux sunt opiniones; vna docet liberam penitus esse voluntatem ad alteram, quam maluerit, deligendam. a Secunda opinio tradit ad neutram posse voluntatem moveri, quæ ambæ sunt æque bonæ; & proinde vna non efficacius mouet, quàm altera, b

In hac quæstione animadvertendum est, posse hoc dupliciter contingere. Primò, ut duo sint obiecta bona, vel iucunda, vel honesta, siue vnum iucundum, & alterum honestum: & tunc id appetit voluntas, quod efficacius allicit, & mouet, quod si ambo æqualiter permoueat, neutrum voluntas prosequitur, donec ratio in altero maiorem boni rationem perspiciat, ac iudicet, quoniam voluntas ad bonum tanquam ad proprium obiectum se flectit, ac mouet: ita ut liberè ab eo bono moueatur, quod efficacius allicit, ac trahit. **Secundo modo** potest accidere, ut duo obiecta bona appareant æque, & pariter utilia ad finem, in quem respicimus, consequendum: & tunc voluntas neutrum eligit: quia huiusmodi electio non fit, nisi ex consultatione rationis: consultatio autem non est inter ea, quæ creduntur æqualiter utilia. Ideo enim cōsultamus, ut iudicemus quid inter multa magis conducatur ad finem, quem adipiscendum curamus. Quare quamdiu duo videntur æque utilia ad finem, nec consultatio, nec electio fit, sed rursus ratio ex integro inquirat, & consultat, sit ne aliquid aliud utilius: & tunc inter multa id, quod opinamur cæteris utilius eligimus, ad eam rem quam appetimus obrinendam. **Quapropter mihi magis secunda opinio probatur.** nam voluntas nostra sese mouet ad bonum excitata, & illecta rei bonitate: at quando duo videntur æque bona, non magis vnum, quam alterum allicit, ac mouet voluntatem, ergo non magis ad vnum, quam ad alterum mouetur voluntas. **Dices,** ea est libera, ac proinde, ut se esse sui iuris atque mōcipij declarat, vnum sequetur, alterum respuet. Respondeo, esse quidem liberam, quoniam vtrumque suo nutu, & arbitrato potest, si velit, æque repellere, & dum ambo æque bona iudicantur, vel neutrum amplectetur, vel in alterutro aliquam boni maiorem rationem exquirat, qua ad illud sese conuertat: reliqua quæ obijci possunt quæstione proximè sequenti diluemus.

Septimò quæritur, An duobus obiectis propositis, quorum vnum sit minus bonum altero, possit voluntas liberè eligere, vel appetere, quod minus bonum est maiori poss habito, & reiecto. De

a Sic Henr. quodl. 1. 2. 16. Rich. 2. d. 38. a. 2. q. 4. ad 4. Ma. 2. d. 38. q. 1. & probat ex August. lib. de ciui. 12. c. 6. et ex libertate voluntatis. b Ita sentit Greg. 2. d. 42. q. 1. ars. 2. ad 1. Conrad. 1. 2. q. 13. a. 6. Meah. 1. 2. q. 13. a. 6. et sic videtur sensisse. S. Thom. 1. 2. q. 13. art. 6.

Arist. lib. 3. Ethic. c. 3.

Arist. lib. 3. Ethic. c. 2. et Nyssen. Damasce. Thom. locis citatis.

Arist. lib. 3. Ethic. c. 2. Nyssen. Damasce. S. Thom. locis citatis.

Prima opinio est eorum auctorum, quos ante citavi questione superiori. Opinio secunda est eorum quos citavi in 2. opinione quaestione praecedentis.

hoc sunt etiam duae opiniones. Vna affirmat. Sed longè probabilior, & verior altera quibusdam videtur, quae docet non posse minus bonum appeti, vel eligi. Et hoc ratione evidenti putant huiusmodi doctores se concludere: nam minus bonum cum maiore collatum habet rationem mali, at voluntas malum quia malum est, non potest appetere, vel eligere: Itē si de appetitione loquamur, qua vel bonum iucundum, vel honestum propter ipsum volumus, non potest voluntas, quod minus bonū apparet, velle, & appetere: quia maius bonum vehementius excirat, mouet, & impellit voluntatem. Si verò de electione tractemus, multo minus potest voluntas inferius bonum deligere, quia electio non est, nisi ex consultatione rationis; consultatio verò non fit, nisi facta collatione inter multa, ut eligatur, quod vtilius ceteris creditur. Quare cum duo sunt, quorum vnum est altero minus vtile, nec consultamus, nec eligimus, sed ratio iterū incipit inquirere, an sit aliud vtilius, vel vtrum inter duo vtilia aliqua ratio inueniatur, qua vnum sit vtilius altero, & tunc eligitur, quod magis salutare, & quod vtilius iudicatur. Hæc de opinionibus Philosophorum, & Theologorum. Est igitur quaestio dubia, & incerta, an fieri queat, ut duobus bonis sese voluntati offerentibus, quod minus est, velit, aut diligat voluntas eo contempto, & posthabito quod maius videtur. Nec queritur in praesentia an minus bonum velle, vel eligere possimus, quia bonum iudicatur: nam constat minora bona nos sæpè deligere, quatenus vtiliora, aut iucundiora, & aptiora arbitramur: sed inquiritur, an minus bonum, quia minus est, velle, aut eligere possit voluntas. Mihi verius apparet id eam non posse, quamuis oppositum verosimile esse videatur. Nam malum quia malum est, voluntas velle non potest: at minus bonum cum maiore collatum mali faciem, & speciem habet: ergo ut minus iudicatum nequit voluntas amplecti. Obijcies, minus bonum etiam quia minus est, non omni bonitate denudatur, & vacat, ac proinde malum non est: ergo qui dicit voluntatem minus bonum eligere, aut velle, non continuò sequitur, ut malum velle fateatur. Respondeo, In minori bono duo contineri, & quod bonum est, & quod altero inferius est: quia bonum est potest voluntas id simpliciter velle, quia non cum altero maiore comparatur, at qua minus iudicatur, cum altero confertur, & tunc voluntatem mouere non potest, tum quia eatenus malum esse censetur, tum quia quod maius est vehementius mouet, & allicit. *Urgebis:* Bonum non ex necessitate attrahit voluntatem: ergo licet maius bonum in praesentia minoris per se maiorem efficacitatem habeat ad voluntatem permouendam, voluntas tamen cum libera sit, ab eo non trahitur. Respondeo, Non diffiteri nos voluntatem tunc esse omninò liberam, sed libertas in eo consistit, ut quamuis duo sint oblata bona, vnum maius altero, voluntas nutu suo, & arbitratu possit vtrumque relinquere, & nihilominus si alterutrum velit, aut eligat, quod maius est, minore posthabito complectetur. Obijcies Tertio, experientia docemur multis propositis, ostentisque bonis, etiam si efficacem, & validam rationem vnum aliquid prober, ac suadeat, si quid tamen aliud

faciem aliquam boni praeseferat quamuis tenuissimam, in hoc se voluntate flectere, ad hoc se applicare, & adiungere, & vel ex sola suspitione uicula hoc adsciscere, alia rejicere. Sæpè etiam quod se voluntas ostendat sui iuris esse, omnia spernit, ac respuit, non aliter, ac princeps, qui ne videatur à quoquam regi, & alterius consilio duci salutaria omnia monita repudiat, & fit illud: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione libido: & hoc statuit esse sibi bonum, ut libertatem suam cuncti cognoscant: hoc enim princeps aliquando pluris facit, quam consilia omnia praesentis rerum, & negotiorum statui, & conditioni commoda. Adolecentes etiam nonnulli, ut se liberos esse declarent, nec cuiusquam imperijs, & iussis parere, omnia parentum, praceptorum, & amicorum vtiliora, & meliora momentum fastidiosè, & contumaciter aspernantur. Respondeo, His experimentis non probari voluntatem velle, vel eligere, quod minus est bonum cum maiore collatum; sed vtrumque deferere, & interim quod minus est aliquam maioris boni speciem voluntati obijcit: & tunc voluntas eo se flectit, ac mouet. Obijcies quartò, Deus non semper facit, aut vult quod melius est, nam posset res meliores efficere. Respondeo, aliam esse rationem in Deo, atque in nobis: quoniam Deus non agit ex consultatione rationis, nec mouetur ex bonitate rerum, sed propter bonitatem suam ex seipso, & nutu suo agit, aut vult quae extra ipsum existunt, & ideò nec semper, quod maius bonum est, vult, nec efficit, sed id quod sibi gratum, & acceptum est: nos verò quidpiam eligimus, ac volumus ex eius bonitate moti, & incitati.

Octauò queritur, An data, & posita efficaci intentione finis, & vno tantum vtili bono ad finem assequendum per rationem iudicatum, voluntas necessarid eligat eiusmodi bonum; Respondeo, Aut voluntas in finis intentione persistit, aut non: Si secundum dederis, certum est & exploratum, eam non eligere ex necessitate: quia bonum vtile non nisi ad finem assequendum eligitur: ergo si ab intentione finis voluntas recesserit, nulla fit electio. Si autem voluntas in eadem finis intentione perseveret, necessarid eligit bonum vtile ad finem consequendum, si tantum vnicum appareat, quoniam nulla ratio mali in eo cernitur, ob quam respuatur.

At forsitan obijcies; Si bonum, quod est vnicum remedium ad finem assequendum, ex necessitate eligatur, nulla erit meriti, aut peccati ratio in eo eligendo. Respondeo, Ad meritum, vel peccatum electionis sufficere, si sit libertas simpliciter, quamuis sit ex conditione necessitas: & quando in efficaci finis intentione persistimus, & vnicum tantum est remedium necessarium ad finem, ex conditione solummodo necessitas est illud eligendi, non simpliciter, siquidem liberè possumus ab intentione finis recedere: quod si eam non mutemus, ipsi nobis necessitatem imponimus eligendi. Quare si id quod eligitur sit per se bonum, erit in eo eligendo meritum distinctum ab eo, quod est in intentione, & proposito voluntatis: veluti si sit intentio honorandi, colendi, & amandi Deum, & propterea eligamus, vel in Religionem ingressum, vel perpetuum castitatis vo-

tum, erit

tum, erit duplex ratio meriti, quia id quod est ad finem delectum, habet etiam per se bonitatem. Pari ratione si fuerit mala intentio finis, & deinde ex necessitate remedium, quod vnicum apparet, eligatur, erit nouum peccatum, si id per se quodque malum sit. Illustremus rem exemplo. Si quis in adulterium animum conijciat, & ob id furtum eligat: vt habeat pecunias, quibus adulterium admittat, est etiam peccatum in electione furti, siquidem cum furtum malum esse ratione naturali constet, oporteret eo ipso adulterij voluntatem deponere. Quandoque verò in remedio, quod eligitur, non est per se bonitas, vel vitiositas, non est noua meriti, vel peccati ratio, veluti cum Titius ad necem Caij arma capit; domo egreditur, rus petit, & obuiam Caio procedit. Secundo obijciat; Sape experimur nos, etiam si sanitatem optemus, non eligere abscissionem membri, quando constat huiusmodi remedium esse necessarium ad sanitatem, eo quod difficilem membri amputationem existimamus. **Respondeo**, Quandoque a membri præcisione desistimus, eo ipso à finis intentione recedimus, & hoc semper in nobis contingit, quandoque id, quod est necessarium ad finem, difficile, laboriosum, molestum, vel arduum iudicatur: tunc enim rei difficultate, acerbitate, vel molestia deterriti, finis voluntatem exuimus atque mutamus: in qua si perseueremus, eius, quod est necessarium ad finem, difficultatem, molestiam, & magnitudinem superamus. Hac enim ratione agrotus sumit cibum, aut potionem licet amarum; & dux belli se infert in discrimina alioqui grauissima, & multa alia periculosa, acerbata, & aduersa liberi animo sustinemus. Tertio obijciat, Soli Deus ex necessitate potest nostram voluntatem mouere: ergo nullum est procreatum bonum, quod ex necessitate appetamus. **Respondeo**, In patria caelesti Deus Angelis, & hominibus manifestè perspectus & cognitus, in quo nulla potest mali ratio apparere, voluntatem beatorum spirituum ad se diligendum necessario trahit: & hac necessitate ad aliquod procreatum bonum amandum nunquam mouemur: nihilominus tamen ex conditione aliquando creatum bonum necessario appetimus, & amamus: & huiusmodi necessitatem fatemur esse, cum ex efficaci proposito, & intentione finis id eligimus, quod est necessarium ad finem propositum consequendum.

Nonò quæritur, An Deus ex electione operetur. **Respondeo**, Ex Damasceno in Deo non esse electionem propriè, & expressè sumptam, quia non agit ex consultatione rationis, quippe qui nihil ignorat, aut dubitat; at in eo esse electionem tantum latè, & generatim acceptam, prout est actus, quo voluntas inter multa vnum præ alio diligit, ac amat. In Angelis verò est propriè, & strictè electio, in quibus est consultatio, licet ex vno in aliud ratiocinando non transeat.

Cap. XXVI.

De consensu, actu elicitio voluntatis.

PRIMO quæritur, Quid sit consensus. **Respondeo**, Consensum esse actum, quo voluntas approbat, tãquam sibi placentem, sententiam con-

sultatione rationis iudicatam. Nam vt rectè docet Bonauentura: consensus est concordia voluntatis, & rationis ad aliquid faciendum. Ex quo efficitur, vt in belluis, pueris, & amentibus, in quibus nulla est consultatio, consensus quoque non fit, licet sit voluntarium in eis. Ex quo item fit, vt consensus pressus, & proprius tantum sit eorum, quæ sunt ad finem; non autem finis, quia, vt dixi, consensus propriè consequitur consultationem rationis: de fine autem non consultamus, sed de his, quæ ad finem conducunt.

Secundò quæritur, Quot modis consensus accipitur. **Respondeo**, Trifariam accipi. **PRIMO**, vt est actus, quo voluntas duobus sibi obiectis bonis, iucundis, vel honestis, vel vno iucundo, & altero honesto, in vnum liberè consentiens fertur, altero neglecto. **Secundò modo accipitur**, quatenus est actus, quo voluntas bonum sibi obiectum liberè appetit, cum alioqui, vel posset non appetere, vel posset respuere. **Tertio modo accipitur** strictius, & proprius, vt est actus, quo voluntas appetit bonum rationis consultatione iudicatum: cuiusmodi enim actus est veluti approbatio eius, quod ratio consultando definiuit, atque conclusit. Quocumque modo accipitur consensus, est libera voluntatis actio, in qua meritum, aut peccatum esse possit: quoniam licet in primo, aut secundo consensu, consultatio rationis nequaquam interueniat: est tamen libertas, qua potest voluntas vnum appetere inter plura bona iucunda, vel honesta sibi oblata; aut saltem ita potest vnum sibi obiectum bonum velle, & amplecti, vt etiam id non velle, & prosequi liberè possit.

Cap. XXVII.

De vsu, actu elicitio voluntatis.

PRIMO quæritur, Quid sit vsus voluntatis; **Respondeo**, Inter omnes conuenire. Vti, esse actum voluntatis; & propterea solum congruere his, qui voluntate sunt præditi, eo quod vsus sit actus, quo voluntas aliquid adsciscit tanquam idoneum, & aptum ad id quod appetit assequendum. Vti re aliqua, est eam adhibere ad debitum suum finem: & Abuti re, est eam assumere ad finem suæ naturæ, & conditioni contrarium. Ex quo fit, vt vsus sit in ijs bonis, quæ sunt vtilia ad finem obtinendum. quare Vti etiam, sicut eligere non est finis, sed eorum quæ referuntur ad finem: Ita vt Vti sit ex intentione finis, & consultatione rationis aliquid accommodare ad finem adipsendum.

Secundò quæritur, Quo pacto Vti strictè, & propriè apud Theologos accipiat; **Respondeo**, Communiter Theologos Augustinum lib. 83. quæst. 30. & lib. 10. de Trinit. c. 1. secutos inter Vti, & Frui ponere discrimen: quod Frui, sit in bono desiderato, & obtento, cum delectatione suauiter, & iucundè acquiescere: ita tamè, vt eiusmodi bonum sit finis simpliciter vltimus, in quem vniuersa referatur, & ipsum in nihil aliud dirigatur; & proinde solo Deo nobis esse perfruendum: Vti verò, sit actus quo voluntas aliquid boni adhibet ad aliud consequendum; & propterea rebus procreatis, non autem Deo esse nobis vtendum. Nos verò dicamus, Frui, esse, delectari suauiter, & iucundè

BONAVENTURA.
d. 20. ar. 2.
q. 2.

De vsu
Etiam Theo-
logi. d. d. t.
BONAVENTURA.
d. 20. ar. 1. q. 1.
Richard. d. 1. q. 1. Dur-
rand. q. 2.
Mar. q. 4.
a. 3. Och. d. 1. q. 1. Ar-
gent. d. 1. q. 4. Thom. 1. q. 16.

Dama. lib. 2. de fide or. 1. c. 22

De consensu
suauiat
S. Thom. 1. q. 15.

De consultatione rationis.

PRIMO queritur, Quidnam sit consultatio in humanis actionibus. Respondeo, esse inquisitionem in re dubia faciendam. Dicimus, inquisitionem, quoniam inquisitio latius patet, quam consultatio: nam in speculandis rebus etiam est inquisitio, propterea quod aliquando quippiam est dubium: & inquirimus ad sciendum: immo etiam inquiritur in reos, & improbos, quo eorum facta plane cognoscantur, ac ut puniantur pro meritis ipsorum, nec absoluantur. Cum igitur inquisitio sit in re agenda alioqui dubia, est consultatio. Dicimus, in re dubia: quia quando res est plane comperta, nulla est inquisitio, aut consultatio. Inquisitio est excogitatio rationis, aut rei alterius utilis ad sciendum, vel ad agendum. Constat igitur consultatio ex inquisitione, & consilio in re dubia faciendam: nam consilium est rei faciendae, vel non faciendae excogitata sententia.

Secundo queritur, An consultatio sit actus rationis an voluntatis? Respondeo, Re, & substantia esse actum rationis; causa vero, & origine voluntatis. Sicut enim electio est actus voluntatis ex iudicio rationis tanquam ex origine profectus; sic etiam consultatio est actus intellectus ex proposito, & intentione voluntatis in finem tanquam ex principio surgens; nam voluntas primo in finem mentis oculos conijcit, ipsum appetit, ac vult, & per aliquod vile remedium curat obtinendum. Ex hac intentione finis ratio movetur ad consultandum de eo, quod est vile ad finem assequendum: consultatione facta iudicat ratio quid sit vile, aut inter multa, quid reliquis vilius ad finem adspiciendum, & tunc fit electio in voluntate. Ex his intelligitur merito passim dici electionem fieri ex consultatione, vel ordinatione, vel deliberatione rationis: haec enim tria idem penitus significant. Ordinatio rationis est, cum mens quippiam cognoscit, & iudicat reatum ad aliud; & ante electionem ratio id perspicit, & discernit, quod conducit ad finem. Deliberatio rationis dicitur eo ipso, quod mens iudicando decernit hoc vel illud esse vile ad finem commodè consequendum.

Tertio queritur, An consultatio solum in rationis inquisitione consistat, an verò etiam in iudicio? Caietanus docet consultationem ex inquisitione, & iudicio consistere. Alij vero putant consultationem in sola inquisitione consistere, quandoquidem consultatio nihil aliud est, nisi inquisitio eius, quod est ad finem utile in re dubia faciendam. Et certe hoc est probabilius, & verius.

Quarto queritur, An tantum consultemus ea, quae diriguntur ad finem? Aristoteles satis manifestè docet nos nequaquam consultare de fine, ut saepe iam dixi: quare non consultamus de bono iucundo, vel honesto, hoc enim bonum sui gratia appetitur, non alterius: ac in consultatio nem ac deliberationem cadit id, quod ad aliud consequendum vile apparet: consultamus enim de vili. Nihilominus tamen consultare, ac deliberari solet, utrum hoc, aut illud sit honestum, an turpè: & duobus propositis honestis, utrum sit honestius: item utrum hoc sit iucundum, an molestum, & iniucundum,

in bono quocunque, quod propter se appetitur, siue sit simpliciter summum, & ultimum, & cuius gratia cetera omnia appetantur, siue sit iucundum, & suave bonum, siue honestum, & pulchrum. Nam cum primum nobis iucunda bona, vel honesta obiecta sunt, statim oblectantur: & voluntas in ipsis conquiescit, & hoc est bonis perfrui: Vt vero est aliquid vltro, & liberè assequere propter aliud consequendum. Quapropter statim, atque voluntas ex consultatione rationis aliquid, quod est ad finem aptum, & accommodatum eligit, eo vitur, ut sine opratum commodè consequatur.

Tertio queritur, An in humanis nostris actionibus Vnus sit actus voluntatis re ab electione distinctus. S. Thomas aperte docet in nobis, cum quippiam agimus, primum esse intentionem finis; mox electionem eius, quod ad finem utile indicatur; & deinde usum, id est, alium voluntatis actum, quo voluntas adhibet ceteras corporis facultates ad faciendum id, quod est a nobis electum. Veluti pedibus vitur ad incessum, videlicet ad progrediendum, & perueniendum, quo vult: vitur oculis ad videndum, auribus ad audiendum; hoc est movet, & excitat aspiciendi vim & facultatem, & oculos ipsos ad intuendum id, quod appetit, & aures ad audiendum. Ceterum alij tradiderunt non esse necessarium ponere huiusmodi actum ab electione distinctum, sed sufficere efficacem electionem eius, quod est vile ad finem consequendum, quoniam eiusmodi electionem consequitur necessario actus, & motus facultatum exsequentium: siquidem omnes corporis vires, quae rationi, & voluntati ex necessitate naturae subiiciuntur, statim ut adest efficax voluntatis electio, ex conditione, & necessitate sese applicant ad faciendum, quod electum est, non aliunde impeditur. Sed certe S. Thomas admodum probabiliter docet, Vnum in humanis actibus esse actum ab electione diversum; electio etenim ad duo refertur, nempe ad finem, & ad id cui praefertur consilio, & iudicio rationis id, quod eligitur: sed vsus tantum comparatur, & confertur cum fine, ad quem assequendum assumitur id, quo vitur, ut rectè docuit Richardus. Non enim est cur negemus, facta efficaci electione eius, quod est ratione iudicatum vile ad finem, voluntatem sese applicare ad id exequendum, & opere complendum: hoc autem nihil aliud est, nisi uti ceteris corporis facultatibus à natura datis ad id, quod volumus, officium obeundum. Vt vero facultatibus, nihil aliud est, nisi voluntatem sese ad opus accingentem, ceteras facultates ad id exequendum applicare & accommodare. Quicquid verò de ijs opinionibus sit, certum est, vnum ab electione distingui in his, quae agimus ministerio, & opera alicuius instrumenti extrinsecus adhibiti, quod dicitur exurere volumus, igne admouemus, quod est igne uti ad exurendum: pari ratione machinas adhibemus ad deiciendos parietes, & socios nobis adiciimus, & adiungimus tanquam administratos ad aliquid faciendum: sic vitur calamo ad scribendum, pennis ad pingendum, cultello ad sciendum.

S. Tho. 1. 2. q. 16. ar. 4. ad 1. C. ad 3. Rich. 2. d. 1. a. 1. q. 4. Caieta. Contr. Med. 1. 2. q. 16 ar. 4.

Colligi videtur ex Almaino tract. 3. Mor. c. 2.

Rich. 1. d. 2. n. 1. q. 4.

De consultatione agit Arist. li. 3. Ethic. ca. 3.

Caiet. 1. 2. q. 14. ar. 1. Med. 1. 2. q. 14. ar. 1.

Arist. lib. 3. Ethic. c. 3.

cundum, & duobus iucundis oblati, utrum sit iucundius. V. G. consultatio est, an in tanto cibo, aut portione sit temperantia, sit iucunditas. At verò tunc non consultatur de fine absolute: sed de fine ad certam materiam contracto, & deducto, ut Aristoteles tradidit.

Quintò quaeritur, An in vniuersum libera actio consultationem requirat? Quidam arbitrantur in hominibus non esse liberam actionem sine consultatione rationis: in Deo tamen esse plenissimam libertatem absque vlla consultatione. Sed dicendum existimo etiam in nobis esse liberam actionem absque consultatione. Nam libera actio tripliciter potest contingere: Primò cum duo, aut plura bona, vel iucunda, vel honesta; aut cum vno iucundo, alterum verò honestum voluntati offeruntur: & tunc voluntas libere vnum velle & amare potest ceteris reiectis: in hoc enim libertas est, cum plura bona voluntati offerantur; & hæc sufficit ad meritum, vel peccatum: & tamen non est consultatio, quia non consultamus, deliberamus nisi de bono ad finem vtili. Secundo modo libertas est, cum vnum tantum, vel iucundum, & suauè bonum, vel honestum voluntati obijcitur, quod voluntas velle, & non velle, aut nolle potest: nam eatenus est libertas ad plura, quatenus voluntas bonum sibi propositum potest amplecti, aut non amplecti. Hæc etiam libertas quamuis sine consultatione sit, ad meritum, vel peccatum sufficit. Tertio libertas est in ijs, quæ consultatione rationis eligimus ad finem vtiliter consequendum.

Sextò quaeritur, An possit voluntas ad quippiam appetendum moueri ex sola rei obiectæ cogitatione, & noticia simplici? Duæ sunt opinioniones, Vna docet non posse, quia Aristoteles aperte tradit non moueri appetitum, nisi mens siue ratio opinetur, & iudicet, hoc est, nisi quippiam asseruerit, aut neget: Altera tradit aliquando voluntatem ex simplici rationis noticia promoueri ad aliquid appetendum, quia non minus voluntas potest à ratione moueri, & impelli, cuius consilio regitur, quam appetitus animalis sensu: sed animantes ad bonum feruntur, & malum auerfantur, & fugiunt ex sola imaginatione simplici, siquidem nihil affirmant; aut negant: non enim belluz enunciationes afirmando, aut negando componunt, & formant, ut quidam falsò arbitrantur. In hac quaestione dicendum est, voluntatem ex simplici mentis noticia posse moueri ad aliquid appetendum vel repudiandum. Anima duertendum est simplicem rationis noticiam posse duplicem esse: vna est, qua mens intelligendo concipit rerum imagines, & res ipsas tantummodo, ut veras percipit, non ut bonas. Et hæc simplex rei notitia voluntatem ad faciendum non mouet. Altera vero notitia est, qua mens siue ratio cognoscit, ac percipit aliquid, ut bonum homini conueniens, & commodum, nempè ut iucundum, vel honestum, vel vtile, & huiusmodi noticia quamuis sit simplex, hoc est, quæ nihil afirmer, aut neget, non est absque iudicio rationis, & hæc sine vlla enunciatione sufficit ad voluntatem permouendam, ut aliquid appetat, tanquam sibi conueniens, vel aliquid repuat tan-

quam sibi perniciosum, & noxium, quoniam omnis facultas appetens sese confert in rem sibi obiectam tanquam in finem suæ naturæ congruentem, sed bonum cogitatione perceptum, ut boni rationem siue speciem habet, est voluntatis obiectum, ergo statim atque est voluntati propositum, & iudicatum, ut bonum, voluntas illud velle, & prosequi amore potest: ac ita beata illæ mentes, & spiritus in patria cœlesti vnicò simplici aspectu sicut cognoscunt, ac iudicant Deum trinum, & vnum, sic etiam intuentur, ut bonum; & ideo summo quo possunt amore amplectuntur: & quoniam cognoscunt Deum, ut supremum omnium rerum dominum, & principem, eum reuerentur, & colunt. Quare Aristoteles, S. Thomas, & alij tum Philosophi, tum etiam Theologi cum communiter tradunt per simplicem rei obiectæ noticiam voluntatem non moueri, noticiam accipiunt pro ea, qua simplices, & nuda rerum veritates cogitantur, & cognoscuntur: quod nos etiam confitemur: non autem intelligunt eam noticiam qua quippiam percipitur, & iudicatur, ut bonum honestum, vtile, vel iucundum.

Cap. XXIX.

De imperatis actibus voluntatis.

HACTENUS explicuimus actiones elicatas voluntatis: reliquum est, ut non nihil de imperatis actibus disseramus.

Primò quaeritur, An imperare sit actus voluntatis, an potius rationis? Duæ sunt opinioniones: Prima vult esse actum voluntatis. Ita videntur sentire Anselmus, & Bonauentura, atque id aperte tradunt Scotus, Henricus, Ockham, Durandus, Almyntus, & Medina. Id probant in primis: quia voluntas est veluti domina, regina, & imperatrix omnium humanarum facultatum: nam ipsa omnes mouet, & impellit, quo vult, & ad id, quod vult, & ipsa est omnium suprema. Deinde quia actus imperandi semper est cum vi impellente, & cogente: at ratio non cogit, non impellit ad opus, sed voluntas. Item quia voluntas omnes hominis facultates adhibet, & applicat ad sua munera, & officia obedienda: & ipsa est quæ omnibus facultatibus vtiur tanquam ad ministris. Postremò quoniam ad imperium pertinent duo illi actus nimirum, Fac, vel, Ne facias: at huiusmodi actus non possunt esse rationis, sed voluntatis mouentis, & impellentis ad agendum. Secunda opinio tradit, imperium esse actum rationis. Sic aperte sentiunt S. Thom. 1. 2. quest. 17. art. 1. & ibi Caiet. Conrad. Medi. Sor. libr. 1. de Iust. quest. 1. art. 1. Richard. 3. dist. 33. art. 2. questione 6. ad 3. & probant, quia teste Aristotele, Prudentia est proprie præcipere, non solum exquirere, iudicare: Sed Prudentia est rationis, igitur hæc imperat, non voluntas. Item ad actum imperandi spectat dirigere, & præscribere quid sit agendum, & quid euitandum. Item imperantis est denunciare alteri, quid oporteat eum facere. Sed denunciare non est voluntatis, sed rationis. Ad hæc, imperare, & obedire ad se inuicè referuntur;

Ansel. l. b. de concep. Virg. ca. 4. Bona. 3. d. 17. a. 1. q. 1. n. 12. Hen. quodl. 9. q. 6. Scot. 3. d. 36. q. 1. a. 2. Dur. 2. d. 24. q. 2. C. d. 37. q. 2. Abstrac. 1. moral. 2. Medi. de panis. tra. d. 6. q. 2. de oratione. Mai. 3. d. 33. qu. 7. Castrus li. 1. de lege par. ca. 1. Gabr. 2. d. 39. q. 1. hr. 2. nota 3.

sed obedire, est rationis: nam cætera animantia rationis expertia non parent, sed ex necessitate, & conditione naturæ cidentur: ergo imperare etiam est rationis. Postremò, lex est norma, regula, & recta ratio rerum agendarum, ergo lex est rationis actus; sed legis est imperare. Nyssenius siue Nemesius sæpè dicit, imperium esse rationis.

In hac controuersia, Primò compertum est, tria ad actum imperandi pertinere: vnum est ordinem agendorum præscribere. Alterum denunciare subditis, quid sit faciendum: tertium est ad agendum alterum mouere, & impellere; non enim omnis, qui alterum mouet, denunciatur, nec ordinem rerum agendarum præscribit: nec omnis qui denunciatur aliquid faciendum, ordinatur: constat inter omnes, ordinare res agendas esse rationis dirigentis: & denunciare pariter esse rationis, ratio enim intelligendo loquitur; mouere autem voluntatis esse. Prima opinio affirmat, actum imperandi esse, impellere alterum ad opus præscribendo, & denunciando ei, quod est faciendus; & propterea esse actum voluntatis motus ad opus ex denunciatione, & præscripto rationis. Secunda opinio docet, imperium esse præscriptum, & denunciationem rationis ex motu, & impulsu voluntatis profectam. Et hæc opinio mihi videtur probabilior, quotiescunque loquimur de imperio vnius hominis in alterum, cuiusmodi sunt leges, & constitutiones Principum, & aliorum Magistratum edicta, & quorumcunque Ducum, & Præfectorum imperia.

S. Tho. 2. 2.
q. 17. art. 3.
ad 1.

Alma. tra
lib. 3. mo-
ral. c. 3. A-
dri. quodl.
4. a. 1. Ma.
3. d. 23. q. 7.

Secundò queritur, An in humanis actionibus præter actum eligendi, necessario poni debeat alius actus imperandi, quo ratio præscribat, & denunciatur cæteris hominis facultatibus ex impulsu voluntatis quid fieri oporteat. S. Thomas aperte docet actum imperandi necessario esse ponendum ab electione distinctum, & post electionem consequentem, quia postquam facta est electio eius, quod est vtile ad finem, ratio imperat, id est, ex voluntatis impulsu præscribit, & denunciatur esse agendum, vel faciendum, quod est electum, ac deinde aliæ facultates id exequuntur. Almainus verò, & Adrianus docent in actionibus humanis necessarium non esse huiusmodi imperium post electionem. Et hæc sententia quibusdam iunioribus magis probatur: Sed parum refert, hanc aut illam sententiam sequamur; quoniam S. Thom. solum docere voluit post electionem sequi imperium rationis in hunc modum. Voluntas vtitur reliquis facultatibus, hoc est, applicat eas ad id exequendum, quod eligimus, sed non applicat, nisi ductu, & imperio rationis, quod licet electionem antecesserit, manet tamen adhuc post electionem. Primò, quia denunciatio rationis non est nisi ad eos, qui auscultare, & auscultando, & intelligendo parere possunt: at post electionem, cæteræ hominis facultates ex necessitate naturæ rationi subiectæ sua munera, & officia exequuntur. Deinde teste Aristotele, Prudentiæ est præcipere: Sed Prudentia necessaria est ad eligendum: ergo Prudentiæ præceptum (quod secundum Aristotelem nihil aliud est, nisi rectæ rationis præscriptum, quo iu-

dicatur, & decernitur, quid fieri oporteat ad finem consequendum) electionem omninò antecedit, ac proinde ante, non post electionem, imperium rationis existit. Item ex Aristotelis sententia virtutes morales non gignuntur, nisi ex præcepto Prudentiæ, & propterea virtus moralis est, qua eligimus id quod est vtile ad finem; at prudentia quatenus prudentia cõstituit, id quod ad rectè eligendum conducit: ergo præceptum Prudentiæ semper est ante actum virtutis, cuius est bonum eligere, rationis consilio, & iudicio definitum. Ex quo efficitur, ut cum Aristoteles docet, Prudentiæ esse, præcipere, non sit intelligendum, esse actum rationis, vel Prudentiæ, quo mens verbis imperatiui modi præcipiat, aut vetet, Fac, vel, Ne facias; sed esse actum quo ratio prudenter iudicat, præscribit, & decernit, quod sit eundem, vnde recedendum, hoc esse faciendum, illud cauendum, & fugiendum, ut conuenienter virtuti operemur: & huiusmodi rectæ rationis iudicium, ductum, & decretum appellat Aristoteles Prudentiæ præceptum siue præscriptum. Obijcies, Aristotelem ponere tres actus, quos Prudentia requirit, & postulat, nimirum inquirere quod est vtile ad finem, & hunc actum ait ad *ἰσχυρίαν*, id est, bonam inquisitionem pertinere: & iudicare, & hunc actum spectare ad *σύνεσιν* id est, ad vim, & facultatem iudicandi: & præcipere, & hunc actum ait proprium esse Prudentiæ. Respondeo, eo loco Aristotelem actus Prudentiæ posuisse vnum quidem, qui est bona inquisitio, & inuestigatio eorum, quæ ducunt, & dirigunt ad finem, & ita *ἰσχυρίαν* esse actum Prudentiæ: alterum verò quod est rectum iudicium, quo prudenter iudicamus de ijs, quæ sunt ad finem vtilia, & hoc appellat præceptum Prudentiæ. Præter hos duos Prudentiæ actus ponit etiam Aristoteles alios habitus, vel actus ad Prudentiam necessarios, inter quos est *σύνεσις* quæ latine est sagacitas, & perspicacia, quæ ponitur ab Aristotele tanquam habitus ad Prudentiam requisitus, quo possumus rectè iudicare de eo, quod per Prudentiam studiosè inquisiuimus, & consultauius diligenter. Pari ratione *τῷσιον* ponit Aristoteles tanquam habitum ad Prudentiam maximè necessarium, quo quis potest secundum bonum, & æquum sententiam ferrè de eo, quod prudenter inquisiuit, & inquirendo decreuit: *τῷσιον* enim Græcè idem est, quod latine sententia.

Tertiò queritur, Quo pacto vulgariter actus voluntatis dicantur esse imperati, vel non imperati, si imperium non est actus voluntatis. Respondeo, Actus vtilitate dici imperatos, aut non imperatos voluntatis, quoniam sunt motu, & impulsu voluntatis ex consilio, iudicio, & deliberatione rationis: Quare imperium, à quo actus imperati voluntatis dicuntur, nihil est aliud, nisi motus, & impulsus voluntatis ex consilio, iudicio, & præscripto rationis ad aliquid agendum, vel faciendum.

Quartò queritur, Qui actus, & motus in homine voluntatis, & rationis imperio subijciantur: quod est querere, quænam hominis facultates, & vires parent, & obtemperent. Aristoteles docet duas esse in homine vires, vnam quæ rationi obsequatur, & rationis consilio, & iudicio

Arist. lib.
Ethic. 6. c.
9. 9. & 10.

Arist. lib.
Ethic. 6. c. 13.

diriga-

dirigatur; alteram quæ rationi non obediat, nec possit rationis consilio gubernari. Facultas namque concupiscendi, vel irascendi rationi interdum auscultat, cuius consilium, & ductum aliquando sectatur: at verò naturalis facultas hominis, quæ est vis nutriendi, augendi, generandi, rationi non pareat. Item alio in loco docet Aristoteles mentem, siue rationem imperare facultati appetendi principatu politico; corpori verò principatu despotico. Vult dicere, Mens, & ratio suo consilio, & iudicio gubernat vim appetentem, veluti Rex ciues sibi subiectos, qui non necessitate, sed sponte, & voluntate scienter obtemperant: at verò corpus moderatur, & regit, sicut dominus seruum sibi obligatum, qui necessitate, non libera voluntate, eius mandata & iussa semper facit. **Primum** igitur, vt omnes voluntatis actus imperatos enumeremus: actus voluntatis potest esse imperatus ab alio actu voluntatis, atque ita voluntas sibi imperat aliquando, hoc est, ex vno actu sese mouet, & applicat ad aliud volendum; & hoc modo nos ex amore, vel timore, vel religione in Deum excitati ad peccata detestanda permouemur, ac propterea peccatorum detestatio est actus imperatus ab amore in Deum. **Secundo** actus rationis potest esse imperatus à voluntate, hoc est, ex motu, & impulsu voluntatis. Hac ratione actus credendi est quidem actus elicited rationis, sed imperatus à voluntate, quoniam proficiscitur ex pio affectu, & impulsu voluntatis, quo qui credit, suum præstat assensum. Quandocumque autem mens, vel ratio rei euidentia conuicta assentitur, non subijcitur spontaneo, & libero voluntatis imperio: quòd verò solum est ratio probabilis rei dubiæ faciens fidem, tunc noster assensus pendet ex pio voluntatis impulsu, & affectu, quia ratio, & argumentum probabile nequaquam nos euidenter, & manifesto conuincit. **Tertio**, Actus facultatis concupiscentis, vel irascens potest esse imperatus, licet interdum omne voluntatis, & rationis imperium ante cedat. Quare imperio hoc est motu, & impulsu voluntatis possumus aliquando irasci, contristari, dolere, timere, desiderare, delectari, & amare. **Quarto**, Actus virium sentientium possunt esse imperati: possumus enim ex motu voluntatis, & rationis consilio, & iudicio cernere, gustare, audire, loqui, odorari, tangere. **Quinto**, Actus facultatis animalis loco mouentis possunt esse imperati. Vis loco mouens in animantibus generatim est, qua alia progrediuntur, alia natant, alia volant, alia humi serpunt. In hominibus verò est vis incedendi, & propterea incessus hominis, imperio voluntatis subijcitur: potest etiam homo imperio mentis aliud corpus impellere, vel circumferre, vel projicere, vel ad se trahere, aut alio deferre, & portare, quæ sunt quædam species motus in loco, vel circa locum. Actus verò in homine, qui imperio voluntatis, & rationis non parent, pertinent ad vires, quas Philosophi, & Medici, naturales & vitales appellant. Vis naturalis, est facultas nutriendi, & augendi, quæ quatuor alias sibi habet tanquam administras, quæ sunt; Vis attrahendi, retinendi, concoquendi, & expellendi. Primum enim attrahitur cibus, attractus retinetur; reten-

tus concoquitur; & quod ex concoctione abundat, expellitur. Est item naturalis facultas, vis generandi. Harum virium actiones non sunt rationis imperio subiectæ, quia ex conditione, & necessitate naturæ mouentur, & sua munera, & officia naturaliter præstant, in somno absque voluntate semen emittimus, & innata est animantibus naturalis cocundi, & generandi cupiditas. **Vitalis facultas** est duplex, vna, quæ in motu spiritus per arterias consistit, quem motum Medici pulsum appellant: Et huiusmodi actus imperium rationis non sequitur. **Alteræ** est respirandi facultas, qua spiritum ex pulmone emittimus, ne nimium cor incalcescat, & nouum attrahimus, vt cor refrigeretur. Huius facultatis actionem non esse voluntariam Aristoteles tradit, Nyssen naturalis esse dicit: nam in somno etiam respiramus, Medici quidam imperio voluntatis subiectam esse arbitrantur, atque id experientia, & ratione confirmant. Nam multi, vt diutius sub aquis immorentur, ad tempus spiritum comprimunt. Nonnulli etiam, vt sibi ipsis mortem consciscerent, diu à respirando sese continerunt: denique sponte sua potest quis respirare, & non respirare, quamuis diu respiratione repressa suffocatus intereat. **Obijcies**, Nihil cogitantes respiramus. Respondent, hoc minime impedire, quin respiratio possit esse voluntaria: nam & aliquando nihil cogitantes incedimus, loquimur, aspicimus; & tamen incedere, loqui, & aspicere sunt aliquando voluntaria. Postremo sunt duo alij appetitus, qui imperio rationis non parent, nisi ob materiam sponte, & voluntate subtrahã, nempe sitis, & fames. Sitis est cupiditas calidi, & humidum videlicet portionis. Fames verò est cupiditas calidi, & sicci, nimirum cibi; huiusmodi cupiditates naturæ necessitate, & conditione excitantur, & surgunt: potest tamen quis vltro sese ab esca potuque abstinere, ac proinde sitim, ac famem suo nutu, & arbitratu peti. **Rationi** quoque non auscultant, nec obtemperant voluntati quidam naturales motus, & impetus, qui ex affectu corpore excitati nascuntur: vt moeror, & luctus in morbo ex atrabili premente: gestiens læticia ex liquido, & puro sanguine, quo solet esse cor circumfusum: offensio ex plaga accepta: sternutamenta ex aliquo in nares coniecto, vel immisso, sudor ex agitatione corporis vehementi, Hi & alij huius generis motus ita sunt celeres, ac rapidi, vt antea rationis iudicium præcurrant, ac præuolent.

LIBRI PRIMI FINIS.



IOANNIS

Arist. li. 1.
Politico.
cap. 3.Arist. lib. 3
Phys. tex.
st. Nyssen.
lib. citato,
c. 19.Arist. lib. 2
de Anima
tex. 28.Nyssen. lib.
4. Philoso.
c. 2. et c. 18.
Nyssen. lib.
citato. c. 11.
Nyssen. lib.
citato. ca.
17.